

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SEDAK HAKKI ELDEM'İN
KONUT MİMARİSİNDE SOFA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Dilvin Hazal AKKAYA USMAN

Mimarlık Anabilim Dalı

Bina Bilgisi Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nezih R. AYSEL

ŞUBAT 2018

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SEDAK HAKKI ELDEM'İN
KONUT MİMARİSİNDE SOFA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Dilvin Hazal AKKAYA USMAN

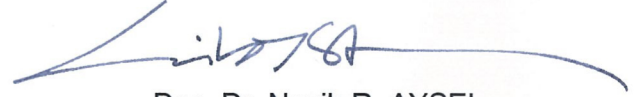
Mimarlık Anabilim Dalı

Bina Bilgisi Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nezih R. AYSEL

ŞUBAT 2018

Dilvin Hazal AKKAYA USMAN tarafından hazırlanan SEDAD HAKKI ELDEM'İN KONUT MİMARİSİNDE SOFA adlı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Nezih R. AYSEL

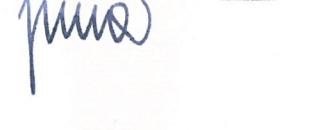
Tez Danışmanı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Programı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Doç. Dr. Nezih R. AYSEL

Üye : Prof. Dr. Ömür Barkul

Üye : Doç. Dr. Derin Öncel

Üye (Yedek) : Doç. Dr. Pınar ARADAĞOĞLU

Üye : _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

ÖNSÖZ

Beş yıl boyunca eğitim aldığım MSGSÜ Fındıklı Binası, mimarlık mesleğine ilk adım attığım günden, diplomamı aldığım son güne kadar hayatımı şekillendiren olaylara tanıklık etmiştir. Eğitimim boyunca sadece yenileme projesinin Sedad Hakkı Eldem tarafından yapıldığını bildiğim saray yapısını yüksek lisans süresince katıldığım bazı çalışmalar sırasında; hocam Nezih R. Aysel sayesinde bambaşka bir yüzüyle tanıma fırsatına sahip oldum. Sarayın bir zamanlar sahip olduğu mekânların bir eğitim yapısına nasıl dönüştürüldüğünü, Eldem'in bakışıyla yapıda nelerin ön plana çıkarıldığını tartışırken, her konuşmada bahsi geçen "sofa" kelimesinin tez çalışmamın ana teması olacağını o günlerde hiç düşünmemiştim. Peşi sıra gelen çalışmaların ardından, Bina Bilgisi Bilim Dalı'nda araştırma görevliliğine başlamam tez konumun belirlenmesinde büyük etken olmuştur. Bina Bilgisi 1, Bina Bilgisi 2 ve Bina Bilgisi 3 tashihlerde izleyici olduğum dönemlerde sıkça duyduğum, yürütücü olduğum son dönemde ise sıkça kullandığım "sofa" kelimesi tez için başlangıç noktası olmuştur.

Bu konuda çalışmak için beni teşvik eden gerek tez konuma gerekse de mimarlığa ve mimarlık eğitimine bakış açımı şekillendiren, her türlü problemimle boğuşan, sabırla aynı konuda aynı konuşmaları tekrar tekrar yapan değerli hocam Doç. Dr. Nezih R. Aysel'e; yardımları, desteği ve tez sürem boyunca bana ayırdığı uzun zaman dilimleri için minnettarlığımı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, oldukça uzun süren tez yazım sürecim boyunca, bana olan sabır ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, görev yükümü paylaşarak bana çalışmam için çokça zaman kazandıran, sonsuz saygı beslediğim tüm Bina Bilgisi Bilim Dalı Hocalarıma teşekkür ederim.

Hayatım boyunca her anımda yanımda olan, her türlü sıkıntımı paylaşan sevgili anneme ve babama, üzerimdeki bitip tükenmek bilmeyen emekleri için, her yardımına koşan, bugün sahip olduğum tüm bilgi ve birikimde büyük payı olan, hayatı paylaştığım değerli eşim Efe Emre USMAN' a sonsuz teşekkür ederim.

Şubat 2018

Dilvin Hazal AKKAYA USMAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ŞEKİL LİSTESİ	iii
TABLO LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
ÖZET	xviii
SUMMARY	xix
1. GİRİŞ	1
1.1. ÇALIŞMANIN AMAÇ VE KAPSAMI	1
1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	2
1.3. ÇALIŞMANIN KURGUSU	2
2. GELENEKSEL KONUT MİMARLIĞINDA SOFA	4
2.1. SOFA	4
2.2. HAYAT	7
2.3. DİVANHANE	9
3. SOFANIN MİMARİ BİLEŞEN VE İŞLEVLERİ	14
3.1. SOFANIN MİMARİ BİLEŞENLERİ	14
3.1.1. Sofanın Mekânsal Bileşenleri	14
3.1.2. Sofanın Yapısal Bileşenleri	22
3.2. SOFANIN MİMARİ İŞLEVLERİ	31
3.2.1. Sirkülasyon Mekânı Olarak Sofa	32
3.2.2. Yaşama / Oturma Mekânı Olarak Sofa	32
3.2.3. Mekân Örgütleyici / Kurucu Olarak Sofa	35
3.2.4. Simgesel Bir Mekân Olarak Sofa	35
4. SEDAD HAKKI ELDEM'İN KONUT MİMARİSİNDE SOFA	37
4.1. SEDAD HAKKI ELDEM'İN KURAMSAL ÇALIŞMALARINDA SOFA	37
4.1.1. Milli Mimari Semineri ve Türk Evi	37
4.1.2. Türk Evi Plan Tipleri'nde Sofa	39
4.2. SEDAD HAKKI ELDEM'İN KONUT PROJE ve UYGULAMALARINDA SOFA	61
4.2.1. Sofanın Yaşama Mekânı Olarak Değerlendirilmesi	65
4.2.2. Sofanın Biçimsel Olarak Korunması	95
4.2.3. Sofanın İki Eyvanlı Olarak Tasarlanması	107
4.2.4. Sofanın Büyük Konutlardaki Rolü	136
4.2.5. Sofanın Üç veya Dört Eyvanlı Olarak [Divanhane Formuyla] Tasarlanması	154
5. SONUÇ	172
KAYNAKLAR	180
ÖZGEÇMİŞ	184

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1. Sofa Köşkü Plan, 17. yy. ortaları, Topkapı-İstanbul, Eldem, Sedad Hakkı. 1982. Topkapı Sarayı s. 90.	11
Şekil 2.2. Sofa Köşkü Kesit ve Görünüş, 17. yy. ortaları, Topkapı-İstanbul, Eldem, Sedad Hakkı. 1982. Topkapı Sarayı s. 90.	11
Şekil 2.3. Çinili Köşk Plan Şeması, 1472, Gülhane-İstanbul.	12
Şekil 2.4. Çinili Köşk, 1472, Gülhane-İstanbul.	12
Şekil 3.1. Sofa Çıkmasını Anlatan Çizim, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 17.	15
Şekil 3.2. Sofa, Eyvan ve Oda Kapıları İlişkisi 1, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.17..	16
Şekil 3.3. Sofa, Eyvan ve Oda Kapıları İlişkisi 2, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.18..	16
Şekil 3.4. Sofa, Eyvan ve Oda Kapıları İlişkisi 3, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.18..	16
Şekil 3.5. Sofa, Eyvan ve Oda Kapıları İlişkisi 4, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 18.	16
Şekil 3.6. Dış Sofalı, Köşklü, Eyvanlı Plan Tipi, Maraş, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.65.	17
Şekil 3.7. Dış Sofalı, Köşklü, Eyvanlı Plan Tipi, Bursa, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.65.	17
Şekil 3.8. Dış Sofalı Bir Konutta Avluya Çıkma Yapan Taht, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 19.	18
Şekil 3.9. Kula, Çolakzadeler Evi, Dış Sofalı, Köşklü Ev Planı, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.57.	18
Şekil 3.10. Çakırağa Konağı, Birgi, SALT Foto Arşivi, [IFEALARIZM002].	19
Şekil 3.11. Çakırağa Konağı, Birgi, SALT Foto Arşivi, [IFEALARIZM003].	19
Şekil 3.12. Çakırağa Konağı, Zemin Kat ve Birinci Kat Planı, Rölöve II, Birgi, Çakırağa Konağı, s. 33.	21
Şekil 3.13. Çakırağa Konağı, İkinci Kat Planı, Birgi. [www.discoverislamicart.org] ..	21
Şekil 3.14. Çakırağa Konağı, Birgi. [www.discoverislamicart.org] ..	21
Şekil 3.15. Sofada Sekinin Tek Yönlü Konumlanması, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.19.	22
Şekil 3.16. Sofada Sekinin Çift Yönlü Konumlanması, Türk Evi Plan Tipler, 1954, s.19.	22
Şekil 3.17. Sofa-Oda-Geçit İlişkisi 1, iki odanın yan yana gelişi, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 20.	23
Şekil 3.18. Sofa-Oda-Geçit İlişkisi 2, iki odanın yan yana gelişi.	23
Şekil 3.19. Sofa-Oda-Geçit İlişkisi 3, üç odanın yan yana gelişi, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 20.	24

Şekil 3.20. Sofa-Oda-Geçit İlişkisi 4, iki odanın yan yana gelişi.	24
Şekil 3.21. Merdivenin Sofa İçerisinde Konumlandırılması, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 21.....	25
Şekil 3.22. Merdivenin Sofa İçerisinde Konumlandırılması 2, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.21.....	26
Şekil 3.23. Dış Sofalı Konutlarda Merdiven, Kula, Türk Hayat'lı Evi, s. 148.	27
Şekil 3.24. İç Sofalı Konutlarda Merdiven, Ostrogog Yalısı, İstanbul, Türk Hayat'lı Evi, s.150.....	27
Şekil 3.25. Hatice Sultan Sarayı, İstanbul, Melling Gravürü, 1819. [http://eng.travelogues.gr].....	28
Şekil 3.26. Eyvandan bir görünüş, Tophane, İstanbul, Melling Gravürü, 1819.....	28
Şekil 3.27. Hayat üzerinde kafesler, Burdur, Türk Hayat'lı Evi, s. 143.	29
Şekil 3.28. Ev girişi üzerinde kafesli pencereler, Isparta, Türk Hayat'lı Evi, s. 124. .29	
Şekil 3.29. Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı Divanhane, Catenacci, 1878. [www.galerialfa.com]	31
Şekil 3.30. Sadullah Paşa Yalısı, Kubbe Tavanlı Orta Sofadan Görünüm, 2012, Tek Esin Vakfı.	31
Şekil 4.1. İç İçe İki Odalı Ev, Gaziantep, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 27.	41
Şekil 4.2. İki Odalı Ev, Gaziantep, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 27.	41
Şekil 4.3. Avlu Etrafında Üç Kollu Konut, Diyarbakır, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 28.	42
Şekil 4.4. Köşklü, Sofasız Plan Tipi, Antakya, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 30.	42
Şekil 4.5. Dış Sofalı Sıra Odalı Plana Ait İdeal Tip, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.34.	43
Şekil 4.6. Üç Tarafı Odalı Dış Sofalı Plana Ait İdeal Tip, 1954, Türk Evi Plan Tipleri s. 34.	43
Şekil 4.7. Köşe Sofalı İki Oda Sıralı Plana Ait İdeal Tip, 1954, Türk Evi Plan Tipleri s. 34.	43
Şekil 4.8. Dört Odalı Orta Sofalı Plan Tipi, Salt SHE A. [TSHEAN00101090].....	43
Şekil 4.9. Dış Sofalı Tek Odalı Plan tipi, Ödemiş, 1954, Türk Evi Plan Tipleri s. 35 44	
Şekil 4.10. Dış Sofalı Tek Odalı Plan Tipi, Ankara, 1954, Türk Evi Plan Tipleri.	44
Şekil 4.11. Dış Sofalı Tek Odalı Plan Tipi, Yenişehir, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.35.	44
Şekil 4.12. Dış Sofalı İki Odalı Plan Tipi, Antalya, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.37.	45
Şekil 4.13. Dış Sofalı İki Odalı Plan Tipi, Kula, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.37.....	45
Şekil 4.14. Dış Sofalı Üç Odalı Plan Tipi, Antalya, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.43.	45
Şekil 4.15. Dış Sofalı Üç Odalı Plan Tipi, Akşehir, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.43.	45
Şekil 4.16. Üç Odalı Dış Sofalı Plan Tipi, Vezirköprü, 17. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 44.	46

Şekil 4.17. Üç Odalı Dış Sofalı Plan Tipi, İzmir, 18. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 46.	46
Şekil 4.18. Dış Sofalı Eyvanlı Plan Tipi, Bursa, 17. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.50.	47
Şekil 4.19. Dış Sofalı Eyvanlı Plan Tipi, Yenişehir, 17. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.51.	47
Şekil 4.20. Dış Sofalı, İki Odalı, Köşklü Plan Tipi, Kula, 18. yy., Türk Evi Plan Tipleri s. 57.	48
Şekil 4.21. Dış Sofalı, Köşklü, Eyvanlı Plan Tipi, Kesriye, 17. yy., Türk Evi Plan Tipleri s. 68.	48
Şekil 4.22. İki yüzlü iç sofalı plana ait ideal tip, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.93.	50
Şekil 4.23. İki Yüzlü İç Sofalı Eyvanlı İdeal Tip, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.93.	50
Şekil 4.24. Bir yüzlü iç sofalı ideal plan tipi, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 94.	51
Şekil 4.25. İki yüzlü iç sofalı ideal plan tipi, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 94.	51
Şekil 4.26. İki Yüzlü, İç Sofalı, İki Odalı Plan Tipi, Konya, 19. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.95.	51
Şekil 4.27. İki Yüzlü, İç Sofalı, İki Odalı Plan Tipi, Konya, 19. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.95.	51
Şekil 4.28. İki Yüzlü İç Sofalı, İki Odalı Plan Tipi, İçerenköy, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.96.	52
Şekil 4.29. İki Yüzlü İç Sofalı, İki Odalı Plan Tipi, Bebek, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.97.	52
Şekil 4.30. İki Yüzlü, İç Sofalı, İki Odalı Fazla Odalı Plan Tipi, Sırbistan, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 99.	53
Şekil 4.31. İki Yüzlü İç Sofalı, İki Odalı Fazla Odalı Plan Tipi, İstanbul, Hasköy, 18.yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 102.	53
Şekil 4.32. İki Yüzlü, İç Sofalı, İki Odalı Fazla Odalı Plan Tipi, Konya, 19. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 103.	53
Şekil 4.33. Merdivenin Sofanın Cephesine Doğru Çekildiği Durum, İstanbul, 19.yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 104.	54
Şekil 4.34. Merdivenin Sofanın Ortasında Bulunduğu Durum, Ankara, 19.yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 105.	54
Şekil 4.35. Merdivenin Sofanın Bir Cephesine Yerleştiği Durum, Koşuyolu, 19.yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 105.	54
Şekil 4.36. Oda Kapıları Pahlanmış Köşeli İç Sofa, Sırbistan, 18.yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.108.	55
Şekil 4.37. Oda Kapıları Pahlanmış Köşeli Serbest Planlı İç Sofa, Bolu, Türk Evi Plan Tipleri, s. 109.	55
Şekil 4.38. Oda Kapılarının Karşılıklı Getirilmesi ve İç Sofanın Oda Önü Hareket Alanından Ayrılması, Kadıköy, Türk Evi Plan Tipleri, s. 111.	56
Şekil 4.39. İç Sofanın Oda Önü Hareket Alanından Ayrılması, Kadıköy, Türk Evi Plan Tipleri, s. 111.	56
Şekil 4.40. Dört Odalı İki Eyvanlı İki Yan İç Sofalı Plan Tipi, Kula, 19. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.112.	57

Şekil 4.41. Dört Odalı, Üç Yüzlü, İç Sofalı Plan Tipi, İzmit, 18. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.113.....	57
Şekil 4.42. Dört Odalı, Bir Eyvanlı, Pahlı Orta Sofalı Plan Tipi, Türk Evi Plan Tipleri, s.129.....	58
Şekil 4.43. Dört Odalı, Bir Eyvanlı, Yuvarlak Orta Sofalı Plan Tipi, Türk Evi Plan Tipleri, s.129.....	58
Şekil 4.44. Dört Köşe Sofalı Ev Planına Ait İdeal Tip, Karşılıklı İki Eyvanlı, Türk Evi Plan Tipleri, s.129.....	58
Şekil 4.45. Dört Odalı, Üç Eyvanlı, Pahlı Orta Sofalı Plan Tipi, Türk Evi Plan Tipleri, s.130.....	58
Şekil 4.46. Dört Odalı, İki Eyvanlı, Oval Orta Sofalı Plan Tipi, Türk Evi Plan Tipleri, s.130.....	58
Şekil 4.47. Kare Orta Sofalı Plan Tipi, Bolu, Türk Evi Plan Tipleri, s.133.....	59
Şekil 4.48. Kare Orta Sofalı Plan Tipi, Çengelköy, Türk Evi Plan Tipleri, s.133.	59
Şekil 4.49. Pahlı Köşeli Orta Sofalı Plan Tipi, Çengelköy, Türk Evi Plan Tipleri, s.136.	59
Şekil 4.50. Pahlı Köşeli Orta Sofalı Plan Tipi, Bebek, Türk Evi Plan Tipleri, s.138. .	59
Şekil 4.51. Yuvarlak Orta Sofalı Plan Tipi, Filibede, Türk Evi Plan Tipleri, s.142.	60
Şekil 4.52. Yuvarlak Orta Sofalı Plan Tipi, Bursa, Türk Evi Plan Tipleri, s.143.	60
Şekil 4.53. Beyzi Orta Sofalı Plan Tipi, Nispetiye Köşkü, Bebek, Türk Evi Plan Tipleri, s.146.....	60
Şekil 4.54. Beyzi Orta Sofalı Plan Tipi, Prenseler Rukiye Yalısı, Türk Evi Plan Tipleri, s.147.....	60
Şekil 4.55. Beyzi Orta Sofalı Plan Tipi, Köçeoğlu Köşkü, Türk Evi Plan Tipleri, s. 145.	60
Şekil 4.56. Fümuar Eskizi, Mimar, 1931-07, s. 233.....	62
Şekil 4.57. Oturma Odası Eskizi, Mimar, 1931-07, s. 234.....	62
Şekil 4.58. Sofa Eskizi, Mimar, 1931-07, s. 234.....	63
Şekil 4.59. Oturma Odası Eskizi, Mimar, 1931-07, s. 235.....	63
Şekil 4.60. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Zemin Kat Planı, Mimar, 1931, s. 83.	65
Şekil 4.61. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Birinci Kat Planı, Mimar, 1931, s. 83.....	65
Şekil 4.62. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Sofa Eskizi, Mimar, 1931, s. 83.	66
Şekil 4.63. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Boğaziçi'nde Bir Yalı, Sofa Eskizi, Mimar, 1931, s. 85.	66
Şekil 4.64. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Sofa Eskizi, Mimar, 1931, s. 81.	67
Şekil 4.65. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Boğaziçi'nde Bir Yalı, Sofa Eskizi, Mimar, 1931, s. 82.	67
Şekil 4.66. Villa Projesi 1, Cephe Eskizi, Mimar, 1931-09, s. 302.....	68
Şekil 4.67. Villa Projesi 1, Zemin Kat Planı, Mimar, 1931-09, s. 302.	68
Şekil 4.68. Villa Projesi 1, Cephe Eskizi, Mimar, 1931-09, s. 301.....	69
Şekil 4.69. Villa Projesi 1, Cephe Eskizi, Mimar, 1931-09, s. 303.....	69

Şekil 4.70. Villa Projesi 2, Cephe Eskizi, Mimar, 1931-09, s. 304.....	69
Şekil 4.71. Villa Projesi 2, Cephe Eskizi, Mimar, 1931-09, s. 304.....	69
Şekil 4.72. Villa Projesi 3, Cephe, Mimar, 1931-09, s. 305.	70
Şekil 4.73. Villa Projesi 3, Kat Planları, Mimar, 1931-09, s. 305.	70
Şekil 4.80. Villa Projesi, Perspektif Çizimi, Mimar, 1932-01, s. 17.	71
Şekil 4.81. Villa Projesi Perspektif Çizimi, Mimar, 1931-1, s. 17.	71
Şekil 4.82. Villa Projesi, Zemin Kat Planı, Mimar, 1932-01, s. 17.	72
Şekil 4.83. Villa Projesi, Birinci Kat Planı, Mimar, 1931-1, s. 17.....	72
Şekil 4.84. Villa Projesi, Zemin Kat Sofası Eskizleri, Mimar, 1932-01, s. 19.	73
Şekil 4.85. Villa Projesi, Birinci Kat Sofası Eskizi, Mimar, 1932-01, s. 18.	73
Şekil 4.86. Bir Ev Projesi, Perspektif Çizimi, Mimar, 1932-05, s. 141.	74
Şekil 4.87. Bir Ev Projesi, Oval Sofadan İç Mekân Eskizi, Mimar, 1932-05, s. 143.	74
Şekil 4.88. Okyar Konutu, Üst Kottan Görünüm, Büyükkada, Arkitekt, 1938-05, 06, s. 133.	75
Şekil 4.89. Okyar Konutu, Alt Kottan Görünüm, Büyükkada, Arkitekt, 1938-05, 06, s. 134.	75
Şekil 4.90. Sayfiye Projesi, Zemin Kat Planı, Mimar, 1932-09, s. 249.	76
Şekil 4.91. Sayfiye Projesi, İç Mekân Eskizi, Mimar, 1932-09, s. 250.....	76
Şekil 4.92. Okyar Konutu, Dış Sofadan Manzaraya Bakış, Mimar, 1932-09, s. 249.....	77
Şekil 4.93. Okyar Konutu, Eklenen Salonun İç Mekânı, Mimar, 1932-09, s. 249.	77
Şekil 4.94. Ağaoğlu Konutu, Maçka, İstanbul. SALT SHE A., [TSHEPA01602003].	78
Şekil 4.95. Ağaoğlu Konutu, Maçka, İstanbul. SALT SHE A., [TSHEPA01602004].	78
Şekil 4.96. Ağaoğlu Konutu, Zemin Kat Planı, Arkitekt, 1938-10, 11, s. 278.....	79
Şekil 4.97. Ağaoğlu Konutu, Birinci Kat Planı, Arkitekt, 1938-10, 11, s. 278.....	79
Şekil 4.98. Ağaoğlu Konutu, Yemek Odasına Geçiş için Düzenlenmiş Sürgü Cam Kapılar. SALT SHE A., [TSHEPA01602001].	79
Şekil 4.99. Ağaoğlu Konutu, Kütüphane Duvarı Önündeki Oturma Elemanları. SALT SHE A., [TSHEPA01602002].	79
Şekil 4.100. Ağaoğlu Konutu, Salondan Sofaya Bakış, Arkitekt, 1938-10, 11, s. 280.	80
Şekil 4.101. Ağaoğlu Konutu, Üst Kattaki Konuta Çıkan Merdiven, Arkitekt, 1938-10, 11, s. 284.....	80
Şekil 4.96. Raif Meto Evi, Zemin Kat Planı, Adana, SALT SHE A., [TSHEPA023001].	82
Şekil 4.97. Raif Meto Evi, Birinci Kat Planı. SALT SHE A., [TSHEPA023001].	82
Şekil 4.98. Raif Meto Evi, Ön Görünüş, Adana, SALT SHE A., [TSHEPA023001].	83
Şekil 4.99. Raif Meto Evi, Perspektif Eskizi, Bozdoğan, Eldem, 2005, s.55.....	83
Şekil 4.100. 19. Yüzyıldan kalma dış sofalı bir ev, Antalya, Türk Evi Plan Tipleri, Misal 36, s.43.....	84

Şekil 4.101. 17. Yüzyıldan kalma dış sofalı, eyvanlı bir ev, Bursa, Türk Evi Plan Tipleri, Misal 52, s.50.	84
Şekil 4.102. Safyurtlu Köşkü II, Zemin Kat Planı, Yeniköy, Arkitera Mimarlık Merkezi.	86
Şekil 4.103. Safyurtlu Köşkü II, Birinci Kat Planı, Yeniköy, Arkitera Mimarlık Merkezi.	86
Şekil 4.104. Safyurtlu Köşkü II, Şömineli Oturma Alanına Bakış, Büyük Konutlar, 1982. s. 15.....	87
Şekil 4.105. Safyurtlu Köşkü II, Giriş ve Sofadan Görünüş, Büyük Konutlar, 1982. s. 15.	87
Şekil 4.106. Safyurtlu Köşkü II, Çatı ve Saçak Eskizleri, Yeniköy, Büyük Konutlar, 1982. s. 13.....	87
Şekil 4.107. Safyurtlu Köşkü II, Çatı ve Saçak Eskizleri, Yeniköy, Büyük Konutlar, 1982. s. 13.....	87
Şekil 4.108. Rıza Derviş Konutu, Büyükkada, Büyük Konutlar, 1982. s. 17.....	89
Şekil 4.109. Rıza Derviş Konutu, Büyükkada, [http://v2.arkiv.com.tr].	89
Şekil 4.110. Rıza Derviş Konutu, Zemin Kat Planı, Büyük Konutlar, 1982. s. 17.	90
Şekil 4.111. Rıza Derviş Konutu, Birinci Kat Planı, Büyük Konutlar, 1982. s. 16.	90
Şekil 4.112. Prenses Moneim Yalısı, Zemin Kat Planı, Büyük Konutlar, s. 28.....	91
Şekil 4.113. Prenses Moneim Yalısı, Boğaz Görünümü, SALT SHE A. [TSHEPA06102001].	91
Şekil 4.114. Prenses Moneim Yalısı, Plan Eskizi, Birinci Öneri, SALT SHE A., [TSHEPA06101012].	92
Şekil 4.115. Prenses Moneim Yalısı, Plan Eskizi, İkinci Öneri, SALT SHE A., [TSHEPA06101014].	92
Şekil 4.116. Prenses Moneim Yalısı, Plan Eskizi, Üçüncü Öneri, SALT SHE A., [TSHEPA06101011].	93
Şekil 4.117. Prenses Moneim Yalısı, Dördüncü Öneri, SALT SHE A., [TSHEPA06101013].	93
Şekil 4.118. Taray Konutu Planı, Büyükkada, SALT SHE A., [Taray Konutu].....	94
Şekil 4.119. Taray Konutu Kesit ve Görünüşleri, Büyükkada, SALT SHE A., [Taray Konutu].	94
Şekil 4.120. Ayaşlı Yalısı, Beylerbeyi, SALT SHE A., [TSHEPA019003].	96
Şekil 4.121. Ayaşlı Yalısı, Beylerbeyi. SALT, SHE A., [TSHEPA019001].	96
Şekil 4.122. Ayaşlı Yalısı, Zemin Kat Planı, Beylerbeyi, Arkitekt 1938/08, s. 216....	97
Şekil 4.123. Ayaşlı Yalısı, Birinci Kat Planı, Beylerbeyi, Arkitekt 1938/08, s. 216. ...	97
Şekil 4.124. Ayaşlı Yalısı, Zemin Kat Sofasından Deniz Cephesine Bakış, Beylerbeyi, Arkitekt 1938/08, s. 217.....	98
Şekil 4.125. Ayaşlı Yalısı, Arkitekt 1938/08, s. 217.	98
Şekil 4.126. Tahsin Günel Yalısı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 147.....	99
Şekil 4.127. Tahsin Günel Yalısı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 148.....	99

Şekil 4.128. Tahsin Günel Yalısı, Zemin Kat Planı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 148.	100
Şekil 4.129. Tahsin Günel Yalısı, Birinci Kat Planı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 149.	100
Şekil 4.130. Tahsin Günel Yalısı, Zemin Kat Sofasından Giriş Cephesine Bakış Eskizi, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 148.....	100
Şekil 4.131. Günel Yalısı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 149.....	100
Şekil 4.132. Tahsin Günel Yalısı, Zemin Kat Oturma Mekânı Eskizi, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 152.....	101
Şekil 4.133. Günel Yalısı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 150.....	101
Şekil 4.134. Tahsin Günel Yalısı, Birinci Kat Sofasından Cepheye Bakış Eskizi, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 152.....	101
Şekil 4.135. Günel Yalısı, Üst Kat Sofası, Yeniköy, SALT SHE A., [TSHEPA01702003].....	101
Şekil 4.136. Suna Kıraç Yalısı, Ön Görünüş, SALT SHE A., [TSHEPA05802022].	103
Şekil 4.137. Suna Kıraç Yalısı, Boğazdan Vaniköy Cami'ne Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA05802023].	103
Şekil 4.138. Suna Kıraç Yalısı, Zemin Kat Planı, Arkitera Mimarlık Merkezi.	104
Şekil 4.139. Suna Kıraç Yalısı, Birinci Kat Planı, Arkitera Mimarlık Merkezi.	104
Şekil 4.140. Suna Kıraç Yalısı, Rihtımdan Görünüş, SALT SHE A., [TSHEPA05802027].	105
Şekil 4.141. Suna Kıraç Yalısı, Görünüş Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA05801016].	105
Şekil 4.142. Zemin Kat Galerili Orta Sofa Perspektifi, SALT SHE A., [TSHEPA05803001].	105
Şekil 4.143. Zemin Kat Galerili Orta Sofa, SALT SHE A., [TSHEPA05802016].	105
Şekil 4.144. Sofadan Yemek Salonuna Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA05802017].	106
Şekil 4.145. Salondan Kitaplığa Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA05802014].	106
Şekil 4.146. Haşim Beyefendi İçin Bir Apartman, Tip Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA005001].	107
Şekil 4.147. Safyurtlu Köşkü, 1944. SALT SHE A., [TSHEPA02506001].	110
Şekil 4.148. Safyurtlu Köşkü, SALT SHE A., [TSHEPA02506002].	110
Şekil 4.149. Safyurtlu Köşkü, Vaziyet Planı, 1944. Büyük Konutlar, s.8.	111
Şekil 4.150. Safyurtlu Köşkü, 1945. Bazı eklerle büyütülen yenilenmiş plan şeması, Büyük Konutlar, s.10.	111
Şekil 4.151. Sofadaki şömine duvarına bakış eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA02505001].	112
Şekil 4.152. Sofadaki şömine duvarına bakış eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA02501003].	112
Şekil 4.153. Sofadan Yemek Odasına Bakış Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA02505002].	112

Şekil 4.154. Sofadan Çalışma Odasına Bakış Eskiz, SALT SHE A., [TSHEPA02501031].	112
Şekil 4.155. Sofadan Yemek Odasına Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA02502020].	113
Şekil 4.156. Yemek Odasından Sofaya ve Çalışma Odasına Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA02502004].	113
Şekil 4.157. Turunççuzade Evi Plan Rölövesi, Afyonkarahisar, Türk Evi Plan Tipleri Misal 184.	114
Şekil 4.158. Safyurtlu Köşkü, 1944, Büyük Konutlar.	114
Şekil 4.159. İsmail Paşa Yalısı, Plan Rölövesi, İstinye, Aysel, Doktora Tezi.	114
Şekil 4.160. Şevket Paşa Yalısı, İstinye, Aysel, Doktora Tezi.	114
Şekil 4.161. İki yüzlü iç sofalı ideal plan tipi, Türk Evi Plan Tipleri Şekil 20.	115
Şekil 4.162. Safyurtlu Köşkü, 1945, Büyük Konutlar.	115
Şekil 4.163. Melnik'te bulunan 18. Yüzyıldan kalma ev planı, Sırbistan, Türk Evi Plan Tipleri Misal 147.	116
Şekil 4.164. Safyurtlu Köşkü, 1945, Büyük Konutlar.	116
Şekil 4.165. Uşaklıgil Konutu, Ön Cephe, Emirgan, SALT SHE A., [TSHEPA04505014].	117
Şekil 4.166. Uşaklıgil Konutu, Arka Cephe, Emirgan, SALT SHE A., [TSHEPA04505028].	117
Şekil 4.167. Uşaklıgil Köşkü II, Zemin Kat Planı, Yeniköy, Akademi, 1967/6. s. 7.	118
Şekil 4.168. Uşaklıgil Köşkü II, Birinci Kat Planı, Yeniköy, Akademi, 1967/6. s. 7.	118
Şekil 4.169. Uşaklıgil Köşkü, Giriş Cephesi, Cephe ve Tavanda Modül Kullanımı, SALT SHE A., [TSHEPA04502002].	119
Şekil 4.170. Uşaklıgil Köşkü, Arka Cephe, Doğrama Bölüntülerinde Modül Kullanımı, SALT SHE A., [TSHEPA04505023].	119
Şekil 4.171. Uşaklıgil Köşkü, Plan Eskizi, SALT SHE A., [19561965].	119
Şekil 4.172. Uşaklıgil Köşkü, Modül Sistemi ile Kurulan Teras Döşemesi ve Cephe İlişkisi, SALT SHE A., [TSHEPA04505034].	119
Şekil 4.173. Uşaklıgil Köşkü, Ön Cephe Çizimi, Yeniköy, Akademi, 1967/6. s. 7.	120
Şekil 4.174. Uşaklıgil Köşkü, Ön Cephe, Yeniköy, Akademi, 1967/6. s. 7.	120
Şekil 4.175. Uşaklıgil K., Sofada Oturma Köşesi, SALT SHE A., [TSHEPA04505035].	120
Şekil 4.176. Uşaklıgil K., Sofa-Teras Kapısı İlişkisi, SALT SHE A., [TSHEPA04505031].	120
Şekil 4.177. Uşaklıgil K., Sofanın Geride Kalan Cephesi, SALT SHE A., [TSHEPA04505032].	121
Şekil 4.178. Uşaklıgil K., Sofadan Hole ve Arka Cepheye Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA04505018].	121
Şekil 4.179. Uşaklıgil K., Sofaya, Oturma Salonu'na Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA04502005].	122
Şekil 4.180. Uşaklıgil K., Yemek Alanı-Sofaya Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA04505030].	122

Şekil 4.181. Uşaklıgil Köşkü, Plan Eskizi, Büyük Konutlar, 1982. s. 24.	122
Şekil 4.182. Uşaklıgil Köşkü, Sofa Eskizi, Büyük Konutlar, 1982. s. 25.	122
Şekil 4.183. Erhan Konutu, Ön Cephe Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA06702001].	123
Şekil 4.184. Erhan Konutu, Eskiz Çalışmaları, SALT SHE A., [TSHEPA06701026].	123
Şekil 4.185. Erhan Konutu, Zemin Kat Planı, B Önerisi, SALT SHE A., [TSHEPA06702006].	124
Şekil 4.186. Erhan Konutu, Birinci Kat Planı, B Önerisi, SALT SHE A., [TSHEPA06702002].	124
Şekil 4.187. Haraççı Köşkü, Ön Cephe Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA07201023].	124
Şekil 4.188. Haraççı Köşkü, Kesit, SALT SHE A., [TSHEPA07201005].	124
Şekil 4.189. Haraççı Köşkü, Zemin Kat Planı, Büyük Konutlar, s.84.....	125
Şekil 4.190. Haraççı Köşkü, Birinci Kat Planı, Büyük Konutlar, s.84.....	125
Şekil 4.191. Haraççı Köşkü, 5 Numaralı Plan Eskizi, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA07201074].	125
Şekil 4.192. Haraççı Köşkü, 5 Numaralı Plan Eskizi, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA07201078].	125
Şekil 4.193. Haraççı Köşkü, Cephe Önerileri, SALT SHE A., [TSHEPA07203002].	126
Şekil 4.194. Haraççı Köşkü, Cephe Önerileri, SALT SHE A., [TSHEPA07201024].	126
Şekil 4.195. Şahenk Köşkü, Yan Cephe Eskizi, Emirgan, SALT SHE A., [TSHEPA127010].	126
Şekil 4.196. Şahenk Köşkü, Ön Cephe Eskizi, Emirgan, SALT SHE A., [TSHEPA127013].	126
Şekil 4.197. Şahenk Köşkü, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA127007]. ...	127
Şekil 4.198. Şahenk Köşkü, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA127004]. ...	127
Şekil 4.199. Sertel Köşkü, Yeniköy, Ön Cephe, SALT SHE A., [TSHEPA08302001].	128
Şekil 4.200. Sertel Köşkü, Yeniköy, İnşaat Sonrası Ön Cephe, SALT SHE A., [TSHEPA08302003].	128
Şekil 4.201. Sertel Köşkü, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08303002]. ..	128
Şekil 4.202. Sertel Köşkü, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08303001]. ..	128
Şekil 4.203. Sertel Köşkü, Plan Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA08303007].	129
Şekil 4.204. Sertel Köşkü, Kesit Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA08303016].	129
Şekil 4.205. Sertel Köşkü, Sofadan Hole ve Merdivene Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA08304005].	130
Şekil 4.206. Sertel Köşkü, Sofadan Hole Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA08304006].	130
Şekil 4.207. Komili Konutu, Kandilli, Aşı Boyalı Ön Cephe, SALT SHE A., [TSHEPA09802022].	131

Şekil 4.208. Komili Konutu, Kandilli, Şantiye Fotoğrafi, SALT SHE A., [TSHEPA09802011].	131
Şekil 4.209. Komili Konutu, Kandilli, Zemin Kat Planı, Arkitera Mimarlık Merkezi, 2017.	131
Şekil 4.210. Komili Konutu, Kandilli, Birinci Kat Planı, Arkitera Mimarlık Merkezi, 2017.	131
Şekil 4.211. Çarmıklı Konutu, Vaziyet Planı, Tarabya Köyüstü Mah., SALT SHE A., [TSHEPA08701036].	132
Şekil 4.212. Çarmıklı Konutu, Görünüş Eskizi, Tarabya Köyüstü Mah., SALT SHE A., [TSHEPA08701035].	132
Şekil 4.213. Çarmıklı Konutu, Tip1, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701003].	133
Şekil 4.214. Çarmıklı Konutu, Tip1, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701004].	133
Şekil 4.215. Çarmıklı Konutu, Tip3, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701009].	133
Şekil 4.216. Çarmıklı Konutu, Tip3, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701010].	133
Şekil 4.217. Çarmıklı Konutu, Tip5, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701013].	134
Şekil 4.218. Çarmıklı Konutu, Tip5, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701014].	134
Şekil 4.219. Çarmıklı Konutu, Projelendirilmiş Zemin Kat Planı, Büyük Konutlar, s. 158.	134
Şekil 4.220. Çarmıklı Konutu, Sofa ve Ocak Eskizi, Büyük Konutlar, s. 160.	134
Şekil 4.221. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Zemin Kat Planı, SALT SHE Arşivi, [TSHEPA04905014].	137
Şekil 4.222. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Birinci Kat Planı, SALT SHE Arşivi, [TSHEPA04905014].	137
Şekil 4.223. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Sofa Eskizi, Arkitekt, 1965/02. s. 58.	138
Şekil 4.224. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Yemek Odasından Sofaya Bakış, Eskiz, SALT SHE A., [TSHEPA04905007].	138
Şekil 4.225. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Sofadan Çalışma Odasına Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA04902063].	139
Şekil 4.226. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Çalışma Odasından Sofaya Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA04902070].	139
Şekil 4.227. Hindistan Büyükelçilik Konutu, SALT SHE A., [TSHEPA04902013].	139
Şekil 4.228. Hindistan Büyükelçilik Konutu, SALT SHE A., [TSHEPA04905008].	139
Şekil 4.229. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Giriş Saçağı, SALT SHE A., [TSHEPA04902072].	140
Şekil 4.230. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Arka Cephesi, SALT SHE A., [TSHEPA04902024].	140
Şekil 4.231. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA05401006].	141

Şekil 4.232. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA05401005].....	141
Şekil 4.233. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Kabul Salonu Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA05401016].....	142
Şekil 4.234. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Kabul Salonu Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA05401017].....	142
Şekil 4.235. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Kabul Salonu Şömine Duvarı, SALT SHE A., [TSHEPA05402055].....	143
Şekil 4.236. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Kabul Salonu Şömine Duvarı, Mimarlık ve Dekorasyon, 1990/11, s.76.	143
Şekil 4.237. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Ön Cephe Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA05404011].....	144
Şekil 4.238. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Maket Fotoğrafı, SALT SHE A., [TSHEPA05403004].....	144
Şekil 4.239. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Güney Cephesi, SALT SHE A., [TSHEPA05404011].....	145
Şekil 4.240. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Doğu Cephesi, SALT SHE A., [TSHEPA05403004].....	145
Şekil 4.241. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Ankara, Ön Cephe, SALT SHE A., [TSHEPA07504002].....	146
Şekil 4.242. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Giriş Cephesi, SALT SHE A., [TSHEPA07504003].....	146
Şekil 4.243. Suna Kıraç Yalısı, Zemin Kat Galerili Merkezi Sofa Perspektifi, SALT SHE A., [TSHEPA05803001].....	147
Şekil 4.244. Galerili Merkezi Sofa Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004028].	147
Şekil 4.245. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Ön Cephe Çizimi, Arkitekt, 1979-01, s. 4.	149
Şekil 4.246. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Giriş Cephesi Çizimi, Arkitekt, 1979-01, s. 5.	149
Şekil 4.247. Çalışma Odası Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004024].....	150
Şekil 4.248. Çalışma Odası Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004025].....	150
Şekil 4.249. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Zemin Kat Planı, Arkitekt, 1979-01, s. 4.	151
Şekil 4.250. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Birinci Kat Planı, Arkitekt, 1979-01, s. 5.	151
Şekil 4.251. Sofa Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004021].	151
Şekil 4.252. Sofa Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004022].	151
Şekil 4.253. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Galerili Merkezi Sofa, Atelye Mat, Eldem, s. 142.....	152
Şekil 4.254. Galerili Merkezi Sofa, Atelye Mat, Eldem, s. 142.....	152
Şekil 4.255. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Galerili Merkezi Sofa Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004028].	153

Şekil 4.256. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Galerili Merkezi Sofa, SALT SHE A., [TSHEPA07504001].	153
Şekil 4.257. Taşlık Kahvesi, Maçka, SALT SHE A., [TSHEPA03302011].	154
Şekil 4.258. Taşlık Kahvesi, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [Taşlık Kahvesi].	154
Şekil 4.259. Taşlık Kahvesi, Maçka, SALT SHE A., [TSHEPA03302006].	155
Şekil 4.260. Taşlık Kahvesi, İç Mekân Görünüşü, SALT SHE A., [TSHEPA03302005].	155
Şekil 4.261. Akademi Zemin Kat Planı, Yenilenmiş Plan Çizimi, Arkitekt, 1954/1.	156
Şekil 4.262. Akademi 1949-53, Sofa, MSGSÜ Fotoğraf Arşivi.	156
Şekil 4.263. Ev Projesi, Giriş Cephesi, Mimar, 1931-08, s. 263.	157
Şekil 4.264. Ev Projesi, Giriş Cephesi Perspektifi, Mimar, 1931-08, s. 267.	157
Şekil 4.265. Ev Projesi, Zemin Kat Planı, Mimar, 1931-08, s. 264.	158
Şekil 4.266. Ev Projesi, İkinci Kat Planı, Mimar, 1931-08, s. 264.	158
Şekil 4.267. Ev Projesi, Birinci Kat Planı, Mimar, 1931-08, s. 264.	159
Şekil 4.268. Merdiven Holünden Salona Bakış Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA003001].	159
Şekil 4.269. Sayfiye Projesi, Perspektif Eskizi, Mimar, 1932-09, s. 249.	160
Şekil 4.270. Sayfiye Projesi, Yan Cephe Eskizi, Mimar, 1932-09, s. 248.	160
Şekil 4.271. Sayfiye Projesi, Zemin Kat Planı, Mimar, 1932-09, s. 249.	161
Şekil 4.272. Sayfiye Projesi, İç Mekân Eskizi, Mimar, 1932-09, s. 250.	161
Şekil 4.273. Bir Villa Projesi, Zemin Kat Planı, Mimar, 1933-02, s. 51.	163
Şekil 4.274. Bir Villa Projesi, Birinci Kat Planı, Mimar, 1933-02, s. 50.	163
Şekil 4.275. Bir Villa Projesi, Ön Cephe Çizimi, Mimar, 1933-02, s. 50.	164
Şekil 4.276. Bir Villa Projesi, Yan Cephe Çizimi, Mimar, 1933-02, s. 51.	164
Şekil 4.277. Bir Villa Projesi, Perspektif Eskizi, Mimar, 1933-02, s. 52-53.	164
Şekil 4.278. Cumhurbaşkanlığı Konutu, Büyükkada, Vaziyet Planı, SALT SHE A., [TSHEPA00901002].	165
Şekil 4.279. Cumhurbaşkanlığı Yazlık Köşkü, Kat Planları, SALT SHE A., [TSHEPA00901015].	166
Şekil 4.280. Cumhurbaşkanlığı Yazlık Konutu, Perspektif Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA00901016].	167
Şekil 4.281. Cumhuriyet Caddesinde Apartman, Normal Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA00901016].	167
Şekil 4.282. Uşaklıgil Köşkü, Emirgan, Oturma Salonu Divanhanesi, Büyük Konutlar, s.24.	168
Şekil 4.283. Suna Kıraç Yalısı, Oturma Salonu Divanhanesi, Arkitera Mimarlık Merkezi, 2017.	168
Şekil 4.284. Koç Yazlık Konutu, Oturma Salonu Divanhanesi, SALT SHE A., [TSHEPA08801005].	168
Şekil 4.285. Koç Yazlık Konutu, Cephe Eskizleri, SALT SHE A., [TSHEPA08801006].	168

Şekil 4.286. Rahmi Koç Villası, Ön Cephesi, Tarabya, Arkitera Mimarlık Merkezi, 2017.	169
Şekil 4.287. Rahmi Koç Villası, Tarabya, Eldem, s. 108.	169
Şekil 4.288. Rahmi Koç Villası, Birinci Kat Planı, Tarabya, Büyük Konutlar, s. 136.	170
Şekil 4.289. Rahmi Koç Villası, Zemin Kat Planı, Tarabya, Büyük Konutlar, s. 137.	170
Şekil 4.290. Rahmi Koç Villası, Orta Sofadan Görünüş, Tarabya, Arkitera Mimarlık Merkezi, 2017.	171
Şekil 4.291. Rahmi Koç Villası, Yan Cephe Görünüşü, Tarabya, Arkitera Mimarlık Merkezi.	171
Şekil 4.292. Orta Sofadan Ocaklı Eyvana Bakış, Büyük Konutlar, s. 136.	171
Şekil 4.293. Orta Sofadan Giriş Cephesine Bakış, Büyük Konutlar, s. 137.	171

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Sofanın Yaşama Mekânı Olarak Değerlendirilmesi.....	175
Tablo 2. Sofanın Biçimsel Olarak Korunması.....	176
Tablo 3. Sofanın İki Eyvanlı Olarak Tasarlanması.	177
Tablo 4. Sofanın Büyük Konutlardaki Rolü.....	178
Tablo 5. Sofanın Üç veya Dört Eyvanlı Olarak [Divanhane Formuyla] Tasarlanması.	179

KISALTMALAR LİSTESİ

D.G.S.A. : Devlet Güzel Sanatlar Akademisi

MSGSÜ : Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

S.H.E. : Sedad Hakkı Eldem

A. : Arşivi

age. : Adı Geçen Eser

yy. : Yüzyıl

s. : Sayfa

SEDAK HAKKI ELDEM'İN KONUT MİMARİSİNDE SOFA

ÖZET

Sofa; konutlarda oda kapılarının açıldığı genişçe mekân, hol olarak bilinen sözlük anlamının yanı sıra plan şeması üzerinde odaların bir araya gelmesini sağlayan ve mekân örgütleyici rolü olan, aynı zamanda konut içi müşterek oturma alanı olarak kullanılan bir mekândır. Tarihsel bir inceleme yapılarak, konut plan şemaları içerisinde sofanın kullanımı ve değişimi izlendiğinde; en az odalar kadar hatta çoğu zaman bir oda boyutundan büyük alana sahip olan, evin tüm yaşayışının geçtiği, bugün “salon” olarak adlandırdığımız mekânların yerini tutan, bir ana mekân olarak ortaya çıktığı, zaman içerisinde ise yavaş yavaş küçüldüğü, bugün hol olarak tanımladığımız mekânlarla eşdeğer konuma geldiği görülmektedir.

Tez çalışmasının ilk iki bölümünde; sofanın ve sofa ile beraber kullanılan hayat, divanhane gibi mekânların tanımları, sözlük anlamlarının yanı sıra mimarlık tarihçilerinin bu mekânlara bakışı ile beraber incelenmiştir. Tezin üçüncü bölümü sofanın mimari bileşenlerine ve işlevine ayrılmıştır. Geçmişten günümüze konut içerisinde sofanın oluşumunu destekleyen mekânsal ve yapısal bileşenler üzerinde durulmuş, ardından sofanın plan şemasındaki rolleri ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Tezin “Sedad Hakkı Eldem’in Mimarisinde Sofa” başlığı ile adlandırılan dördüncü bölümde bugüne kadar sofa üzerine yaptığı kuramsal çalışmaların yanı sıra, mesleki hayatı boyunca otuzun üzerinde konut projesini uygulamış olan ve neredeyse tüm konut projelerinde sofaya etkin rol veren Eldem’in sofaya bakışı üzerine çalışılmıştır. Eldem’in sofa ile ilgili düzenlediği “Türk Evi Plan Tipleri” başlıca okuma kaynağı seçilerek onun sofayla ilgili söylemleri ışığında yalnızca konut proje ve uygulamalarındaki tüm sofalar ayrı ayrı tartışılmıştır. Sonuç olarak, Eldem’in konut sınıflandırmasına giren tüm proje ve uygulamaları, sofanın üstlendiği ortak rol ve benzer tutumlar altında alt başlıklara ayrılmış, bu yöntemle Sedad Hakkı Eldem’in mimari karakterinde sofanın rolü tartışmaya açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sedad Hakkı Eldem, Türk Evi, Konut, Sofa

SOFA IN HOUSING ARCHITECTURE OF SEDAD HAKKI ELDEM

SUMMARY

Sofa; is a living space that pieces the rooms together on plan scheme, acts as a space organizer and at the same time that is used as a joint sitting area in the house in addition to its lexical meaning as hall, a broad area that room doors open into. When the usage and change of *sofa* in residential plan schemes is examined by making a historical research, it is seen that *sofa* which has a surface area at least as big as rooms, yet more mostly has an area bigger than the rooms have, which substitutes for places where the whole domestic life passes and which we call as 'living room' today; and it showed up as a main area and slowly has become smaller in time and it has reached an equivalent position with the places that we call hall.

In the first two parts of the thesis study; the definitions of *sofa* and the places such as veranda and *divanhane* was examined through the attitude of architectural historians to these places along with their lexical meanings. The third part of the thesis was allocated for the architectural components and function of *sofa*. The spatial and structural components supporting the formation of *sofa* in the house from past to present were elaborated and then the roles of *sofa* in the plan scheme were evaluated under separate titles.

In the fourth part titled as "Sofa in the Architecture of Sedad Hakkı Eldem", along with the institutional studies that have been carried out until today on *sofa*, the viewpoint of Eldem on *sofa* who applied more than thirty housing projects and gave efficient role to *sofa* in almost all house projects. "Plan Types of Turkish House" was selected as the primary source of reading and all *sofa* types in house projects and applications were discussed separately in the light of his discourses with regard of *sofa*. Consequently, all the projects and applications of Eldem which are classified as house have been divided into subtitles under the joint roles undertaken by *sofa* and similar attitudes. By this method, the role of *sofa* in the architectural character of Sedad Hakkı Eldem has been brought up for discussion.

Key Words: Sedad Hakkı Eldem, Turkish House, House, *Sofa*

1. GİRİŞ

Bulduğumuz coğrafyada geleneksel dünyadan modernleşme sürecine, sonra da günümüze dek konut planlamasında sofa sürekliliği olan bir mekândır. Önemi belli dönemlerde azalıp artmış, biçimi, kullanım şekli ise zaman içerisinde değişime uğramıştır. Bu çalışmaya başlangıç noktası geleneksel mimarlıktan, “mimarlı” konut üretimine geçiş döneminde sofanın dönüşümünün izlerini sürmektir. Çalışmanın ana konusu, sofanın nasıl bir mekân olduğunu, hangi zamanlarda nasıl işlevler üstlendiğini konut planları üzerinde analiz etmektir. Bu amaçla hem kuramsal çalışmalarında hem de mesleki yaşamında sofa üzerine çokça üretim yapmış bir mimar olarak Sedad Hakkı Eldem aktör olarak seçilmiştir. Eldem’in kuramsal çalışmalarındaki sofaya bakışıyla birlikte, uygulanmış /uygulanmamış tüm konut projeleri ayrıntılı olarak değerlendirilerek, sofanın Eldem mimarlığına katkıları ve Eldem’in bu mekânın yorumlanıp geliştirilmesine etkileri tartışmaya açılmıştır.

1.1. ÇALIŞMANIN AMAÇ VE KAPSAMI

Sofa, mimarlık tarihi ve bina bilgisi kapsamında uzun zamandır farklı açıklardan üzerinde çalışılan bir kavramdır. Bu çalışmanın ana eksenini sofanın konut planı içindeki yerinin dönüşümünün incelenip analiz edilmesi oluşturmaktadır.

Tez kapsamında öncelikle, araştırma konusuna ilişkin bazı ana kavramlar, sorunsallaştırılan alanın belirlenmesi amacıyla tanımlanmıştır. Çoğu kez birbirlerinin eş anlamlısı olarak ya da birbirlerini kapsayacak şekilde kullanılan sofa, hol, salon vb. kavramlarla nelerin anlatılmak istendiği böyle ortaya konmuştur. Zira bu kavramlar, Eldem’in proje üzerindeki notlarında ve anlatım metinlerinde dahi birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Sofanın gelişiminde kırılma noktalarını oluşturan dönemsel etkenler tarih boyunca izlenmiştir. Bu süreç günümüze kadar özetlenmiştir.

Bu çalışma son aşamasında sofanın Eldem konut mimarisindeki serüvenine odaklanmaktadır. Sofanın Eldem’in konut plan şemalarındaki farklı yaklaşım, biçim ve işlevlerde kullanımı özetlenmeye çalışılmıştır. Eldem’in planlaması sofa etrafına örgütlenen konutlarının ortak özellikleri ve gelişimleri araştırılmıştır. Sadece Eldem konutları üzerinden konu planimetrik açıdan incelenmiştir. Çoğunlukla mimarlık tarihçileri, eleştirmenleri ve koruma uzmanları tarafından tartışılan bu kavrama bina

bilgisi açısından bakmaya, özgün bir sınıflandırma ve değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışması boyunca genel olarak şu sorulara yanıt aranmıştır: Geleneksel mimarlıktan modernist döneme geçildiğinde sofa mekânı nasıl dönüşmüştür? Sofa konutun plan şemasında nasıl örgütlenmektedir? Sedad Hakkı Eldem konut mimarlığında sofanın kullanım yöntemi var mıdır? sorularına yanıt aranmıştır.

1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın belirlenen kapsamı doğrultusunda; basılı kaynaklar incelenerek ve süreli yayınlar taranarak literatür araştırması tamamlanmış, geçmişten günümüze sofa kavramı değerlendirilmiştir. Araştırmalar sonucunda, sofa tanımlanmaya çalışılmış, kavramsal nitelikleri ayrıntılarıyla incelenmiştir. Kavramsal arka planı, konuyla doğrudan ya da kısmen ilgili kitaplar, tezler, akademik makaleler, süreli yayınlar oluşturmaktadır. Sofa kavramının kullanılmaya başlandığı günden bugüne nasıl farklı tanımlamalarla açıklandığı incelenmiştir. Meslek hayatı boyunca yüzü aşkın projeye imza atmış Eldem'in projeleri, çalışma kapsamında incelenirken belirli bir sınırlandırmaya gidilmiştir. Tezin kapsamı doğrultusunda öncelikle ana omurgayı oluşturan sofa mekânının yer aldığı projeler seçilmiş, sofanın sorunsal oluşturmadığı projeler çalışma dışı bırakılmıştır. Bu yöntem; çalışmayı Eldem'in projeleri arasından sadece konut projelerine odaklanmaya itmiştir ancak sofanın esas olarak bir yaşama mekânı olduğu düşünüldüğünde, bu doğru bir odaktır.

1.3. ÇALIŞMANIN KURGUSU

Çalışmanın beş ana başlık altında yapılandırılmıştır. Çalışmanın ilk ana başlığı altında konuya giriş yapılmış, amaç, kapsam ve yöntem belirtilmiştir. İkinci bölümde; farklı sofa tanımlarına değinilmiş, sofa ile ilişkili, çoğu zaman birbirleri yerine kullanılan, hol, hayat, divanhane vb. kavramlar üzerinde durulmuştur. Gelişme kısmını oluşturan üçüncü ve dördüncü bölümlerde bu tanım ve kavramlar üzerinden çeşitli örneklemeler yapılmıştır. Üçüncü bölümde; sofanın mimari bileşenleri ve farklı mimari işlevleri detaylı olarak incelenmiştir. Mimari bileşenler ve işlevler dördüncü bölümde incelenecek olan Eldem konut mimarisinde sofa kavramı için bir değerlendirme yöntemi oluşturmuştur. Dördüncü bölümde; baş aktör olarak seçilen Sedad Hakkı Eldem'in plan şemasında sofa olan projeleri kronolojik bir sırada incelenerek, sofanın Eldem planlarındaki yeri, mekânsal nitelikleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Beşinci bölüm, tüm bulguların özetlendiği sonuç bölümüdür. Çalışmanın her bölüm sonunda ortaya

ıkan sonuçları bir arada ele alınarak değerlendirilmiştir. Eldem'in sofaya yer verdiği projeleri diyagram ile bir araya toplanmış, sofanın planimetri içerisindeki konumu ve rolü doğrultusunda kronolojik sıranın dışında yeni bir sınıflandırma yapılarak, Eldem projelerine yeni ve özgün farklı bir okuma önerisi getirilmiştir.

2. GELENEKSEL KONUT MİMARLIĞINDA SOFA

Sofa kelimesinin günlük hayatımızda ve mimarlık disiplini içinde yaygın bir kullanımı vardır. Bu bölümde kelimenin etimolojik kökenlerine bakılacak, tarih boyunca kullanımı izlenerek, günlük hayattaki anlam kaymaları tespit edilecektir. Ayrıca, sofanın Türk Evi içerisinde önemli bir mekân olması, sofa tanımlamalarına Türk Evi hakkında yazılmış makaleler üzerinden ulaşılmamasını zorunlu kılmıştır. Bu başlık altında farklı görüşlere sahip, mimarlık tarihçilerinin sofa kelimesine yükledikleri anlamlar, sofa kelimesi yerine kullanmayı tercih ettikleri diğer terimler incelenecek, sofa hakkındaki farklı ifadeler bu kurguda bir araya getirilmeye çalışılacaktır. Böylece sofanın bu tez çalışması içerisinde hangi anlamda kullanıldığı açıklanacaktır.

2.1. SOFA

Türk Dil Kurumu sözlüğünde sofa, “evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe mekân, hol” olarak tanımlanır.¹ Şemseddin Sami'nin yazdığı Kamus-ı Türki sözlüğünde sofa kelimesi, “evin ortasındaki müşterek alan” olarak tanımlanmıştır.² Kelime kökeni incelendiğinde, Arapça “şff” köküne sahip “şuffa” sözcüğünden gelen sofanın; “taş kerevet, sedir, bank, sıra, antik tiyatrolarda oturma sırası” olarak açıklandığı görülmektedir.³ Ayverdi tarafından hazırlanan “Misalli Büyük Türkçe Sözlük”te sofa, “evlerde oda kapılarının açıldığı ve eskiden ev halkının beraber yemek yediği, oturduğu genişçe yer, hol” olarak tanımlanmıştır.⁴ Bu tanımlamaya ek olarak, “büyüklerine divanhane denir” şeklinde bir açıklama daha yapılmıştır. Okyanus Yayınevi tarafından hazırlanan “Okyanus Büyük Türkçe Sözlük”teki⁵ sofa tanımı gibi, Püsküllüoğlu⁶ tarafından hazırlanan “Türkçe Sözlük”te de sofa; “evlerin giriş

¹ Sofa; **Güncel Türkçe Sözlük**te bu anlamı taşıırken, **Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü**nde “Evlerin önündeki geniş balkon” ve “Cami girişlerinde kapının iki yanındaki yerler” olarak tanımlanmıştır. Aynı kaynaktan ulaşılan 1968 tarihli **Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü**nde [BSTS] ise “evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe bölüm” olarak ifade edilmiştir. 1976 tarihli **Zanaat Terimleri Sözlüğü**nde de yer alan sofa, “balkon” ve “salon” kelimeleriyle açıklanmıştır. [www.tdk.org.tr] 06.04.2017.

² Sami, Şemseddin. 1900. **Kamus-ı Türki-Osmanlıca Türkçe Sözlük**.

³ Etimoloji Sözlüğü. [www.etimolojiturkce.com] 06.04.2017.

⁴ Ayverdi, İlhan. 2011. **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**. s. 2818.

⁵ Anonim. **Okyanus Ansiklopedik Sözlük**.

⁶ Püsküllüoğlu, Ali. 1995. **Türkçe Sözlük**. s. 1367.

bölümünde bulunan ev oda kapılarının açıldığı genişçe yer” olarak aynı kelimelerle ifade edilmiştir.

Mimarlık disiplinde sofa kelimesinin anlamına bakmak için mimarlık tarihçisi Kuban’ın “Türk Hayat’lı Evi” adlı çalışması temel kaynaktır. Kuban sofayı; bir konutun plan şeması oluşturulurken, odaların bir araya gelmesini sağlayan mekân⁷ olarak tanımlar. Benzer şekilde, genel bir açıklama olarak sofaya; evin üst katlarında odaların açıldığı kapalı alan tanımlamasını da yapar.⁸ Kuban’ın açıklamalarında sofa; özellikle konut plan şemalarında odalara varmak için kullanılan hol niteliğindedir. Bu açıklamaya benzer şekilde, Hasol’un “Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol” tanımı⁹ da sofanın günümüzdeki kullanımını dikkate alır. Bu tanımlama sofanın konutta ana mekân olduğu değil, geçiş mekânı olmaya başladığı günümüze yakın dönemlere işaret etmektedir.

Sofa; tarihsel bir inceleme yapıldığında, konut plan şemaları içerisinde en az odalar kadar hatta çoğu zaman bir oda boyutundan büyük alana sahip olan, evin tüm yaşayışının geçtiği, bugün “salon” olarak adlandırdığımız mekânların yerini tutan, bir ana mekân olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde, ana mekân olarak görev yapan sofa, yavaş yavaş küçülmüş, bugün hol olarak tanımladığımız mekânlarla eşdeğer konuma gelmiştir.

Türk Evi üzerine uzun araştırmalar yapmış Eldem sofaya ait ilk tanımlamalarına, planı teşkil eden başlıca elemanlar olarak¹⁰ tasniflediği odalardan sonra ikinci sırada yer vermiştir. Bu sıralamadan da anlaşıldığı üzere Eldem sofayı; Türk Evinin plan şemasını oluşturan temel öğelerden biri olarak görmektedir.

Türk Evi mekânları içerisinde odaların bir araya gelmesinde asıl rolü oynayan sofa, oda sayılarının artması ve konumlarının değişmesi bağlamında plan tiplerini oluşturacak şekilde konum değiştirmiştir. Eldem tarafından hazırlanan “Türk Evi Plan Tipleri” çalışması da bu değişim üzerinde temellenmiştir. Eldem’in sofayı başrole olarak hazırladığı tipolojide sofasız plan tipi, dış sofalı plan tipi, iç sofalı plan tipi ve orta sofalı plan tipi olmak üzere dört ana başlık altında sofalar incelenmiştir. Bu konu ile ilgili detaylı açıklama “Türk Evi Plan Tipleri’nde Sofa” başlığında incelenecektir.

Eldem’in Türk Evinin Plan Tiplerini sofa üzerinden sınıflandırması, diğer mimarlık tarihçileri arasında kabul edilmiş bir kaynak olmuş, Türk Evi ile ilgili araştırma yapanlar

⁷ Kuban, Doğan. 1995. **Türk Hayat’lı Evi**, İstanbul.

⁸ Kuban, Doğan. 1995. age.

⁹ Hasol, Doğan. 2002. **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, s.421.

¹⁰ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**.

kendi görüşlerini bu plan tipolojisini temel alarak geliştirmişlerdir. Eldem'in tanımlamasından yola çıkan Küçükerman, Eldem'den farklı olarak plan tiplerini odaların birbirleri ile olan ilişkileri üzerinden ifade etmeye çalışmış, sofayı ana etken değil, odaların kurulmasında görev alan bir araç, orta alan olarak¹¹ ele almıştır. Belirlediği plan tipi başlıklarını da bu tezini destekler nitelikte oluşturmuştur. Küçükerman'a göre de dörde ayrılan plan tiplerinden sofasız plan tipi; *odalar arası orta alan kurulmamıştır* başlığı ile açıklanmıştır. Bu plan tipi, Türk Evinin en yalın plan şemasıdır ve odaların birbiriyle bağlantısı için dışarı çıkılır. İkinci plan tipi olarak incelenen dış sofalı plan tipi; *odalar arası orta alan yapının dışındadır* ifadesiyle başlıklandırılmıştır. Küçükerman'a göre dış sofalı plan tipi; Türk evinin yalın durumunun birinci aşamasıdır. Odalar arası ilişkiler, yapı altında "üst örtülü" bir orta alan yardımı ile düzenlenmiştir. Daha çok sıcak ve ılıman iklim bölgelerinde uygulanabilmiştir. İç sofalı plan tipi, *odalar arası orta alan içtedir* ifadesiyle tanımlanmıştır. Odalar arası ilişkilerin bütünüyle yapı içinde gerçekleştirildiği, daha çok, dış etkilere karşı korunmuş bir orta alan kurmayı gerektiren durumlarda uygulandığı belirtilmiştir. Son plan tipi olarak incelenen orta sofalı plan tipi ise; *odalar arası orta alan ortadadır* şeklinde açıklanmıştır. Yapının tam ortasına çekilmiş olan orta alan, odaların birbirleriyle bağlantısını sağlamaktadır ve belirli sıkışık yerleşmelerde ve soğuk iklim bölgelerinde uygulanmıştır.

Küçükerman'ın tanımlamasında Türk Evi Plan Tiplerinin ortaya çıkışındaki önemli bir etken olarak iklim bölgelerinden bahsedilmektedir. Küçükerman gibi Aksoy da Sedat Hakkı Eldem'in "Türk Evi Plan Tipleri"nde açıkladığı temel plan tipolojilerini ele alan yaklaşımına iklim, malzeme ve fiziksel nedenlere dayalı özelliklerin katılması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre, iklim ve malzeme gibi fiziksel nedenlere dayalı özelliklerin de planın tasarımı üzerindeki etkileri hesaba katılmalıdır.¹² Arel; Aksoy'un belirttiği, Güneydoğu Anadolu'dan Akdeniz'e uzanan bir gelişme çizgisinde var olan tüm plan tipolojileri, aynı zamanda Anadolu'nun belli başlı üç iklim bölgesinin özelliklerini de yansıttığını düşünmektedir.¹³

Odaları mahalle dokusu içerisinde ayrı ayrı evlere benzeten Eldem, aynı şekilde sofaları da sokaklara, meydanlara benzetmektedir.¹⁴ Konut şemasında oda kapıları, mahalledeki ev kapılarının sokağa açıldığı gibi sofaya açılır. Bu sofa kimi zaman

¹¹ Küçükerman, Önder. 1996. **Türk Evi- Kendi Mekân Arayışı İçinde**, İstanbul.

¹² Aksoy, Erdem. 1963. "Orta Mekân: Türk Mimarisinde Temel Kuruluş Prensipleri", Mimarlık ve Sanat, 7-8, s. 39-92.

¹³ Arel, Ayda. 1982. **Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar**, E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları No: 11, İzmir, s. 25.

¹⁴ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 31.

odaları bir araya getiren dolaşım alanı, Eldem'in tabiriyle "hareket yolu"¹⁵, olabileceği gibi kimi zaman da meydan gibi tüm "hareket yolları"nın kesiştiği bir alandır. Sofanın konut içerisindeki rolü, mahalle dokusu içerisindeki sokaklarınkiyle eş değer tutulduğunda kamusal ve özel alan kavramları da sofa üzerinden açıklanabilir. Sofanın aynı sokakların mahalle içerisinde kamusal alan olması gibi, konut içerisindeki kamusal alan olduğu ileri sürülebilir. Aynı şekilde evlerin mahalle dokusunda özel alan olması, odaların da konut içerisinde özel alan olması ile benzerdir. Benzer şekilde Tanju, Eldem'in "Türk Evi Plan Tipleri" kitabından alıntılarla faydalanarak, mimarın sofaya kamusal bir mekân olarak baktığı düşünür ve mimarın düşüncesini şu şekilde açıklar:

Sofanın tipoloji içindeki kurucu rolünü anlamak bir kez daha tekrarlamak pahasına, Sedad Hakkı'yı, tipolojisini ve mimarlığını anlamak adına hayati görünür. Şöyle yazar Sedad Hakkı: "Odayı ve 'haneleri evlere benzettikten sonra, sofayı, sokak veya meydanlarla ilişkilendirmemek kabil değildir." Sofayı, sokak ve meydanlarla ilişkilendirmek bir yandan sofayı bir dolaşım alanı olarak tanımlar tanımlamasına, öte yandan aynı ilişkilendirme kaçınılmaz olarak bir tür kamusal çağırışı da yapar hiç kuşkusuz. Dolayısıyla, sofa sadece odalar arası dolaşım alanı olarak değil, giderek ondan daha fazla bu mekânda ortaya çıkan kamusallaşma biçimiyle, bu bağlamda oynadığı *mühim rol* ile *plânı vücuda* getiren *amillerin* başlıcası olur.¹⁶

Tanju'nun açıklaması, sofayı kapalı, yarı-açık ve açık mekân olarak fiziksel özellikleri üzerinden değerlendirmenin, dağılma-toplanma ikiliğinden bakmanın bir adım ötesine götürür ve sofanın özel, yarı kamusal ve kamusal mekân hiyerarşisi içerisindeki yerine işaret eder.

Sofa, farklı bölgelerde "sergi, sergâh, sayvan, çardak, divanhane ve hayat"¹⁷ gibi farklı isimlerle tanımlanmıştır. Ancak bunlardan bazıları (hayat, merkezi mekân, divanhane) zaman içerisinde sofanın biçimleniş farklılıklarını ifade eder hale gelmiştir. 2.2. Hayat ve 2.3. Divanhane başlıkları altından sofanın neden farklı isimlerle tanımlandığı detaylı olarak açıklanacaktır.

2.2. HAYAT

Hayat; Türk Evi mekânları içerisinde sofanın eş anlamlısı olarak kabul edilmesine rağmen, mimarlık tarihçileri tarafından daha çok açık sofayı nitелеmek amacıyla kullanılmıştır. Genel tanımlamalarda "hayat" kelimesini sofa ile eş değer tutan Eldem,

¹⁵ Eldem, Sedad. H. 1954. *age*. s. 31.

¹⁶ Tanju, Bülent. 2009. "**Sedad Hakkı Eldem Notları 1: Divanhane**", s. 144-145.

¹⁷ Eldem, Sedad. H. 1954. *age*. s. 31.

dış sofalı plan tiplerine verilen diğer isimler arasında “hayatlı” kelimesini kullanmayı tercih etmiştir.¹⁸

Hayat kelimesi, “çevrili yer” anlamına gelen Arapça “hyatt” sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcük çevrili açık alan (avlu) anlamında birçok bölgede kullanılmayı sürdürmüştür.¹⁹ Hayat; Geleneksel Türk Evinin birinci katında odaların açıldığı, üstü kapalı, önü avluya bakan, bir ya da birkaç yanı açık mekândır. Burası Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde değişik adlar alır: örneğin Ankara çevresinde *sergâh*, İzmir ve Rumeli’de *hanay*, başka bölgelerde *divanhane* ve *tahtaboş*. Hayat, eski Yunan Evlerinin *aula*’sı, Roma Evlerinin *atrium*’u, Şam evlerinin *eyvan*’ı ve İran Evlerinin *talar*’ının karşılığıdır. Doğu Karadeniz’de çeşitli gereksinimleri karşılayan ve bütün ev halkının bir araya geldiği büyük hacme, *hayat*, *çardak* ya da *sofa* denir.²⁰

Kuban, “sofa” kelimesinin daha çok kapalı bir hacim ifade ettiğini belirterek, Türk Evi’ndeki sofa karşılığında “hayat” kelimesini kullanmayı tercih eder ve bu seçimini şu şekilde açıklar:

“Türk evinin en karakteristik ögesi, *sofa* ya da *hayat* denilen, odaların, eyvanın önünde uzanan açık galeridir. *Sofa* sözcüğünün daha sonradan kazandığı yaygın anlam kapalı bir hacim ifade eder. O bakımdan bugün *sofa* terimini kullanmak yanlış anlaşılmalıdır. Bu açık hacim, değişik bölgelerde «hayat, *sergâh*, yazlık, ev ortası» gibi adların yanında, *sofa* adını da taşımaktadır. Kullanılışa bağlı bir anlatım gerekirse, genellikle odaların duvarlarının uzantısı arasında kalan ve bir tarafından avlu ya da bahçeye açılan mekânlara hayat diyebiliriz. En çok kullanılan ve belki en güzel terim de budur.”²¹

Türk Evinde yer alan, hayat olarak adlandırılan mekânın da sofa olduğu, sadece sofa tipleri değerlendirildiğinde daha çok açık sofayı tanımladığı Kuban’ın açıklamasıyla güçlendirilmiştir.

Yürekli, Kuban’ın “hayat” kelimesini tercihini “Türk Evi” ismi üzerindeki tartışmalara²² son noktayı koymak amacıyla kullandığını belirtir. Yazar, Kuban’ın “Türk Hayat’lı Evi” tanımını getirirken biçime dayalı bir ek olarak “hayat” kelimesini kullandığını, ancak

¹⁸ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 31.

¹⁹ Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s. 136.

²⁰ Hasol, Doğan. 2002. **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, s.207.

²¹ Kuban, Doğan. 1982. “**Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler**”, Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler. İstanbul. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 235.

²² Bazı yazarlar, “Türk Evi” ismi altında incelenen konutların tanımlaması için; “Türk” kelimesinin yerine “Osmanlı” kelimesinin kullanılmasının daha uygun ve doğru olduğu ile ilgili çeşitli görüşler öne sürmüştür. Yürekli, Türk Evi olarak adlandırdığımız bu evlerin ortak özelliklerinin güçlülüğü ve tarihte de daha çok ²² Türkmenler’in yerleştiği dağlık yörelerde yapılmış olmaları nedeniyle bu ismin uygunluğunu savunmaktadır. [Daha detaylı tartışma için; Yürekli, H.-Yürekli, F. 2007. **Türk Evi, Gözlemler-Yorumlar**, Sayfa 10-12., Kuban, Doğan. 1976. **Sanat Tarihimizin Sorunları**. İstanbul. Çağdaş Yayınları]

bu yeni tanımlamanın, başka hayatlı evlerin de var olduğu yanlışlığını taşıdığından karmaşık bir durum yarattığını savunur.²³

Kuban'ın "Türk Hayat'lı Evi" başlığında Türk Evini incelediği kitabında, "Türk Evi" ismini "Türk Hayat'lı Evi" olarak değiştirme çabasının arkasındaki amaç ne olursa olsun, "sofa"nın ya da yazarın kullanımıyla "hayat"ın Türk Evi'nin plansal biçimlenişinde, isme eklenebilecek kadar önemli ve Türk Evinin diğer evlerle karşılaştırmasında etkin ayırt edici bir öge olduğunu kanıtlar niteliktedir. Eldem de bu doğrultuda sofanın Türk Evini diğer Batı Avrupa evinden en fazla ayıran niteliği olduğunu, bu farkın da kullanılış bakımından mühim bir üstünlük olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁴

Türk Evi planlarının okunmasına yönelik yaptığı çalışmalarda Yürekli; Kuban'a paralel bir düşünceyle genel tanımlamalarda "sofa" yerine "hayat" kelimesini kullanır. Hatta Kuban'ın sofanın kapalılığına dair vurgusunu "Türk Evi'nde *açık hayat ve kapalı sofa* örnekleri bulunmaktadır." cümlesiyle pekiştirir.²⁵ Hayatı biçimleniş olarak odaların arasında kalan ve onların belirlediği bir yer olarak tanımlar. Hayat; sokakla veya bahçe ile oda arasında kalan, yaşantının büyük bölümünün geçtiği yerdir. Bu yer bir ara yerdir, yani ne içerisi ne de dışarıdır. Onu diğer ara yerlerden ayıran özelliği, önceden düşünülmüş olmasıdır, tesadüfi değildir.²⁶

Hayat kelimesi üzerine yapılmış tüm açıklamalar değerlendirilmiş ve merkezinde sofa kavramı olan tezin seyri açısından hayat kelimesi dış sofanın eş anlamlısı olarak kabul edilmiştir.

2.3. DİVANHANE

Türk Dil Kurumu sözlüğünde divanhane, "geniş sofa" olarak tanımlanır.²⁷ Akın, "Asya Merkezi Mekân Geleneği" kitabında, 15. ve 19. yüzyıllar arasında tarihlendirdiği divanhaneyi, "temsili niteliği belirgin olan bir kabul ve resmi toplantı mekânı" olarak tanımlamaktadır.²⁸ Akın'ın tanımlamasını Tanman; İslam sivil mimari terminolojisinde birden fazla anlamı olan ve öncelikle devlet konumundaki elçilerin kabul edildiği ve

²³ Yürekli, H.-Yürekli, F. 2007. **Türk Evi, Gözlemler-Yorumlar**. İstanbul. YEM Yayınları. s. 10.

²⁴ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**.

²⁵ Yürekli, H.-Yürekli, F. 2007. age. s. 20.

²⁶ Yürekli, H.-Yürekli, F. 2007. age. s. 20.

²⁷ Divanhane; **Güncel Türkçe Sözlükte** bu anlamın yanı sıra, "kubbe altı" olarak ikinci bir tanımlama daha getirilmiştir. 1974 tarihli **Tarih Terimleri Sözlüğü**nde ise "Osmanlı Bahriye Nezareti dairesi" olarak tanımlanmıştır. [www.tdk.org.tr] 02.11.2017.

²⁸ Akın, Günkut. 1990. **Asya Merkezi Mekân Geleneği**. s.124.

önemli meselelerin görüşüldüğü mekânlara divanhane denildiğini ifade ederek desteklemektedir.²⁹ Tanman'a göre; kasır, konak, köşk, yalı türünden geniş kapsamlı meskenlerde misafir odası olarak kullanılan büyük salonlara divanhane adı verilmektedir.³⁰ Köşk ve divanhane arasındaki ilişkiyi Akın şu cümleleriyle açıklığa kavuşturmuştur:

"[...] Mimari özellikleri, kendisi gibi temsili nitelik taşıyan "köşk" bağlamında daha kolay tanımlanabilmektedir. Divanhanenin bir mekân tipi olmasına karşın, köşk bir yapı tipidir. Başka bir yapıya bağlı olduğu durumlarda bile, söz konusu bütünlüğünü korur; bir yapı olma niteliğini kaybetmeden ondan soyutlanabilir, koparılıp ayrılabilir. Divanhanenin ise birkaç örnek dışında, bağımsız bir kimliği yoktur. Çoğu kez köşkün içerdiği mekanlardan biridir. Ancak yalnızca tek bir divanhaneden oluşan ve başka mekân içermeyen köşkler de vardır. Böyle bir durumda divanhane ile köşk özdeşleşir. Buna karşın yine de bir köşke divanhane adının verilmesi çok seyrek. Aynı şekilde hiçbir zaman bir "mekân", köşk olarak adlandırılmaz."³¹

Akın, divanhaneyi, köşkün içerisinde yer alan bir mekân olarak anlatmaktadır. Bu düşüncesi doğrultusunda divanhane, bir yapı gibi bağımsız değildir, yapıların içerisinde yer alan bir mekândır.

Akın'ın ifadelerine benzer şekilde, köşk ve divanhane ilişkisi Eldem'in "Türk Evi II"³² kitabında yer verdiği tipolojik bir değerlendirme ile birbirine bağlanmaktadır. Eldem'in köşklerdeki mekân örgütlenmelerini anlatmak için hazırladığı tipolojik sınıflamada tek elemanlı ve hâkim elemanlı olmak üzere iki tip köşk tanımlanmaktadır. Tek elemanlı köşkler, tek başına bir divanhaneden oluşurken, hâkim elemanlı köşklere ise divanhane dışında birçok başka mekân bulunmaktadır ancak bu mekânlar içerisinde divanhane boyut ve konum açısından yapıyı oluşturan diğer tüm öğelerden daha ön plandadır. Diğer bir deyişle söz konusu tipolojinin belirleyicisi, "tek" veya "hâkim" eleman olarak nitelenen "divanhane" mekânı olmaktadır.³³

Tanju divanhaneyi "temel olarak bir merkezi mekân ve potansiyel olarak ona eklenilebilecek, sayısı birden dörde kadar değişebilen eyvanlardan oluşur" şeklinde ifade etmektedir.³⁴ Bu ifade geniş bir sofa olarak anlatılan divanhane tanımı üzerinden "merkezi mekân olarak belirlenmiş sofaya birden dörde kadar eyvanların eklenmesiyle ortaya çıkan mekân divanhanedir" şeklinde de yorumlanabilir. Tez kapsamında Eldem'in konut mimarisi sofa üzerinden incelenecek, iki eyvanlı, üç eyvanlı sofaya sahip konut projeleri bu tanımlama doğrultusunda sınıflandırılacaktır.

²⁹ Tanman, Baha. 1994. **İslam Ansiklopedisi**, 9. Cilt, s. 437.

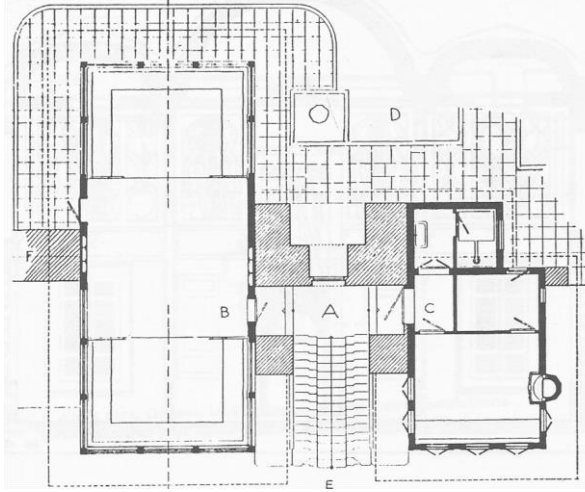
³⁰ Tanman, Baha. 1994. age, s. 437.

³¹ Akın, Günkut. 1990. **Asya Merkezi Mekân Geleneği**. s.124.

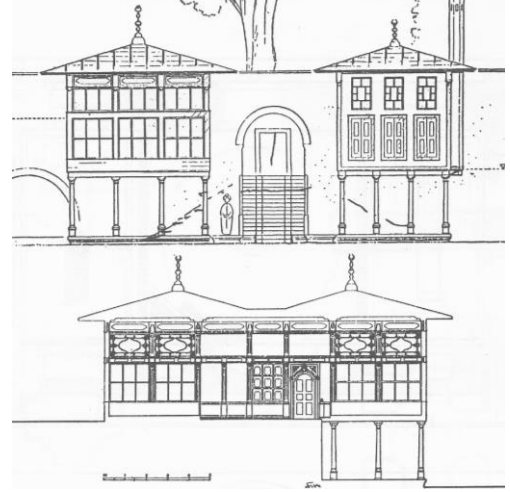
³² Eldem, Sedad. 1986. **Türk Evi II**. s. 158-159.

³³ Akın, Günkut. 1990. age, s.124.

³⁴ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II, Divanhane**. İstanbul. s. 144-149.

Şekil 2.1. Sofa Köşkü Plan, 17. yy. ortaları, Topkapı-İstanbul, Eldem, Sedad Hakkı. 1982. Topkapı Sarayı s. 90.

Şekil 2.2. Sofa Köşkü Kesit ve Görünüş, 17. yy. ortaları, Topkapı-İstanbul, Eldem, Sedad Hakkı. 1982. Topkapı Sarayı s. 90.

Karşılıklı iki eyvanlı divanhane olarak tanımlanabilecek Sofa Köşkü; Topkapı Sarayı'nda dördüncü avluda yer alan Lale Bahçesi'nde sultanların has oda olarak kullandıkları ahşap köşktür. Kara Mustafa Paşa Köşkü ve Merdivenbaşı Kasrı isimleriyle anılan köşk, Sultan IV. Mehmed döneminde (1648–1687) yapılmıştır. Divanhane ve Şerbet Odası olarak bilinen iki müstakil bölümden oluşan köşk, padişahlar tarafından önemli toplantı ve görüşmelerde kullanılır, spor müsabakaları bu köşte izlenirdi.³⁵ Akın'a göre Topkapı Sarayı Sofa Köşkü planı, "zülvecheyn"³⁶ terimiyle adlandırılan divanhanenin üç yerine iki eyvanlı olduğu tiptendir.³⁷ Sofa Köşkü'nde merkezdeki kare alanın iki tarafındaki bölümler birer basamak yükseltilerek ve sedirlerle çevrilerek geleneksel odalardaki oturma düzeninin seki üstü bölümünü tekrarlamaktadır.³⁸ Eldem, Sofa Köşkü'nün Köprülü Yalısı'nın divanhanesiyle olan benzerliğinin, cephedeki pencere dizisinin yanı sıra, genişlik ölçüleri ile de aynı olduğunu vurgulamaktadır.

Benzer örneklerinden farklı olarak Sofa Köşkü'nün merkezi mekânı kubbe ile örtülü değildir, düz bir çatıya sahiptir.

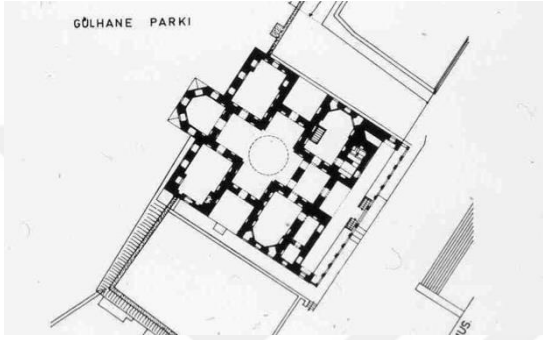
³⁵ Topkapı Sarayı ve Bölümleri hakkında daha detaylı bilgi için bakınız: www.topkapisarayi.gov.tr

³⁶ "Zülvecheyn" terimi Arapça iki taraflı, iki yüzlü anlamına gelmektedir. TDV İslam Ansiklopedisinde, Harem terimi açıklanırken, Dolmabahçe Sarayı'nda yer alan Zülvecheyn Sofası üzerinden geçilerek padişahların selamlık dairelerine varıldığına değinilmektedir. Bu salon; zaman zaman dini toplantılar ve eğlenceler için harem halkına da açılmaktadır. Akın, *Asya Merkezi Mekân Geleneği* kitabında Dolmabahçe Sarayı'nda, muayede salonundan sonra en yoğun törensel işlev yüklenen, bu ikinci önemli mekâna "zülvecheyn" adının verilmesini ilginç olarak değerlendirir. Merkezi planlı kara ve deniz yönünde bakış veren, karşılıklı iki mekânı içeren Zülvecheyn Sofası; büyük resmi şölenlerin yanı sıra, düğünlere dinsel toplantılara, iftar yemeklerine, teravilere ve devir hatimlerine ayrılmıştır.

³⁷ Akın, Günkut. 1990. *Asya Merkezi Mekân Geleneği*, Ankara. Kültür Bakanlığı Yayını, s. 128.

³⁸ Ögel, Semra. 1986. *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*, s. 131.

Dört eyvanlı divanhane olarak tanımlanabilecek, Topkapı Sarayını çeviren duvarlar içerisinde yer alan Çinili Köşk; 1472 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan, Osmanlı sivil mimarisinin erken örneklerindedir. Orta sofa çevresine yerleştirilen dört odadan oluşan köşk, sık sütunlarla desteklenmiş eyvanlı bir terasa sahiptir. Odalar arasına sofaya bakan eyvanlar yerleştirilmiştir. Oda ulaşımları bu eyvanlar üzerinden sağlanarak, iç sofa duvarları temiz bırakılmıştır. Manzara yönündeki cephede sofanın giriş aksında yer alan eyvan, cephe sınırından öne çıkan köşk odası eklenerek zenginleştirilmiştir. Orta sofanın merkezi plan etkisi üzerine yerleştirilmiş tek kubbe ile güçlendirilmiştir. [Şekil 2.3, Şekil 2.4]

Şekil 2.3. Çinili Köşk Plan Şeması, 1472, Gülhane-İstanbul.

Şekil 2.4. Çinili Köşk, 1472, Gülhane-İstanbul.

Çinili Köşk'ün giriş eyvanı, birbirine benzer boyutlardaki diğer üç eyvandan farklı tutulmuştur. Akın; haçvari planın ideal uygulaması olarak nitelenen bu yapıda, tüm kitleyi bölen dik açılı eksenin planı belirlemesine, cephedeki eyvanlar, köşk oda ve merkezi kubbe ile dışa da yansımaya karşın, merkezdeki haçvari mekânın, yalnızca tek bir eksenle simetrik olarak düzenlendiğine dikkat çekerek, girişteki gereksiz mekânın merkezi alana dahil edilerek dördüncü eyvanında diğerleriyle benzer boyutlarını getirilebileceğini savunur.³⁹ Ayverdi ise benzer konu üzerinden girişte kapının karşısında yer alan sağır duvarın niteliğini tartışmaya açar ve giriş ekseninde tek bir kapı açarak sofaya girmek yerine, eksenin sağında ve solunda iki kapı bırakılmasının nedenini anlamanın imkansız olduğunu vurgular.⁴⁰

Divanhane mekânının temel özelliklerinden biri, üç yönde dışarıya açılma olanağı vermesidir.⁴¹ Mekânı tamamlayan dördüncü kenar genel olarak divanhaneye girişi tanımlamaktadır ve çoğunlukla dışa kapalıdır. Köşk tipolojisi doğrultusunda değerlendirildiğinde, tek elemanlı tipte dördüncü duvar hizmet mekânlarıyla, hâkim

³⁹ Akın, Günekut. 1990. **Asya Merkezi Mekân Geleneği**, Ankara. Kültür Bakanlığı Yayını, s. 132.

⁴⁰ Ayverdi, E. H. 1974. **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri**, s. 748.

⁴¹ Eldem, Sedat. 1986. **Türk Evi II.** s. 158-159.

elemanlı tipte de benzer şekilde odalar ve diğer mekânlarla bağlantıyı sağlamaktadır. Akın, hiçbir eklentisi olmayan tek elemanlı köşklerde bile, bir duvarda giriş yer aldığı için, üç yönlülüğün belirgin olduğu özellikle vurgular.⁴² Akın'ın üç yönlülüğün kültürel bir süreklilik içerdiği şu şekilde örneklendirmektedir:

“Osmanlı evinde, oda içindeki oturma düzeninde de olduğu gibi, üç yönlülük geleneksel oturma kültürünün tipik bir özelliğidir. Oysa gerek odada gerekse tek başına duran bahçe köşklerinde karşımıza çıkan temel geometrik birim olan kare, dört yönü eşit ağırlıkta olan merkezi bir biçimdir. Ayrıca çoğu kez köşkerin ortasında yer alan havuz, somut olarak merkezi belirler. Kare ve merkez, köşk tasarımının ardındaki soyut örüntüyü (pattern) oluştururlar. Buna karşın gerek köşkte gerekse de odada, sedirlerin üç duvar boyunca yerleştirilip bir duvarın girişe, hizmet mekanlarına veya dolaplara ayrılması, ilk bakışta, hiçbir zorlamaya neden olmayan pragmatik bir çözüm izlenimi verir. Ancak tüm işlevselliğine karşın bu yalın çözüm, yine de kültürel bir tercihe yaslanıyor. Tıpkı “karenin kültürel bir tercih olması gibi.”

Tanju; teorik olarak, sadece bir merkezi mekânın da divanhaneyi tanımladığını, çünkü diyagramın, içi tanımlayan merkez ile dışarıyı arasında kalan, her ikisini de gözetleyerek egemen olan, öte yandan ise yine her ikisine sergilenen bir seçkinlik kurgusu olduğu anlatmaktadır. Diğer taraftan bir divanhanenin ancak üç eyvanla desteklendiğinde gerçek anlamını bulduğu şu şekilde açıklamaktadır:

“[...] Ancak eyvanların eksikliği hem toplumsal hiyerarşinin hem de mekânın hiyerarşik organizasyonunu zayıflatır. Bir anlamda hiyerarşik katmanların çizgileri yeterince katılaşmaz. Benzer biçimde, dört eyvanlı divanhane de eyvanlardan birini girişe terk etmek zorunda kalarak eyvan gibi hiyerarşik katmanları vurgulayan retorik öğelerden birini *ayak altına* alacağından, diyagramın *mümtâziyyet* niteliğine zarar verir. İdeal ve en mümtaz versiyon, üç eyvanlı tiptir. Her durumda, eyvanlar merkezi orta mekân ile yarışacak boyutta olabildiği gibi, çok daha küçük çıkmalar da olabilir.”⁴³

⁴² Akın, Günkut. 1990. **Asya Merkezi Mekân Geleneği**. s.124.

⁴³ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II, Divanhane**. İstanbul. s. 144-149.

3. SOFANIN MİMARİ BİLEŞEN VE İŞLEVLERİ

Sofa mekânının niteliklerinin farklı boyutlarıyla incelenebilmesi amacıyla konuya öncelikle mimari bileşenler açısından, sonra da işlevsel olarak yaklaşılabacaktır.

3.1. SOFANIN MİMARİ BİLEŞENLERİ

Sofanın mimari bileşenleri başlığı altında, sofayı destekleyen, sofayla doğrudan ilişkili bileşenler tanımlanacaktır. Sofanın en ilkel plan şemalarındaki nitelikleri ile zaman içerisindeki gelişimi incelenecek, bileşenlerin sofanın mekânsal niteliğini nasıl değiştirdiği tartışılacaktır. Sofanın mimari bileşenleri; mekânsal ve yapısal bileşenler olmak üzere iki ayrı başlık altında değerlendirilecektir. Sofanın mekânsal bileşenleri; sofa çıkması, eyvan, eyvancık, köşk, taht gibi sofa mekânının içinde yer alan ya da sofa mekânına eklenen alanlar olarak kabul edilmiştir. Sofanın yapısal bileşenler ise sofa mekânının oluşumunu destekleyen, seki, sekilik, duvar, döşeme, tavan, merdiven, kapı, pencere, ocak, havuz, dolap ve duvar nişleri gibi tek başına bir mekân tanımlamayan, bir araya gelerek mekân oluşumuna destek veren öğelerdir.

3.1.1. Sofanın Mekânsal Bileşenleri

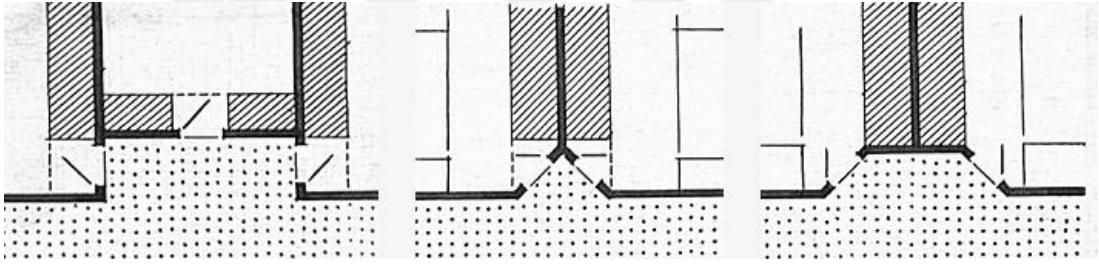
Sofanın üzerinden yer alan, belli sebeplerle sofadan ayrılarak ikincil bir alan yaratarak farklı bir isimle nitelendirilen mekânlardan biri sofa çıkmasıdır. **Sofa çıkması**; sofa üzerinden odalara geçiş için ayrılmış alandır. Sofanın mekânsal bütünlüğünü bozmamak için kullanılmaktadır. Plan şemasında yan yana olan odaların kapılarının sofaya değil, sofa üzerinden ayrılacak yeni bir alana yani sofa çıkmasına bakması sağlanır.

Eldem sofa çıkmasını; “pahlanmış iki oda arasında kalan kısım ya da bir duvarın geri çekilmesiyle sofaya eklenen kısım” olarak tanımlamaktadır.⁴⁴ Bu kısım bazen tavan döşemesinde de farklılaşarak esas sofadan ayrılır. Eldem’e göre zaman içerisinde gittikçe daha çok kullanılan bu usul, oda kapısını oda köşesine koymak ve bunun için

⁴⁴ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 17.

odanın birbirine amut iki duvarı arasında, kapının sığabileceği kadar genişlikle her iki duvara nazaran kırk beş derecelik bir zaviye teşkil eden bir duvar kısmının ilavesidir.⁴⁵

Eldem tarafından sofa çıkmasını anlatmak için çizilen üç farklı oda dizilimi ve sofa birleşimini şemalarından ilkinde üç odanın sofa ile ilişkileri anlatılmaktadır. Ortada konumlandırılmış odanın sofaya paralel duvarı, diğer iki yanında simetrik olarak yer alan odaların sofaya paralel duvarından kapı genişliği kadar geri çekilmiştir. Geri çekilerek sofaya kazandırılan yeni alan sofa çıkmasıdır. Bu sayede odalara sofaya bakan kapılardan geçilmesi yerine, oda kapıları minimum alana sahip sofa çıkması üzerinden verilmiştir. İkinci örnek tek bir ortak duvara sahip iki oda ve sofa ilişkisini göstermektedir. İki odanın kapısı ortak duvarları üzerinden kırk beş derecelik açı ile verilmiş, sofa çıkması bir üçgen form alarak minimum alanda çözülmüştür. Son çizim ise yine tek ortak duvara sahip iki oda ve sofa ilişkisini anlatmaktadır. İkinci örnekten farkı, tek ortak duvar her iki oda içinde duvar nişi durumundadır. Bu nedenle aynı açıyla sağlanan oda girişleri birbirinden iki dolap derinliği kadar uzaklaşmış, aynı oranda sofa çıkması büyümüştür.

Şekil 3.1. Sofa Çıkmasını Anlatan Çizim, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 17.

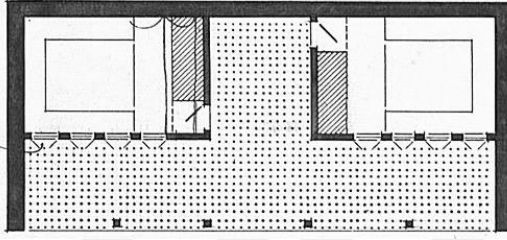
Eyvan; Hasol tarafından hazırlanan *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*'nde, eski evlerde, özellikle Güneydoğu Anadolu evlerinde, üç yanı duvarlarla çevrili, avluya bakan yüzü açık, yüksekçe döşemeli, dikdörtgen planlı hacim, ayvan olarak tanımlanmıştır. Sözlük karşılığı; eyvanların genellikle bir beşik tonoz ya da kubbeye örtülü olup ortalarında küçük bir havuz bulunmasının açıklanmasıyla devam etmektedir. İkinci anlam olarak köşk, üçüncü anlam olarak ise büyük sofa, divanhane olarak açıklanmıştır.⁴⁶ Eldem, eyvanın en fazla iki odası arasında olabileceğini, dar yüzünün sofaya baktığı ifade etmektedir. Ona göre, sofanın ortasında olduğu zaman orta eyvan, aksi takdirde yan eyvan olmaktadır.⁴⁷

⁴⁵ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. *Türk Evi Plan Tipleri*, s. 17.

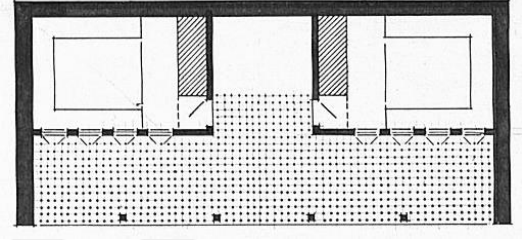
⁴⁶ Hasol, Doğan. 2002. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, s.168.

⁴⁷ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. *Türk Evi Plan Tipleri*, s. 17.

Eldem'in sofa ve eyvanla ilişkili hazırladığı plan eskizleri; oda girişlerinin yön değiştirmesi ile eyvanın nasıl boyut değiştirdiğini göstermektedir. Eldem'in birinci eskizi [Şekil 3.2] oda kapılarının eyvan üzerinden alındığı bir plan şemasını örneklemektedir. Bu eskizde, oda kapılarının birinin sofa yakınından, diğerinin ise cephe yakınından alınması ortada eyvan için bırakılmış alanın sirkülasyon alanı haline gelmesine neden olmaktadır. Bu eskizin oda kapılarının karşılıklı akslara getirilmesi ve sofaya yaklaştırılmasıyla elde edilen ikinci eskizde [Şekil 3.3], eyvan mekânı sirkülasyon alanı olmaktan kurtulmuş. Oturmaya ayrılmak üzere üzerinde kapı açıklığı bulunmayan üç temiz duvar elde edilmiştir.

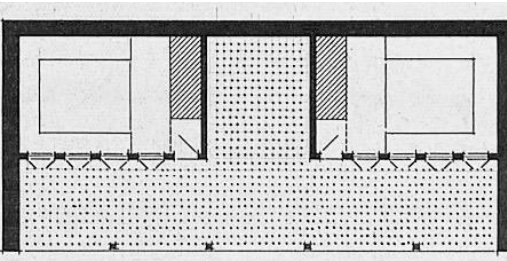

Şekil 3.2. Sofa, Eyvan ve Oda Kapıları İlişkisi 1, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.17.

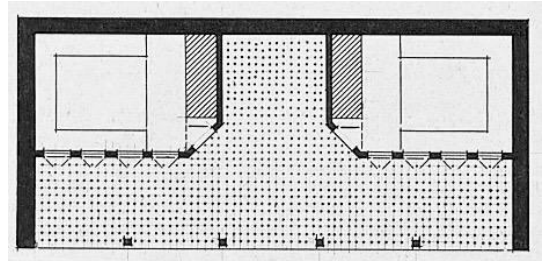

Şekil 3.3. Sofa, Eyvan ve Oda Kapıları İlişkisi 2, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.18.

Üçüncü öneride; iki oda arasında kalan ve üç kenarı tamamen sağır duvarlarla çevrili, açık yüzü ile sofaya dönük mekân eyvandır. Oda kapılarının sofa üzerinden alınması eyvanın sofaya dik iki kenarı temiz bırakılmasını sağlarken [Şekil 3.4] dördüncü öneride olduğu gibi köşelerden odaya giriş yapıldığında eyvanın sofaya dik kenarları kısalmakta ve boyutu küçülmektedir, buna karşın eyvan ve sofa arasındaki görüş alanı artmaktadır. [Şekil 3.5]

Şekil 3.4. Sofa, Eyvan ve Oda Kapıları İlişkisi 3, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.18.

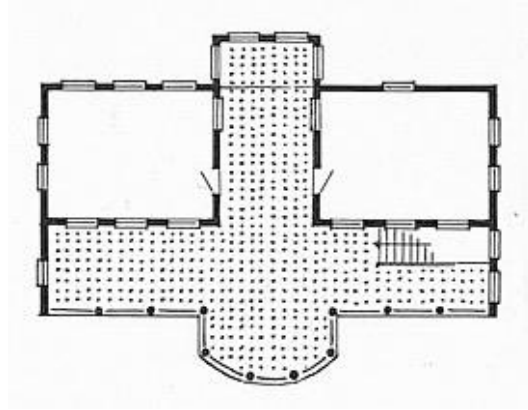

Şekil 3.5. Sofa, Eyvan ve Oda Kapıları İlişkisi 4, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 18.

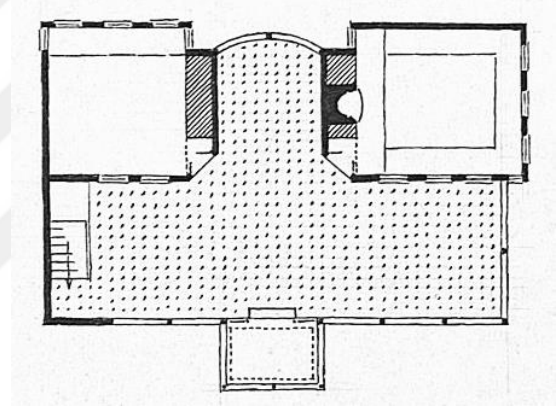
Eldem'e göre **Eyvancık**, daha çok dar planlı ve sıcak bölgelerde inşa edilen konutlarda kullanılan küçük eyvandır.⁴⁸

⁴⁸ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 18.

Kuban'a göre; *hayatın* ideal biçimi *eyvandan* ayrılamaz. Aslında **hayat** bu dikdörtgen şeklindeki boşluğun uzantısı ya da tersine söylenirse eyvan, yarı açık galerinin evin içine doğru olan mekânsal uzantısıdır.⁴⁹ Klasik örneklerinde eyvanların sayısı ve yerleri, evin büyüklüğü, oda sayısı ve hayatın şekline bağlı olarak değişmekteydi. Hayatlı evin merkezi planlı bir eve dönüşmesi sırasında (dış sofalı plan tipolojisinden iç sofalı plan tipolojisine geçiş döneminde) eyvanlar merdivenler tarafından işgal edildiler. Erken hayatlı evlerde eyvanların pencereleri olmamakla birlikte ev planlarının evrimi sırasında çok sayıda pencere açılmış, cephelerde de çıkma ya da girintilerle vurgulanmışlardır. 19. yüzyılda eyvanların biçimlerinde gerçekleşen gelişme girişler üzerinde sokağa bakan eğrisel planlı çıkımlar oluşturmalarıdır. Oldukça geniş bir yapı grubunda uygulandığını gördüğümüz bu eğrisel planlı çıkımlar, Batılı üslupların egemen olduğu cephe tasarımı ile birlikte görülür.⁵⁰ [Şekil 3.6, Şekil 3.7]

Şekil 3.6. Dış Sofalı, Köşklü, Eyvanlı Plan Tipi, Maraş, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.65.

Şekil 3.7. Dış Sofalı, Köşklü, Eyvanlı Plan Tipi, Bursa, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.65.

Kuban'ın belirttiği üzere on dokuzuncu yüzyıl ortalarına tarihlenen evlerde eyvan ya da köşk cephesinin eğrisel çıkımlara sahip olduğu görülmektedir. Eldem tarafından dış sofalı, köşklü ve eyvanlı plan tipi olarak sınıflandırılan Maraş'taki Aktar Halil Efendi Evi'nde [Şekil 3.6] ve Bursa Muradiye'deki Abdülvahap Evi'nde [Şekil 3.7], orta akslarına yerleştirilmiş eyvanlar sokağa doğru, köşkler ise avluya doğru çıkma yapmaktadır. Maraş'taki konutta köşk eğrisel bir çıkmaya sahipken, Bursa'daki konutta eyvan eğrisel bir cepheyle tamamlanmıştır.

Eyvanlar çoğunlukla döşeme ve tavan kaplama malzemesinin farklılaşmasıyla sofadan ayrılmaktadır. Bu ayırım, eyvanın sofaya açık kısmına eklenen kemer, direklik gibi elemanlarla desteklenmektedir. Eyvanların sofaya eklenmesiyle, sofa mekânı

⁴⁹ Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.142.

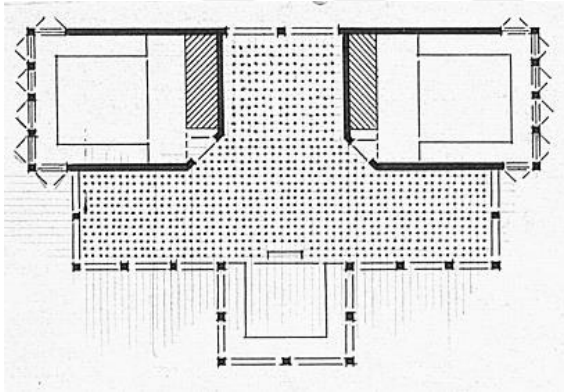
⁵⁰ Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.142.

sirkülasyon için kullanılan kısımlar ve oturmaya ayrılan kısımlar şeklinde bileşenlerine ayrılmaktadır. Eldem sofanın farklı bileşenlere ayrılması durumunu; “mümtaz ve seyrüsefer dışında kalan kısımları oturmaya mahsustur”⁵¹ cümlesiyle anlatmaktadır.

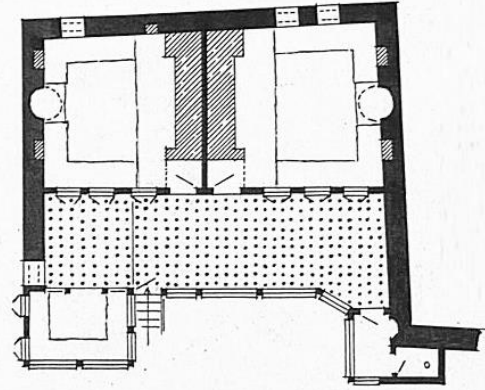
Eldem’e göre sofanın bileşenlerini ve nitelikleri şu şekildedir:

“[...] Bu yerler, oda sıralarının arasında eyvan şeklinde bir boşluk bırakılmak veya sofanın önüne sekilik tarzında bir çıkıntı ilave etmek suretiyle sofadan ayrılırlar. Eyvan, daha mahfuz bir oturma yeridir ve bazen birden fazla olmak üzere sofaya eklenmiştir. Sekilik veya tahtlar ise iki veya üç tarafı açık ilavelerdir ve ekseriya daha fazla manzara tarafında yapılırlar. Zeminleri sofanıninkine nazaran birkaç basamak yükseltilmiş ve bazen konsollar üzerine alınmıştır. Bu sekiliklerin birçok yerlerde ayrı birer köşk vaziyetine girdikleri de vardır. O zaman bu köşk, diğer odalardan bol pencere ve açıklıklarıyla ayrılır. Köşkler umumiyetle serinlemeye mahsus ve çok havadar olması gereken yerlerdir ve içlerinde fiskiye ve havuzlar da bulundurulur. Köşkler bazen çift olarak yapılır ve sofanın iki ucuna ilave edilir, fakat ekseriya tek ve ortadadırlar.”⁵²

Köşk; sözlük anlamıyla, açıklık yerde, bahçe içinde yapılmış, çoğu yazın kullanılan süslü ev, villa olarak açıklanmaktadır.⁵³ Sözlükteki ikinci karşılığı *cihannüma* olan köşk benzer şekilde taht kelimesi ile de anlamdaştır. Eyvanlar dış etkilere en uzak noktalarda konumlandırılırken, köşk ve taht dış mekâna, diğer bir deyişle avluya her zaman daha yakındır.

Şekil 3.8. Dış Sofalı Bir Konutta Avluya Çıkma Yapan Taht, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 19.

Şekil 3.9. Kula, Çolakzadeler Evi, Dış Sofalı, Köşklü Ev Planı, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.57.

Taht; sofanın dış cephesine bir çıkma, konsol olarak tasarlanır. Bu çıkmanın sofadan oldukça uzağa eklenmesi, boyutsal olarak odalarla benzer boyutlara gelmesiyle köşk bileşeni ortaya çıkmaktadır. Köşk; yalnız sofanın bir çıkması olmakla kalmaz, bazen sadece bir duvarı ile sofaya bağlanır ve adeta kendi kendine bir bina kanadı vaziyetine girmektedir.⁵⁴ [Şekil 3.8] Köşkler bazen sofanın iki ucunda yapılır. Köşkerlerin zeminleri

⁵¹ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 16.

⁵² Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 16.

⁵³ Hasol, Doğan. 2002. **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, s.283.

⁵⁴ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 19.

de ekseriya sofanınkinden daha yüksekte, bazen ise yarı kat hatta bütün bir kat daha yüksektedir. Köşkler gerek sofa içinde gerekse çıkma olsunlar, planın esas unsurlarından birini teşkil ederler. Serinlemeye mahsus ve çok havadar olması arzu edilen yerlerdir, bazen içlerinde fiskiyeli havuzlar bile bulunur. Zaman ile köşkler, duvarları kapanarak oda haline gelmiş ve bu suretle plan tipinde değişiklik meydana getirmiştir.⁵⁵

Türk Evi Plan Tipleri'nde dış sofalı, iki odalı ve köşklü plan tipine örnek olarak verilen Kula'daki Çolakzadeler evi on sekizinci yüzyıl yapısıdır. Evin odaları üç yönde kalın duvarlarla çevrilmiştir. Sadece avluya bakan cephe bol pencerelidir. Dış sofanın bir ucuna tek duvarıyla sokağa cepheli, diğer iki duvarıyla avluya açık köşk eklenmiştir. Plan şemasında köşkün direklerle ve bir basamakla sofadan ayrıldığı görülmektedir. [Şekil 3.9]

Taht ve köşk iyi havalarda evin avluya ya da bahçeye açılan localarıdır. Burada baba misafiriyle kahvesini yudumlar, kadınlar iş arasında yün örerken gözleri bahçedeki çocukların üzerinde sohbet ederlerdi.⁵⁶

Sofanın mekânsal bileşenlerinin bir arada incelenebileceği, bu bileşenlerin sofaya kattığı niteliklerin rahatlıkla okunabileceği ve günümüze kadar korunmuş bir örnek Birgi'de yer alan Çakırağa Konağı'dır. Dış sofalı (hayatlı) plan tipine sahip konağın 1761-64 yılları arasında inşa edildiği bilinmektedir. [Şekil 3.10]

Şekil 3.10. Çakırağa Konağı, Birgi, SALT Foto Arşivi, [IFEALARIZM002].

Şekil 3.11. Çakırağa Konağı, Birgi, SALT Foto Arşivi, [IFEALARIZM003].

Birgi'de yer alan Çakırağa Konağı, hayat kelimesinin tam olarak ne ifade ettiğini en iyi şekilde açıklayan örnektir. [Şekil 3.11] Kuban, konağın plan şemasını ve hayatın mekâna kattıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

⁵⁵ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. *Türk Evi Plan Tipleri*, s. 20.

⁵⁶ Hasol, Doğan. 2002. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, s.283.

“Çakırağa Konağı’nda hayatın kenarına dizilen odaların sayısını artırma sorunu “U” şeklinde plan ile çözülmüştür. Bu şekilde hayat kalıyor, evin uzunluğu artmıyor, oda sayısı da artıyordu. Çakırağa konağında *taht* ve *köşk* gibi klasik hayatın bazı öğeleri odalara dönüşmekteydi. Bu arada hayatın ortasında küçük bir köşk motifi ihmal edilmemiştir. Ana eyvana ek olarak odalar arasındaki iki boşluk da küçük eyvanlar olarak tasarlanmıştır. Bu geniş hayatın hacimsel karmaşıklığı hayatlı evin iç mekânsal olanaklarının zenginliğini göstermektedir.”⁵⁷

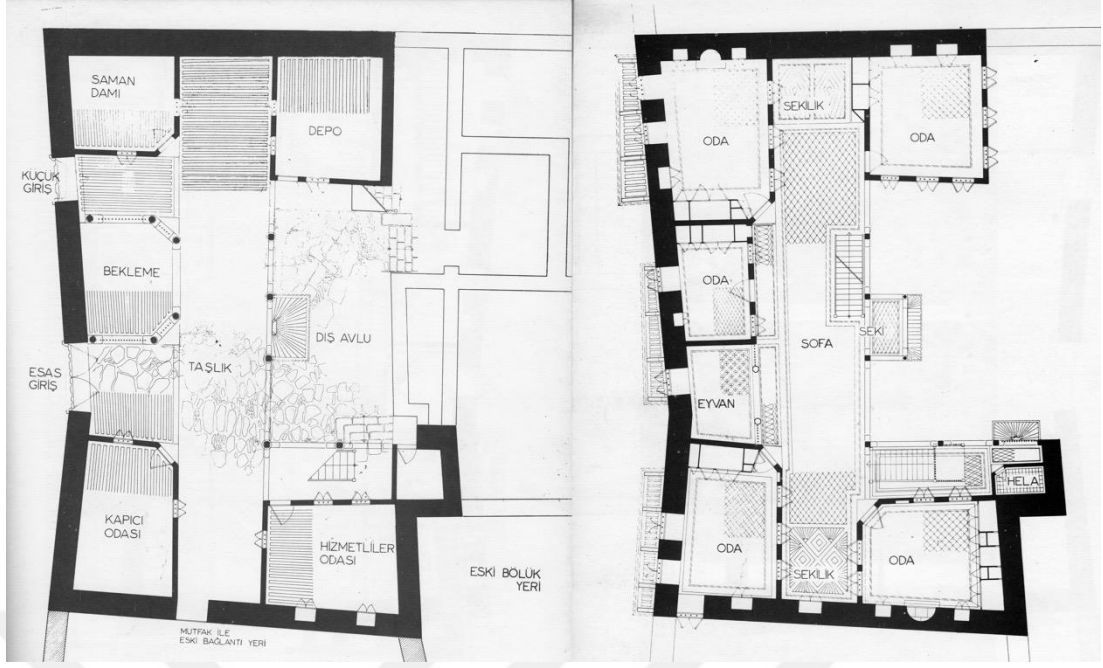
Doğu cephesinde yer alan avluya dönük tasarlanmış konak, üç katlıdır. Zemin kat planı avlunun devamı niteliğindedir. Avlu, taşlıktan sofayı taşıyan direklerle ayrılır. Ana kapı yanında hizmetli ağaların bekleme, nöbet yerleri; bunun güneyinde hizmetlilerin odaları ve kuzeyinde servis kapısı yanında samanlık ve hayvan damı bulunmaktadır.⁵⁸ Güneydoğuda yer alan köşe odanın avluya bakan cephesinin yanındaki merdivenle bir üst kata çıkılmaktadır.

Birinci kat ve ikinci kat planı avluya tamamen açık dış sofa üzerine sıralanmış odalardan meydana gelmektedir. Birinci kat planının yüksekliği diğer katlara göre daha alçak tutulmuştur. Bu düzenleme bu katın kış aylarında kullanılan kat olduğunu ortaya koymaktadır. Birinci kat planında üç birbirine benzer boyutlarda Eyvancık (boyut olarak oldukça küçük) ve beş adet oda bulunmaktadır. Odalar sokak yönünde kısıtlı pencere açıklıklarına sahiptir. Kış katı olarak düzenlendiği için odalar sofaya cephelidir. Kuzey cephesine örülen kalın duvar içerisinde ocak yerleştirilmiştir. Benzer kalınlıkta güneydoğu cephesini de çevreleyen kalın duvar yine oda için hazırlanmış ocağı içine almaktadır. [Şekil 3.12]

İkinci kat planında toplam dört adet oda bulunmaktadır. Sofanın orta aksına, batı cephesine bakan iki odanın arasına birinci kattaki eyvanlara oranla oldukça büyük bir eyvan yerleştirilmiştir. Odalara komşu iki duvarı tamamen sağır olan eyvan batıya doğru çıkma yaparak köşe pencereleriyle cephe bulmaktadır. Eyvanın sofaya bakan ağzı, iki küçük, bir büyük kemer ve girişi tanımlayan iki direk ile sofadan ayrılmaktadır. Direklik olarak adlandırılan bu kısımda, girişi tanımlayan iki direğin üzeri büyük kemerle geçilmiştir. Diğer iki küçük kemerin yer aldığı boşluklar, korkuluk yüksekliğinde ahşap parmaklıklarla çevrelenmiştir. Böylelikle bu boşluklardan giriş yapılması engellenmiştir. Ayrıca bu eyvan sofanın döşemesinden bir basamak yükseltilmiştir. Sofada doğuya paralel düzenlenmiş ahşap döşemeler, eyvanda doğuya dik düzenlenmiştir. [Şekil 3.13]

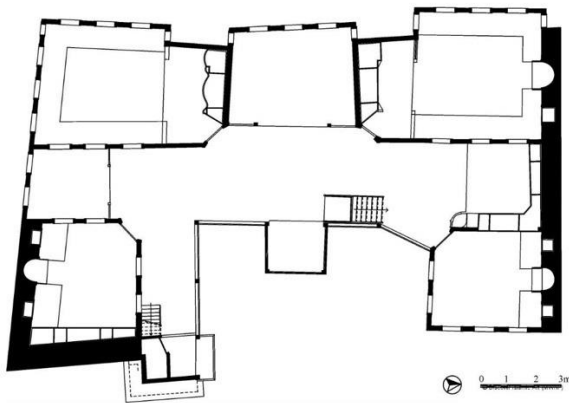
⁵⁷ Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.69.

⁵⁸ Bilgin, Ziyaeddin. 1995. **Çakırağa Konağı, Birgi**, Ege Mimarlık 1995/03, s.53.

Şekil 3.12. Çakırağa Konağı, Zemin Kat ve Birinci Kat Planı, Rölöve II, Birgi, Çakırağa Konağı, s. 33.

Sofanın tam ortasından eyvanın karşı aksına, yine sofadan bir basamak yükseltilmiş, ahşap korkuluklu cumba benzeri bir çıkma yapılmıştır. Bu çıkma; Geleneksel Türk Evi'nde *taht* olarak adlandırılan sofa bileşenidir. Tahtın tavan döşemesi, sofadan ayrı düzenlenmiş, aralarında kemerli geçiş bırakılmıştır. Taht, birinci kat planında minimum ölçülerdeyken, ikinci kat planında tekrar avluya doğru çıkma yapar. Birinci kat planının kış katı, ikinci kat planının yaz katı olduğu düşünüldüğünde, hacim ve boyutsal olarak büyüyen ikinci kattaki tahtın yaz aylarında daha sık kullanıldığı söylenebilir. [Şekil 3.14]

Şekil 3.13. Çakırağa Konağı, İkinci Kat Planı, Birgi. www.discoverislamicart.org

Şekil 3.14. Çakırağa Konağı, Birgi. www.discoverislamicart.org

Çakırağa Konağı, dış sofası (hayatı), her katta farklı konumlandırılmış eyvanları, avlu ile buluşan köşk ve tahtlarıyla sofayı destekleyen tüm mekânsal bileşenlerin yer aldığı özel bir örnektir. Sofanın bu başlık altında incelenen tüm mekânsal bileşenleri ile

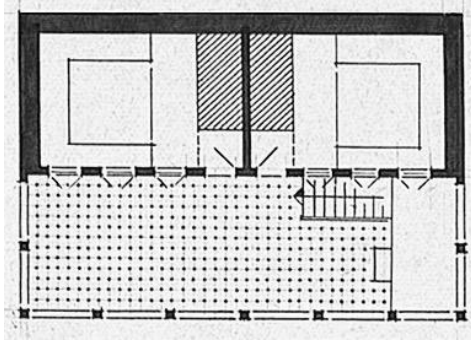
beraber kullanıldığında bir bütün oluşturduğunu, bu bütünlüğün konuta nitelikli yaşamsal konfor sağladığını göstermektedir.

3.1.2. Sofanın Yapısal Bileşenleri

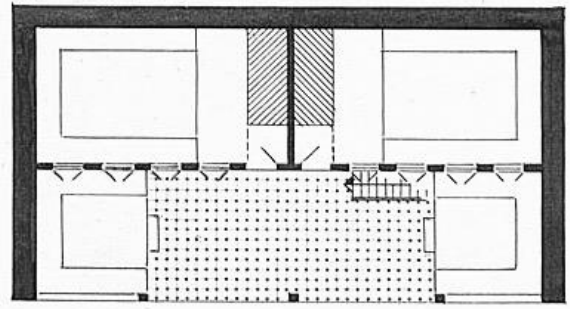
Sofayı destekleyen sofanın alanı içerisinde tanımlanmış mekânlar, sofayı oluşturan yapısal bileşenler, duvar, pencere, kapı, döşeme yükseklikleri, tavan detayları detaylı olarak değerlendirilecektir.

Sofanın kuruluşuna destek olan bileşenlerden biri olan **seki**; sözlük anlamıyla, ahşap dikmeleri nemden korumak için altlarına konulan taş altlık ve oturulacak taş ya da ahşap set olarak açıklanmaktadır.⁵⁹ Genellikle sofanın bir veya iki köşesinde yer alan sofanın yapısal bir bileşeni olarak seki; eyvan gibi kendi duvarları olan ayrı bir mekân değildir. Seki; sofa içerisinde oturmaya ayrılmış, sofadan bir iki basamak yükseltelen ahşap settir.

Eldem'in *Türk Evi Plan Tipleri*'nde seki ve sekiliği anlatmak için yaptığı eskizlerden sekinin sofa üzerinde tek yönlü konumlandırıldığı örnekte; yalnızca sofa üzerinden ışık alan odaların üç cephesinin sağır olduğu görülmektedir. Dış sofa, odaların yer aldığı kütleye üç cephesi de şeffaf olarak eklenmiştir. [Şekil 3.15] Sofanın çift taraflı olduğu diğer örnekte ise, sofa avluya paralel tek bir cepheden ışık almaktadır ve sokakla ilişkili diğer iki cephesi de sağır bırakılmıştır. Bu durumda seki sadece sofaya bakan cephesinden ve avluya bakan cephesinden ışık almaktadır. [Şekil 3.16]

Şekil 3.15. Sofada Sekinin Tek Yönlü Konumlanması, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.19.

Şekil 3.16. Sofada Sekinin Çift Yönlü Konumlanması, Türk Evi Plan Tipler, 1954, s.19.

Sofanın yapısal bileşenlerinin diğeri ise sofayı çevreleyen **duvarlar**dır. Sofa mekânı içerisinde eyvan için bırakılan boşlukların ve pencere boşluklarının dışında bir de odalara giriş için bırakılmış kapı boşlukları bulunmaktadır. Sofalarda önem kazanan duvarların kesintisiz devamlılığı ve bütünlüğü için oda kapıları; Eldem'in tabiriyle

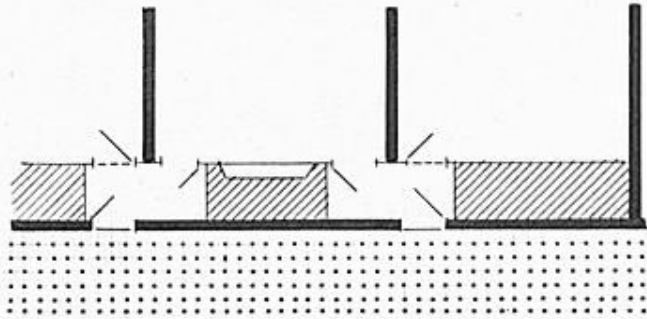
⁵⁹ Hasol, Doğan. 2002. **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, s.407.

geçitler diğer bir deyişle sofanın ardına gizlenmiş koridorlar üzerinden açılmıştır. Bu sayede sofaya açılan üç ya da daha fazla sayıda odanın kapısı sofanın duvar yüzeylerinde yer almamış, sadece geçide açılan kapı bir dolap/yüklük kapısıymışçasına sofa duvarına yerleştirilmiştir. Eldem; odaları birbirine bağlayan kısımlar olarak tanımladığı geçitlerin sofayı çevreleyen duvar yüzeylerindeki konumunu şu şekilde açıklamaktadır:

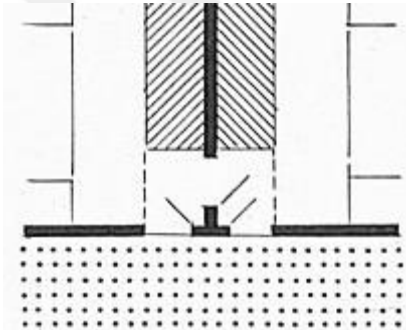
“[...] Bunlar yüklük bölmeleri içinde gizli kapılı irtibatlar vaziyetinde, yani ancak bir kapı aralığından ibarettir. Birbirine bağlanacak olan odaların sayısı üç olunca, o zaman iki oda arasındaki orta odanın yüklük bölmelerinin arkası yine gizli olmak üzere geçit halinde yapılır. Yani geçit, yüklük derinliğinden çıalmış olur.”⁶⁰

Eldem’in sofa, oda ve geçit ilişkisini anlattığı kroki çizimlerinden ilkinde, üç odanın geçit ile birbirine bağlantısı ve sofa ile ilişkisi gösterilmektedir.

Sofa duvarı üzerinde bırakılan iki kapı ile oda kapılarının açıldığı geçide ulaşılmaktadır. Orta odanın yüklük, ocak duvarının sofa duvarına bitişmesi nedeniyle geçit üç oda için de ortak bir koridor haline gelememiştir, bu nedenle sofa üzerindeki kapı sayısı teke indirilememiştir. [Şekil 3.17] Sofa, oda, geçit ilişkisini iki oda arasında gösteren diğer çizimde de benzer durum bulunmaktadır. Sofa üzerinde birbirine yakın iki kapı bırakılmıştır ve geçit oda kapılarını gizlemek için değil, iki oda arasında sofaya çıkmadan geçişi sağlayabilmek için düzenlenmiştir. [Şekil 3.18]

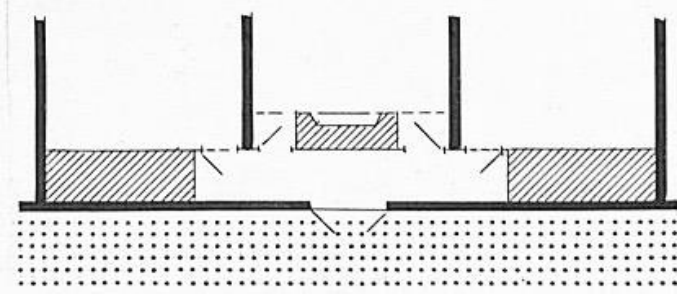
Şekil 3.17. Sofa-Oda-Geçit ilişkisi 1, iki odanın yan yana gelişi, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 20.

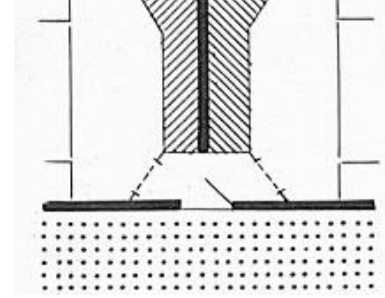
Şekil 3.18. Sofa-Oda-Geçit ilişkisi 2, iki odanın yan yana gelişi.

Sofa, oda, geçit ilişkisini gösteren diğer bir çizimde ise, Eldem üç odayı yan yana konumlandırmış ancak diğer öneriden farklı olarak iki odanın ortasında yer alan odanın uzunluğu geçit mesafesi kadar azaltılmıştır. Bu çözümde geçit hem üç odaya da hizmet eder duruma gelmiştir, hem de sofanın duvarı üzerinde açılan tek bir boşlukla geçişe ulaşım sağlanmıştır. [Şekil 3.19] Benzer çözüm, iki oda ve geçit ilişkisiyle de çizilmiştir, bu defa oda girişleri için açılı duvar kullanılmış, geçit için ayrılan sirkülasyon alanı minimum ölçüde tutulmuştur. [Şekil 3.20]

⁶⁰ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 20.

Şekil 3.19. Sofa-Oda-Geçit İlişkisi 3, üç odanın yan yana gelişi, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 20.

Şekil 3.20. Sofa-Oda-Geçit İlişkisi 4, iki odanın yan yana gelişi.

Geçitler; sofanın oturma mekânı olmasının yanı sıra, sirkülasyon alanı olarak da kullanıldığı dönemlerde sıklıkla uygulanmıştır. İlk örneklerinde son derece dar, karanlık alanlar olarak düşünülen geçitler; on dokuzuncu yüzyıl konutlarında genişlemiş, aydınlanmış ve koridor olarak plan şemasına etki eder duruma gelmiştir.

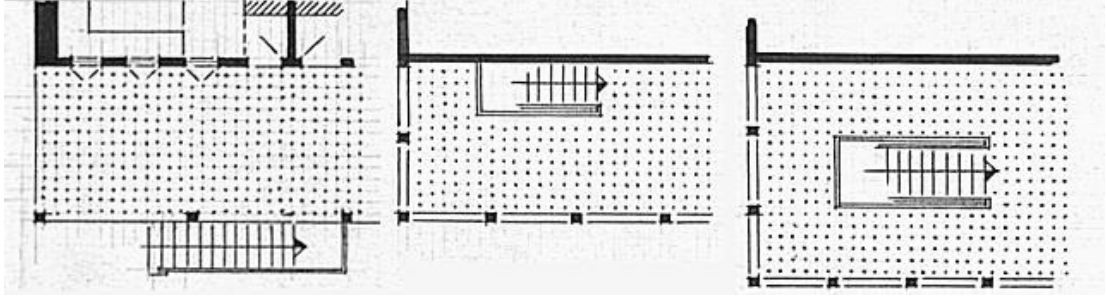
Sofa mekânında karşımıza çıkan diğer bir yapısal öge; merdivendir. **Merdiven**; sofanın zemin kat ile ilişki kurduğu elemandır. Eldem' göre merdivenler sofa içinde buldukları sürece, plan üzerinde fazla bir etkileri bulunmamaktadır. Ancak sofanın dışında, kendilerine mahsus ayrılmış bir yerde oldukları zaman, ev planına nüfus ederler.⁶¹

Güvenlik ve görsel mahremiyet kaygısı ile tasarlanan merdivenin başı, evin kapısından uzağa yerleştirilerek, giriş kapısı açıldığında geçenlerin kaçamak bakışlarından saklanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla merdivenin başlangıç noktası evin yapıldığı alana ve ana kat planına bağlıdır. Giriş katlarının belli bir tipolojiye uymayan planları merdivenlerin belirli şemalara göre planlanmasını olanaksız kılmıştır.⁶²

Merdivenlerin sofa içerisindeki konumları, sofanın tipolojisine göre değişim göstermektedir. Dış sofalı plan şemasında merdiven tek kollu planlanmışsa sofanın uzun kenarına paralel olarak sofa dışına eklenebildiği gibi, sofanın içerisinde oda duvarlarına yapışık bir konuma yerleştirilebilmektedir. Bazı örneklerde tek kollu merdivenin sofanın kısa kenarının ortasına konumlandırıldığı da görülmektedir. [Şekil 3.21]

⁶¹ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 21.

⁶² Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.140.

Şekil 3.21. Merdivenin Sofa İçerisinde Konumlandırılması, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s. 21.

Eldem'in eskizlerinde gösterdiği bu üç farklı konum odaların ve sofanın karakterine dair de ipuçları vermektedir. İlk eskizde merdivenin sofanın dışına eklenmesi, sofanın genişliğinin azalmasına engel olmuştur. Bu çözüm ile odaların pencere ve kapıları sofaya yönelik bir şekilde düzenlenmiştir. Merdivenin oda duvarına yapıştığı diğer örnekte ise odaların sofaya yönlendirilmediği görülmektedir. Merdivenin sofanın ortasına yerleştirmesi ise iki tarafından geçiş verilebilmesi için sofanın genişlemesine neden olmuştur. Buna karşın merdiven sofayı böldüğü için kullanım alanı azalmış, geçiş alanı artmıştır.

Doğan'a göre tek kollu merdivenlerin hayat cephesine paralel yerleştirilmelerinin nedeni, merdivenlerin ana odaların girişlerine dönük bir noktada bitirilmek istenmemesidir. Çift kollu merdivenler hayatın uzun kenarına dik olur, çıkış noktaları da avluya bakardı. Her sahanlıkta avlu ya da bahçeyi görmek, böylece iç ve dış mekân arasındaki esnek sınırı hissetmek merdivenler ile sağlanmış tasarımın sonucudur.⁶³

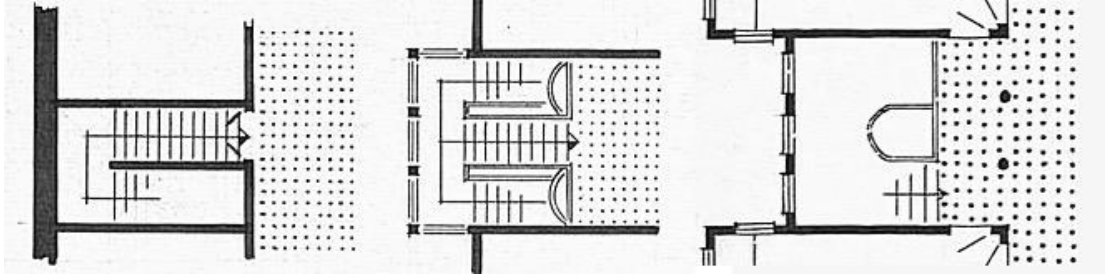
İç sofalı plan şemalarında merdivenin kendisine ayrılmış bir alan bulmaktadır ve genellikle çift kollu olarak tasarlanmıştır. Bu plan tipolojisinde, merdivenin yeri genellikle sofanın dar kenarı üzerinde konumlandırılmıştır. Orta sofalı plan şemasına sahip konutlarda haçvari sofanın odalar arasında kalan eyvanlarından biri merdiven için ayrılmıştır.

Eldem'in çift kollu merdivenler için hazırladığı eskizler, merdivenin tarihsel bir gelişimi hakkında da ipuçları vermektedir. Duvarın içerisine saklanan ve yatay kapaklarla geçilen ilk merdiven, sofanın dışında, oda sıralarının arasında kendine gizli bir alan bulmuştur ve tamamen karanlıktır. İkinci eskizde merdivenin iç sofanın dar kenarına konumlandırıldığı görülmektedir. Merdiven aynı zamanda sahanlık kısmında cephe bulur ve tamamen sokağa açılmıştır. Son çizim ise Kadıköy'de V. Murat Çiftlik Köşkü'ne⁶⁴ aittir. Sofanın iki tarafında ikişer sütun ile ayrılmış kısımlar vardır. Bunların

⁶³ Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.140.

⁶⁴ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 111.

biri yan geçit vaziyetinde sofa ekidir, üzerinde oda kapıları açılmıştır. Tam karşısındaki diğeri ise merdiven yeridir.

Şekil 3.22. Merdivenin Sofa İçerisinde Konumlandırılması 2, Türk Evi Plan Tipleri, 1954, s.21.

Türk evi geleneksel konut mimarisinde mimariyi oluşturan, kuran mimari bileşenlerin planları dışında üçüncü boyutlarının tasarlandığı görülmemektedir. İşlevselliği öncelikli tutularak planlanan konutlarda mekân çoğunlukla iki boyutlu değerlendirilmiştir ve son derece sadedir. Bu tutum merdivenlerin tasarımına da yansımıştır. Merdivenin sofa içerisindeki durumu hiçbir zaman merdiveni tek başına anlatmaya yetecek niteliklerde olmamıştır. En basit malzemelerle kurulan merdivenler, tıpkı sofanın diğer yapısal bileşenleri gibi tamamen işlevseldir ve sofaya özgüdür.

Batı etkisi öncesi hayatlı evlerin merdivenleri basit, gösterişsiz öğelerdir. Çoğu kez rıht tahtaları çakılmamış basit basamaklar şeklinde inşa edilmişlerdir.⁶⁵ Erken dönem dış sofalı konutlarda sofanın diğer bileşenlerinde olduğu gibi sadece işleve yönelik tasarlanmışlardır. Kuban, merdivenlerin tarihsel süreçte uğradığı değişimi şu şekilde anlatmaktadır:

“On dokuzuncu yüzyılda merdiven ev tasarımının önemli öğelerinden biri haline dönüştü. Avrupa’da olduğu gibi bir tür mimari gösteriş aracı oldu. On dokuzuncu yüzyıl mimarisinde merdivenlerin olağanüstü gelişmesi Türk ev içlerinin köklerinden kopuşunun nedenlerinden biridir. Anıtsallığı olan barok zevk, ağır klasik trabzanlar ve karmaşık üç kollu merdivenler, eski merdivenlere değişik bir anlayışı getirmiş, iki kat arasındaki lineer ilişki yerine heykelsi bir zevkle tasarlanmasıyla birincil mekân öğesine dönüşen merdivenler yaygınlaşmıştır. Böylece o zamana kadar var olmayan bir volümetrik duyarlılık yaratılmasına öncülük etmişlerdir. Sultanların yeni sarayları ve on dokuzuncu yüzyıl burjuvazisinin konutları merdivenin geleneksel statüsünü değiştirmiştir.”⁶⁶

Kuban’ın belirttiği gibi, batılılaşma öncesi konut mimarisinde işleve yönelik düzenlenen öğeler, batılılaşma sonrası işlevden çok anıtsallıkları düşünülerek tasarlanmaya başlamıştır. Bu iki dönem arasındaki ayrım; dış sofalı evin merdiveni ile iç sofalı evin merdiveni arasındaki farkla çok net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. [Şekil 3.23,Şekil 3.24] Dış sofalı konutta avludan esas kata çıkışı sağlayan merdiven son

⁶⁵ Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.141.

⁶⁶ Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.141.

derece net çözülmüşken, benzer şekilde esas kata çıkışı sağlayan iç sofalı konut merdiveni anıtsal bir tasarımla düzenlenmiştir.

Şekil 3.23. Dış Sofalı Konutlarda Merdiven, Kula, Türk Hayat'lı Evi, s. 148.

Şekil 3.24. İç Sofalı Konutlarda Merdiven, Ostrogog Yalısı, İstanbul, Türk Hayat'lı Evi, s. 150.

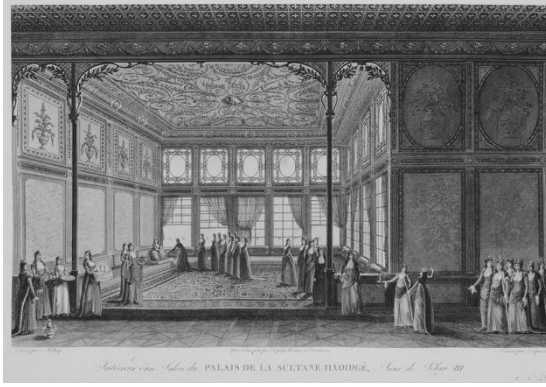
Sofada düzenlenen **pencereler**, duvar ve kapılar gibi sofanın önemli yapısal bileşenlerinden biridir. Aynı zamanda konutun cephesini oluşturan sofa pencerelerinin sayı ve büyüklükleri; sofaya bol ışık alabilmek üzere düzenlenmiştir. Erken dönem dış sofalı konut örneklerinde odaların sokağa tamamen kapatıldığı, sadece sofa üzerine bakan cephelerinde pencere bulunduğu görülmektedir. Geç dönem konut örneklerinde ise sofa evin dışarıyla doğrudan bağlantı kuran tek mekân olma niteliğini yitirmiş, odalara sokağa bakan pencereler eklenmiştir. Sofanın cephesinin aynı zamanda odalar için de önem taşıdığı erken dönem konut örneklerinde sofa pencereleri odalarda da olduğu gibi genellikle iki sıralı olarak düzenlenmiştir. Alt sırada yer alan pencereler açılabilir nitelikte yapılırken, üst sıradaki pencereler sabittir ve tepe ışığını alarak iç mekânı sürekli aydınlık tutmak üzere açılmıştır.

Çift sıra pencere düzenlemelerinin eski bir kökene dayanıp dayanmadığı konusunda kesin bir bilgi olmadığını belirten Kuban; işlevsel olarak, soğuk günlerde tahta kepenklerle kapalı tutulan büyük alt pencerelerden ışık girmemesi nedeniyle üstteki küçük pencerelerden ışık sağlanmasının amaçlandığını düşünmektedir.⁶⁷ Çift sıralı pencere düzeninin saraylarla bağlantısını ise şöyle açıklamaktadır:

"[...] Bu düzenlemenin saray geleneğinden kaynaklandığı da düşünülebilir. Yüksek tavanların, alt kısmındakiler açılabilen normal, üsttekilerin ise açılmayan süslemeli pencereler gerektirdi savlanabilir. On beşinci yüzyıldan beri çift sıra pencere görülen cami mimarisinin bu

⁶⁷ Kuban, Doğan. 1995. **Türk Hayat'lı Evi**, s.122.

düzenlemenin prototipi olduğu da ileri sürülebilir. Üst pencereleri süslemeli yapmak işlevsel bir nedene bağlanabilir. Bu pencereler yüksekte, ulaşılmaz, dolayısıyla açılmaz yapılmışlar ve kullanılmayan başka öğeler gibi bezeme konusu olmuşlardır.”⁶⁸

Şekil 3.25. Hatice Sultan Sarayı, İstanbul, Melling Gravürü, 1819. [<http://eng.travelogues.gr>]

Şekil 3.26. Eyvandan bir görünüş, Tophane, İstanbul, Melling Gravürü, 1819.

Hatice Sultan Sarayı'nda direklerle ayrılmış bir eyvanın sofadan bakılarak Melling tarafından çizilen gravüründe [Şekil 3.25], pencere sıralarının sedirinin hemen üzerinden başlayarak tavana kadar devam ettiği, Kuban'ın değindiği gibi ikiye bölünerek, üstte yer alan pencerelerin süslemelerle düzenlendiği görülmektedir. Sarayın iç mekânını detaylarıyla bize anlatan gravürde sofanın yapısal bileşenleri açıkça görülmektedir. Üç kemerle sofanın sirkülasyon yüzeyinden oturma mekânını oluşturmak üzere ayrılan eyvan aynı zamanda bir basamak yükseltilmiştir. Eyvana oturma elemanı olarak yerleştirilmiş sedir; pencereli olan iki duvar da dahil olmak üzere eyvanı oluşturan üç duvar üzerinde kesintisiz devam etmektedir. Eyvanın tavan döşemesi ve süslemeleri, sofanın tavan döşemesinden ayrı düzenlenmiştir. Eyvanın zemin döşemesi halı ile kapatılırken, sofa döşemesi çıplak bırakılmış, çapraz döşenmiş hasır malzeme açıkça görülmektedir. Kuban'a göre "Geniş boyutları, ışık bolluğu ve rahatlık duygusu ile bu Boğaz'a bakan saray odası, Türk konut geleneğinin sürekliliğine ve canlılığına çok iyi bir örnek oluşturmaktadır."⁶⁹ Melling tarafından çizilen diğer eyvan da Hatice Sultan Sarayı'ndaki benzer detaylara sahiptir. [Şekil 3.26]

Sofa pencereleri ile oda pencereleri arasındaki en büyük fark; sofa ister dış ister iç ya da orta sofa olarak düzenlenmiş olsun, sofanın avluyla ilişki kuran dış duvarı genellikle tamamen pencereli olarak planlanmıştır. Bir diğer deyişle sofanın dış kenarı sadece pencere sıralarından oluşmaktadır, bu kenar üzerinde duvar yerleştirilmemiştir. Sofayı çevreleyen duvarlar oda duvarlarıdır. Odayı sınırlayıcı dış duvarlar vardır ve

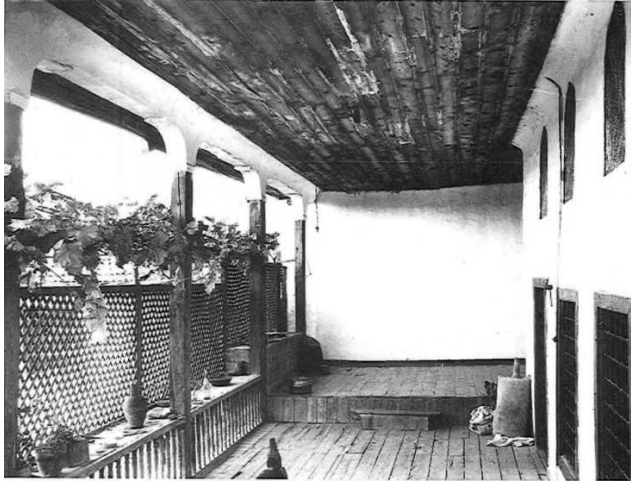
⁶⁸ Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.120.

⁶⁹ Kuban, Doğan. 1995. **Türk Hayat'lı Evi**, s.114.

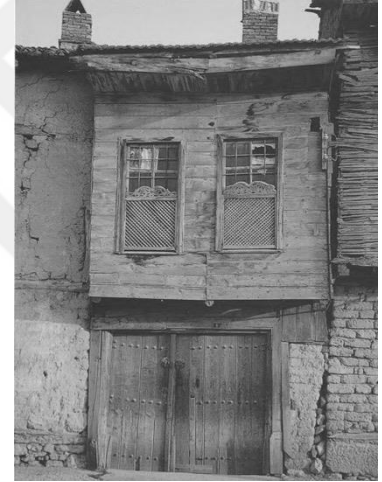
pencereler mahremiyet nedeniyle bu duvarlar üzerinde belli aralık ve düzende yerleştirilir.

Sofadaki pencerelerin çift sıralı düzenlerinin dışında, kullanımdan kaynaklanan diğer bir özel çözümleri ise açılma detaylarıdır. Sofada özellikle eyvanlarda yer alan, oturma elemanı olarak kullanılan sedirlerin pencerenin hemen altına konumlandırılması, sedirde oturan insanın rahatsız olmadan pencerenin açılması için gerekli çözüm düşey sürme pencere ile bulunmuştur. Sofadaki sedir ve pencere ilişkisi; konut cephesinin genel karakterine doğrudan yansımıştır.

Sofa pencerelerinde yine oda pencereleriyle ortak olan diğer bir nitelik, mahremiyeti sağlamak ve gün ışığı kontrolü için kullanılan ahşap kafesler, kepenklerdir. Dış sofalı konutlarda [Şekil 3.27], sofa cephesini boydan boya çevreleyen korkulukların üzerine yerleştirilen kafesler gibi, iç sofalarda alt pencerelerde yarım olarak kullanılmıştır. [Şekil 3.28]

Şekil 3.27. Hayat üzerinde kafesler, Burdur, Türk Hayat'lı Evi, s. 143.

Şekil 3.28. Ev girişi üzerinde kafesli pencereler, Isparta, Türk Hayat'lı Evi, s. 124.

Türk evlerinde kafesler hiçbir zaman Arap ülkelerindeki *muşarabiye*⁷⁰ gibi süslü olmamıştır. Genellikle dikdörtgen çerçevelerde diyagonal olarak yerleştirilmiş çıtalarla oluşan işlevsel öğelerdir. En yaygın kafes tüm pencerenin yalnızca yarısını örten ve istendiğinde yukarı kaldırılan yarım kafeslerdir. On dokuzuncu yüzyılda sokak cephelerinde değişik düzeylerdeki kafesli pencerelerin oluşturduğu pencere dokusu, kent sokaklarının karakteristik özelliklerinden birini oluşturmuştur.⁷¹

⁷⁰ Muşarabiye; çıtalardan oluşan, dışarıdan görülmeden dışarıyı görmeyi sağlayan ve İslam dünyasında yaygın kullanımı olan oldukça süslemeli pencere kafeslerine verilen isimdir.

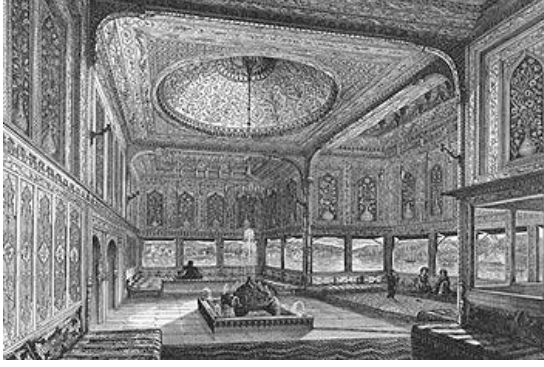
⁷¹ Kuban, Doğan. 1995. **Türk Hayat'lı Evi**, s.178.

Sofanın yapısal bileşenlerinden tavan kaplamaları ve döşemelerinde; sofayı oluşturan mekânsal bileşenler arasındaki geçişlerde değişimler görülmektedir. Bu değişim, mekânların işlevlerinin başkalığını vurgularken, sofa mekânını zihinde kurulan bölümlere ayırmaktadır. Özellikle eyvan, taht, köşk gibi mekânsal bileşenlerin sofaya eklendiği örneklerde, mekânlar arası geçişte tavan kaplamaları ve döşemeler değişmektedir. Bu değişim sadece kaplama malzemesi, detayı ve süslemesinde gerçekleşmez, çoğu örnekte yüksekliği değişen tavan ve döşemelere rastlanmaktadır. Eyvana geçişlerde bir basamak yükseltilen döşeme, tavan yüksekliğinde de sofadan farklılaşabilmektedir. Örneğin odalara girişte yer alan seki altı; sofa döşemesinin devamı niteliğinde uygulanırken, köşke geçişlerde bu devamlılık aranmamaktadır. Bu nedenle kesitte, seki altı yüksekliği ile sofa yüksekliğinin aynı tutulduğu, köşkte tavan yüksekliğinin farklılaştığı görülmektedir.

Sofa döşemesinin oda döşemesinden farklılaştığı noktalardan biri, odalarda döşeme üstü halıları kullanılırken, sofada halıya rastlanmamasıdır. Bu nedenle oda döşemeleri halıyla kapatılacağı için genellikle önemsenmemiştir. Sofa; odalara göre her zaman daha kamusal bir alan olarak değerlendirilmiş ve bu mekânda kirli temiz ayak ayrımı yapılmamıştır. Sofa, avludaki taşığın konut mekânı içerisindeki karşılığıdır.

Sofalarda döşemelerdeki sadelik, tavanda karşılık bulmaz. Sofa tavanlarında ahşap bindirme ya da alçı sıva ile yapılan süslemelerin dışında; düz, yükseltilmiş ve kubbesel tavan çeşitliliği karşımıza çıkmaktadır. Erken dönem dışı sofalı konutlarda sofa tavanları çoğunluklu düz ve işlemelidir. İç sofalı ve özellikle orta sofalı konutlarda tavan odalara göre yükseltilmiş ve hafif kubbe formunu almıştır. [Şekil 3.29,Şekil 3.30] Kuban; yükseltilmiş tavanın çatı kemeri şeklinde iç bükey bir profil alarak duvarlardan başladığını ve yatay bir orta alan ile bittiğini açıklamaktadır. Barok kökenli iç bükey profil on sekizinci yüzyılda ortaya çıkmıştır ve taşraya başkentten ithal edilerek daha çok on dokuzuncu yüzyılda özellikle zengin evlerde kullanılmıştır.⁷²

⁷² Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.118.

Şekil 3.29. Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı Divanhane, Catenacci, 1878. [www.galeriaalfa.com]

Şekil 3.30. Sadullah Paşa Yalısı, Kubbe Tavanlı Orta Sofadan Görünüm, 2012, Tek Esin Vakfı.

Sofada duvar, döşeme, tavan, merdiven, pencere, kapı gibi yapısal bileşenlerinin dışında odanın elemanları olarak bilinen **sedir, ocak, dolap, yüklük, raf** gibi bileşenleri de bulunmaktadır. Sofanın genel sirkülasyon için ayrılmış kısmında yer almasalar da eyvan yüzeylerinde ocak, dolap, yüklük gibi elemanlar da bulunmaktadır.

Genellikle sofanın kısa kenarına ya da eyvanlara konumlandırılan sedirler; konut inşa edilirken yapılan sabit oturma elemanlarıdır. Eyvanların sofadan bir basamak ile ayrılması döşeme yüzeylerinin halı ile kaplanmasına olanak verdiği gibi, sedirler de halı ve kumaşlarla kaplanmıştır. Sofa-eyvan-sedir yükseklikleri arasında hiyerarşik bir ilişki bulunduğunu ifade eden Kuban bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

“[...] Bu hiyerarşi aynı zamanda işlevseldir. Rahat yastıklarla dolu en iyi köşe büyük olasılıkla babanın yeridir. Aile hiyerarşisi mekânın kullanımında en açık bir şekilde ifade edilmiştir. Baba ve ailenin yaşlıları sedirde, daha gençler, çocuklar da yerlerde halı ve yastıkların üzerinde otururlar.”⁷³

3.2. SOFANIN MİMARİ İŞLEVLERİ

Sofa, tarih boyunca konut içerisinde farklı mimari işlevlerde yer almıştır. Kimi zaman sadece konutun gece-gündüz mekânları arasında bir sirkülasyon mekânı olarak görev alırken, kimi zaman konut içerisinde oturma, yaşama gibi faaliyetlerin geçtiği tek mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Sofanın yalnızca bir koridor, hol boyutlarına indirgendiği dönemler olduğu kadar, konut içerisinde oturma-salon-yemek mekânlarının bulunmasına rağmen var olduğu, hatta bu mekânlar ile boyutsal karşılaştırmaya gidildiğinde plan şemasına hepsinden daha hâkim olduğu dönemler de vardır.

⁷³ Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.112.

3.2.1. Sirkülasyon Mekânı Olarak Sofa

Yürekli'nin tanımlamasına göre sofa⁷⁴; daha çok tanımlı bir "ara yer" anlamı kazanmaktadır. Ancak sofanın plan şemalarının farklılaşmasında başrol oynadığı düşünüldüğünde "ara yer" tanımlaması oldukça yetersizdir. Diğer taraftan sofa, konut plan şemasında sadece odaları bir araya getirmek için kullanılan basit bir hol ise, yani hol için yeterli olacak minimum niteliklere sahip bir alansa "ara yer" olarak nitelendirilebilir. Ancak sofa, hol niteliğinin yanı sıra ev içerisinde aile bireylerinin bir araya geldiği, çeşitli ev işlerinin yürütüldüğü, günlük hayatın devam ettiği bir toplanma mekânı olarak da görev üstlendiyse, plan şemasının biçimlenmesinde etken bir "ana yer" olduğunu ifade edilebilir.

Ara / ana mekân tartışmaları içerisinde sofanın odaların bir araya gelmesi için tasarlanan bir sirkülasyon alanı olmasının yanı sıra, odalardan daha farklı bir özenle biçimlendirildiği durumlarda, ortak bir toplanma mekânı olduğu unutulmamalıdır. Eldem bu konuya şöyle bir açıklama getirmektedir:

"Sofa bir geçit olmakla beraber aynı zamanda bütün ev halkının toplandığı, düşün ve eğlenceler tertip ettiği bir yerdir. Bu cihetleriyle Sakson ve İngiliz hollerine benzer. Mümtaz ve seyrüsefer dışında kalan kısımları oturmağa mahsustur."⁷⁵

Eldem'in tanımı sofanın geçiş alanları dışında kalan kısımlarındaki yaşama dikkat çekmektedir. Eldem'in açıklamalarına benzer olarak Küçükerman da sofanın toplanma mekânı olma karakteri ile ilgili şunları belirtir:

"Bu alan, ev içindeki dolaşımı sağlamakla birlikte, bir «toplanma» alanıdır. [...] Zaman içinde gittikçe özelleşerek, ilginç bir orta alan biçiminde düzenlenmeye başlanmıştır. Bir anlamda, odalarda gerçekleştirilemeyen toplumsal ilişkilerin yoğunlaştırıldığı çevre olmuştur."⁷⁶

Dağılım mekânı olmasının ötesinde, sofanın çoğu kez başka işlevleri barındırdığını belirten Akın, odaların da çok çeşitli kullanımlara sahip olabileceklerine rağmen, pratikte son derece sınırlı kullanıldıklarını açıklar. Sofa, her şeyden önce ev içi yaşamın odağı, evin asıl oturma mekânıdır. Tüm aile günün büyük bir bölümünü burada birlikte geçirir.⁷⁷

3.2.2. Yaşama / Oturma Mekânı Olarak Sofa

Sofanın oluşumuna Küçükerman, Türklerin göçebe hayatını sürdürdükleri çadır yaşama düzeninden örnek vermektedir. Yazara göre, çadır hayatındaki yaşama

⁷⁴ Yürekli, H.-Yürekli, F. 2007. **Türk Evi, Gözlemler-Yorumlar**. İstanbul. YEM Yayınları. s. 10.

⁷⁵ Eldem, Sedat. H. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**. İstanbul. İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını. s. 16.

⁷⁶ Küçükerman, Önder. 1996. **Türk Evi-Kendi Mekan Arayışı İçinde**. İstanbul. Turing Yayınları.

⁷⁷ Akın, Günekut. 1990. **Asya Merkezi Mekan Geleneği**. Ankara. Kültür Bakanlığı Yayını. s. 177.

birimleri ve birimler arası ortak alan, sofa ve odalar arasındaki düzenle benzerlik göstermektedir. Yapı içindeki odaların sofayla olan ilişkileri, çadırdaki “tek” yaşama birimlerinin orta alan ilişkileri ile eş durumdadır.⁷⁸

Türk Evi’nde odaların organizasyonu ile çadır içi arasında kullanım benzerlikleri olduğunu birçok yazar gibi, Kuban da kabul eder. Ancak bu ilişkinin morfolojik olmadığını, bu yorumun Türk Evi’nin sahip olduğunu karmaşık bir tarihçeyi, basit, çizgisel bir evrime indirgediğini savunur.⁷⁹

Plan şemasının oluşumunda, odaların bir araya gelmesini sağlayan kurucu bir mekân olarak nitelendirilebilecek sofa, hakkında yapılan tüm yorumlarda da görüldüğü gibi, kullanım pratiğinde, ev içi sosyal yaşantının geçtiği bir odak mekânı haline de dönüşmüştür. Bu dönüşümün en önemli sebebi, plan şemasının kullanımında sofanın her oda çıkışında, sirkülasyondan öte, duraklama sağlayacak niteliklerle donatılmış olmasıdır. Öncelikle sofalar için plan şemalarında ayrılan alanlar göz önünde bulundurulduğunda; sofaların bugün odaların bir araya gelişinde kullandığımız anlamda tasarlanmış sirkülasyon alanları (koridor, hol) gibi sınırlı metrekarelere sahip olmadığı görülür. Birçok plan şemasında sofanın sahip olduğunu alan, odaların sahip olduğu alanlarla benzerlik taşımaktadır. Sofaların planlamasında onlara nitelik kazandıran diğer bir özellik, sofaların dış mekanla olan bağlantılarıdır. Eldem’in sofayı, sokak ve meydanlara benzetmesinde olduğu gibi, çoğu örnekte sofa, dış mekânın ev içindeki devamı niteliğindedir. Gerek ev içi konumları gerekse sahip olduğu pencere sayıları, onu sadece sirkülasyon alanı olarak nitelendirmeye engel olmaktadır.

Konutlarda sofanın kullanımı, oradaki yaşamın önemi tanım ve analizlerde görülmüştür. Sofanın geleneksel kullanımı günümüzde devam etmediğinden konutların içerisinde doğrudan gözlem yapmak mümkün olmamaktadır. Bu nedenle sofanın günlük yaşam içerisindeki mekânsal rolünü inceleyebilmek için tasvirler, eski fotoğraflar ve de edebi eserler önem kazanmaktadır. Özellikle hikâye ve romanlarda yer alan tasvirler, sofanın yapısal ve planimetrik niteliklerinin ötesini, insan yaşamındaki etkisini görmemizi sağlamaktadır.

Safa, sofanın yaşam içerisindeki yerini şu satırlarla en iyi biçimde aktarmaktadır:

“[...] evde kimse yoktu; kapıyı anahtarım ile açtım, girdim ve her zamanki âdetimle alt kat sofada epeyce durarak, hareketsiz etrafıma bakındım. Bu sofa yaşlı bir insan yüzü gibidir: evimizin bütün ruhu, kederleri ve neş’esi orada görünür, her günün hâdiseleri tavana, duvarlara, döşemeye bir leke, bir çizgi, bir buruşuk ve bazan da ancak bizim görebileceğimiz

⁷⁸ Küçükerman, Önder. 1996. **Türk Evi - Kendi Mekan Arayışı İçinde**, İstanbul.

⁷⁹ Kuban, Doğan. 1995. **Türk Hayat’lı Evi**. İstanbul.

gizli bir işaret ilave eder. Bu sofa canlıdır bizimle birlikte kımıldar, değişir, bizimle beraber dağılır, toplanır, bizimle beraber uyur uyanır; bu sofa aramızda sanki çünkü bir simadır ve güldüğü, ağladığı bile olur.⁸⁰

Sofayı evin tamamen ana mekânı halinde gördüğünü açıkça ifade eden yazarın betimlemelerinden anlaşıldığı üzere, evdeki günlük yaşam tamamen sofa adlı mekân içerisinde sürmektedir. Safa; tasvirlerine şu şekilde devam eder:

“Bu sofa dört köşelidir: ortada sokak kapısı, iki yanında birer pencere. Pencerenin yanında bir ot minderi. Minderin yanında yemek masası. Masanın yanına iki sandalye. Bu sofada oturulur, yemek yenir, misafir kabul edilir. Benim her girişimde, orada hareketsiz duruşum, beni bana gösteren bu çehreye bakmak içindir.”⁸¹

Boğaziçi yalılarında çocukluğunu geçirmiş yazarlar tarafından aktarılan anılarda, sofa; günlük yaşantının geçtiği bir mekân olarak sıkça karşımıza çıkar. Hisar, Boğaziçi yalıları hakkında yazdığı denemelerde sofayı, bahsettiği yalıların yaşanır mekânları arasında sayar ve aktardığı anıların birçoğunda sofa kelimesine rastlanır:

“Denize giriş, yalının sofalarında ve bahçenin yollarında koşuşmalar ve oyunlar, bir sal üstünde gibi, kolayca bizi öğlenin asude ve işgüzar yemek saatlerine götürürdü.”⁸²

Yazar, sofaları ve odaları bir arada betimlerken, o mekânlardan ne denli etkilendiğini de şu satırlarla anlatır:

“[...] kalfaların sevgisinden ve alakasından ziyade yalının bütün susan sofaları ve odaları güzel ve tesirliydi. Hep hasır döşeli bu geniş odalar ve sofalarda birçok yerlere halılar serilmiş, bütün duvarların kenarlarına yan yana birçok kanepeler, koltuk, ayna, sedir, şilte gibi eşyalar sıralanmış, duvarlarına resimler, saatler asılmış olduğu ve çoğunun ortasında üstü mermer bir masa bunların üstünde de saatler, resimler, saksılar, çiçekler, tavanlarından da sarkan büyük avizeler bulunduğu halde göze batmayan bu eşyaların güya hiçbiri yokmuş ve bütün buraları sanki bu eşya ile dolu değil, ancak bir sessizlik, bir eski zaman ve bir bekleyişle doluymuş gibi görünürdü. Yalı, bu eski sihirbaz, size de dokunmuş, sizin de ruhunuzu çelmiş ve çalmış, sizi de kendi usulüne, sükûtuna, hayatına katmış olurdu.”⁸³

Sultan Abdülhamit Dönemi’nde kış aylarında Süleymaniye’de oturdukları konaktan, yaz ayları geldiğinde Boğaziçi’ne, sayfiyeye yerleşen ve her sene yazı geçirecekleri yalıya karar vermek için neredeyse yüze yakın yalıyı gezdiğini ifade eden Sırrı, Kanlıca’ da merak ettiği bir yalıyı, sofaları ve odalarıyla tarif ederken şu sözleri kullanır:

“Pembe yalıda ve hemen hepsi büyük olmak şartıyla altmış dört, dağın ta yukarısında, vapurla geçilirken mevcudiyeti ağaçlar arasından belli belirsiz fark edilen köşkte ise altı oda varmış. Bu odaların bazısı bir ev kadar, sofalarda birer mahalle derecesinde büyümüş, içindekiler pek de çok olmadıkları için, birçok tarafları boş duruyormuş ve kapalı imiş. Bu bomboş taraflar,

⁸⁰ Safa, Peyami. 1996. **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**. s.13.

⁸¹ Hisar, Abdülhâk Şinasi. 2010. **Boğaziçi Yalıları**. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları. Sayfa 30.

⁸² Safa, Peyami. 1996. **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**. s.14.

⁸³ Hisar, Abdülhâk Şinasi. 2010. **Boğaziçi Yalıları**. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları. Sayfa 30.

o kadar büyük odaları ve adeta bir mahalle genişliğinde sofaları ile gecenin ilerlemiş saatlerinde kim bilir ne kadar korkunç olurlardı!"⁸⁴

3.2.3. Mekân Örgütleyici / Kurucu Olarak Sofa

Sofa geleneksel konut plan şemalarında olduğu gibi, geç dönem konut şemalarında da şemanın işleyişini düzenleyen, odalar arası ilişkileri kuran bir mekân olmuştur. Konut; plan şeması üzerinde hareket alanları ve durağan alanlar olarak ayrıştırıldığında sofanın tüm hareket alanlarını üzerinde barındırdığı, odaların ise daha durağan alanlar olduğu kabul edilebilir. Sofa, durağan alanların birbiri ile olan ilişkisini kurmasının yanı sıra, evin hareket alanını da tanımlamaktadır. Bir evin plan şeması sofanın ev içerisinde konumu ile belirlenmektedir. Sofanın konumu odaların yönlerini belirleyen önemli bir etkidir.

Sofanın odalar ile ilişkisi dışında, konutun düşey sirkülasyon ögesi olan merdiven ile ilişkisi, servis mekânlarını üzerinde barındırıp barındırmadığı gibi detaylar sofanın mekân kurucu bir görev üstlendiğinin belirleyici unsurlarıdır. Mekân örgütleyici ve kurucu görevindeki sofa, 4.1.2. Türk Evi Plan Tipleri'nde Sofa başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir.

3.2.4. Simgesel Bir Mekân Olarak Sofa

On dokuzuncu yüzyılda özellikle İstanbul'un ve önemli kentlerin geçirdikleri yaşamsal değişiklikler, konut tasarımını da etkilemiş, geleneksel çizgisini taşıyan evlerin dışında Avrupa mimarisinden etkilenen, hatta bazıları doğrudan ithal edilmiş tipolojilerde konaklar, şalelerden esinlenen köşkler, yirminci yüzyılın başında bir tür yeni Osmanlı üslubu denemeleri de yapılmıştır.⁸⁵

19. yy'ın ikinci yarısında gelişen konut mimarisi belki de Osmanlı kimliğinin karmaşık yapısını en iyi anlatan üretim alanıdır. 19. yy'dan bilinen tipolojiler dışında, özellikle başkent konutlarında zengin ve özgür bir planlama ortaya konmuştur. 19. yüzyıl sonunda önceleri Müslüman olmayan halkın konutlarında uygulanmış ve giderek bütün konut mimarisinde görülen Avrupa etkileri vardır.⁸⁶

Geleneksel konut planlamasında yaşamın geçtiği bir ana mekân olan, aynı zamanda konut içi sirkülasyonu sağlayan sofa, Batılılaşma Dönemi'nde daha çok temsil mekânı niteliğinde kullanılmıştır. Sofanın toplanma mekânı olarak anılması; Batılılaşma Dönemi ile birlikte biçimsel ve işlevsel değişikliğe uğrayarak, "salon" kelimesinin

⁸⁴ Sırrı, Nahit. 1933. "Kanlıca'nın Bir Yalısında", Varlık Dergisi, 1/ 15, s. 12.

⁸⁵ Kuban, Doğan. 2017. **Türk Ahşap Konut Mimarisi**, s.8.

⁸⁶ Kuban, Doğan. 2007. **Osmanlı Mimarisi**, s.35.

yanına eklenmesiyle daha da güçlenmiştir. Sofanın *salon* niteliği kazandığı konutlarda sofalar genellikle tam ortada yer almıştır.

4. SEDAD HAKKI ELDEM'İN KONUT MİMARİSİNDE SOFA

Eldem'in sofaya bakışını bütüncül olarak inceleyebilmek için akademik ve mimari çalışmaları eşzamanlı değerlendirilecektir. Bu amaçla, konut projeleri sofanın konut içerisinde konumlandırılışına göre ayrı başlıklar altında incelenecektir. Evlerin proje aşamasında ya da inşa edilmiş olması arasında bir ayırım yapılmamıştır. Çünkü çalışma kapsamında hedeflenen Eldem'in zihnindeki sofanın gelişimini izlemektir. Konutlar ve diğer projelerin plan şemaları üzerinden gidilerek varılan sofa analizleri farklı bakış açılarından ve farklı gözlemlerde çoklu okumaya tabi tutulacaktır.

4.1. SEDAD HAKKI ELDEM'İN KURAMSAL ÇALIŞMALARINDA SOFA

Sedad Hakkı Eldem'in sofa mekânını derinlemesine araştırdığı akademik çalışmalar Milli Mimari Semineri'nin başlatılmasından 1933 yılı ile *Türk Evi Plan Tipleri* tasnif çalışması yayınlandığı 1954 yılları arasına tarihlenir. Bu süreç boyunca gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda 1500'ü aşan sayıda konut belgelenir. Türk Evi konusunda kapsamlı bir kaynak olan bu çalışma sofa açısından incelendiğinde Eldem'in kendi mimarisine yansıtacak ilkeler ortaya çıktığı görülmektedir.

Eldem'in kuramsal çalışmalarındaki sofa; araştırmaya başlamasına sebep olan Milli Mimari Semineri ile başlayarak, çalışmaların sonuç belgesi niteliğinde olan Türk Evi Plan Tipleri ile birlikte değerlendirilecektir.

4.1.1. Milli Mimari Semineri ve Türk Evi

Eldem, Türk Evi araştırmalarına öğrencilik yıllarında başlamıştır. 1924 yılında eğitim görmeye başladığı Güzel Sanatlar Akademisi'nde Osmanlı canlandırmacılığının tanınmış mimari Giulio Mongeri'nin stüdyosuna giren Eldem, her fırsatta Topkapı Sarayı'nın tarihi işlemelerinin, halıların en çok da İstanbul'un sivil mimari yapılarının eskizlerini yapmaya koşardı.⁸⁷ Yaz aylarında hocasının tasarımı olan Ziraat Bankası'nın inşaatında çalışırken, boş zamanlarını Kale'de "eski Türk evlerinin"

⁸⁷ Eldem, Sedad Hakkı. 1983. *50 Yıllık Meslek Jübilesi*, s.3-7.

eskizlerini yaparak geçirirdi. Şantiye şefi kısa zamanda, Eldem'in bu unutulmuş evlere olan tutkusunu fark etmiş ve onu istediğini yapmakta serbest bırakmıştı.⁸⁸ Eldem şantiye şefinin Türk Evine olan merakını fark etmesi üzerine eskiz defterine şu açıklamaları not almıştır:

"[...] Resimleri istedi ve bundan sonra beni her fırsatta salıverir, senden başka hangi deli bunların bir daha yüzüne bakacak edasıyla "Git evlerine" derdi. [...] Evler daha başka hiçbir Türk şehrinde görmemiş olduğum güzellikte idi. Çoğunun nakışları en parlak renklerle korunmuştu. Artık yolları, yokuşları ezberlemiştim. Daracık geçitler, yüksek bahçe duvarları arasından, renkli cumbaların altından geçiyordu. Yer yer sokakların üzeri ev ile örtülü idi. Duvarların arkasındaki avluların yeşilliği, arada yükselen kavaklar, yosun tutmuş kiremitler, altın sarısı tuğlalarıyla dolma duvarlar..."⁸⁹

Akcan, Eldem'in 1926 ve 1928 yılları arasında tutulmuş *Eskiz Defterlerinin* Türk Evleri'nin inşaat detayları, çıkmaları, geniş saçaklarıyla dolu olduğunu ifade etmektedir.⁹⁰ Gerçekten de Eldem'in öğrencilik yıllarında geleneksel konutları incelemek üzere araştırma gezileri yaptığını ve bu gezilerde her detayıyla konutları incelediğini ortaya koymaktadır. Eldem'in Türk Evi üzerine çalışmaları mezun olmasının ardından Avrupa'da geçirdiği yıllarda da devam etmiştir. 1929 yılında Berlin'de geçirdiği süre boyunca Türk Evi Etütleri'ne başlamıştır. Türk Evi Etütlerinde belki de günlüğünde açıkladığı nedenlerden ötürü renklerden vazgeçmiş, etütlerini daha çok mimari proje çizim standartlarına yaklaştırmıştır.⁹¹

Eldem, 1933 yılında Ernst Egli ile Güzel Sanatlar Akademisi'nde Milli Mimari Semineri'ni başlattı. Egli'nin diğer asistanı, Paul Bonatz ve Paul Schmitthenner'in de hocalık yaptığı Stuttgart Teknik Üniversitesi'nden 1927'de mezun olan Arif Hikmet Holtay da onlara katıldı. Bu seminer, öğrencilerle birlikte İstanbul ve Anadolu'daki sivil mimarlık yapıtlarını incelemeye ve belgelemeye yönelik bir araştırma projesiydi. Eldem, Amcazade Hüseyin Paşa yalısının yıkılmasının kendisine böyle bir seminerin gereğini fark ettirdiğini yazıyordu. İstanbul'un Osmanlı'dan kalmış eski konakları ve yalılarının adaletsizce çürümeye bırakılmış olması ve Türkiye'nin dört bir köşesine dağılmış ahşap evlerdeki yalın "Türk kültürünün" mimarlar tarafından keşfedilmeyi beklediğine olan inancı böyle bir araştırmayı gerekli kılmıştı. Bu noktada, varlıklı

⁸⁸ Akcan, Esra. 2009. **Çeviride Modern Olan (Şehir ve Konutta Türk-Alman İlişkileri)**, s. 188.

⁸⁹ Eldem, Sedat Hakkı. 1983. **50 Yıllık Meslek Jübilesi**, s.8.

⁹⁰ Akcan, Esra. 2009. age, s. 189.

⁹¹ Eldem'in eskiz defterleri ve bu defterler üzerinden Türk Evi çalışmaları hakkında daha detaylı bilgi alabilmek için Akcan tarafından kaleme alınmış, "Gezi Güncesi: Sedat Eldem'in Batı Seyahati" başlıklı kitap içi bölümünün okunması önerilmektedir.

Akcan, Esra. 2009. **Çeviride Modern Olan (Şehir ve Konutta Türk-Alman İlişkileri)**, s. 185-209.

Osmanlı ailelerinin büyük konakları ile Anadolu köylülerinin mütevazı evleri arasındaki sınıf ve mimari anlayış farkları çok da önemli görülüyordu.⁹²

Eldem, hayatının sonuna kadar “Türk evi” araştırmalarını sürdürdü. 1944’te kendi renkli perspektifleri, Milli Mimari Semineri kapsamında çizilen konut planları (*Türk Evi Plan Tipleri* adlı kitabı için bu planlar ortak bir sunum dili oluşturmak üzere tekrar çizilmişti) ve Türk Odası hakkındaki kuramlarını yayınladı.⁹³ 1954 Türk Evi Plan Tipleri kitabının yayımlanmasının ardından yine Türk Evi araştırmaları ile ilişkili olarak 1969 ve 1974 yıllarında Köşkler ve Kasırlar kitapları yayımlandı. 1977 yılında Köçeoğlu Yalısı üzerine monografik bir çalışma olan kitabın ve benzer nitelikte 1979 yılında Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı için bir kitap daha hazırladı. 1982 yılında yayımlanan, kendi konut tasarımlarının eskiz ve uygulama çizimlerine yer verilen Büyük Konutlar kitabını 1984 yılında üç cilt olarak hazırlanan Türk Evi: Osmanlı Dönemi kitapları izledi. Boğaziçi üzerine uzun yıllara dayanan araştırmaları sonucunda, sadece plan değil, kesit, cephe ve detay çizimleriyle basılan, *İstanbul Yalıları* 1993 ve 1994 yıllarında Rumeli Yakası ve Anadolu Yakası olmak üzere iki cilt halinde yayımlandı.⁹⁴

4.1.2. Türk Evi Plan Tipleri’nde Sofa

Tarih boyunca, Anadolu’nun farklı birçok bölgesinde yer alan konutların tasarımda gözlemlenen en önemli özellik, farklı taşıyıcı sistemlerine, farklı malzeme kullanımlarına rağmen, plan biçimlenişlerinde ortak bir dilin var olmasıdır. Konutların plan şemalarında yer alan ortak öge; sofadır.

Eldem, uzun yıllar biriktirdiği Anadolu’da aldığı konut rölövelerini bir araya getirmek istediğinde; bu konutları plan şemalarında ortak olarak yer alan sofaya göre tasnif etme yoluna gitmiş, tasnif öncesi ise Türk Evinin oluşturan plan katlarını tek tek açıklayarak, tasnif için hangi kat planının dikkate alınması gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. Eldem’e göre Türk Evinin esas katı, evin tüm yaşamının geçtiği, çoğu zaman odaların da yer aldığı, ev kesitinde en üst kotta yer alan plandır. Genellikle tek katlı Türk Evi’nde istisnai durumlar dışında olan örneklerde bile, esas kat haricindeki katlar⁹⁵, esas katı taşımak ya da esas kata hizmet vermek üzere tasarlanırlar.

⁹² Akcan, Esra. 2009. **Çeviride Modern Olan (Şehir ve Konutta Türk-Alman İlişkileri)**, s. 223.

⁹³ Eldem, Sedat H. 1944. **17. ve 18. Asırda Türk Odası**, Güzel Sanatlar 5, s. 1-27.

⁹⁴ Aysel, Nezh R., Güngören E., Coşkun N., 2008. **Kendi Bakışıyla Sedat Hakkı Eldem Mimarlığı**, İstanbul, s. 85-86.

⁹⁵ Türk Evinde genellikle taş duvarla kurulan, küçük tepe pencereleriyle aydınlatılan ve havalandırılan zemin kat planı daha çok depolama işleviyle, ahır, samanlık ya da taşlık olarak kullanılmaktadır. Zemin kat planı bahçe duvarı ve esas katı taşımak üzere kullanılan taşıyıcı dikmelerle çevrilmiştir. Evin yaşam katı oturmak için ayrılan, genellikle evin katları içerisinde en yükseğe taşınmış kattır. Bazı örnekler zemin kat planı ile yaşama katı arasında kışık olarak adlandırılan, yaşam katına göre daha az mekân içi

Eldem'in şeref katı olarak da nitelendirdiği, esas kat, sofanın da yer aldığı kattır. Bu hiyerarşi içerisinde bile sofanın esas katta yer alması, Eldem'in şeref katı diyerek katın özelliklerini yüceltme çabası, aslında Eldem mimarlığında sofanın nasıl önemli bir gelişmeye katkıda bulunduğunun göstergesidir.

Türk Evi Plan Tiplerini oluşturmak amacıyla, 1500'e yakın ev rölövesi üzerine yaptığı çalışmalar sonucu sofayı; Türk Evi'nin farklı plan biçimlenişlerini (tipolojilerini) ortaya çıkartan başlıca öge olarak kabul eden Eldem, düşüncelerini şu şekilde aktarır:

"Plân içinde işgal ettiği saha ve oynadığı mühim rolden dolayı, sofayı, plânı vücuda getiren amillerin başlıcası olarak saymak icap eder. Sofanın şekli doğrudan doğruya ev tipini tayin eder. Sofa, oda sırasının önünde, arasında veya odaların ortasında olduğuna göre üç esaslı plân tipi meydana gelir."⁹⁶

Eldem; Türk Evi'nin esas katını yani sofanın bulunduğu katı diğer katlardan ayırıştırarak, Türk Evi Plan Tiplerini dörde ayırmıştır. En iptidai⁹⁷ olduğunu özellikle belirttiği, sofasız plan tipinin dışındaki diğer üç tip; sofanın plan içerisindeki odalarla birlikte aldığı konumuna göre dış sofalı plan tipi, iç sofalı plan tipi ve orta sofalı plan tipidir. Bu başlık altında tüm tipler; "4.2. SEDAD HAKKI ELDEM'İN KONUT PROJE ve UYGULAMALARINDA SOFA" bölüm başlığı altında incelenecek olan konut sofalarına referans olabilmesi adına detaylı olarak incelenecektir. İnceleme sırasında okuma Eldem'in sofaya bakışını ve yorumlayışını anlayabilmek adına sadece Eldem'in *Türk Evi Plan Tipleri* kitabı üzerinden yapılmış, örnekler Eldem'in paylaştığı rölöveler üzerinden seçilerek gruplandırılmıştır.

Sofasız plan tipinde; odalar bir sirkülasyon alanı etrafında toplanmadan, yan yana dizilerek konut planını oluştururlar. Tek katlı konutlarda, odaları birbirine bağlayan geçit, bir kaldırım, sokak ya da avlu olabilir. Çok katlı konutlarda ise, odaları birbirine bağlayan sirkülasyon alanı balkon niteliğindedir. Daha çok güney kesimlerde, iklimin ılıman olduğu bölgelerde uygulanmış bir plan şemasıdır.

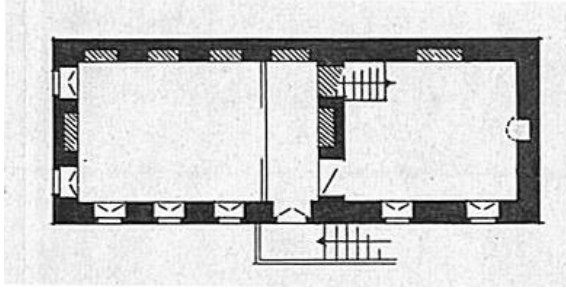
Eldem; sofasız plan tipine İstanbul'da iklimsel nedenlerden dolayı rastlamadığını belirtmektedir. Sofasız plan şemasının görüldüğü konutlar; tek hücreli ev şeklindedir. Avlu üzerinde başka haneler ve servis yerleri de olabilir.⁹⁸

yüksekliğe sahip, kimi zaman zemin katın asma katı olarak nitelendirilebilecek bir ara kat bulunur. Bu kata kışlık kat denmesinin nedeni mekânın küçük ve alçak olması nedeniyle daha kolay ısıtılabilmesidir. [Türk Evi ile ilgili daha detaylı bilgi için; Bektaş, Cengiz. 1996. *Türk Evi*, s.86-97.]

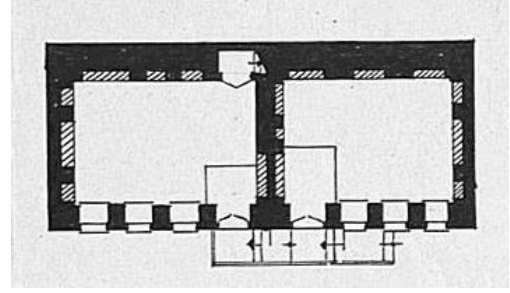
⁹⁶ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. *Türk Evi Plan Tipleri*, s.16.

⁹⁷ İptidai kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde; eskimiş, ilkel olarak tanımlanmaktadır. [www.tdk.gov.tr]

⁹⁸ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. *Türk Evi Plan Tipleri*, s.27.

Şekil 4.1. İç İçe İki Odalı Ev, Gaziantep, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 27.

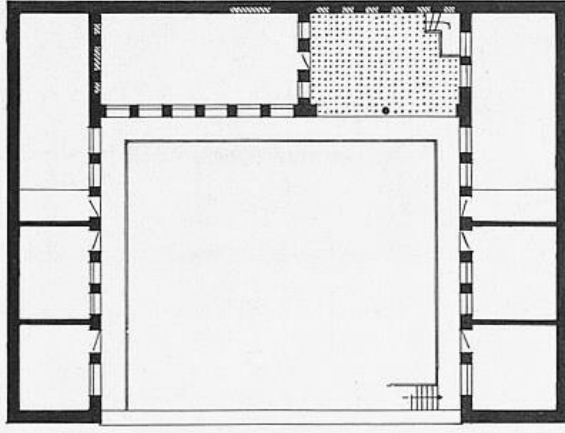
Şekil 4.2. İki Odalı Ev, Gaziantep, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 27.

Eldem'in sofasız plan tipi için rölövelerini paylaştığı konutlardan ilki, avlu üzerinden bir merdivenle çıkılarak tek bir oda kapısıyla ulaşılan iki odalı plan şemasına sahiptir. Konutun tek kapısı doğrudan odaya açılmaktadır. Odanın oturmaya ayrılmış kısmı bir basamakla yükseltilmiştir. Diğer odaya kapının açıldığı seki altı kısmından girilir. İkinci oda içinde herhangi bir yükseklik farkı yapılmamıştır. [Şekil 4.1] İkinci örnek, aynı merdiven üzerinden ulaşılan ancak ayrı kapıları olan birbirinden bağımsız iki odaya sahip bir konuttur. Gaziantep'te bulunan bu iki odalı konutta, oda kapılarının açıldığı yer seki altı alanı olarak düzenlenmiştir. [Şekil 4.2]

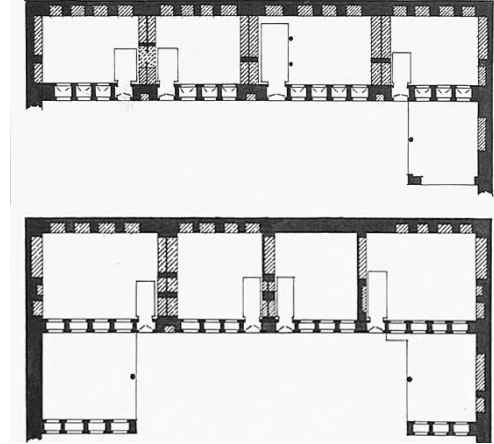
Tek hücreli evin gelişimiyle oda sayıları ikiden fazla da olabilir. İki oda sayısına kadar sofasız plan şemasında büyük bir değişim olmazken, oda sayıları arttıkça, konuta yeni kanatlar ilave edilmek zorunda kalınır. Yani avlu çevresi odalarla çevrilir. [Şekil 4.3] Eldem'in Diyarbakır'dan örneklediği konut bu niteliklere sahiptir. Avlunun üç çeperinde konumlandırılan odalar birbiri ile benzer boyutlarda planlanmıştır. Birbirine benzer ölçülerde karşılıklı kolları birbirine bağlayan ise; her odadan boyutça daha büyük düzenlenmiş, eyvan üzerinden girilen odadır. Eyvan avlu döşemesinden bir basamak yukarı alınarak tek bir direk avludan ayrılmıştır. Eldem'in köşklü sofasız plan tipi için verdiği örnekler Antakya'da yer alan iki konuttur. Konutlardan ilkinde dört oda dizisine dik olarak tek yönde eklenmiş köşk yer almaktadır. Diğer konutta ise dört oda dizisine karşılıklı iki köşk eklenmiştir. Bu plan şeması Diyarbakır'da paylaşılan avlu çevresine dizilmiş konutları hatırlatmaktadır. [Şekil 4.4]

Eldem sofasız plan şemasına köşkların ilave edilmesini plan zenginliği olarak yorumlamaktadır. Eldem'e göre bu plan şemalarında köşk, eyvan şeklini muhafaza etmektedir, iki tarafı direkli ve kısmen pencereli düzenlenmektedir. Bazen bu köşklar tamamıyla ahşap ilaveler şeklinde de yapılmaktadır ki böyle durumlarda köşkün üç yüzü de açık bırakılmaktadır. Köşklar bina cephelerini şenlendirmeye yaradıkları gibi,

aynı zamanda havadar oturma yerleridir. Bu bakımdan daha ziyade gölgelik olan eyvandan ayrılırlar.⁹⁹

Şekil 4.3. Avlu Etrafında Üç Kollu Konut, Diyarbakır, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 28.

Şekil 4.4. Köşklü, Sofasız Plan Tipi, Antakya, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 30.

Dış sofalı plan tipine sahip konutlarda odalar, bir sofa etrafında konumlanmıştır. Tipin ilk şekli, sofanın tek tarafında odaların dizilmesi ile meydana gelmiştir. İlerleyen tarihli örneklerde, plan tipi gelişerek odaların sofanın her iki tarafında konumlanması, sofanın birer ucuna köşk ilave edilmesi, bu ilavelerin eklendikleri noktalara göre sofanın L veya U tipini alarak bir ya da iki kollu hale zenginleşmesiyle sonuçlanmıştır. Sofa, plan tipinin adından da anlaşılacağı gibi, açık bir mekândır.

Dış sofalı plan tipi; açık sofalı, hayatlı, sergâhlı ve sayvanlı ev olarak da bilinmektedir. Zaman içerisinde sofasız plan tipinde oda önü alanları gelişerek dış sofalı plan tipi ortaya çıkmıştır. Dış sofalı plan tipinde odalar, konut arazisinin gerektirdiği şekillerde serbest bir biçimde yan yana dizilmiş, odalar arasında herhangi bir simetri ekseni planlanmamıştır. Eldem'e deyişle "bu tarzda yapılmış planların kendilerine mahsus güzellikleri vardır" ve "bu güzellikler tabiidir, zaptı rapta alınmamıştır".¹⁰⁰

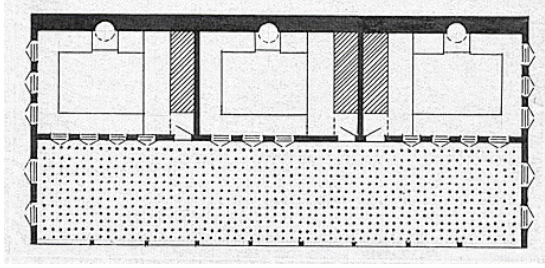
Eldem dış sofalı plan tipi için üç adet ideal tip belirlemiştir.¹⁰¹ İdeal tiplerden ilki dış sofalı sıra odalı bir plan tipidir. [Şekil 4.5] Üç oda bir dış sofanın uzun kenarı boyunca yan yana dizilmiştir. Oda kapıları doğrudan sofaya açılmaktadır. Köşelerde yer alan odalar hem sokağa hem sofaya cepheliyken ortada yer alan oda sadece sofaya cephelidir. İkinci ideal tip; üç tarafı odalı plan tipidir. [Şekil 4.6] Dört oda tam ortalarına dış sofa yerleşecek şekilde ikili gruplar halinde planlanmıştır. Dış sofanın bir yüzü dışa

⁹⁹ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.30.

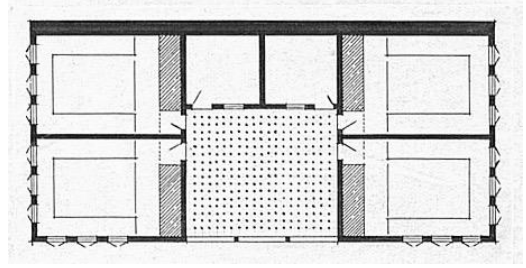
¹⁰⁰ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.32.

¹⁰¹ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.34.

dönükken, diğer yüzünde oda grupları arasına yerleştirilmiş servis mekânları bulunmaktadır.

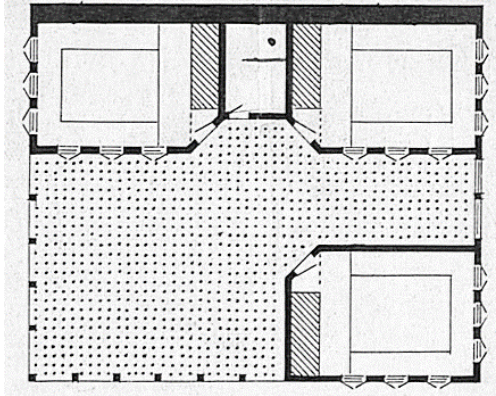

Şekil 4.5. Dış Sofalı Sıra Odalı Plana Ait İdeal Tip, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.34.

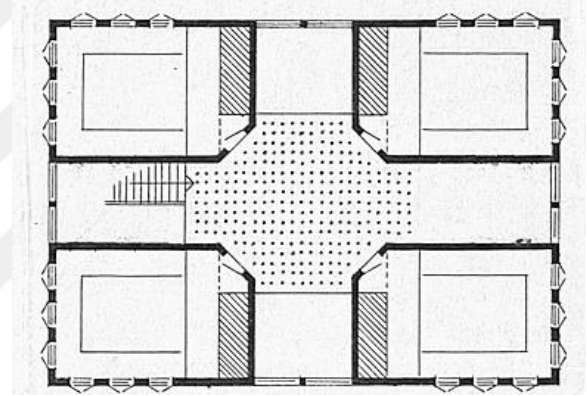

Şekil 4.6. Üç Tarafı Odalı Dış Sofalı Plana Ait İdeal Tip, 1954, Türk Evi Plan Tipleri s. 34.

Üçüncü ideal tip ise köşe sofalı ve iki oda sıralı bir olan tiptir. [Şekil 4.7] İki oda ortalarında küçük bir servis mekânıyla yan yana dizilirken, önlerine bir dış sofa eklenmiştir. Dış sofanın önüne eklenen üçüncü oda dış sofaya köşe kazandırmıştır.

Şekil 4.7. Köşe Sofalı İki Oda Sıralı Plana Ait İdeal Tip, 1954, Türk Evi Plan Tipleri s. 34.

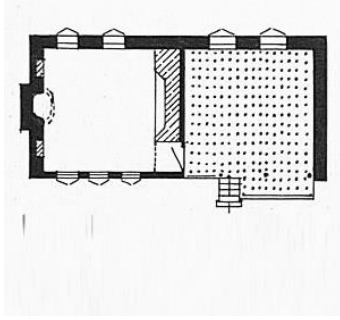
Şekil 4.8. Dört Odalı Orta Sofalı Plan Tipi, Salt SHE A. [TSHEAN00101090]

Bu plan tipinin en dikkat çekici yanı, oda kapılarının sofanın merkezine dönük bir biçimde köşeden verilmesidir. Bu kırıklı biçim daha geç dönem konutlarında görülen orta sofayı hatırlatmaktadır. [Şekil 4.8] Tek farkı dört oda dört köşede değildir, üç oda üç köşede yer alırken boş kalan son köşe sofa olarak düzenlenmiştir.

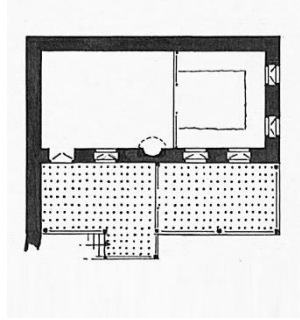
Eldem dış sofalı plan tipini; dış sofalı tek odalı plan tipi, dış sofalı iki odalı plan tipi, dış sofalı üç odalı plan tipi, dış sofalı iki odalı köşklü plan tipi ve dış sofalı eyvanlı köşklü plan tipi olmak üzere çeşitli başlıklar altında topladığı rölöveler üzerinden incelemiştir.

Dış sofalı tek odalı plan tipi; bir odanın önüne sofanın gelmesiyle oluşan konuttur. Eldem'in dış sofalı tek odalı plan tipi için paylaştığı rölövelerden ilkinde sofa oda boyuyla eşdeğer tutulmuştur ve oda gibi iki cephelidir. [Şekil 4.9] İkinci konut, büyük bir odanın önüne yerleşmiş dış sofadan oluşmaktadır. Odanın pencereleri doğrudan dış sofa üzerine açılmaktadır. [Şekil 4.10] Üçüncü örnek de ikinci örneğe benzer

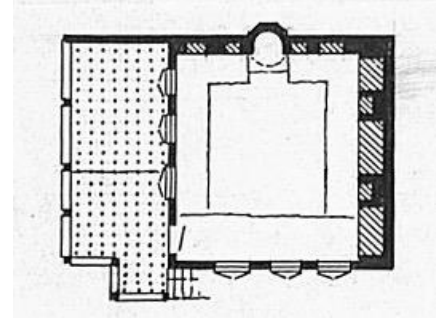
biçimde kurgulanmıştır. Oda kapısı seki altına açılır. Odanın sofanın yanı sıra sokak yönünde de pencereleri vardır. Sofa üzerinde sekilik bulunmaktadır. [Şekil 4.11]

Şekil 4.9. Dış Sofalı Tek Odalı Plan tipi, Ödemiş, 1954, Türk Evi Plan Tipleri s. 35

Şekil 4.10. Dış Sofalı Tek Odalı Plan Tipi, Ankara, 1954, Türk Evi Plan Tipleri.

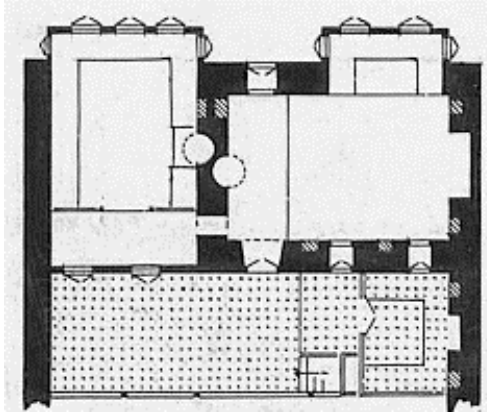
Şekil 4.11. Dış Sofalı Tek Odalı Plan Tipi, Yenişehir, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.35.

Dış sofalı iki odalı plan tipi iki oda önüne sofanın gelmesiyle meydana gelen konuttur. Eldem'in dış sofalı iki odalı plan tipini şu şekilde açıklamaktadır:

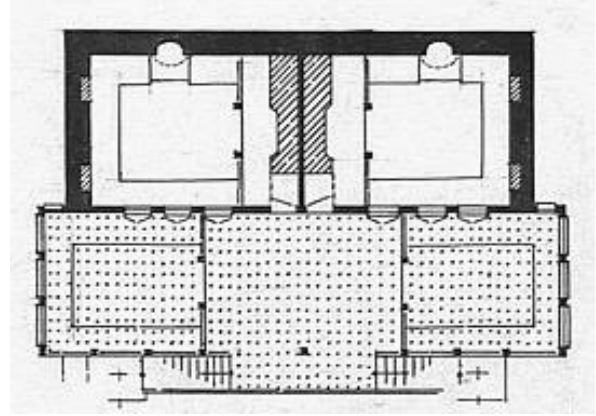
“Bu vaziyette plan gayet muntazam ve hatta simetriktir. Odaların plan içerisindeki yerleri de hep aynıdır. Oda kapıları ve arkasındaki yükler daima planın ortasına alınmıştır. Gayri muntazam tertiplerde, odalar farklı ebat ve istikamettedir. Plan bu suretle daha serbestleşir, fakat berraklığını kaybeder.”¹⁰²

Eldem'in dış sofalı iki odalı plan tipi için paylaştığı konutlardan ilki Antalya'da yer almaktadır. Bu konutun komşu iki duvarı sağırdır. Oda pencereleri sokak üzerindeki cumbalara ve sofa tarafına yerleştirilmiştir. Sofanın bir ucunda sekilik vardır. [Şekil 4.12] Diğer örnek tamamen simetriktir. Oda pencereleri yalnızca sofa üzerine konumlandırılmıştır. Dış sofa üzerinde iki sekilik yer almaktadır. Eldem'in tarif ettiği gibi oda yükleri sofanın tam orta aksına yerleştirilmiş, oda çözümleri tamamen birbiri ile aynı düzenlenmiştir. [Şekil 4.13]

¹⁰² Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.37.

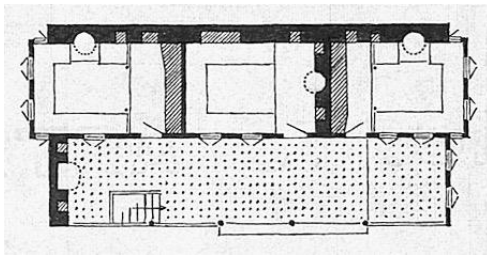

Şekil 4.12. Dış Sofalı İki Odalı Plan Tipi, Antalya, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.37.

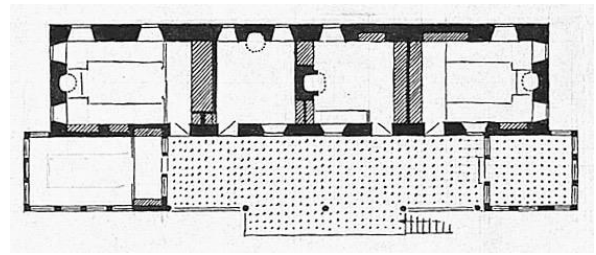

Şekil 4.13. Dış Sofalı İki Odalı Plan Tipi, Kula, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.37.

Dış sofalı üç odalı plan tipi, diğer plan tiplerinden uzunluğuyla farklılaşmaktadır. Antalya'dan paylaşılan örnekte üç odanın yan yana sıralanmasıyla plan şeması oldukça uzamıştır. [Şekil 4.14] Odaların yer aldığı uzun kenar sağırdır bu nedenle iki köşe oda sokağa cumba yapan pencereler sahipken, ortada oda sadece sofa üzerinden ışık almaktadır. Dış sofanın bir köşesine ocak, diğer köşesine ise sekililik yerleştirilmiştir. Ocak ve merdivenin olduğu yönde dış sofa camekân ile kapatılmıştır. Sekililiğin sokağa bakan yüzeyinde pencereler ilave edilmiştir. Dış sofalı dört odalı plan tipine sahip diğer konut Akşehir'de bulunmaktadır. [Şekil 4.15] Yan yana sıralanan dört odanın sokağa penceresi vardır, sadece köşe odalar haricindeki odalar sofaya penceresidir. Sofanın her iki köşesinde camekânlarla çevrilererek sofadan ayrılan oturma alanları bulunmaktadır. Bu iki oturma alanınının sokağa çıkma yapması sofanın cephesini daha da uzatmıştır.

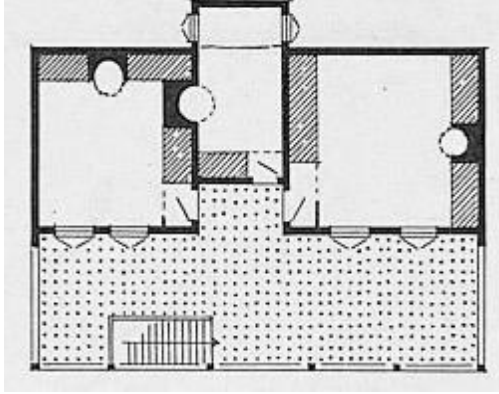
Şekil 4.14. Dış Sofalı Üç Odalı Plan Tipi, Antalya, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.43.

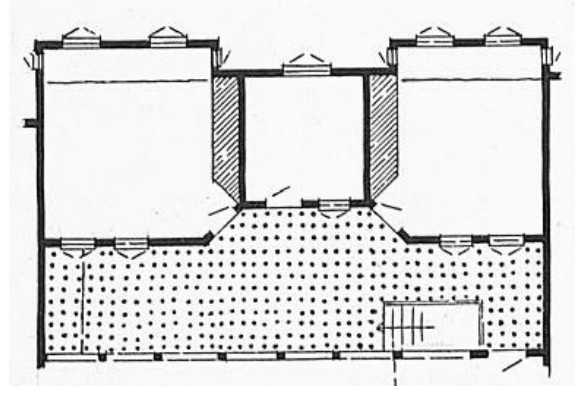
Şekil 4.15. Dış Sofalı Üç Odalı Plan Tipi, Akşehir, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.43.

Üç ve daha fazla odalı plan tipinde ortadaki odaların diğer yanındaki iki odaya göre geri çekilmesiyle yeni bir tip ortaya çıkmıştır. Bu tip için paylaşılan örneklerden Vezirköprü'de yer alan konutta orta oda geri çekilerek sokağa cumba yapmıştır. Köşe odaların sadece sofaya penceresi varken, orta odanın sadece cumba üzerinde pencereleri bulunmaktadır. [Şekil 4.16] Bu örnekte odalardan biri, diğerine göre daha

büyüktür. Merdiven küçük odanın hizasında konumlandırılmış, böylece büyük odanın önündeki sofa alanı *temiz* bırakılmıştır.

Şekil 4.16. Üç Odalı Dış Sofalı Plan Tipi, Vezirköprü, 17. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 44.

Şekil 4.17. Üç Odalı Dış Sofalı Plan Tipi, İzmir, 18. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 46.

Benzer biçimde geri çekilen orta odaya sahip İzmir'deki konutta, sofa üzerinden ulaşılan tüm odaların hem sofaya hem de sokağa pencereleri bulunmaktadır. Bu örneğin Vezirköprü'deki konuttan en büyük farkı geri çekilen odanın yanındaki iki odanın kapılarının geri çekilerek sofaya bırakılmış alan üzerinden açılı verilmiş olmalarıdır. [Şekil 4.17] Merdiven bu sefer de sofanın dar olduğu kısma çekilerek orta ve geniş kısmı *temiz* bırakılmıştır.

Dış sofalı eyvanlı plan tipinde; odaların arasına dış sofaya açılan eyvan yerleşmiştir. Dış sofalı üç odalı plan tipine benzeyen bu tipte ortadaki odanın yerini eyvan almıştır. Eldem dış sofalı üç odalı plan tipinin dış sofalı eyvanlı plan tipindeki eyvanın zaman içerisinde kapatılmasıyla geliştiğini düşünmektedir.¹⁰³

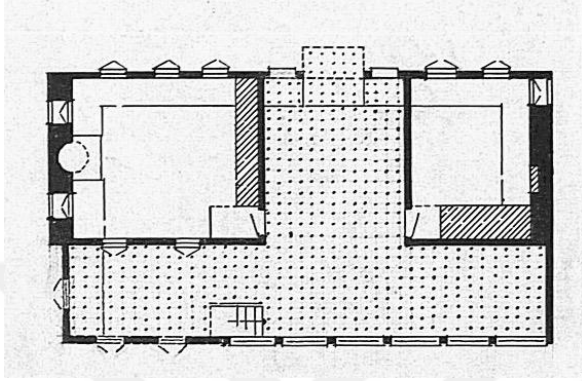
Dış sofalı eyvanlı plan tipine sahip Bursa'daki konutta sofa sekiliğin bulunduğu taraftan pencerelidir, diğer taraftan camekânlarla kapalıdır. [Şekil 4.18] İki odanın ortasında yer alan eyvan sofaya açılmaktadır ve odalarla benzer boyutlara sahiptir. Eyvanın baş tarafı oda kapılarına ayrılmıştır. Eyvan üzerinde sokağa çıkma yapan cumba bulunmaktadır. Ocaklı odanın üç tarafı pencereliyken, diğer oda tek yöne pencerelidir. Eldem Bursa'daki konutta da örneklendiği gibi eyvan üzerinde kapıların yerini ve eyvanın planlanma biçimleri şu cümlelerle açıklamaktadır:

"[...] Eyvanın dip duvarı bazen sağır, bazen de pencereli hatta cumbalıdır. İki yan odaya açılan kapılar daima sofaya en yakın tarafta açılır. Bu suretle hem odaya arzu edildiği gibi bir köşesinden girilir, hem de eyvanın böylece birbirine bağlı kalan üç duvarından istifade etmek imkânı kazanılmış olur. Yani sedir istenirse, üç duvarın altından geçirmek kabildir. Yan odaların iki kapısı, bazen usulü veçhile pahlanmış köşeye alınır, o zaman eyvan biraz daha

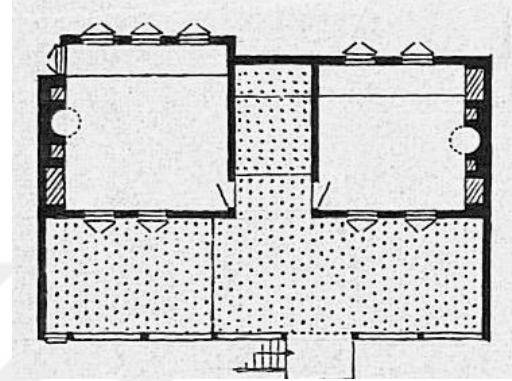
¹⁰³ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.50.

yer kazanmış ve sofa ile daha fazla bağlanmış our. Eyvanın zemini ekseriya sofanın zemininden daha mürveri yapılır.”¹⁰⁴

Dış sofalı eyvanlı plan tipi için paylaşılan diğer konut Yenişehir’de yer almaktadır. Bu konutun iki oda arasına giren eyvanı son derece dar tutulmuştur ve penceresizdir. Oda kapılarından sonra bir basamak ile yükseltilerek sofadan koparılmıştır. Köşe odalar hem sokağa hem de sofaya pencereslidir. Bu odaların kapılarının yanında yüklük bulunmamaktadır. Yüklük ve ocaklar konutun dış cephesindedir. [Şekil 4.19]

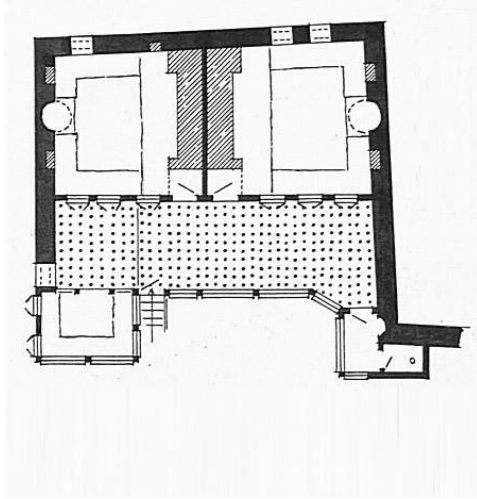
Şekil 4.18. Dış Sofalı Eyvanlı Plan Tipi, Bursa, 17. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.50.

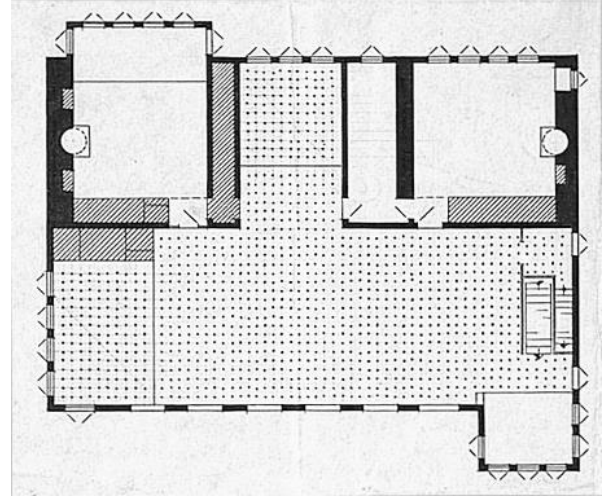
Şekil 4.19. Dış Sofalı Eyvanlı Plan Tipi, Yenişehir, 17. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.51.

Dış sofalı, iki odalı ve köşklü plan tipinde; dış sofa üzerindeki sekilik avluya doğru çıkma yaparak taht, köşk adını almaktadır. Dış sofalı, köşklü ve eyvanlı plan tipinde ise taht, köşk gibi avluya çıkma yapan sofanın mekânsal bileşenlerinin karşısında ya da yakınında eyvan da bulunmaktadır. Kula’da yer alan, dış sofalı, iki odalı ve köşklü plan tipine sahip konutun üç tarafı oldukça sağır duvarlarla çevrilmiştir. [Şekil 4.20] Bu konutun ışık almasını sağlayan yüzey neredeyse sadece dış sofadır. Dış sofanın bir köşesine eklenmiş olan köşk hem sokak tarafına hem de avluya pencereslidir. Dış sofalı, köşklü ve eyvanlı plan tipine sahip olan Kesriye’deki konuttaysa sofa boyutu oldukça büyüktür. Sofaya açılan bir eyvan, sofanın bir köşesinde sokağa pencereci sekilik, diğer köşesinde ise hem sokağa hem avluya pencereci köşk bulunmaktadır. Odalar dış cepheye pencereciidir. Sofa, mümkün olduğunda şeffaf ele alunan eyvan üzerinden sokakla da ilişki kurmaktadır. [Şekil 4.21]

¹⁰⁴ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.50.

Şekil 4.20. Dış Sofalı, İki Odalı, Köşklü Plan Tipi, Kula, 18. yy., Türk Evi Plan Tipleri s. 57.

Şekil 4.21. Dış Sofalı, Köşklü, Eyvanlı Plan Tipi, Kesriye, 17. yy., Türk Evi Plan Tipleri s. 68.

Dış sofalı plan tipinin uygulanmaya başladığı ilk örneklerinde sofa, basit açık bir direklik gibidir ancak iklim koşullarının elverişli olmaması ve yaşam koşullarının gelişimi ile sofanın açık yüzeyi kafes ve camekânlarla kapatılmaya başlanmıştır. Eldem dış sofanın kapanmaya başlamasının diğer bir deyişle iç sofalı plan tipine geçişin ilk adımını şu şekilde yorumlamaktadır:

“[...] Sofanın iki yanak duvarının sağır tutulması ise, bu evolüsyon ile alakadar değil, bu tipin meddinden itibaren mevcuttur. Ona mukabil, bu yanların pencere duvarlarla muhafaza edilmiş olması, sofanın kapanması yolunda atılan ilk adımdır. Bundan sonra direk aralarının camekânlarla kapanması gelir. Bidayette mevcut evlerin direk araları kapanmış ise de sonradan tip ona göre düşünülmüş ve sofa dış yüzeyinde büyük camekânlı olarak yapılmıştır. Bu usül bilhassa on yedinci ve on sekizinci yüzyıldan itibaren en ileri şehirlerde tatbik edilmiştir.”¹⁰⁵

İç sofalı plan tipi, sofanın her iki yanının oda sıraları ile çevrilmesiyle meydana gelmektedir. İç sofa ihtiyacı doğrultusunda eyvan, merdiven gibi eklentilerle genişletilmiştir. Eldem iç sofalı plan tipinin tercih edilme nedenini şu şekilde açıklamaktadır:

“İç sofalı plan tipinin tercihinin sebebi daha ziyade iktisadi ve sıhhiyedir. Odaların sofanın iki tarafında dizilmesi ile sofa sahasından, aynı zamanda dış duvarlardan tasarruf etme imkânı kazanılmıştır. Odalar arasındaki irtibat da kolaylaşmıştır. Bununla beraber sofanın tabiat ve bahçe ile yakınlığı azalmıştır.”¹⁰⁶

Eldem iç sofalı evin özellikle şehirlerde en çok rastlanılan plan tipi olduğunu ifade ederken, “karnıyarık” plan şemasına açıklama getirir: iki taraflı veya iki sıralı ev tipi.¹⁰⁷ İç sofa bulunduğu alanda her iki yönde de pencerelere sahip olduğu durumlarda karnıyarık olarak adlandırılır. Simetri ekseninde yer alan iç sofaya en az ikişerli dört

¹⁰⁵ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.32.

¹⁰⁶ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.25.

¹⁰⁷ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.91.

odanın açılmasıyla meydana gelen karniyarik plan şeması; evin konumlandırıldığı yönde her iki yönü de hissettiren sofası nedeniyle oldukça nitelikli bir mekânın oluşumuna imkân vermiştir. Eldem karniyarik plan şeması ile ilgili şu açıklamalarda bulunmaktadır:

“İç sofalı evlerde, sofanın iki yüzü veya bir yüzünün sağır olması iki ayrı tip vücuda getirmiştir. Tatbikine imkân oldukça iki yüzlü sofa yani iki cephesi açık ve pencereci olan sofa daima tercih edilmiştir. Böylece vücut bulan plan, halk tabirince karniyarik olarak tanınmıştır.”¹⁰⁸

İç sofanın plan şemasında simetri eksenini oluşturması cephede de tam ortaya yerleşmesini sağlamıştır. İç sofalı plan tipiyle beraber sofa; konut cephelerinde odalardan ayırt edilebilen bir mekân haline gelmiştir. Özellikle karniyarik plan tipine sahip konutların ön cephesinde ve arka cephesinde aynı iz düşümde bulunan mekân sofadır.

Eldem iç sofalı plan tipi için dört adet ideal tip belirlemiştir.¹⁰⁹ Bunlardan ilki; iki yüzlü iç sofalı plan tipidir. Bu ideal plan tipinde iç sofa konutun simetri eksenini oluşturmaktadır ve sofanın iki yöndeki cephesinde pencereleri bulunmaktadır. Dört odanın ikişerli gruplandırıldığı plan şemasında odaların sokağa bakan pencerelerinin yanı sıra, dış sofalı plan tipinde olduğu gibi, iç sofaya bakan pencereleri de bulunmaktadır. [Şekil 4.22] İki yüzlü iç sofalı eyvanlı ideal tipte ise konutun odaları birbiri ile benzer boyutlarda birbirlerinden bağımsız dört köşede bulunmaktadır. Her iki odanın ortasında eyvan bulunmaktadır ki bu eyvanlardan biri merdiven için ayrılmıştır. Bu durum sofaya üç ayrı yöne bakan cephe kazandırmıştır. [Şekil 4.23] Eldem iç sofanın aldığı biçimi şu sözlerde anlatmaktadır:

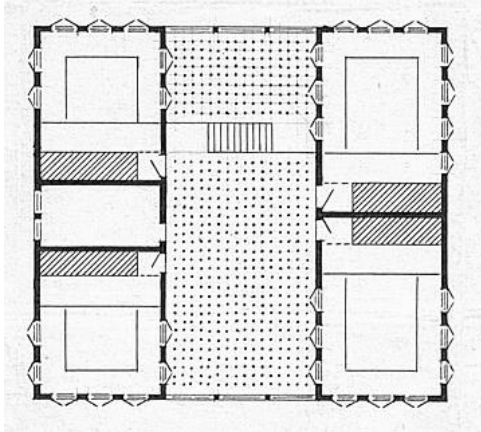
“Eyvanların ilavesi sofaya muhtelif istikametlerde genişlemek imkânı vermiştir. Eyvanların aynı mihver üzerine karşılıklı olarak yer almalarıyla vücuda gelen planda sofa, haç şeklini alır ve böylece orta sofa ile dikkati çekecek bir benzerlik husule gelir.”¹¹⁰

İki yüzlü iç sofalı eyvan tipinde iç sofanın aldığı konum orta sofaya dönüşmeye başladığının bir göstergesidir.

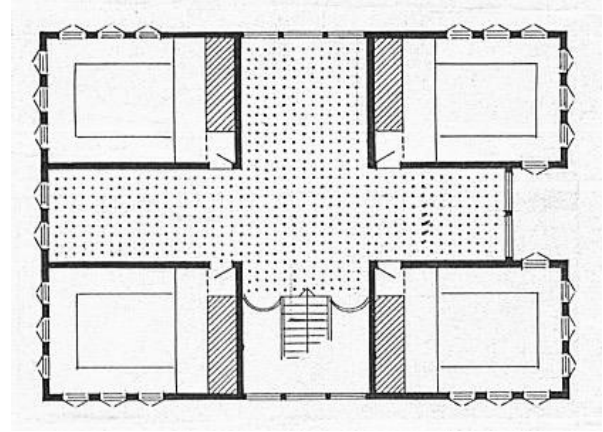
¹⁰⁸ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.92.

¹⁰⁹ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.93-94.

¹¹⁰ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.92.

Şekil 4.22. İki yüzlü iç sofalı plana ait ideal tip, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.93.

Şekil 4.23. İki Yüzlü İç Sofalı Eyvanlı İdeal Tip, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.93.

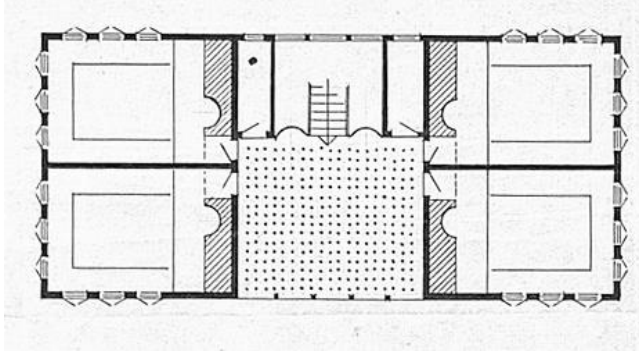
Bir yüzlü üç sofalı ideal plan tipinde iç sofa odalarla benzer boyuttadır ve tek cephelidir. Dört köşede yer alan odaların sofaya cephesi yoktur. Sofanın pencerelerinin bulunduğu cephenin tam karşısında merdiven ve servis mekânları yer almaktadır. Oda kapıları merdiven önündeki alana yakın açılmıştır. İç sofa konut için simetri eksenini oluşturmaktadır. [Şekil 4.24]

Eldem bir yüzlü iç sofalar için şu açıklamayı getirmiştir:

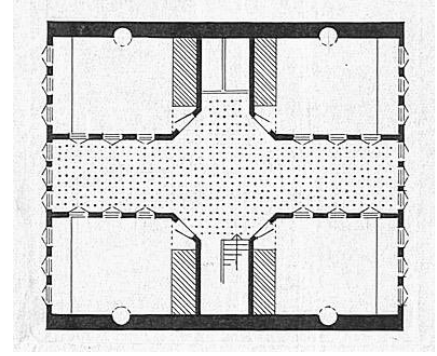
"[...] Sofa cephelerinden birinin sağır olması, ekseriya herhangi bir kullanma veya topografik zaruret neticesindedir. Sağır duvarın önüne bazen tali mahaller yerleştirilir. Bunlar ekseriya merdivenin etrafında yer alır. Merdivenin bu sağır cephenin mihrine getirilmesiyle kendine mahsus bir tip vücuda gelmiştir ki, bu tip bilhassa on dokuzuncu yüzyıl başlarında fazlasıyla kullanılmıştır."¹¹¹

Eldem'in tanımladığı ideal tiplerin sonucusu olan iki yüzlü iç sofalı ideal plan tipi ise iki yüzlü iç sofalı eyvanlı ideal plan tipinin bir türevidir. [Şekil 4.25] Konutun odaları dört köşede birbirlerinden bağımsız yerleştirilmiştir. İkiserli gruplar halinde aralarına simetrik olarak sofayı ve servis mekânlarını alan oda kapıları pahlanarak sofanın orta kısmın genişlemesine yardımcı olmuştur. İki yüzlü iç sofalı ideal plan tipi de orta sofalı plan tipine benzemektedir.

¹¹¹ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. Türk Evi Plan Tipleri, s.92.

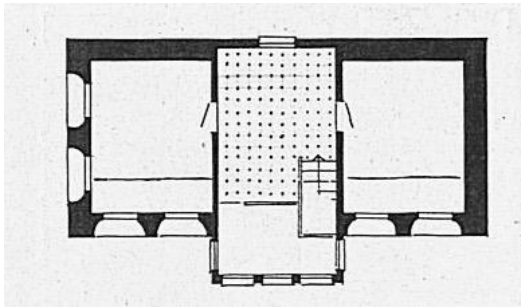

Şekil 4.24. Bir yüzlü iç sofalı ideal plan tipi, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 94.

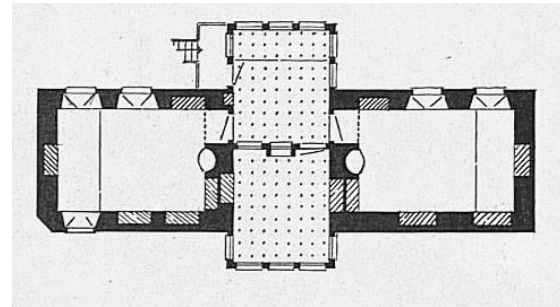

Şekil 4.25. İki yüzlü iç sofalı ideal plan tipi, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 94.

İki yüzlü iç sofalı ve iki odalı plan iç sofalı plan tipine sahip konutların en küçüğüdür. Odalar içerisinde bazı kısımlar sağırlı olabilir ancak sofanın sahip olduğu iki cephe de pencerelidir. Konya'daki 19.yy.'dan kalma konut iç sofalıdır. Sofanın iki yüzü vardır, odalar ise sofanın yönlendiği cephelerden sadece biri yönünde pencereye sahiptir. Oda kapıları sofanın tam ortasına açılmıştır, herhangi bir eyvan ya da sekililik bulunmamaktadır. [Şekil 4.26] Yine Konya'dan paylaşılan diğer rölöve de benzer iki yüzlü, iç sofalı, iki odalı plan tipine bir örnektir. Diğer konuttan önemli farkı sofanın oda cephelerinden her iki yönde de öne çıkma yapmış olmasıdır. Böylelikle sofa köşe pencereler kazanmıştır. Ayrıca iç sofa; oda kapılarının açıldığı sınırdan sonra camekânla kapatılarak köşk odasına ayrılmıştır. Bu örnekte dikdörtgen biçimindeki odaların kısa kenarı sofayı sınırlandırmaktadır. Bu nedenle oldukça ince ve uzun bir konuttur. [Şekil 4.27]

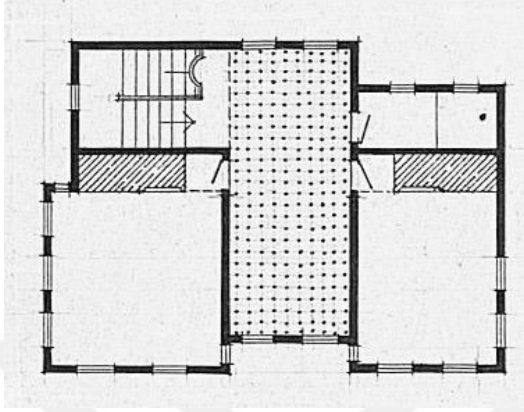
Şekil 4.26. İki Yüzlü, İç Sofalı, İki Odalı Plan Tipi, Konya, 19. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.95.

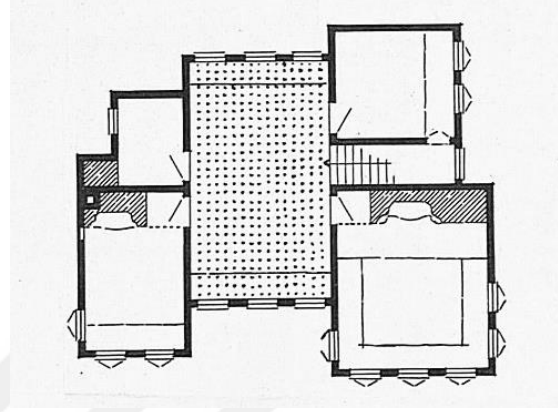
Şekil 4.27. İki Yüzlü, İç Sofalı, İki Odalı Plan Tipi, Konya, 19. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.95.

Merdivenin sofa içinde bulunduğu iki yüzlü iki odalı iç sofa örneklerinin dışında merdivenin sofa dışında kendine ait bir yer bulduğu konut örnekleri de bulunmaktadır. Bu durumlarda sofa yine iki yüzlüdür. Odaların yer aldığı kısımlarda merdiven için özel bir alan bırakılmıştır. İçerenköy'deki konut iç sofalıdır, merdiveni sofada değil, odanın hemen bitişiğinde kendine özel bir alan bulmuştur. Çift kollu merdivenin karşısında diğer odaya bitişik küçük bir servis mekânı yerleştirilmiştir. [Şekil 4.28] Bebek'teki iç sofalı konutta oda sayıları artmıştır ve merdiven iki odanın arasına yerleştirilmiştir.

[Şekil 4.29] Konutun simetri eksenini yoktur, odaların boyutları ve konumlandırılışları muhtemelen vaziyet planı gerekliliklerinden ötürü birbirinden farklıdır. Eldem'e göre simetri eksenini olmayan bu konutlarda plan oldukça parçalıdır diğer bir tanımlamayla serbesttir. Ayrıca bu durum odaların yararınadır çünkü her oda yeni bir pencere cephesi kazanmıştır.¹¹²

Şekil 4.28. İki Yüzlü İç Sofalı, İki Odalı Plan Tipi, İçerenköy, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.96.

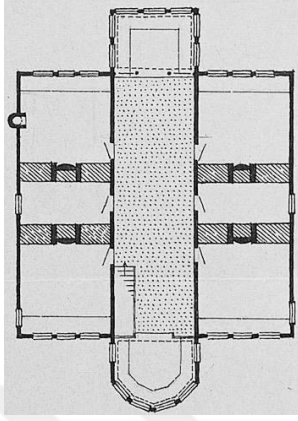
Şekil 4.29. İki Yüzlü İç Sofalı, İki Odalı Plan Tipi, Bebek, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s.97.

İki yüzlü, iç sofalı plan tipi ikiden fazla oda ile bir plan tipi oluşturduğunda sofanın genişliği iki yüzlü, iç sofalı, iki odalı plan tipi ile kıyaslandığında değişmese bile uzunluğu değişmektedir. İkili gruplar halinde ikili ya da üçlü oda sıralarının arasında yer alan iç sofada pencereye yakın kısımlar aydınlık iken, ortalara doğru karanlık alanlar oluşmuştur. Bu nedenle oda kapıları bu karanlık orta kısımlarda toplanır. İç sofanın içerisinde gözle görülmeyen bir ayırım söz konusudur. Karanlık orta alanlar sirkülasyon için ayrılmış hareket alanlarıdır, merdivenler de genellikle bu kısımlara yerleştirilmiştir. Sekilik, köşk gibi oturmaya ayrılan bölümler aydınlık olan pencere kenarlarıdır.

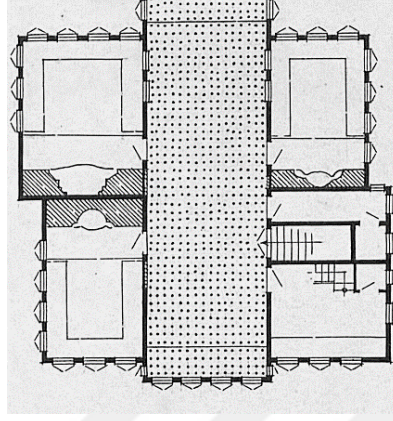
Eldem'in iki yüzlü iç sofalı ve ikiden fazla odalı plan tipine sahip konutlardan biri Sırbistan'da yer almaktadır. İç sofanın her iki tarafında da aynı boyutlarda üç oda yan yana sıralanmıştır. Sofa oldukça uzamıştır ve oda kapıları sofanın orta karanlık alanında toplanmıştır. Sofanın cephe bulduğu her iki ucunda da köşk düzenlenmiştir. Bunlardan biri direklikle sofadan ayrılmıştır. Merdiven sofanın içinde tek kollu olarak planlanmıştır. [Şekil 4.30] İstanbul Hasköy'den paylaşılan konut iki yüzlü, iç sofalı ve dört odalıdır. Sofanın karşılıklı pencereli cephelerinde sekilik bulunmaktadır. Dört odanın sadece iki tanesinin sofaya bakan pencereleri bulunmaktadır. Merdiven odalar arasında kendine yer bulmuştur. [Şekil 4.31] İstanbul'daki konuta göre daha simetrik ve düzenli bir plan şemasına sahip olan Konya'daki konut iç sofalı ve dört odalıdır.

¹¹² Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.98.

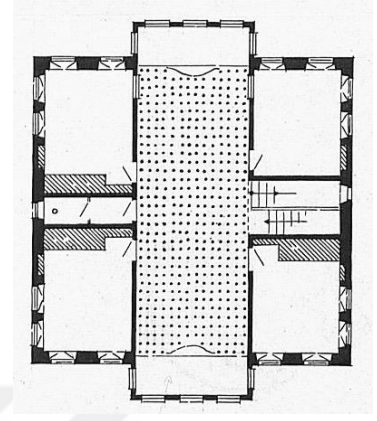
Sofa her iki yönde de oda cephelerinin önüne çıkmakta, bu sayede köşe pencereler kazanmaktadır. Merdiven yine odalar arasına girmiştir. Odalardan iki tanesinin sofaya cephesi vardır. Oda kapıları ve merdiven plan şemasında iç sofanın daha karanlıkta kalan orta kısmında toplanmıştır. [Şekil 4.32]

Şekil 4.30. İki Yüzlü, İç Sofalı, İki Odalı Plan Tipi, Sırbistan, 1954, Türk Evi Plan Tipleri, s. 99.

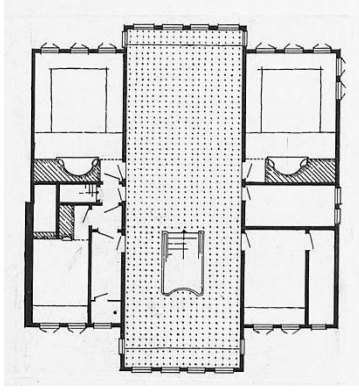
Şekil 4.31. İki Yüzlü İç Sofalı, İki Odalı Fazla Odalı Plan Tipi, İstanbul, Hasköy, 18.yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 102.

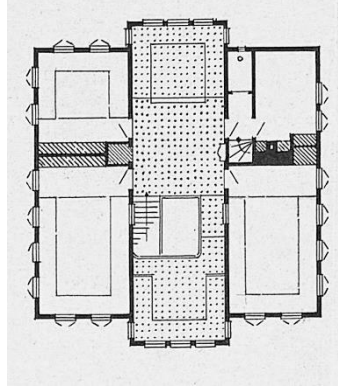
Şekil 4.32. İki Yüzlü, İç Sofalı, İki Odalı Fazla Odalı Plan Tipi, Konya, 19. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 103.

İç sofalı plan tipine sahip konutlarda, merdivenin konumlandırılması sofanın kullanımı açısından oldukça önemlidir. Merdivenin sofanın ortasında konumlandırılması, sofanın bir cephesine yaklaştırılması, tamamen cepheye yerleştirilmesi, odaların arasında yer alması sofanın hareket alanı ve oturma alanının üzerinde değişimler yaratmaktadır.

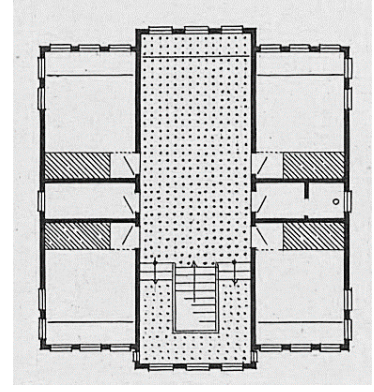
İstanbul'da yer alan iki yüzlü, iç sofalı ve dört odalı konutun merdiveni sofanın bir tarafındaki cepheye doğru çekilerek, sofa genişliğinin tam ortasına konumlandırılmıştır. Bu nedenle sofanın bir cephesi merdivenin sahanlık olarak kullandığı alan haline gelmiştir. Oda kapılarının da merdivene yakın açılması, merdiven ve çevresinin iç sofanın hareket alanı olduğunu desteklemektedir. İç sofanın diğer cephesi oturmak için ayrılmıştır. [Şekil 4.33] Ankara'da yer alan iç sofalı konut dört odalıdır. Sofanın iki yüzünde de üç duvarı sedirlerle çevrilmiş sekilik yer almaktadır. Bu plan şemasının dikkat çekici yanı merdivenin sofanın tam ortasında bulunmasıdır. Merdivenin bu konumu sofayı ikiye ayırmaktadır. [Şekil 4.34] Koşuyolu'ndaki konut ise diğer iki örnek gibi yine dört odalıdır. Odalar arasında servis mekânları yerleştirilmiştir. İç sofanın iki yüzü vardır ancak bunlardan biri merdiven ile işgal edilmiştir. O nedenle sofa üzerindeki oturma alanı tektir. Sofa üç kollu merdiven nedeniyle oldukça genişlemiştir. [Şekil 4.35]

Şekil 4.33. Merdivenin Sofanın Cephesine Doğru Çekildiği Durum, İstanbul, 19.yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 104.

Şekil 4.34. Merdivenin Sofanın Ortasında Bulunduğu Durum, Ankara, 19.yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 105.

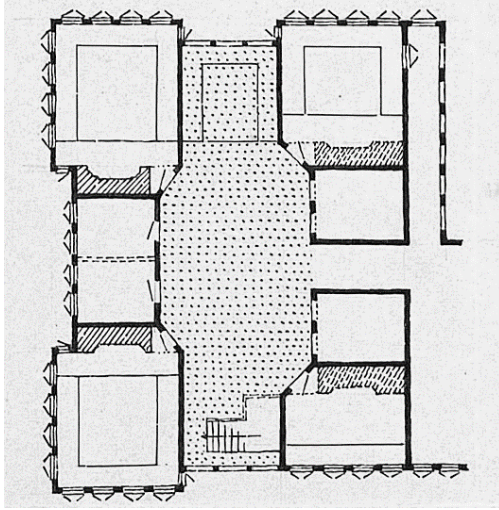
Şekil 4.35. Merdivenin Sofanın Bir Cephesine Yerleştiği Durum, Koşuyolu, 19.yy., Türk Evi Plan Tipleri, s. 105

Sofa üzerinde oda kapılarının konumu iç sofanın biçimi üzerinde etkilidir. Dış sofalı plan tipinde olduğu gibi iç sofalı plan tipinde de oda kapıları köşelere getirilmiş, köşeler pahlanmış. Pahlanmış köşelerin karşılıklı olması ve iç sofanın getirdiği hâkim simetri ile pahlanan köşeler arasında kalan alan, konutun merkezini oluşturmaya başlamıştır. Eldem sofanın mekânsal bileşenlerinden sofa çıkması ile bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

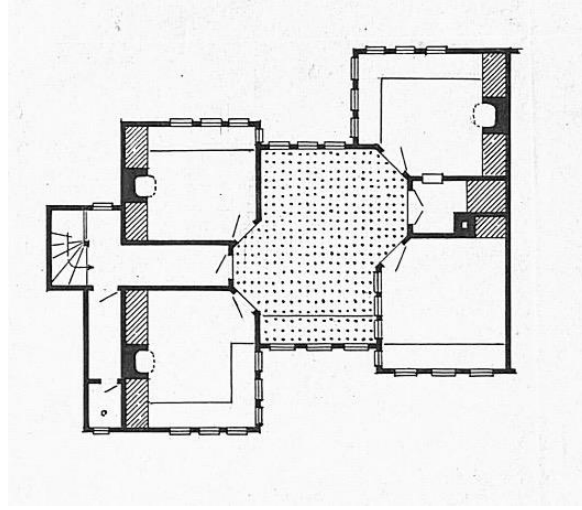
"[...] Bu tarzda pahlanmış köşelerin karşılıklı olması, sofaya daima bir yarım altı köşe çıkma kazandırmıştır. Sofanın intizamı ve mimari bakımdan bu çıkmaların ehemmiyeti çoktur. Çünkü bu suretle oda kapıları hep bir araya toplanmış, diğer duvar kısımları da serbest kalmış olur. Bu yarım altı köşeli kapı aralıkları veya sofa çıkmalarının karşı karşıya gelmesi ve aynı boyda olması, ekseriya orta sofalı plan tipinin doğmasına sebep olur."¹¹³

Sırbistan'da beş odalı konutta köşeye yerleştirilmiş odaların kapıları oda köşesine getirilerek pahlanmış. [Şekil 4.36] İki pahlanmış köşede yer alan kapıya sahip odaların arasına yerleştirilmiş odanın duvarları diğer odalara girişin sağlanabilmesi için geri çekilmiştir. İç sofanın iki yüzü vardır. Bu yüzlerden birine merdiven yerleşmiştir, diğeri ise sekilik olarak düzenlenmiştir. İç sofa konut için tam bir simetri eksenini oluşturmamaktadır. Bu nedenle köşe duvarların pahlanmasıyla ortaya çıkan sofa çıkmaları karşılıklı aynı boyutta değildir. Bu farklılık nedeniyle iç sofa orta sofaya benzeyememiştir. Bolu'da yer alan iki yüzlü iç sofalı ve dört odalı konutta Sırbistan örneğine benzer sofa çıkmaları yer almaktadır. İkişerli gruplar halinde iç sofa ile ayrılmış odaların arasına servis mekânları yerleştirilerek oda kapıları pahlı köşelere konumlandırılmıştır. Bu düzenleme sofanın iki yönde de sofa çıkması kazanmasına yardımcı olmuştur. Ortaya çıkan sınırlı boyutlardaki sofa çıkmaları iç sofanın içerisindeki kapı önü hareket alanını toparlamış, iç sofa tüm alanıyla kullanılabilir hale gelmiştir. [Şekil 4.37]

¹¹³ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.98.

Şekil 4.36. Oda Kapıları Pahlanmış Köşeli İç Sofa, Sırbistan, 18.yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.108.

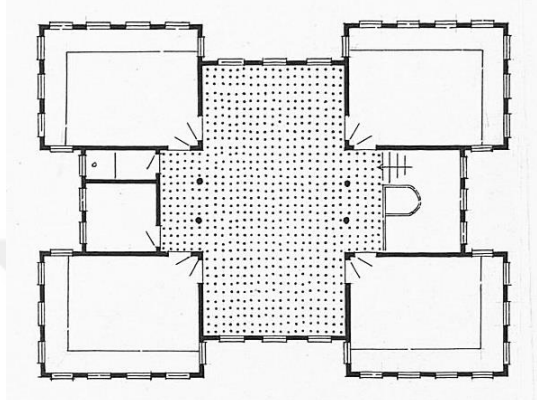
Şekil 4.37. Oda Kapıları Pahlanmış Köşeli Serbest Planlı İç Sofa, Bolu, Türk Evi Plan Tipleri, s. 109.

Oda kapılarının bir araya getirilmesi sadece köşe kapıların pahlı duvarlara yerleştirilmesiyle meydana gelmemektedir. Diğer bir yöntem; iki oda arasındaki orta odanın genişliğinin daraltılarak, iki yanındaki diğer odaların kapılarının karşılıklı bakacak biçimde düzenlenmesidir. Bu yöntemle oda önü hareket alanları iç sofanın içerisinden ayrılmış olmaktadır. Kimi zaman birkaç basamakla kimi zaman direklik gibi elemanlarla iç sofadan fiziksel olarak da ayrılan sofa çıkmaları on dokuzuncu yüzyıl itibariyle sık kullanılan sofa bileşenleridir.

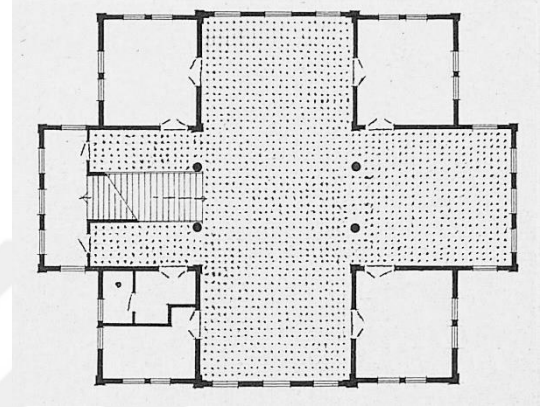
Kadıköy'de yer alan iki konutta bu durum açıkça örneklenmektedir. Konutlardan ilki iki yüzlü iç sofa ve dört köşe odalı plan tipine sahiptir. [Şekil 4.38] Köşe odalar aralarına giren merdiven ve sofa ile birbirlerinden ayrılmıştır. İki köşe odanın arasına bir tarafta servis mekânları diğer tarafta ise merdiven yerleştirilmiştir. Servis mekânının genişliği, köşe odanın genişliğinden kapı mesafesi kadar azaltılmıştır. Böylelikle iki köşe odanın ve ortalarındaki servis mekânının önünde orta oda uzunluğunda ve bir kapı mesafesi genişliğinde koridor oluşmuştur. Bu koridor; iç sofadan direklerle ayrılmıştır. Benzer uygulama bu üçlünün simetrisinde yer alan köşe oda ve merdiven üçlüsünde de düzenlenmiştir. Bu sefer oda kapısı genişliğindeki koridor merdiven için de sahanlık görevindedir. Bu plan şemasındaki iç sofa; iki eyvan ve bir orta sofadan oluşan divanhane olarak da okunabilir.

Kadıköy'deki dört odalı diğer konutun iç sofası üç yüzlüdür. [Şekil 4.39] Konut planının en dikkat çekici yanı, iç sofanın iki oda arasında kalan eyvanlarının boyut olarak arasında bulunduğu odalardan büyük olmasıdır. Benzer bir okuma iç sofanın tüm alanı ile odaların alan toplamları arasında da yapılabilir. Köşe odaların boyutları küçültülmüş, sofanın boyutları arttırılmıştır. Dört köşe oda birbirlerinden bağımsız

yerleştirilmiş, oda aralarının birinde merdiven konumlandırılmış, diğer üç ara ise sofaya bırakılmıştır. İç sofa, plan şeması için simetri eksenini oluşturmaktadır. Merdiven ve karşısındaki eyvan iç sofa aksından direklerle ayrılmıştır. Merdivenin karşısında yer alan direkli eyvanın cephesi oda sıralarının önüne geçerek köşe pencereler kazanmıştır. Merdivene dik konumlandırılmış diğer iki eyvan cephesi oda cepheleri ile aynı hizadadır. Kadıköy'de yer alan diğer konutta olduğu gibi bu konutun da plan tipi üç eyvanlı divanhane olarak da okunabilir.

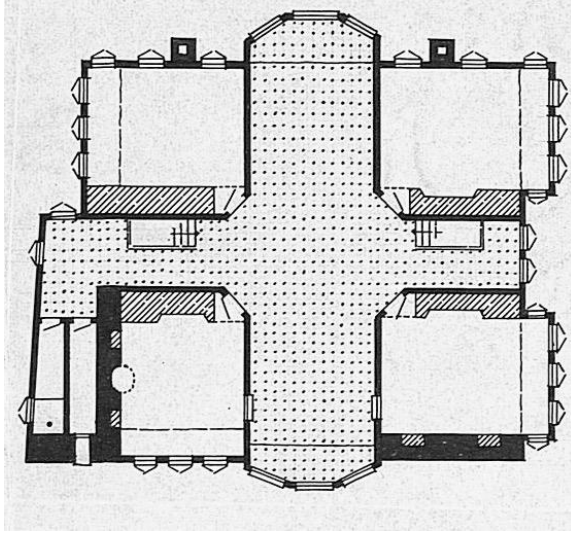
Şekil 4.38. Oda Kapılarının Karşılıklı Getirilmesi ve İç Sofanın Oda Önü Hareket Alanından Ayrılması, Kadıköy, Türk Evi Plan Tipleri, s. 111.

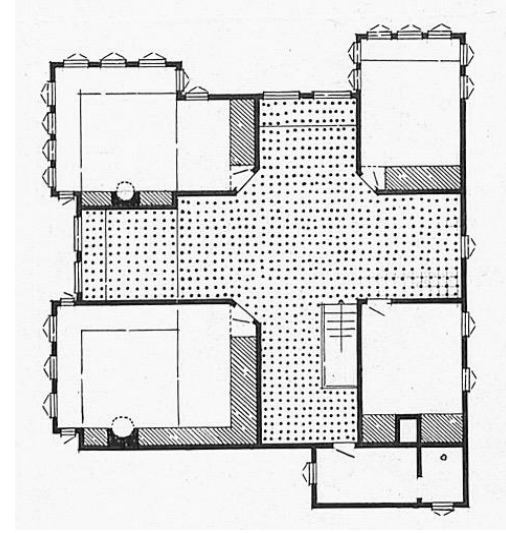
Şekil 4.39. İç Sofanın Oda Önü Hareket Alanından Ayrılması, Kadıköy, Türk Evi Plan Tipleri, s. 111.

İç sofalı konut tiplerinde eyvanların sayısı, merdiven ve odaların konumlandırılışına göre iki, üç veya dört olarak artırılabilir. Bunlardan her biri pencereli olabileceği gibi birkaçının sağır tutulduğu örnekler de bulunmaktadır. Kula'da yer alan iç sofalı plan tipine sahip konutta yer alan dört köşe odanın kapıları pahlanmış köşelere yerleştirilmiştir. [Şekil 4.40] İç sofa; her odanın arasına girmiştir. İkışerli gruplar halinde iç sofanın simetri ekseninde ayrılan odaların ikili gruplarının arasına merdivenler yerleştirilmiştir. Böylelikle dört eyvanlı gibi duran sofanın iki eyvanı gerçekten oturma yüzeyine ayrılmış, diğer iki eyvan ya da yan sofa merdiven yeri olarak düzenlenmiştir. Konutun diğer bir dikkat edici yanı iç sofa eyvanların yer aldığı kısımlarda oda cephelerinin önüne geçerek, hafif elips (beyzi) formu almıştır. Karşılıklı iki eyvanın da cephesi bu formda düzenlenmiştir.

İzmit'te yer alan dört odalı konutun iç sofası üç yüzlüdür. [Şekil 4.41] Yine köşelere yerleştirilmiş dört odanın arasına giren iç sofa üç aralıkta cephe bulurken, merdivenin yerleştiği aralıkta sağır duvarla kapatılmıştır. İç sofanın iki yüzü bol pencereli ve sekilik ile oturma yeri olarak planlanmış, diğer eyvan küçük bir pencere ile boş bırakılmıştır. Oda kapılarının üçü pahlı köşeye alınmıştır, sadece merdiven bitişiğindeki oda kapısı boş eyvana yönlendirilmiştir.

Şekil 4.40. Dört Odalı İki Eyvanlı İki Yan İç Sofalı Plan Tipi, Kula, 19. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.112.

Şekil 4.41. Dört Odalı, Üç Yüzlü, İç Sofalı Plan Tipi, İzmit, 18. yy., Türk Evi Plan Tipleri, s.113.

Bir yüzlü iç sofalı plan tipi; Eldem'in iç sofalı plan tipleri arasında sınıflandırdığı son tiptir.

Orta Sofalı Plan Tipinde, sofa evin merkezindedir ve dört tarafı oda sıraları ile çevrilidir. İç sofalı plan tipinden en önemli farklı, sofanın ışık alabilmesi için oda sıralarının arasında eyvanlar yardımıyla boşluk açılmasıdır. Bu eyvanlar sofa ile doğrudan ilişkidir ve aynı zamanda oda kapılarının açıldığı boşluk görevindedir. Sofayı destekleyen eyvanların sayısındaki artış, plan tipini son derece zengin bir hale getirmiştir. Dört eyvanlı, dört köşesi odalar tarafından tutulmuş plan tipinin en gelişmiş halidir. Eldem orta sofalı plan tipinin şehir merkezlerinde ve özellikle İstanbul'da bu kadar uygulanmış ve sevilmiş olmasının nedenini; sofanın dış hava tesirinden azamî derecede masun kalması plânın çok toplu bir hale gelmesi, odaların arasındaki mesafelerin azalması olarak açıklamaktadır.¹¹⁴

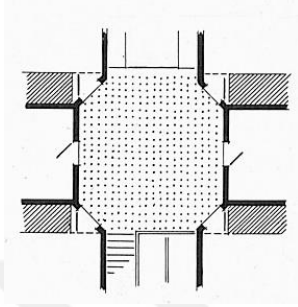
Türk Evi plan tipleri sırası ile incelendiğinde, Eldem'in yaptığı özgün sıralamanın sofanın nitelikleri ve konut içi yaşantısına kazandırdıkları bakımından en ilkel tipten en gelişmiş tipe doğru olduğu görülmektedir. Bu sıralamanın aynı zamanda kronolojik bir sıralama olduğu da söylenebilir. Eldem bu konuya şu şekilde açıklık getirmektedir:

"Tasnif yalnız plân şekli ve kompozisyonuna göre, fakat tarihi inkişafa göre yapılmamıştır. Bunun da sebebi, tiplerin birbiri ardına değil, daha ziyade birbirine muvazi olarak tatbik edilmiş olmalarındadır. Fakat buna rağmen, zamana göre bir tasnif de yapılacak olursa, tiplerin tarifinde yapılan sıra muhafaza edilebilir. Çünkü, en eski tipler sıra odalı ve dış sofalı, daha yenileri de iç ve orta sofalı evlerdir. Fakat, başka yerde de işaret edildiği gibi, zaman içinde

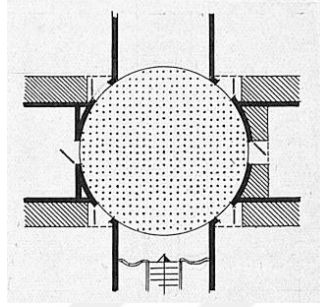
¹¹⁴ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.25.

inkişaf, mıntikalara göre farklı olmuştur. Yani, bazı yerler daha eski tiplere sadık kalmış, bazıları ise daha çabuk tip değiştirmiş ve orta sofalı tipe varmıştır.”¹¹⁵

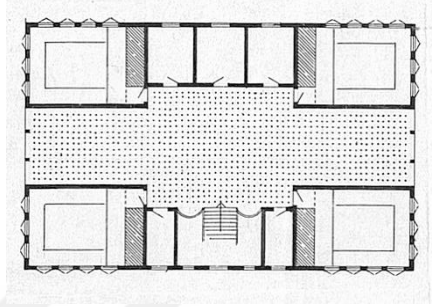
Eldem, orta sofalı plan için üç ideal tip belirlemiştir. İdeal tiplerin haricinde Eldem pahlı [Şekil 4.42] ve yuvarlak sofaların [Şekil 4.43] odalar ortasındaki karakteristiğe ait şemalar çizmiştir. İdeal tiplerin ilk dört köşeli orta sofalı ve karşılıklı iki eyvanlı plan şemasına aittir. Merdiven ve karşısındaki üç birimlik odalar servis birimleri olarak merkezde toplanmıştır, dört oda ise köşelere yerleştirilmiştir.

Şekil 4.42. Dört Odalı, Bir Eyvanlı, Pahlı Orta Sofalı Plan Tipi, Türk Evi Plan Tipleri, s.129.

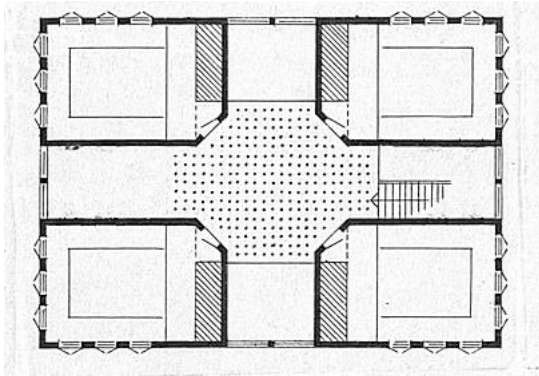

Şekil 4.43. Dört Odalı, Bir Eyvanlı, Yuvarlak Orta Sofalı Plan Tipi, Türk Evi Plan Tipleri, s.129.

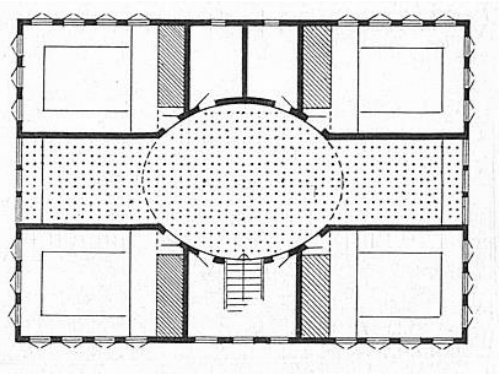

Şekil 4.44. Dört Köşe Sofalı Ev Planına Ait İdeal Tip, Karşılıklı İki Eyvanlı, Türk Evi Plan Tipleri, s.129.

İdeal tiplerden diğer ikisi ise tamamen merkezi orta sofaların biçimleniş farklılıklarını ortaya koymaktadır. Pahlı sofalı ev planına ait ideal tipte dört oda yine köşelere yerleştirilmiştir. Pahlı orta sofa dört eyvana sahiptir. Bunlardan üçü oturmaya, dördüncüsü ise merdivene ayrılmıştır. [Şekil 4.45] Oval sofalı ev planına ait ideal tipte ise karşılıklı iki eyvan bulunmaktadır. [Şekil 4.46]

Şekil 4.45. Dört Odalı, Üç Eyvanlı, Pahlı Orta Sofalı Plan Tipi, Türk Evi Plan Tipleri, s.130.

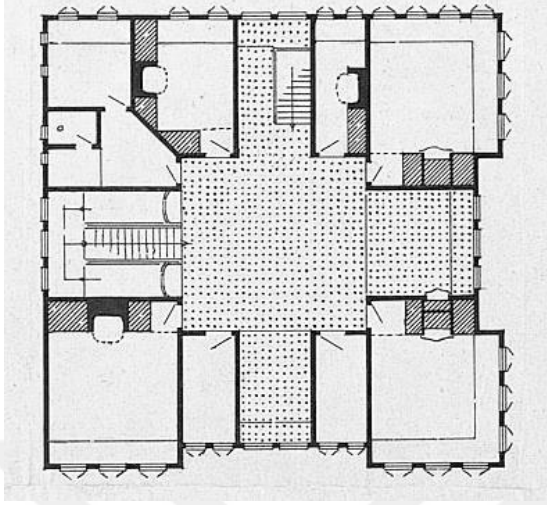

Şekil 4.46. Dört Odalı, İki Eyvanlı, Oval Orta Sofalı Plan Tipi, Türk Evi Plan Tipleri, s.130.

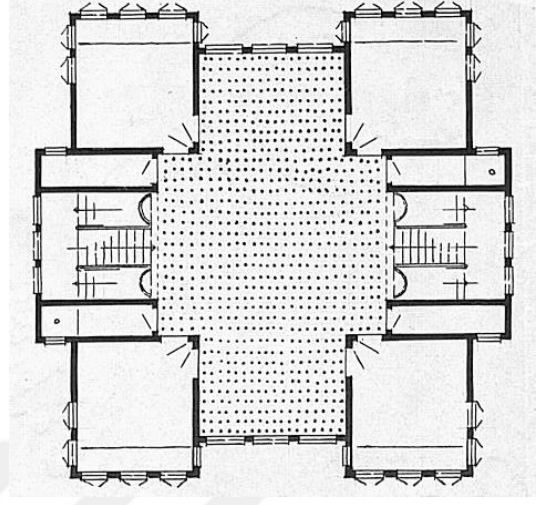
Dört köşeli orta sofalı plan tipi, orta sofanın en sade düzenlendiği tiplerdendir. Bolu'da yer alan dört odalı konutun ortasında kareye yakın sofa düzenlenmiştir. [Şekil 4.47] Konutun esas merdiveni karşısına büyük eyvan yerleştirilmiş, diğer iki eyvan daha

¹¹⁵ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.25.

küçük boyutlu tutulmuştur. Konut planında dikkat çekici olan oda kapılarının odalar arası eyvanlara değil, kare orta sofaya dönük yerleştirilmesidir. Çengelköy'de yer alan konut sofası da kareye yakındır. [Şekil 4.48]

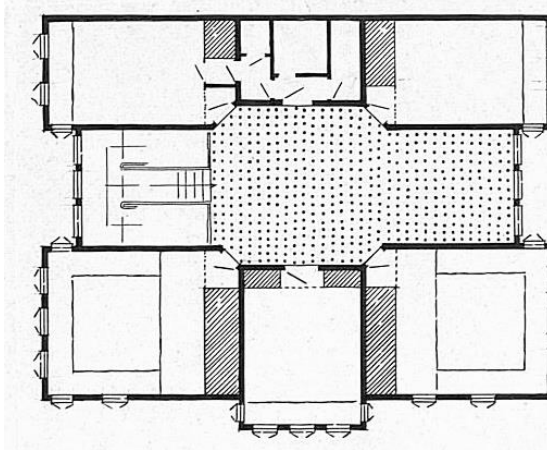

Şekil 4.47. Kare Orta Sofalı Plan Tipi, Bolu, Türk Evi Plan Tipleri, s.133.

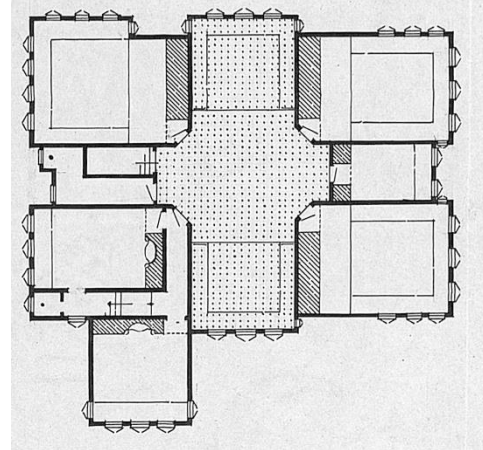

Şekil 4.48. Kare Orta Sofalı Plan Tipi, Çengelköy, Türk Evi Plan Tipleri, s.133.

Pahlı köşeli orta sofalı plan tipi, en fazla kullanılan orta sofalı tiplerdendir. Köşe pahları oda kapıları için kullanılmıştır. Çengelköy'de bulunan dördü köşede toplam beş odası bulunan pahlı sofalı konutta eyvan merdiven karşısına yerleştirilmiştir. [Şekil 4.49] Bebek'te yer alan pahlı orta sofalı diğer konutta karşılıklı iki eyvan planlanmıştır. [Şekil 4.50] Her iki konutta da oda girişleri pahlı duvarlar üzerinden verilmiştir.

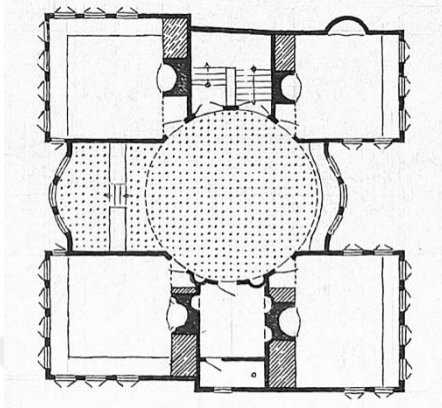
Şekil 4.49. Pahlı Köşeli Orta Sofalı Plan Tipi, Çengelköy, Türk Evi Plan Tipleri, s.136.

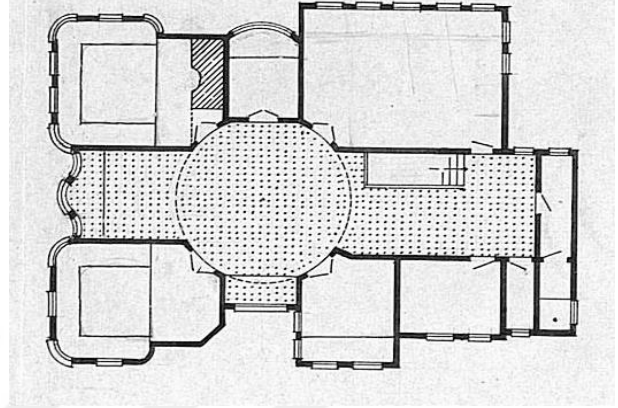
Şekil 4.50. Pahlı Köşeli Orta Sofalı Plan Tipi, Bebek, Türk Evi Plan Tipleri, s.138.

Yuvarlak orta sofalı plan tipine sahip dört odalı konutta karşılıklı iki eyvan bulunmaktadır. [Şekil 4.51] Oda boyutlarının birbirinden farklı oluşu simetri ekseninin kurulmasını engellemektedir. Eyvanların cepheleri orta sofa gibi kavislidir. Oda kapılarının sofanın yuvalar ekseninde yer aldığı görülmektedir. Tüm odalara

köşelerden giriş verilmiştir. İki oda arasına yerleştirilen merdiven ve karşı aksındaki servis birimlerinin duvarları kavisli düzenlenmiştir. Bursa’da yer alan diğer konutta benzer bir biçime sahiptir. Tam yuvarlak orta sofa üç yönde eyvanla birlikte çözümlenmiştir. Diğer konut ile arasındaki en büyük fark merdivenin tek kol planlanarak yan eyvan içerisine yerleştirilmiş olmasıdır. [Şekil 4.52]

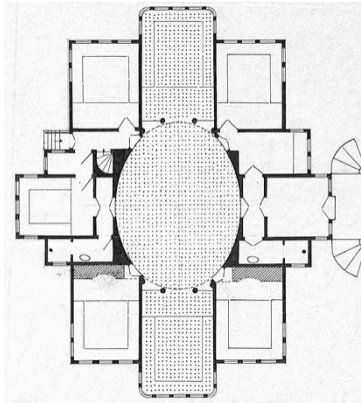

Şekil 4.51. Yuvarlak Orta Sofalı Plan Tipi, Filibede, Türk Evi Plan Tipleri, s.142.

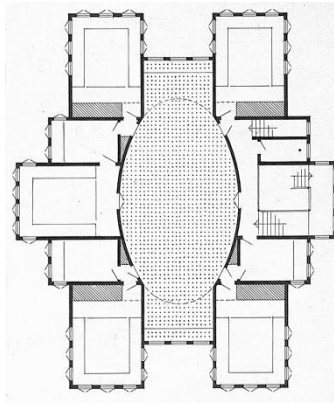

Şekil 4.52. Yuvarlak Orta Sofalı Plan Tipi, Bursa, Türk Evi Plan Tipleri, s.143.

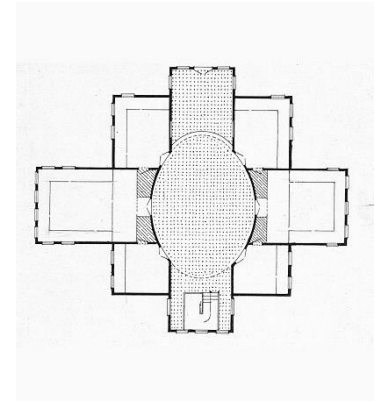
Bebek’te yer alan Nispetiye Köşkü’nde [Şekil 4.53] beyzi orta sofanın karşılıklı iki eyvanı sofadan direkliklerle ayrılmıştır. 18. yüzyıl sonlarında inşa edilen köşk, Eldem’e göre ev şeklindeki tipik köşklere biridir. Eyvanlar sütunlarla sofadan ayrılmıştır ancak sofa ile bir bütünlük içerisinde. Köşkün girişi yan sofada düzenlenmiştir. Benzer plan şemasına sahip, Kanlıca’daki Prenses Rukiye Yalısı ve Köçeoğlu Köşkü karşılıklı iki eyvanlı beyzi sofalı plan tipindedir. Beyzi sofanın uzunluğu; dört köşe oda arasına üç oda daha yerleştirilmesine olanak sağlamıştır. [Şekil 4.54, Şekil 4.55]

Şekil 4.53. Beyzi Orta Sofalı Plan Tipi, Nispetiye Köşkü, Bebek, Türk Evi Plan Tipleri, s.146.

Şekil 4.54. Beyzi Orta Sofalı Plan Tipi, Prenses Rukiye Yalısı, Türk Evi Plan Tipleri, s.147.

Şekil 4.55. Beyzi Orta Sofalı Plan Tipi, Köçeoğlu Köşkü, Türk Evi Plan Tipleri, s.145.

4.2. SEDAD HAKKI ELDEM'İN KONUT PROJE ve UYGULAMALARINDA SOFA

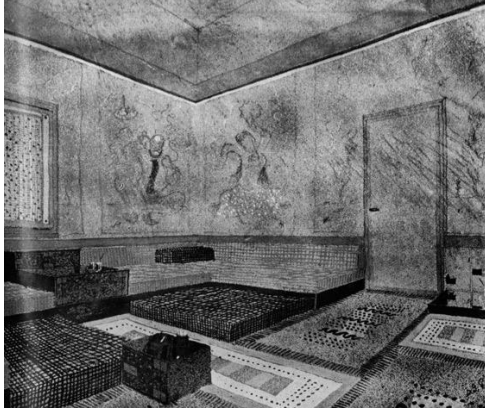
Sedad Hakkı Eldem'in mimarlığında sofanın kullanımını, özellikle konut planlamasında yorumlanmasını incelerken, tüm eskiz, proje ve uygulamaları bu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Eldem, 1931- 1987 yılları arasını kapsayan 56 yıllık meslek hayatında yüz elliyi aşan proje tasarımı (eskiz niteliğinde kalmış ve uygulanmış projelerin toplamı) yapmıştır ve bunlardan kırk tanesi sadece konut projesidir. Akademik çalışmaları da düşünüldüğünde konut üzerine yapmış olduğu tüm kuramsal çalışmalar ve mesleki hayatındaki uygulamalar onun özellikle "Türk Evi" kavramını kültürel bir süreklilik içinde sürdürme, geliştirme çabası içinde olduğunu gösterir.

Bu çalışma kapsamında Eldem'in geleneksel ve yerel konut üzerine yaptığı proje ve uygulamalar özellikle bölüm içi başlıklarda Eldem'in sofaya bakışının nasıl şekillendiği anlayabilmek adına kronolojik bir sıra içerisinde verilmesi hedeflenmiştir. Ancak sofa öğesinin kullanımında getirdiği özel durumları nedeniyle bazı örnekler bu kronoloji dışında da tartışılmıştır.

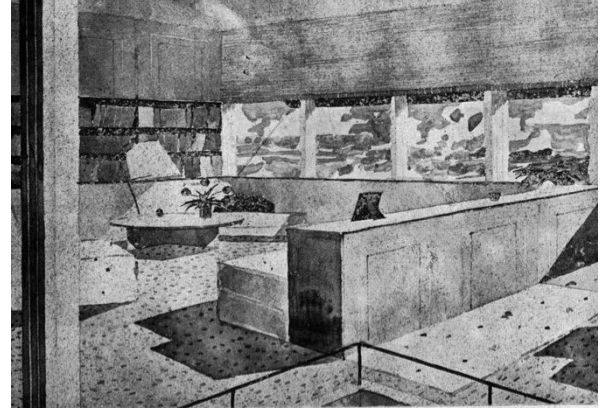
Eldem'in sadece beş adet iç mekân perspektifini paylaştığı "Evlerimizin İçi"¹¹⁶ başlıklı yazısında yer alan projeler; herhangi bir ev projesine ait olmadıkları, tamamen deneme amaçlı çizildikleri için muhayyel projeler olarak adlandırılabilir. Eldem'in gençlik yıllarından beri düzenli aralıklarla çizdiği perspektiflerin büyük bir kısmı iç mekânları betimlemektedir. Mimarlık eğitimine başlamadan önce, mimarlık eğitimi boyunca ve 1928-1930 yılları arasında diploma projesi ile birincilik kazanarak burslu olarak gittiği Avrupa'daki eğitim ve araştırma dönemi süresince iç mekân perspektifleri üzerine çalışan Eldem, o yıllardaki son çalışmalarıyla sergi açarak ödül almıştır.¹¹⁷

¹¹⁶ Eldem, Sedad Hakkı. 1931. **Evlerimizin İçi**, *Mimar*, 07, 233-235.

¹¹⁷ Paris'te bulunduğu aylarda Eldem; daha sonra 1929 yılında Paris Salon d'Automne'unda "Anadolu İçin Kır Evleri" başlığı altında sergileyeceği ve tunç madalya kazanacağı renkli perspektiflerle ifade edilmiş bir dizi kır evi çalışmasını ortaya çıkarmıştır. Tamamı doğa içinde konumlandırılmış bu evler, Arts and Crafts akımından izler taşımaktadır. Bu perspektif çalışmalarından bazıları Türkiye'ye dönüşünün ardından *Arkitekt* dergisinde muhayyel proje olarak plan ve perspektifleriyle yayınlanmıştır. Eldem, suluboya kullanarak hazırladığı bazı renkli perspektiflerinin içine tasarladığı konutun plan şemalarını da eklemiştir. [Daha detaylı bilgi için; Tanyeli, Uğur. 2008. **Sedad Hakkı Eldem I, Gençlik Yılları**, İstanbul. s. 42-132., Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 26-44]

Şekil 4.56. Fümuar Eskizi, Mimar, 1931-07, s. 233.

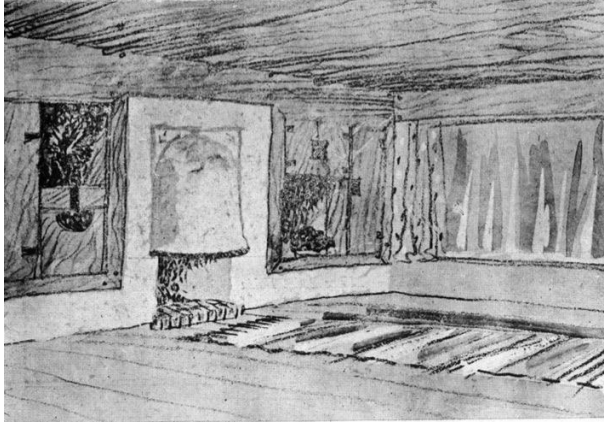

Şekil 4.57. Oturma Odası Eskizi, Mimar, 1931-07, s. 234.

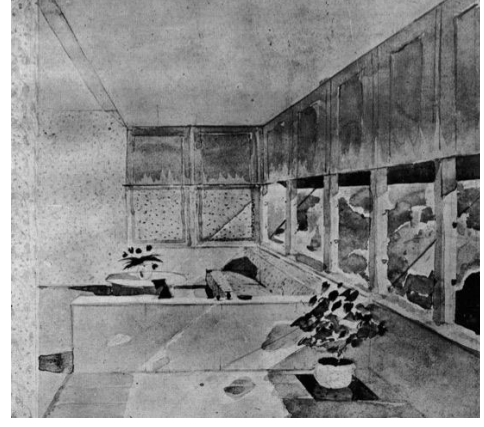
Mimar dergisinde paylaştığı perspektiflerin ilki *fümuar*¹¹⁸ olarak adlandırılmıştır. Perspektifte betimlenen mekân; yerdeki yerel motifli halıları, pencere önüne yerleştirilen sedirleri ve duvarlardaki büyük boyamalarıyla dikkat çekmektedir. Tüm bu detaylarda Eldem'in özellikle geleneksel unsurlarını kullandığı görülmektedir. [Şekil 4.56]

Oturma odası olarak adlandırılmış ikinci perspektifte [Şekil 4.57], büyük pencere boşlukları önünde yer alan sedirli oturma elemanları, sağır duvarda yer alan kitap rafları ve oturma odasının tamamını görmeyi engelleyen alçak ayırıcı duvar görülmektedir. Bu perspektifte görülen, alçak ayırıcı duvarın Eldem'in "Boğaziçi'nde Bir Yalı" ismiyle *Mimar* dergisinde yayınlanan ilk projesinde olduğu gibi, sofa ile oturma odasını birbirinden ayıran bölücü duvar olması mümkündür. Eldem'in Türk Evindeki odanın tamamlayıcı unsurlarını (dolap, sedir, yatay pencere dizisi) oturma odasını tanımlarken de aynen kullandığı görülmektedir.

¹¹⁸ Akşam yemeği ardından, kahve eşliğinde sigara içmek üzere, misafirlerin kabul edildiği mekân; küçük sigara salonu.

Şekil 4.58. Sofa Eskizi, Mimar, 1931-07, s. 234.

Şekil 4.59. Oturma Odası Eskizi, Mimar, 1931-07, s. 235.

Sofa olarak adlandırılan diğer perspektif şömineli boş bir mekândan ibarettir. [Şekil 4.58] Sofanın aksına yerleştirilmiş olan şömine, önündeki halı ile beraber çizilmiştir. Şöminenin bulunduğu duvarı iki eş parçaya ayırdığı görülmektedir. Şömine dışında kalan duvar üzerinde nişler açılarak bu nişlere açık raflar yerleştirilmiştir. Eldem'in konut mimarlığında ocak duvarını eskiz perspektifinde görüldüğü gibi açık raflarla geliştirerek kullanımı oldukça yaygındır. Eldem'in sofaya girerken şömine kullanmasının izlerinin taşıyan erken örneklerdendir.

Tek sayfa ayrılmış, sofa olarak adlandırılan dördüncü perspektifte [Şekil 4.59], iki mekânı ayırıcı alçak duvar, yatay ve sürekli pencere önünde sedirler görülmektedir. Ayırıcı nitelikteki alçak duvar, bir mekânın üçüncü boyutta sürekliliğine yönelik bir tasarımı ifade etmektedir. Pencere boşluklarının birbirine eşit şekilde açıldığı görülen mekânın alçak duvarlarla ikiye ayrılmış olması sofanın haricinde başka bir yaşama mekânının da varlığını göstermektedir. Son perspektifte ise, sol duvara dayalı, üst kata çıkan merdivenin yanında geniş bir mekân çizilmiştir. Tekli bir koltuğun, aynı duvarda şöminenin ve rafların olduğu bu mekân ise Eldem tarafından *hol* olarak adlandırılmıştır.

Proje metninde yer alan açıklamalar, bu perspektiflerin niçin yayınlandığını cevaplar niteliktedir:

“Her milletin âdet ve yaşayış hususiyetleri evlerin tertip ve tanziminde tetkik edilebilir. Bizim de hayat istirahatimizin icabet ve karakterleri mimarlarımıza ehemmiyetli ve geniş bir etüt mevzudur. Mimar Sedad Hakkı'nın bu sayfalarda gördüğümüz projeleri bugünün medeni konforlarını tamamiyle ihtiva etmekle beraber temiz çehreli, sakin ve rahat Türk köşeleridir. Yabancı medeniyetler aramak isteyen neslimize kendi yaşayışına uygun ve sahtelikten uzak güzel evler hazırlamak Türk mimarının borcudur.”¹¹⁹

¹¹⁹ Eldem, Sedad. 1931. **Evlerimizin İçi**, Mimar 1931/07, İstanbul. s. 233.

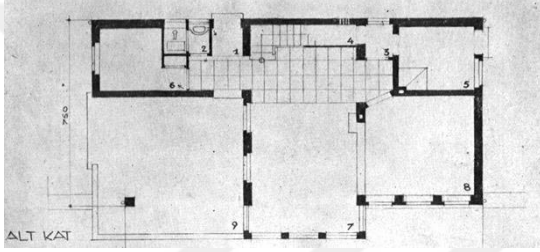
Eldem'in paylaştığı bu iç mekân perspektiflerinden ikisinin sofayı betimlemesi ve açıklayıcı metinde vurguladığı "Türk köşeleri" ifadesi onun mimarlığında geleneksel yaşam biçiminin çağdaş izlerini aradığının göstergesidir. Ayrıca tanıtım metninde sofayı "Türk" yaşayışının samimiyetinin mekânsal bir göstergesi olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

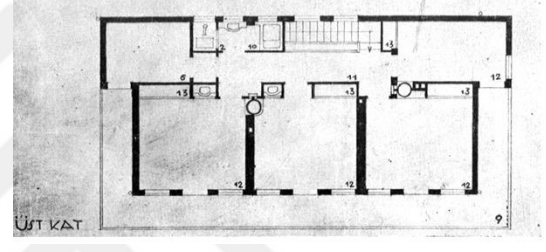
4.2.1. Sofanın Yaşama Mekânı Olarak Değerlendirilmesi

Eldem'in Türk evini canlandırma çabalarının ilk örneklerinden biri olan yalı projesi "muhayyel"¹²⁰ bir proje olarak, "Boğaziçi'nde Yalı" ismiyle Mimar dergisinde 1931 yılında yayınlanmıştır.¹²¹

Zemin katta; Eldem'in tabiriyle *her tarafı pencere*li sofa, bu sofanın yanında yemek odası vardır.¹²² Bahçeden içeri girildiğinde taşlık ve sokak kapısı görülür. Giriş holünün hemen yanında ıslak hacim, hizmetli odası olabilecek bir oda yer almaktadır. Sofanın tam karşısında, yol cephesinde yer alan merdivenin hemen yanında ise yemek odası ile ortak bir duvara sahip mutfak bulunmaktadır.

Şekil 4.60. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Zemin Kat Planı, Mimar, 1931, s. 83.

Şekil 4.61. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Birinci Kat Planı, Mimar, 1931, s. 83.

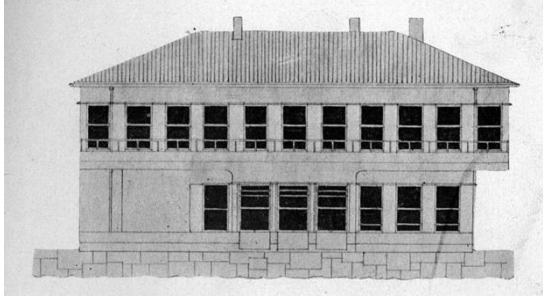
10x40 m boyutlarında, bir tarafı caddeye, diğer tarafı denize bakan bir arsa üzerinde tasvir edilen yalının giriş holü küçük bir ıslak hacim ve servis mekânları ile desteklenmiştir. Giriş kapısının hemen karşısında terasa çıkışı kapısı yer almaktadır. Planın bu bölümünde dönemin mimari akımlarının etkisiyle batılı anlamda bir hol/antre çözümü aranmış, servis alanları bu hole bağlanmıştır. Eldem, Mimar dergisinde yer alan proje metninde "İçeriye girilince taşlık ve sokak kapısı vardır, sonra her tarafı pencereli olan sofaya girilir."¹²³ ifadesiyle taşlık kelimesini servis alanı olarak gördüğünü, sofayı ise pencerelerle çevrili olduğunu özellikle vurgulamıştır.

¹²⁰ Muhayyel kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde; hayal gücüyle yaratılan, hayal edilen olarak tanımlanmaktadır. [www.tdk.gov.tr]

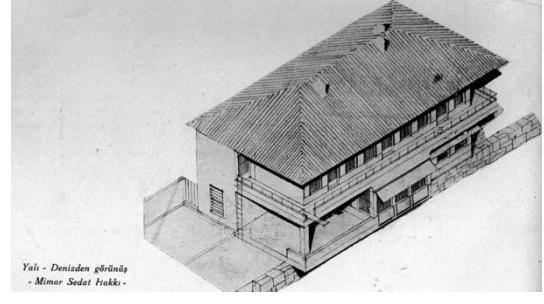
¹²¹ Sedad Hakkı Eldem, 1931-1933 yılları arasında, Mimar dergisinde tam yeri, sınırları ve müşterisi/kullanıcısı belli olmayan, bir grup (9 adet) proje yayınlamıştır. Bu projeler, tez sırasında *muhayyel proje* olarak nitelendirilecektir.

¹²² Eldem, Sedad. 1931. **Boğaziçi'nde Bir Yalı**, İstanbul. s. 82.

¹²³ Eldem, Sedad. 1931. **Boğaziçi'nde Bir Yalı**, Mimar 1931/03, İstanbul. s. 82.

Şekil 4.62. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Sofa Eskizi, Mimar, 1931, s. 83.

Şekil 4.63. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Boğaziçi'nde Bir Yalı, Sofa Eskizi, Mimar, 1931, s. 85.

Yalının birinci katında üçü zemin katta yer alan teras, sofa ve yemek odası birimlerinin üzerine denk gelen, dördüncüsü ise mutfağın üzerinde yer alan dört oda bulunmaktadır. Aslanoğlu; birinci kat planında yer alan balkona dikkat çekerek plan şemasını “Üst katın plan düzeni ilk bakışta Türk Evi plan tiplerinde olan, mimarın kendi ayrımındaki “dış sofalı tip”i anımsatmaktadır. Üst katta dış sofa görünümü verilen koridor öndeki üç ana mekâna bunların karşısındaki servislere ve yanlardaki odalara geçit sağlamaktadır.” şeklinde açıklar.¹²⁴

Evin içinde büyük mobilyanın bulunmadığını özellikle vurgulayan Eldem; sedirler, dolaplar için “buldukları yere sabitlenmiştir” anlamında “yerlidir” terimini kullanmaktadır.¹²⁵ Böylelikle geleneksel Türk Evi unsurlarının planlamanın bir parçası olduğunu gösterir.

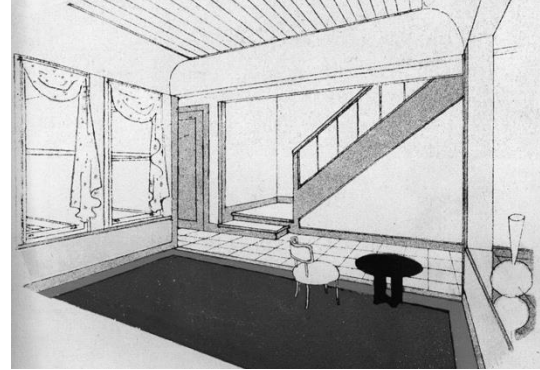
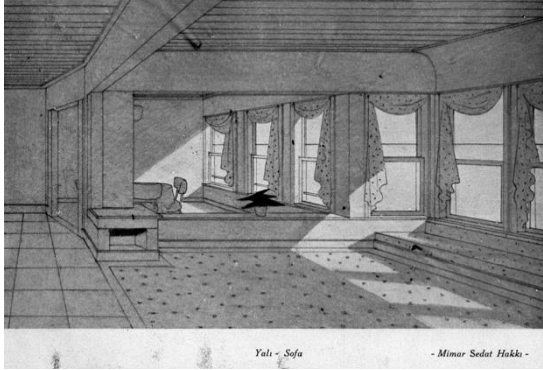
Eldem'in en erken dönem örneklerinden biri olmasına rağmen “sofa” karşısındaki tutumunu anlatan önemli izler barındıran bir plan şemasına sahiptir. Plan şemasının merkezinde konumlandırılan “sofa”; evdeki hayatın geçtiği tek mekân olarak nitelendirilebilir ve günümüzdeki “oturma odası, salon” un karşılığıdır. Yemek odası ile sofanın arasına yerleştirilen alçak bölme duvar, sofanın merkezi etkisini güçlendirirken, yemek odası ile ilişkisinin de sürekliliğini sağlamaktadır. Sofa; plan şeması incelendiğinde yemek odasından daha büyük bir alana sahiptir. Cephe sınırında her iki yanındaki teras ve yemek odası mekânlarından öne çıkar ve manzaraya hâkim köşe pencereler kazanır. Sofa ve yemek odası hemzeminde; zeminlerinde bir ayırım, herhangi bir kot farkı yapılmamıştır. Sofa ile ilgili eskizler zemin döşemesinde malzeme farkı dikkat çekmektedir.

Eldem'in eskizlerinin taşlık ve giriş holünden ve ön cepheden sofaya bakış üzerine çalışması projenin ana mekânı olarak sofayı yerleştirdiğini düşündürür. Yalı

¹²⁴ Aslanoğlu, İnci. 2010. **Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı**, İstanbul. s. 313.

¹²⁵ Eldem, Sedat. 1931. **Boğaziçinde Bir Yalı**, Mimar 1931/03, İstanbul. s. 82.

cephesinde henüz sofanın ifadesi baskın değildir ancak perspektif çiziminde sofa cephesinde yer alan üç pencerenin üzerinde güneş kırıcı olarak Eldem'in tabiriyle *tente*¹²⁶ eklendiğini görülmektedir.

Şekil 4.64. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Sofa Eskizi, Mimar, 1931, s. 81.

Şekil 4.65. Boğaziçi'nde Bir Yalı, Boğaziçi'nde Bir Yalı, Sofa Eskizi, Mimar, 1931, s. 82.

Birçok yalı projesinden hatırlayabileceğimiz gibi düşey sirkülasyon ögesi merdivenin sofanın eksenine yerleştirilmiş olması tesadüf değildir. Geç dönem örnekleri ile arasındaki önemli fark sofanın haricinde “salon” olarak adlandırılan herhangi bir mekânın, tasarlanmamış olmasıdır. Tanju, Eldem'in erken dönem projelerinden biri olan bu yalıda sofanın kullanımı için “Zemin katta, daha sonra geliştireceği tipolojinin ana elemanı olan, sofa olarak adlandırılmış, bir mekân olmasına karşın, mekân organizasyonu icadedilecek olan tipolojiye henüz işaret etmemektedir.” yorumu getirir.¹²⁷

Eldem'in muhayyel projelerinden üçü bir araya getirilerek *Mimar* dergisinde yayınlanan bu projelerden ilki¹²⁸, Eldem'in “Anadolu için Kır Evleri” adı altında, 1928-1929 yılları arasında Paris'te sergilediği renkli perspektif çalışmalarında yer alan projelerdendir. Bozdoğan; bu sergide yer alan perspektifler için “Hayali bir kırsal çevrenin hoş ve yalın peyzajına yerleştirilmiş ve son derece ince resmedilmiş bu evler, kırma kiremit çatıları, tekrarlanan pencere düzenleri, taş duvarlarla çevrili zemin kat üzerinde yükselen yaşama mekânlarıyla göze tanıdık gelen bir Türk havası ve bütününde Anadolu köyüne bir anıştırma sergilemekteydi.” yorumunda bulunur.¹²⁹

Diğer iki proje ise; 1929 yılında Berlin'de sergilediği Türk Evi Etütleri içerisinde yer almaktadır. Bozdoğan, Eldem'in bu etütlerini ise “Eldem 1929-30 yıllarında Berlin'de

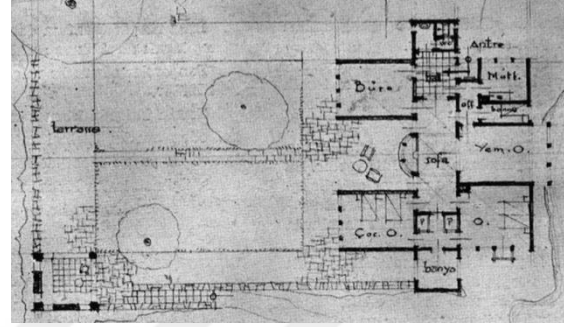
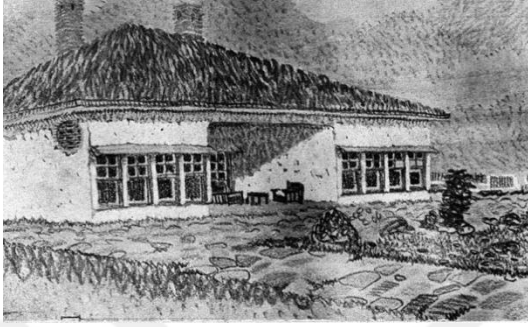
¹²⁶ Eldem, Sedat. 1931. **Boğaziçi'nde Bir Yalı**, İstanbul. s. 82.

¹²⁷ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 31.

¹²⁸ Eldem, Sedat. 1931. **Villa Projeleri**, Mimar, 1931/09, İstanbul. s. 304-305.

¹²⁹ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 29.

de kültürel anlamda melez bir fikri yansıtan benzer çizimler üretmiştir. “Türk Evleri” bu kez banliyölerin ızgara sistemle bölünmüş parsellerine yerleştirilmiştir. Bu perspektifler Eldem’in garajlı, bahçeli, verandalı müstakil evlerdeki ideal yaşam tasarımını ifade eder ve bütününde de bir Amerikan havası taşır.” şeklinde değerlendirmektedir.¹³⁰

Şekil 4.66. Villa Projesi 1, Cephe Eskizi, Mimarı, 1931-09, s. 302.

Şekil 4.67. Villa Projesi 1, Zemin Kat Planı, Mimarı, 1931-09, s. 302.

Yayımlanan üç proje incelendiğinde, birbirinden farklı program ve büyüklüklerde planlandığı görülmektedir. Birinci projenin *dağlık bir arazide*¹³¹ olduğunu söyleyen Eldem; binanın tek katlı olmasını bu duruma bağlayarak açıklamıştır.

Plan şemasının tam merkezinde yer alan sofanın cephesine eliptik pencereler yerleştirilmiştir. Sofa ve yemek odası önceki projelerinde olduğu gibi ayrı eksenlerde yer almaktadır. Sofanın ve yemek odasının evin merkezini oluşturduğu, giriş, büro, wc ve mutfak gibi servis birimleri ile, evin gece mekânlarını birbirinden ayırdığı ifade edilebilir. Eldem’in bu projesi, 1950’li yıllarda Eldem tarafından tasarlanmış olan Safyurtlu Köşkü I ile benzerlik taşımaktadır. Sofanın tam karşısındaki üzeri çatı ile örtülü teras, sofanın devamı niteliğindedir.

¹³⁰ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 33.

¹³¹ Eldem, Sedad. 1931. **Villa Projeleri**, Mimar 1931/09, İstanbul. s. 304.

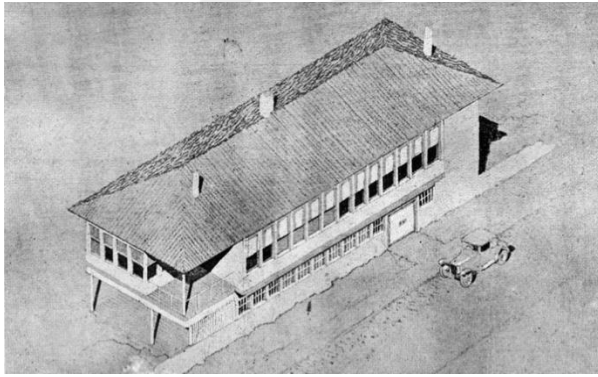

Şekil 4.68. Villa Projesi 1, Cephe Eskizi, Mimar, 1931-09, s. 301.

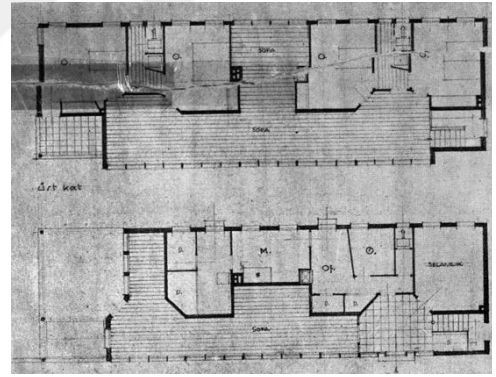

Şekil 4.69. Villa Projesi 1, Cephe Eskizi, Mimar, 1931-09, s. 303.

Birinci projenin arsasında evi ikiye ayıran bir set yer almaktadır. Sofanın yer aldığı eliptik pencerece cephe ile aynı katta başlayan bahçe, yemek odası tarafında kat yüksekliği kadar düşmekte, yerini göle bırakmaktadır. Eldem'in proje ile ilgili sunduğu perspektif çalışmasında yemek odasının üç taraflı cephesinin, yalılardakine benzer biçimde suya çıkma yapan dikmeler üzerinde olduğu görülmektedir.

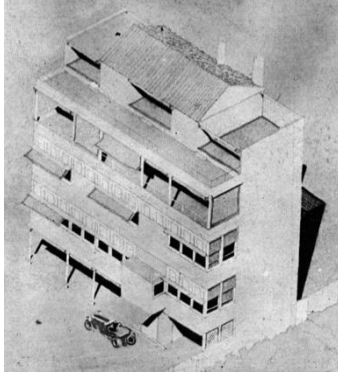
Şekil 4.70. Villa Projesi 2, Cephe Eskizi, Mimar, 1931-09, s. 304.

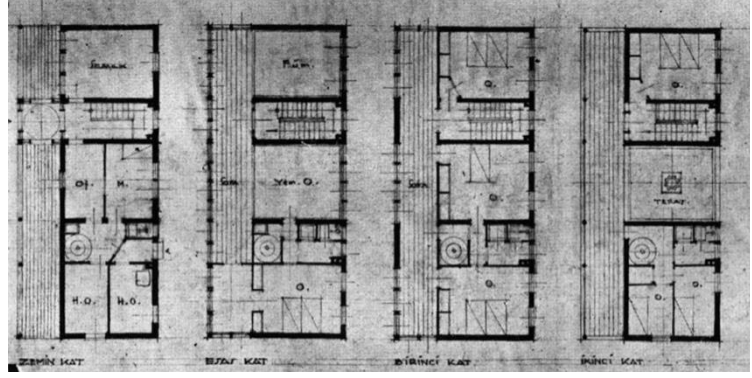
Şekil 4.71. Villa Projesi 2, Cephe Eskizi, Mimar, 1931-09, s. 304.

Proje metninde, ikinci projenin sadece konumunun merkezîliği ve yazlık değil, *daimî*¹³² bir ikametgâh olduğu belirtilmiştir. Plan incelendiğinde “Dış Sofalı Plan Tip’inde bir proje olduğu görülmektedir. Evin tam merkezinde dış sofa içe uzanır ve iki oda ve ıslak hacimleri ayırır.

¹³² Eldem, Sedad. 1931. **Villa Projeleri**, Mimar 1931/09, İstanbul. s. 304.

Şekil 4.72. Villa Projesi 3, Cephe, Mimar, 1931-09, s. 305.

Şekil 4.73. Villa Projesi 3, Kat Planları, Mimar, 1931-09, s. 305.

Üçüncü proje, ikinci proje gibi dış sofalı ancak çok katlı bir konut denemesidir. Eldem projenin özellikle Adana, Konya gibi sıcak iklime sahip bölgelerde tasarlanabileceğini ifade eder. Binanın her tarafından hava alabilmesi ve manzaraya hâkim olması için dört katlı düşünüldüğünü belirtir. Zemin katları servis birimlerine ayrılmış, birinci kat yaşama mekânı olarak tanımlanmıştır. İkinci katta ise yatak odaları konumlandırılmıştır. Sofanın tüm katlarda “sofa” kelime ise tanımlanmış olması dikkat çekicidir. Birinci katta yer alan sofa “eyvan” nitelikli bir yemek odası ile arka cepheye açılarak tanımının hakkını vermektedir ancak üst katlarda tanımlanan sofa bir dış koridor niteliğindedir.

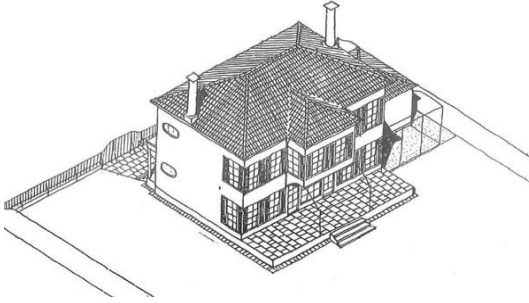
Eldem’in diğer muhayyel projesi; 1932 yılında yayımlandığı *Mimar* dergisi proje metninde belirtildiği üzere Şişli’de tramvay deposu ile fabrika arasında kalan arsada inşa edilmek üzere tasarlanmıştır.¹³³ [Şekil 4.74] Arsanın boyutları 30x40 metre olarak kabul edilmiştir ve Boğaziçi’ne doğru eğimli olduğu ifade edilmiştir. Zemin kat planında konut girişi zemin kotundan iki basamak yükseltilmiş, giriş holü karşısında ıslak hacim ve vestiyer nişi yerleştirilmiştir. Holden ulaşılan *selamlık odası* niteliğindeki bir “büro”¹³⁴ giriş holü ile doğrudan bağlantılı olduğu gibi, yaşama alanı ile de ilişkili olarak çözümlenmiştir. Evin girişinin pek önemsenmeden cephenin bir kenarına yerleştirilmesi, giriş holünün sınırlı ölçülerde ve ana mekân ile sınırlı ilişkilerde olması adeta bir servis gibi değerlendirildiğini göstermektedir.

Zemin kat planında yemek odası, hol, büro ve giriş olarak adlandırılan mekânlar dışında projeye bitişen, bunlardan farklı bir kota oturduğu anlaşılan servis ve hizmet mekânlarından oluşan ayrı bir ofis binası da yer almaktadır. [Şekil 4.75] Tanju bu servis mekânlarının çözüm yöntemine “Bodrum ile birlikte üç katlı olan yapıya zemin

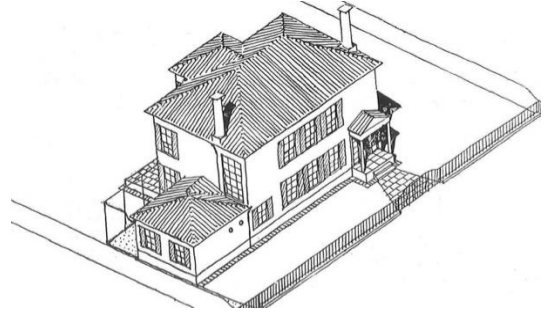
¹³³ Eldem, Sedad. 1932. **Villa Projesi**, Mimar 1932/01, İstanbul. s.17-19.

¹³⁴ Çalışma Odası ile eşdeğer anlama sahiptir.

katın bir yanından bir ofis ile bağlanan, ancak mutfak üzerinden ayrı bir girişi de bulunan ve mutfak, iki hizmetçi odası, kiler ile bir tuvaletten oluşan servis kısmının ayrı bir müştemilat olarak çalışması, mekân organizasyonu bağlamında dikkat çekicidir.” yorumuyla dikkat çekmektedir.¹³⁵

Şekil 4.74. Villa Projesi, Perspektif Çizimi, Mimar, 1932-01, s. 17.

Şekil 4.75. Villa Projesi Perspektif Çizimi, Mimar, 1931-1, s. 17.

Ev planının merkezinde *hol*¹³⁶ bulunmaktadır. Eldem’in evin merkezine yerleştirdiği sofa ile tamamen aynı nitelikte olan bu mekân için neden *sofa* yerine *hol* kelimesini tercih ettiği cevapsız sorulardandır. Projenin, Anadolu kırsalında değil, Şişli gibi “Avrupalı” bir semt için tasarlanmış olması sofa gibi geleneksel bir adın yerine hol gibi yabancı kaynaklı bir terimin tercih edilmesine sağlamış olabilir. Ancak zemin kattaki bu iki kelime arasındaki tercih, birinci kat planındaki kullanım ile yeni bir karmaşa doğurmaktadır.

Evin merkezinde terasla doğrudan ilişki kuran, karşılıklı ön ve arka iki cepheden ışık alan ayrıca yemek odası ile bağlantılı olan bu mekân önceki muhayyel projelerinde “sofa” olarak bahsettiği mekânlarla özdeşlik göstermektedir. Evin planında orta mekânı oluşturan hol; evin sağ tarafındaki giriş ve çalışma birimlerini servis ve yemek odasından ayırmaktadır. [Şekil 4.76] Eldem’e ait olduğunu varsaydığımız açıklama metninde, hol mekânını şu şekilde açıklamaktadır:

“Evin merkezini hol teşkil eder. Holün iki karşılıklı tarafında pencere vardır. Bu sayede hol gayet havadar ve ferah oluyor. Holden yemek odasına ve büroya geçilebiliyor. Bu odaları hole rapteden kapılan fazla büyük yapılmamıştır. Bu sayede yemek odası ve büro kapalı hallerini ve ayrılıklarını muhafaza ediyorlar. Holün döşemesi mermerdir.”¹³⁷

Villa projesinin birinci kat planı incelendiğinde, merdivenin ekseninde sofa görülür. [Şekil 4.77] Bahçeye bakan sıralı üç odaya ve banyoya geçişi sağlayan bu mekân ise “hol” olarak adlandırmak yerine “sofa” olarak adlandırılmıştır. Zemin katta holü için

¹³⁵ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 36.

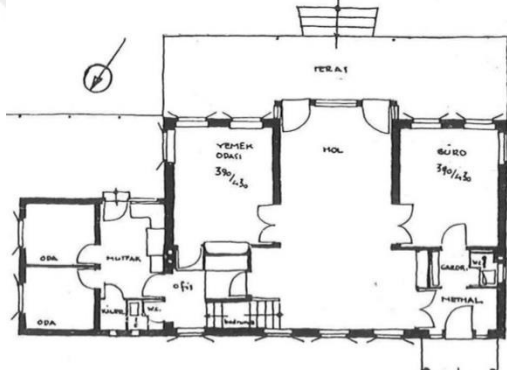
¹³⁶ Eldem, Sedad. 1931. **Villa Projesi**, Mimar 1932/01, İstanbul. s. 18.

¹³⁷ Eldem, Sedad. 1931. age, İstanbul. s. 18.

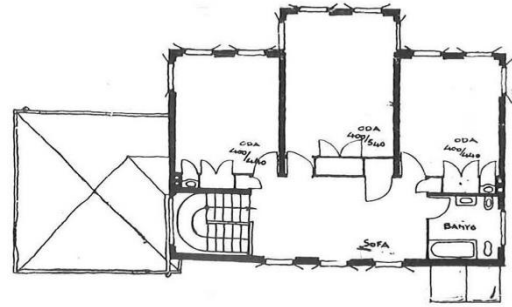
aydınlatan üç pencere aynı eksen ve boyutlarda sofada da tekrar etmektedir. Dolayısıyla birinci kat planında yer alan sofanın da zemin kattaki hol gibi aydınlık bir mekân olduğu söylenebilir. Eldem birinci kat şemasında yer alan bu mekânı şu şekilde “sofalaştırmaktadır”:

“Üst katta bir sofa vardır. Burası 3 metre olduğundan ve pencerelerin adedi de bol olduğundan oturma odası yani daha intim¹³⁸ bir hol olarak kullanılır.”¹³⁹

Tanju zemin katın merkezinde hol olarak adlandırılmış mekânla ilgili kavram karışıklığına ilişkin “Zemin katta, söz konusu ofisin simetrisinde yer alan giriş, gardirop ve tuvaletten başka egemen unsur olarak bir büyük hol ve holün iki tarafında yine simetrik olarak yer alan yemek odası ve büro bulunur. Zemin katın asli mekânını oluşturan bu alan; planda hol olarak tanımlanmasına karşın tanıtım metninde asıl adını bulur: Sofa.” şekilde açıklama getirmiştir.¹⁴⁰

Şekil 4.76. Villa Projesi, Zemin Kat Planı, Mimarı, 1932-01, s. 17.

Şekil 4.77. Villa Projesi, Birinci Kat Planı, Mimarı, 1931-1, s. 17.

Tanju'nun sözünü ettiği *Mimar* dergisindeki tanıtım metninde sadece üst kattaki mekân sofa olarak adlandırılmıştır. Zemin kattaki mekân için ise sadece “hol” kelimesi kullanılmıştır. Eldem'in bu projede mekânların adlandırılmasında bir kavram çelişkisi yaşadığı görülmektedir. Kavram çelişkisinin ortaya çıkışının en büyük nedeni; geleneksel formlar ile yeni hayat biçimi arasındaki ilişkinin kurulmasını niteleyen bir kavramın henüz bulunamamış olmasıdır. Eldem'in yaşadığı kavram çelişkisine rağmen, proje tanıtımında sofa ve hol olarak adlandırdığı bu mekânlara bakış eskizlerine yer vermesi, bu iki mekânı benzer nitelikte ve işlevde mekânlar olarak gördüğünü düşündürmektedir.

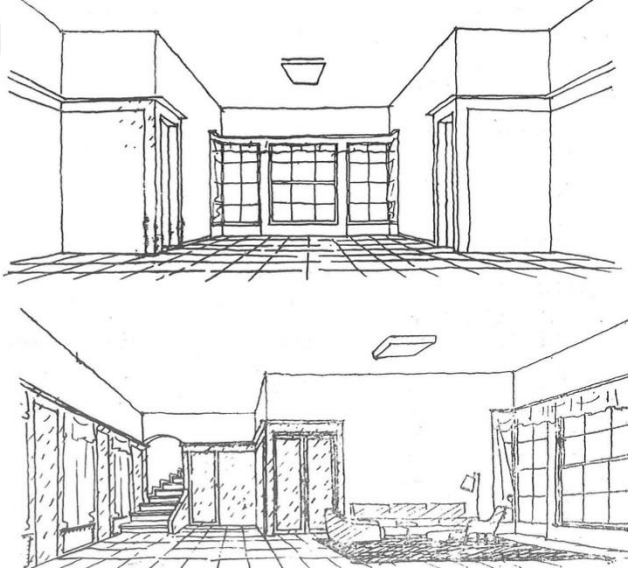
¹³⁸ “İntime”; mahrem ve içe dönük anlamlarının yanı sıra özel, kişisel olarak da açıklanmaktadır.

[Saraç, Tahsin. 2015. **Büyük Fransızca Türkçe Sözlük**, Adam Yayınları, İstanbul. s. 775.]

¹³⁹ Eldem, Sedat. 1931. **Villa Projesi**, Mimar 1932/01, İstanbul. s. 18.

¹⁴⁰ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 36.

Eldem'in bu muhayyel projesi; plan şemasında yaşama mekânı olarak sadece sofayı tanımlamış olması, sofayı yemek odası ve büro mekânları ile doğrudan bağlantılı çözümlenmesi, cephe dizilimi açısından incelendiğinde sofanın, yan yana konumlandığı diğer mekânlardan öne çıkarak manzaraya hâkim köşe pencereler kazanması, sofanın tam aksında yer alan açıklığın sabit, diğer iki yanındaki açıklıkların terasa açılan kapılar olarak değerlendirilmesi, sofanın üst kata çıkan merdivenin yaslandığı duvar üzerinde de cephe kazanması, üst katta sofa üzerine yerleştirilen odanın sofa cephesinden ileri çıkma yapması ve sofa cephesine gölgelik oluşturması gibi ayırt edici nitelikleri nedeniyle 1950'li yıllardan sonra Eldem konut tipolojisi olarak incelenecek projelerin temel çalışması olarak tanımlanabilir. [Şekil 4.78, Şekil 4.79]

Şekil 4.78. Villa Projesi, Zemin Kat Sofası Eskizleri, Mimar, 1932-01, s. 19.

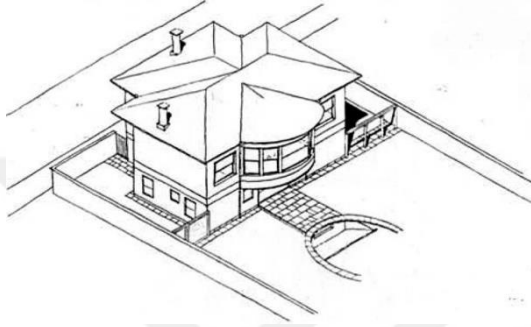
Şekil 4.79. Villa Projesi, Birinci Kat Sofası Eskizi, Mimar, 1932-01, s. 18.

Eldem 1930'lu yılların başında Mimar dergisinde yayınlanan projeler incelendiğinde anlaşılacağı gibi konutların yaşam alanlarında sofa mekânını kurma, yaşatma çabasındandır. Tüm muhayyel projelerinde bir öğreti gibi yaşama mekânlarının merkezine tereddütsüz sofayı yerleştirmektedir. Ancak 1930'lu yıllarda sofa sadece muhayyel projelerde kalmaktadır. Eldem'in benzer yıllarda konut projelerinden inşa edilen yapılarının planlarında sofaya yer verilmemiştir. Bunun en önemli nedeni; genç mimarın sofa mekânı konusunda konut kullanıcılarını ikna etmede bazı sorunlar yaşadığı düşünülebilir.

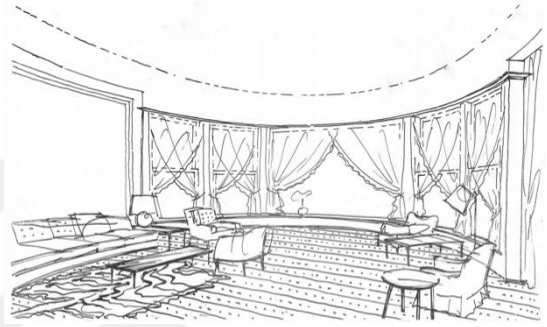
O yıllarda gerçekleştirilen ve mekân olarak sofanın yer almadığı konut projeleri; N. Paşa Konutu, Mimar 1932-04, Ankara, İclal Sadi Evi, Mimar, 1932-06, Maçka, Bayan Firdevs Evi, Mimar 1934-12, Maçka] toplamda üç tanedir. Tanju, İclal Sadi konutunda

yer verilmeyen sofayı “10x8 metre boyutlarında dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan üç katlı yapı, Sedad Hakkı'nın gerçekleştiren üçüncü yapısıdır. Bu dönemde inşa edilmemiş projelerin tersine, bu yapıda da mimari üretimini ilginç kılan sofa benzeri saplantılı temalar henüz kendini ortaya koy(a)mamaktadır” şekilde yorumlar.¹⁴¹

Eldem'in 1932 yılında Mimar dergisinde “Bir Ev Projesi” başlığıyla yayımlanan¹⁴² bir diğer muhayyel projesinin eskiz çalışmaları ve plan şeması göz önüne alındığında 1938 yılında inşa edeceği “Ağaoğlu Konutu” projesinin ön çalışması niteliğinde olduğu söylenebilir. [Şekil 4.80]

Şekil 4.80. Bir Ev Projesi, Perspektif Çizimi, Mimar, 1932-05, s. 141.

Şekil 4.81. Bir Ev Projesi, Oval Sofadan İç Mekân Eskizi, Mimar, 1932-05, s. 143.

Projenin zemin kat planının merkezinde beyzi bir sofa görülmektedir. [Şekil 4.81] Sofa; sağ tarafta yer alan merdiven, dışarıyla doğrudan bağlantılı mutfak ve iki hizmetli odası ile, sol tarafta yer alan vestiyer ve iki yatak odasını keskin bir sınırla birbirinden ayırmaktadır.

Eldem'in diğer proje metinlerinde *sofa*, *hol*, *taşlık* gibi kavramlar arasında görülen ya karmaşa bu projenin tanıtım metninde de karşımıza çıkar. Eldem; zemin kat planında yer alan merkezi mekânı şu şekilde açıklamaktadır:

“Evin kapısından bir **taşlığa** girilir. Burası sıcak havalarda oturulabilir serin bir yerdir. İçerisinde fıskiyeli bir çeşmesi vardır. Camlı kapılar karşılıklıdır. **Sofanın**¹⁴³ uzunluğunu daha küçük göstermek ve ziyayı arttırmak için camlı kapıların iki yanlarındaki duvarlara bir kanadı ebadında aynalar konulmuştur.”¹⁴⁴

Evin merkezine yerleştirdiği bu büyük mekânı plan şemasında önce “*taşlık*” olarak belirtmiş olsa da ifadesinin sonunda “*sofa*” olarak adlandırmaktadır.

¹⁴¹ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 39.

¹⁴² Eldem, Sedad. 1932. **Bir Ev Projesi**, Mimar 1932/05, İstanbul. s.141-143.

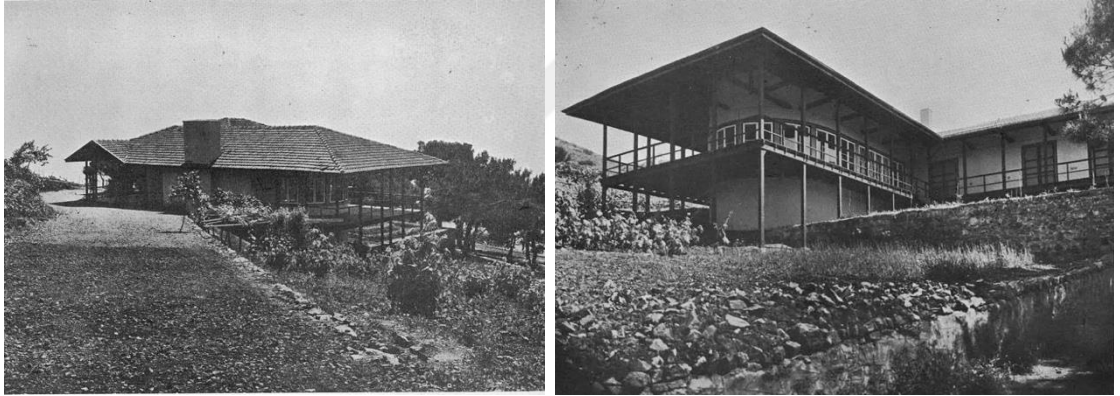
¹⁴³ Vurgu tez yazarı tarafından yapılmıştır.

¹⁴⁴ Eldem, Sedad. 1931. **Bir Ev Projesi**, Mimar 1932/05, İstanbul. s. 141.

Evin birinci kat planında, zemin kattaki sofa, zemin kat cephe sınırından bir miktar öne çıkarak eliptik bir form almış, planda yer alan mekân etiketinde *salon* olarak tanımlanmıştır. Merkezi konumdaki bu mekân, sağ tarafta yer alan yemek odası ile bağlantılıdır. Tanju; yemek odasını, *sofaya açılan bir eyvan olarak*¹⁴⁵ yorumlamaktadır. Salonun sol kısmı ise büyük bir yatak odasına ayrılmıştır. Yatak odasının banyosu odanın içerisinde çözülmüştür.

Zemin katta evin merkezini oluşturan sofa; üst katta aynı ekseninde tekrarlanmış, cephede ise eliptik bir form alarak etkisini ve plan şemasındaki rolü kuvvetlendirilmiştir. İlk bakışta rahatlıkla sofa olarak tanımlanabilecek bu mekân; proje metninde ve mekân etiketinde “salon” olarak nitelendirilmiştir. Proje listesinde ise “Oval Sofalı Ev” olarak sınıflandırılması ilginçtir.

Eldem’in eniştesi Fethi Okyar’ın eski bir bağ evine ilave olarak yapılan köşk, Arkitekt dergisinde 1938 yılında **Okyar Konutu**¹⁴⁶ başlığıyla yayımlanmıştır. Büyükada’da yer alan bağ evi denize hâkim bir manzaraya sahiptir. Konut, eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Konut girişi üst kottan verilmiştir. [Şekil 4.82, Şekil 4.83]

Şekil 4.82. Okyar Konutu, Üst Kottan Görünüm, Şekil 4.83. Okyar Konutu, Alt Kottan Görünüm, Büyükada, Arkitekt, 1938-05, 06, s. 133. Büyükada, Arkitekt, 1938-05, 06, s. 134.

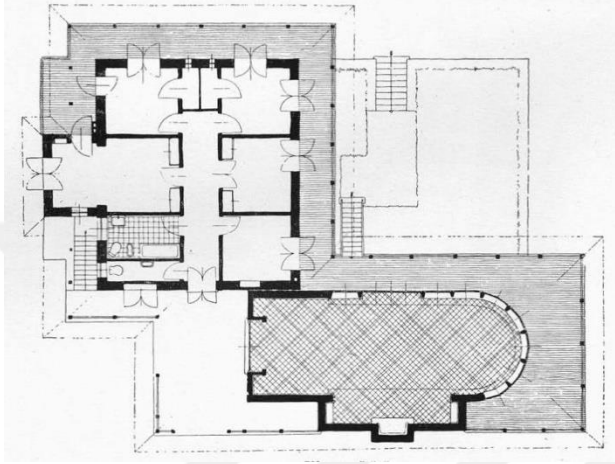
Eldem, bağ evinin plan şemasını olduğu gibi bırakmış, girişin olduğu kısma geniş bir oturma salonu/köşk ilave etmiştir. Mevcut yapının girişi ve yeni oturma salonunun girişi aynı kottan, ortak bir veranda üzerinden verilmiştir. Yeni eklenen salon ile eski bağ evini taşıyıcı ahşap dikmeler ile zemin kottan desteklenen büyük bir veranda ile birbirine bağlamıştır. Eldem, Arkitekt dergisinde yayınlanan proje tanıtım metninde *balkon*¹⁴⁷ kelimesi ile tanımlanmış olsa da oturma salonu ile eski evi bağlayan,

¹⁴⁵ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 38.

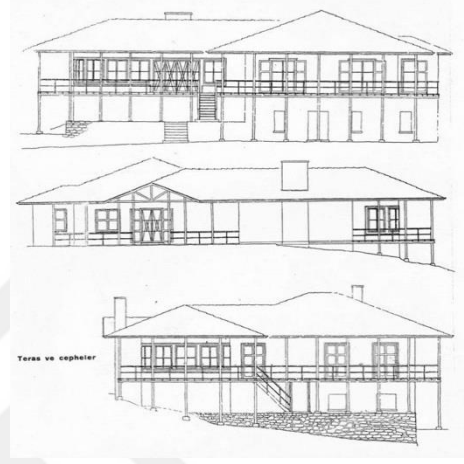
¹⁴⁶ Eldem, Sedad. 1938. **Büyükada’da Bir Villa**, Arkitekt 1938/05, 06, İstanbul. s. 133-137.

¹⁴⁷ Eldem, Sedad. 1938. **Büyükada’da Bir Konut**, Arkitekt 1938/05, 06, İstanbul. s. 133.

manzara yönüne yerleştirilen, eski bağ evinin üç cephesini çevreleyen bu ek kısım tamamen *dış sofa* niteliğindedir. Dikmeler üstünde inşa edilmiş bu dış sofa (eski bağ evi ve yeni eklenen oturma odası ile birlikte) hafif meyilli bir çatı ile örtülmüştür. Eldem dış sofa ile birbirine bağladığı iki binayı, benzer biçimde aynı çatı altında toplayarak da birleştirmiştir. Çatı, veranda üzerini kapatacak biçimde geniş saçaklı olarak tasarlanmıştır. Verandayı taşıyan dikmeler kesintisiz olarak çatı saçığını da destekleyecek biçimde yükselmektedir.

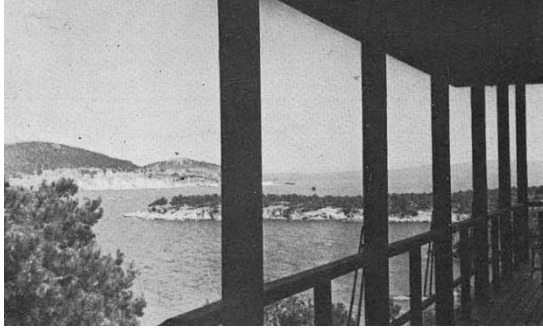

Şekil 4.84. Sayfiye Projesi, Zemin Kat Planı, Mimar, 1932-09, s. 249.

Şekil 4.85. Sayfiye Projesi, İç Mekân Eskizi, Mimar, 1932-09, s. 250.

Eldem'in eski bağ evine yaptığı bu ek, yeni inşa edilmiş olan oturma salonunun da önünde devam etmektedir. [Şekil 4.84] Eski bağ evinin tüm odalarından bu sofaya çıkılabilmektedir. Dış sofanın bahçe kotu ile bağlantısı basit bir merdiven ile kurulmuştur. Evin girişi üst kottan, bahçeye iniş ise sofaya eklenen bu merdiven ile sağlanmıştır. [Şekil 4.85] Dış sofa, manzaraya hâkim tüm oda cephelerin ve yeni eklenen oturma salonunun önüne yerleştirilmiştir. [Şekil 4.86] Oda önlerinde koridor halinde olan bu dış sofa, oturma salonu önünde oldukça genişlemektedir.

Şekil 4.86. Okyar Konutu, Dış Sofadan Manzaraya Bakış, Mimar, 1932-09, s. 249.

Şekil 4.87. Okyar Konutu, Eklenen Salonun İç Mekânı, Mimar, 1932-09, s. 249.

Yeni inşa edilen oturma salonu, manzara yönüne doğru eğrisel bir cepheye sahiptir. [Şekil 4.87] Manzaraya bakmayan duvarlar sağır tutulmuştur. Bu sağır duvarlarda şömine ve kitaplık için raflar düzenlenmiştir. Tanju yapıya eklenen oturma salonuna ilişkin olarak “Mevcut yapıya eklenen salon, gerçekte bağımsız bir ikinci yapıdır. Bu iki yapıyı bir yandan giriş terası, ama özellikle manzara tarafında her iki yapıyı kuşatan ahşap direkler üzerinde veranda ve bunların tümünü örten bir çatı birbirlerine bağlar. Evin tüm mekânları, bir anlamda dış sofa denilebilecek bu verandaya açılır. Dışarıdan algılanan bütünlüklü yapının tersine, birbirinden uzak ve farklı iki mekân formasyonunu bir çatı altına getiren bu yapı, esinini nereden almış olursa olsun, tam da bu gerilimli yapısından ötürü Eldem’in sadece 1930’lu yıllarda değil, tüm kariyeri boyunca tasarlayıp inşa ettiği en önemli yapılardan biri sayılmalıdır.” ifadelerini kullanır.¹⁴⁸

Arkitekt dergisinde 1938 yılında Maçka’da **Prof. Ağaoğlu Evi** başlığıyla yayımlanan¹⁴⁹; eski bir konağın temelleri üstüne inşa edilen Ağaoğlu Konutu sofanın biçimsel olarak etkin şekilde izlendiği önemli örneklerden biridir.¹⁵⁰ [Şekil 4.88, Şekil 4.89]

¹⁴⁸ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 74.

¹⁴⁹ Eldem, Sedad. 1938. **Prof. Ağaoğlu Konutu**, Arkitekt 1938/10, 11, İstanbul. s. 277-286.

¹⁵⁰ Ağaoğlu konutunun inşaatı sırasında, eski konağın sökülen malzemeleri (doğramalar, kapılar, mermerler, ahşap parkeler) yeniden değerlendirilmiştir.

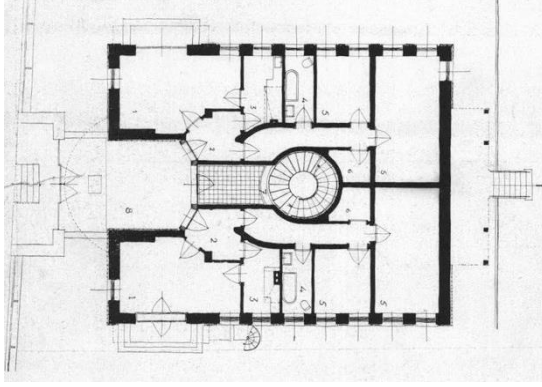
Şekil 4.88. Ağaoğlu Konutu, Maçka, İstanbul. SALT SHE A., [TSHEPA01602003].

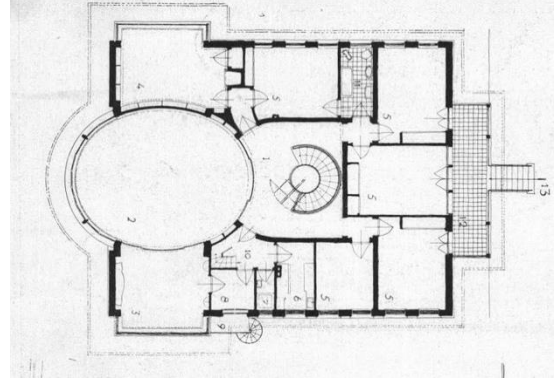
Şekil 4.89. Ağaoğlu Konutu, Maçka, İstanbul. SALT SHE A., [TSHEPA01602004].

Prof. Ağaoğlu Evi, mal sahibinin isteği doğrultusunda, zemin katta aynı antreden girilen ve kiraya verilmek üzere planlanan iki daireden, üst katta ise mal sahibine ait büyük bir daireden oluşmaktadır. Zemin kattaki daireler simetrik olarak tasarlanmıştır. [Şekil 4.90] Plan şeması incelendiğinde; apartmana hizmet eden ortak hole açılan üç kapı görülmektedir. Kapılardan sağ ve soldakiler kiralık dairelere, ortadaki kapı ise mal sahibinin üst kattaki dairesine aittir. Kiralık dairelerin girişinde üç kapılı küçük bir giriş holü yer almaktadır. Bunlardan ikisi salon ve mutfaka aittir. Diğer kapı ise yatak odalarının ve ıslak hacimlerin yer aldığı koridora bağlanmaktadır. Her biri iki yatak odalı olan bu dairelerde bir banyo, bir yüklük alanı yer almaktadır. Oturma salonundan teras bahçeye çıkılabilmektedir. Bu daireler için herhangi bir sofa mekânı tasarlanmamıştır.

Mal sahibi için tasarlanan konut planı ise oldukça dikkat çekicidir. Zemin katın ortak antresindeki kapı geniş bir koridora açılmakta ve koridor ise sonundaki döner merdivene ulaşmaktadır. Döner merdiven ile konutun esas katına ulaşılır. Esas katta merdivenin ulaştığı alan proje metninde sofa olarak adlandırılmıştır. Proje metninde çatıdan ışık aldığı belirtilen bu mekân; evin ön cephede yer alan yaşama bölümleri ile arka cephede yer alan yatma bölümlerini birbirinden net bir şekilde ayırmaktadır. Plan şeması incelendiğinde beş adet yatak odası ve bunların hizmetinde büyük bir banyo görülmektedir. Yatak odalarına giriş, Eldem'in daha önceki projelerinde de gördüğümüz gibi, sofa olarak adlandırılan mekândan değil, oda önlerine bırakılan dar hollerle ulaşılmaktadır. [Şekil 4.91]

Şekil 4.90. Ağaoğlu Konutu, Zemin Kat Planı, Arkitekt, 1938-10, 11, s. 278.

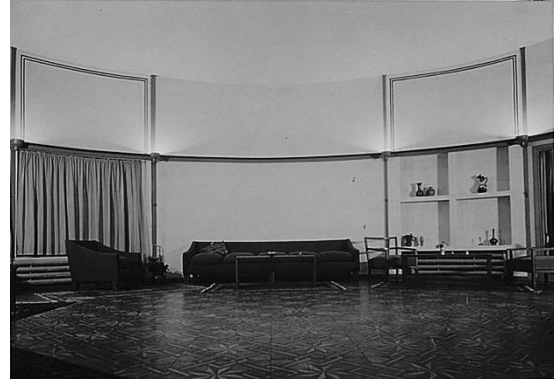

Şekil 4.91. Ağaoğlu Konutu, Birinci Kat Planı, Arkitekt, 1938-10, 11, s. 278.

Döner merdivenin ekseninde, [Şekil 4.94, Şekil 4.95] manzaraya bakan ön cephede yer alan, proje metninde *oturma odası* olarak adlandırılmış, plan şemasının esas ögesi olarak nitelendirilebilecek eliptik bir mekân yer almaktadır. Plan şemasının simetri eksenini oluşturan bu mekânın karşılıklı duvarlarına eşit alanlara sahip yemek odası ve kütüphane bitişmiştir. Yemek odası Eldem'in neredeyse tüm plan şemalarında kullandığı ofis aracılığıyla mutfığa, hizmet birimlerine bağlanmaktadır. Yine ofis mekânında zemin kattan gelen küçük bir servis merdiveni bulunmaktadır ki bu merdiven hizmetliler için ayrı bir giriş oluşturmuştur. Yemek odasına sürme cam kapılar ile eliptik mekândan girilirken, diğer köşedeki kütüphaneye oturma salonundan ulaşılmaktadır. [Şekil 4.92]

Şekil 4.92. Ağaoğlu Konutu, Yemek Odasına Geçiş için Düzenlenmiş Sürgü Cam Kapılar. SALT SHE A., [TSHEPA01602001].

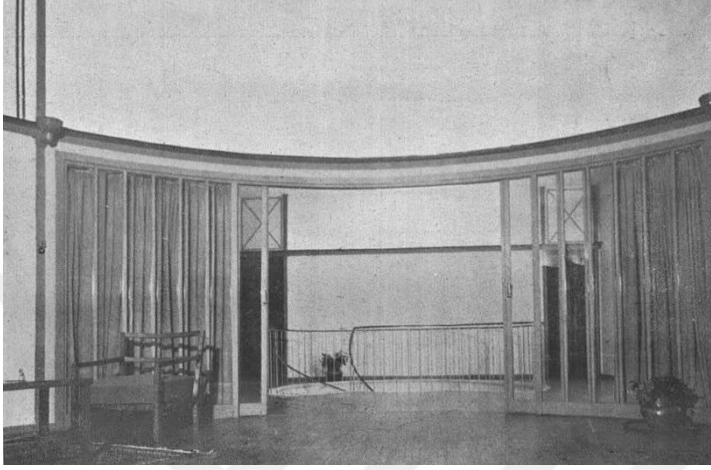

Şekil 4.93. Ağaoğlu Konutu, Kütüphane Duvarı Önündeki Oturma Elemanları. SALT SHE A., [TSHEPA01602002].

Eldem, plan çiziminde merdivenin çıktığı mekânı her ne kadar *sofa* olarak adlandırmış olsa da proje metninde bu mekândan ısrarla *hol* olarak bahsetmektedir. Diğer taraftan 1932 yılında *Arkitekt* dergisinde yayımlanan **Oval Sofalı Ev Projesi**¹⁵¹, Ağaoğlu

¹⁵¹ Eldem, Sedad. 1932. **Bir Ev Projesi**, Mimar 1932/05, İstanbul. s.141-143.

Konutu'nun eskizi niteliği taşımaktadır ki, Ağaoğlu Konutu'nda bu mekân oval salon olarak güncellenmiştir. Eldem'in belki de tasarım aşamasında tamamen sofa olarak görmesine, sofa niteliği taşıyacak özellikler yüklemesine, bile isteye gelenekselde var olanı modern ile birleştirmeye çabalamasına rağmen henüz bu düşüncelerini tam olarak olgunlaştırıpmediği hissine kapıldığı için sofa yerine, salon kelimesini tercih ederek tartışmaların üstünü örttüğü düşünülebilir.

Şekil 4.94. Ağaoğlu Konutu, Salondan Sofaya Bakış, Arkitekt, 1938-10, 11, s. 280.

Şekil 4.95. Ağaoğlu Konutu, Üst Kattaki Konuta Çıkan Merdiven, Arkitekt, 1938-10, 11, s. 284.

Arkitekt dergisi, proje tanıtım metinlerinde, yine eski Türk tarzının muvaffakiyetle tatbik edilmesinin kabil olacağını, konutun yeni fakat Türk karakteri olan bir bina tesiri yaptığını, yeni mimarimize Türk karakterini vermek için yapılan araştırmaların ve gayretlerin ne kadar yerinde olduğunu belirterek, Eldem yüceltilmektedir.¹⁵²

Eldem'in 1930'lu yıllardaki konut projelerinde, bir araştırma konusunu ele alırcasına *sofa* hakkında fikir yürüttüğü hem teoride hem de pratikte sofanın anlamları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Her yeni projede sofaya farklı bir bakış açısıyla yaklaştığı, çeşitli denemeler yaparak doğruyu bulmaya çabaladığı söylenebilir. Tanju, Eldem'in 1930'lu yıllardaki projeleri ve özellikle konut projelerinde yer alan sofa mekânı arayışını "Sedad Hakkı'nın 1930'larda tasarladığı diğer konutlarda olduğu gibi, Ağaoğlu evinde de sofa kullanımı kuşkusuz biçimseldir ve gelenekselin dışındadır. Bu tür biçimsel benzetmeler olağandır, ancak sorun burada düğümlenmez. Bu anlamda *Mimar* dergisinin tanıtım metninin saptaması yerindedir; Ağaoğlu evi bir biçimde "eskiyi andırır". Görünen o ki, sofa/divanhane teması, başka temaların yanı sıra, 1930'larda Sedad Hakkı'ya en fazla potansiyel vaat etmiş olandır. Eskiye ne biçimde

¹⁵² Eldem, Sedad H. 1938. "Maçka'da Prof. A. A. Evi". İstanbul. *Arkitekt* 1938/10-11. s. 281-282.

andıracağıının araştırmaları, Sedad Hakkı'nın bu yıllardaki özellikle konut tasarımlarını kariyerinin üzerinde en fazla düşünölmeye değęer ürünleri kılar. Sorun, kendi eskiyi andırma biçiminin normatif olabileceği yanılısamasından kaynaklanır ve bu normu bulduğuna ikna olduğu andan itibaren de konutlarının ilginçliği de yok olur." şeklinde aktarmaktadır.¹⁵³

Eliptik sofanın barok etkisi ile ön plana çıkarıldığını belirten Aslanoğlu da Ağaoğlu Konutu'ndaki oval sofanın Tanju gibi biçimsel kaldığını savunarak; "Tek daire olan üst katın büyük oval salonu doğuya ve manzaraya bakmaktadır. Bu biçimin kullanılışında on dokuzuncu yüzyıl sonunda barok etkisi ile Osmanlı Türk evine giren oval salonlardan etkilendiği görölmöyor. Yalnız, Türk evi şemasında oval salon diğer mekânlara geçişi sağlayan orta sofadır. Burada ise sirkölasyondan uzak oturma salonu durumundadır ve yalnız biçimde kalan bir benzetmeden öteye gidilememiştir.¹⁵⁴ diye belirtir.

Ağaoğlu Konutu'nda var olan "oval sofa"nın geleneksel bir öğe olduğunu belirten Bozdoğan, Aslanoğlu gibi bu biçimin özünde Osmanlı mimarlığına 18. Yüzyıldan başlayarak sızan bir Barok etkisi olduğuna işaret eder. Eldem'in "oval sofa"yı biçimsel, tipolojik bir öğe olarak kullanmasının altında yatan etkenin mimarın geçmişindeki kapsamlı geleneksel örnek araştırmaları olduğunu hatırlatır.¹⁵⁵ Bozdoğan'a göre; oval sofanın Ağaoğlu konutunda kullanılış şekli ise geleneksel normların dışındadır, burada diğer odalara geçişi sağlayan bir orta mekân olmak yerine, çalışma odasıyla yemek odasının arasındaki salonun karşısında açık düzende ön cepheden sokağa çıkma yapan bir oturma odası olarak yer almıştır. Bu özelliği nedeniyle yapı, bazı tarihçiler/eleştirmenler tarafından, çağdaş Türk mimarlığının dönüm noktalarından biri olmanın yanı sıra, gelenekselle modern arasında bir uzlaşma olarak değerlendirilmiştir.¹⁵⁶ Bozdoğan'ın yorumu geleneksel ve modern uzlaşmasında sofanın sirkölasyon mekânı olmaktan çıkarak oturma odasına evrilmekte olması önemsemiştir.

Ağaoğlu Konutu'nun ön cepheye hâkim elemanları incelendiğinde kütüphane ve yemek odası oval sofanın eyvanları olarak nitelendirilebilir. Ancak Eldem'in belki de erken örneklerden biri olması nedeniyle kütüphane kapısını oval sofa üzerinden

¹⁵³ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 75.

¹⁵⁴ Aslanoğlu, İnci. 2010. **Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı**, İstanbul. s. 334.

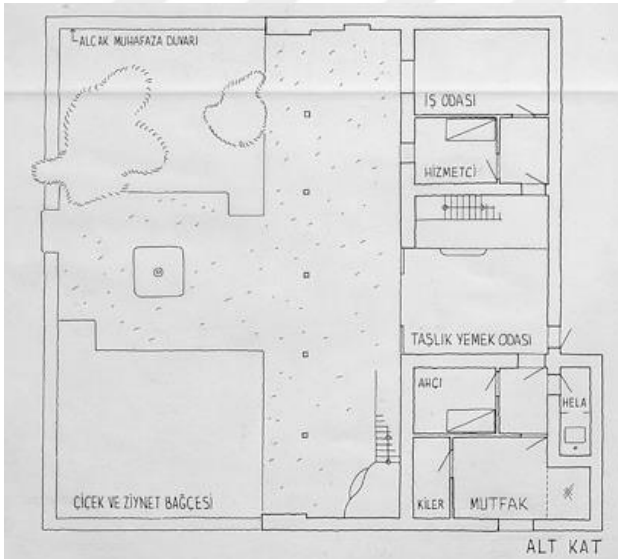
¹⁵⁵ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 45-46.

¹⁵⁶ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 45-46.

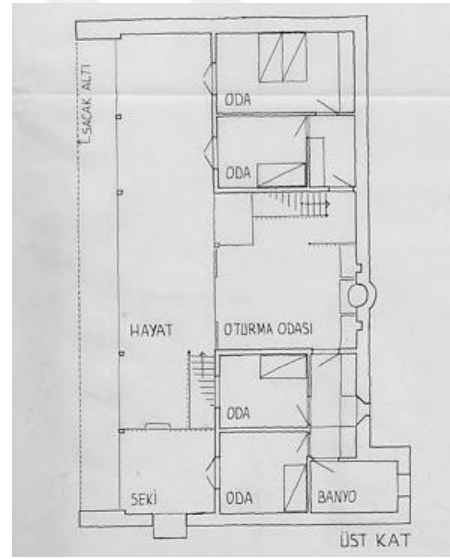
vermeyi uygun bulmamıştır. Kütüphanenin oval sofaya komşu duvarını oturma gruplarının yaslanacağı kapalı bir yüzey olarak kullanmıştır. [Şekil 4.93]

1941 tarihli **Raif Meto Evi**; Eldem'in konut projeleri arasında dış sofalı hatta "hayat"lı kelimesini kullanarak tasarladığı tek konuttur. İki katlı olan konut, zemin kat planında yani bahçe kotunda, tamamen bahçe ile iç içe bir plan çözümüne sahiptir. [Şekil 4.96] Mutfak, kiler, iş odası gibi servis mekânları ve hizmetli odası, bu katta düzenlenmiştir. Zemin kat planında, servis mekânlarının tam ortasında, Eldem'in çiziminde "taşlık yemek odası" olarak adlandırılmış, bahçeye tamamen açık bir eyvan bulunmaktadır. Yemek odası için ayrılmış eyvana üst kata erişim için merdiven de eklenmiştir. Zemin katta yer alan yemek odası eyvanının tam üzerinde birinci kat planında "oturma odası" olarak adlandırılmış ocaklı bir eyvan daha bulunmaktadır.

Birinci kat planında, bahçe ile merdiven ile bağlantılı hayata açılan dört yatak odası ve oturma odası yer almaktadır. [Şekil 4.97] Tüm odalar sadece hayata bakan duvarlarından ışık ve hava almaktadır. Oda cephelerinde yer alan iki kanatlı pencerelerin üzerinde, pencere genişliğinden daha az genişliğe sahip kafesli tepe pencereleri düzenlenmiştir. Konutun tüm mekânları yalnızca bahçeye cephelidir. Hayat; tek eğimli cephe ile örtülüdür ve cephesi tamamen bahçeye açıktır.

Şekil 4.96. Raif Meto Evi, Zemin Kat Planı, Adana, SALT SHE A., [TSHEPA023001].

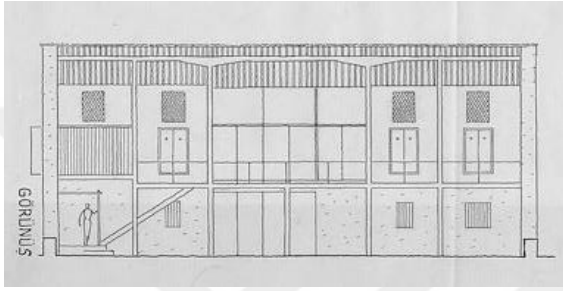

Şekil 4.97. Raif Meto Evi, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA023001].

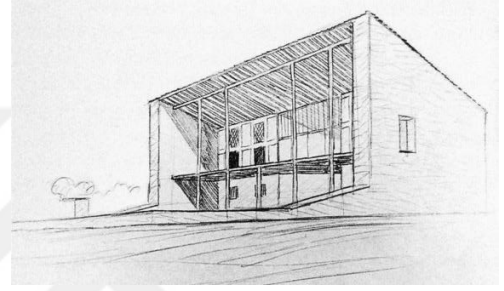
Eldem'in perspektif eskizlerinde ve ön görünüş çizimlerinde, sadece korkuluk ile çevrili olduğu görülen hayatın herhangi bir doğrama içermeyen cephesine karşılık, ocaklı oturma odası tavana kadar cam doğramalarla kapalıdır. [Şekil 4.98, Şekil 4.99] Hayat; bahçe kotuna basan beş kolon ile taşınmaktadır. Bu kolonlardan oturma odasının aksına gelen bir kolon eksilterek kalan dördü, hayatın üzerinden bahçeye

doğru saçak yapan çatıyı desteklemek için kullanılmıştır. Eldem'in oturma odasının orta aksına denk gelen bu kolonu saçağı desteklemek için st kota çıkarmaması, oturma odasının cephesini bölmek istememesinden kaynaklanmaktadır.¹⁵⁷ Bu zm ile; oturma odasının şeffaf cephesi kesintiye uğramadan hayat üzerinden bahçe manzarasına hâkim olabilmektedir.

Birinci kat planında yer alan odaların girişleri, hayat üzerinden değil, konutun arka cephesine paralel olarak verilen k koridorlar üzerinden verilmiştir. Odalara geçişi sağlayan bu koridorlara oturma odası üzerinden ulaşılmaktadır. Bu zm daha ağdaş bir kullanım için planın geliştirilme çabası olarak değerlendirilmelidir.

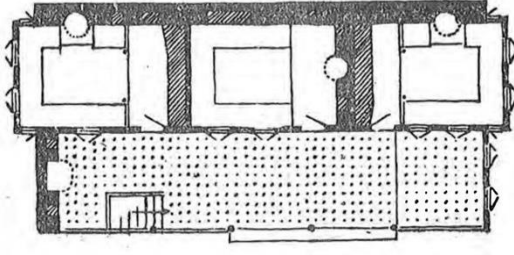
şekil 4.98. Raif Meto Evi, n Görünüş, Adana, SALT SHE A., [TSHEPA023001].

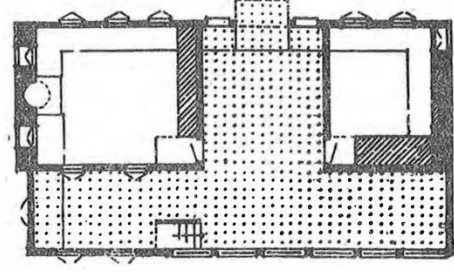
şekil 4.99. Raif Meto Evi, Perspektif Eskizi, Bozdoğan, Eldem, 2005, s.55.

Eldem'in; birinci kat planında yer verdiği hayatı, odalara geçişi için verilen diğer koridorların da düzenlenmesi nedeniyle plan üzümünde yalnızca bir sirkülasyon elemanı olarak ele almadığı anlaşılmaktadır. Hayat üzerinde bir basamak ile yükseltilmiş "seki "ye de yer verilmiştir.

¹⁵⁷ Benzer bir durum; Güzel Sanatlar Akademisi st salona çıkan merdiven cephesinde de uygulanmıştır. Aynı mekânın karşı yüzeyinde ara kolon olmasına rağmen, Eldem ve Handan merdiveni açığa çıkarmak ve merkezi vurgulamak için bu kolonu kullanmamayı tercih etmiştir.

Şekil 4.100. 19. Yüzyıldan kalma dış sofalı bir ev, Antalya, Türk Evi Plan Tipleri, Misal 36, s.43.

Şekil 4.101. 17. Yüzyıldan kalma dış sofalı, eyvanlı bir ev, Bursa, Türk Evi Plan Tipleri, Misal 52, s.50.

Türk Evi Plan Tiplerinde “Dış Sofalı Plan Tipi” olarak sınıflandırılabilen olan Meto Evi’nde Eldem, kendi kuramsal çalışmasında örneklerini gördüğümüz Anadolu Evlerinin birçok özelliğini kullanmaktadır. 19. Yüzyıldan kalma dış sofalı bir evde üç oda yan yana sıralanmıştır ve sofa oldukça uzun tutulmuştur. [Şekil 4.100] Odaların girişleri ve cepheleri yine aynı sofa üzerindedir. Eldem’in Raif Meto Evi’nde tasarladığı gibi, sofanın bir ucu seki ile sonlanmaktadır. Antalya’daki bu ev ile Meto Evi arasındaki fark sofa üzerinde yer alan ocak, Eldem’in tasarımda seki mekânını ısıtmak üzere konumlandırılmıştır. Eldem Türk Evi’ndeki dış sofalı plan tipinde sofanın uzaması ve seki ile sonlanmasını şu şekilde açıklamaktadır:

“Sofanın uzaması muhtelif şekillerde bölünmesine imkân vermektedir. Sofanın bir veya iki ucu, kerevet ve sekilikle döşenir veya buraları bir iki kademe yükseltilecek oturma yeri haline sokulur. Bazen bu yerler, dış cidarları bakımından sofadan ayrı tutulur ve mesela camekan veya pencereleli bir duvar ile çevrilir. Bazen sofadan direklik ile ayrılır hatta bu direkliğe camekanlar ilave edilir. Böylece sekilik adeta ayrı bir köşk ve hatta oda şeklini alır.”¹⁵⁸

Raif Meto Evi’ni değerlendirdiğinde, Türk Evi plan tiplerinde dış sofalı, eyvanlı plan tipi olarak örneklendirilen Bursa’daki konuta benzer şekilde, birinci katta yer alan oturma odası bir eyvan gibi odaların arasında konumlandırılmış ve camekanlarla kapatılarak dış sofadan ayrılmıştır. [Şekil 4.101] Geleneksel Türk Evi Plan Tipleri’nde verilen her iki örnekte de dış sofaya çıkan merdiven oda duvarlarından uzaklaştırılarak cepheye yakın konumlandırılmışken, Meto Evi’nde sofaya çıkan merdiven oda cephesine yapıştırılmıştır. Eldem; Raif Meto Evi’ni 1986 tarihli Bozdoğan ile yaptığı söyleşide şu şekilde anlatmaktadır:

“Meto Evi “dış sofalı” Anadolu evinin bir çeşitlemesidir; ocak için bir çıkma ve eyvan içinde bir oturma yeri yani taht... Bunların hepsinin kökleri Anadolu’dadır. Bu nedenle, buradaki arayışım, Amcazade Yalısı’nın simetrik ve biraz da abidevi tipiyle ilgili olandan tamamen farklıdır. Burada söz konusu olan, **iki bin yıllık Anadolu ev tipinin, çağdaş ihtiyaçları karşılamak için ve yeni malzemelerle yeniden yorumlanmasıdır.**¹⁵⁹ Ev, kerpiç tuğlası ya

¹⁵⁸ Eldem, Sedat Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s.42.

¹⁵⁹ Vurgu, tez yazarı tarafından yapılmıştır.

da taştan da olabilirdi. Bu, bir üslup araştırmasından çok, biçime yön veren yapısal mantığın araştırılmasıdır.”¹⁶⁰

Eldem’in yukarıdaki açıklamasıyla, Raif Meto Evi’nde Anadolu Evleri’nde var olan, kendi kuramsal çalışmaları nedeniyle çok iyi tanımladığı dış sofalı plan tipini biçimsel olarak aynen uyguladığını ifade etmektedir. Eldem’in bu projesinde asıl amacı bu plan tipini çağdaş ihtiyaçlar için yeni malzemeler kullanarak modernize etmektedir. Bozdoğan Eldem’in bu amacını “Raif Meto Evi projesi ise yüksek ince kolonlu betonarme verandasıyla Orta Anadolu kırsal yapı özelliklerini modern bir eve aktarma girişimi olarak özellikle çarpıcı bir örnektir.” şeklinde aktarmaktadır.¹⁶¹

Eldem’in Raif Meto Evi için tasarladığı taşıyıcı sistem, tek eğimli çatı gibi detaylar, Anadolu Evi’nin modern bir yorumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanju, Eldem’in mimarlığını şekillendiren bu modern yorumu “Ahşap karkas evlerin Eldem’i cezbeden yönü onların herhangi bir “milli” özelliği değil, daha ziyade modern yorumlara elverişli olmalarıdır. Başka geleneklerin olanaklarını ve başka yorumları hiçbir biçimde dışlamayan Eldem’in çalışmalarını besleyen de budur.” şeklinde ifade etmektedir.¹⁶²

Raif Meto evinde kullanılan dış sofa ne tam bir oturma mekânıdır ne de sirkülasyon elemanıdır. Eldem, bu projesinde geleneksel dış sofalı plan tipini biçimsel olarak değiştirmeden, ait olduğu çağın getirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda bu anlamda modernleştirerek yeniden yorumlamıştır.

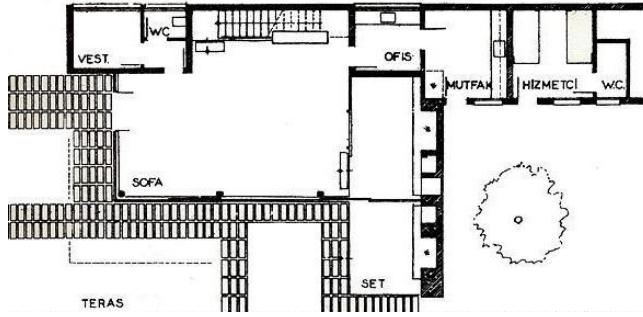
Eldem; Yeniköy’de 1945 yılında inşa edilen Safyurtlu Köşkü’nün yer aldığı bahçenin üst kotuna, yüksek bir teras üzerine 1952 yılında yeni bir köşk daha tasarlanmıştır. Safyurtlu Köşkü’nün aksine, yeni tasarlanan bu köşk, Eldem’in mimari dili olarak kabul gören belli başlı -özellikle sofa açısından ele alınırsa- niteliklere sahip değildir. Eldem 1950’li yıllardan sonra gerçekleştirdiği neredeyse tüm konutlarında, sofayı etkin biçimde kullanmasına rağmen **Safyurtlu II Köşkü** ve Büyükkada’da yaptığı Rıza Derviş Konutu; söz konusu konutlarından farklı bir çizgide ele alınmıştır. Richard Neutra ve F.L. Wright’ın mimarisinden izler taşıyan bu köşk için Eldem’in söylemlerini geride bırakmış olması ilginçtir. Safyurtlu Köşkü II için yazılan tanıtım metninde, bu iki konutun Eldem mimarlığında nasıl farklılaştığı Tanju; “Eldem’in 1950’lerde tasarladığı, giderek bir Eldem kanonu tanımlayacak sentaksa indirgenmiş, bir tür *formalizmden* uzak, en önemli iki konutundan biri olan II. Safyurtlu evi, [...] Neutra ve Wright ile

¹⁶⁰ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 55.

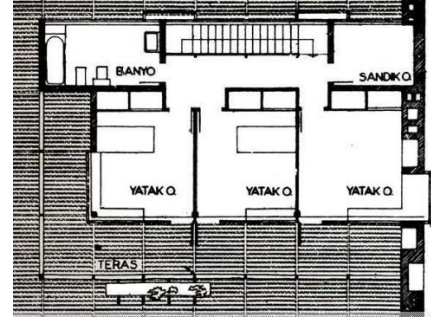
¹⁶¹ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 54.

¹⁶² Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 106.

örneklenebilecek iki farklı mimarlık eğilimi ile Eldem'in verimli ilişkisini ortaya koymaktadır." açıklamıştır.¹⁶³

Şekil 4.102. Safyurtlu Köşkü II, Zemin Kat Planı, Yeniköy, Arkitera Mimarlık Merkezi.

Şekil 4.103. Safyurtlu Köşkü II, Birinci Kat Planı, Yeniköy, Arkitera Mimarlık Merkezi.

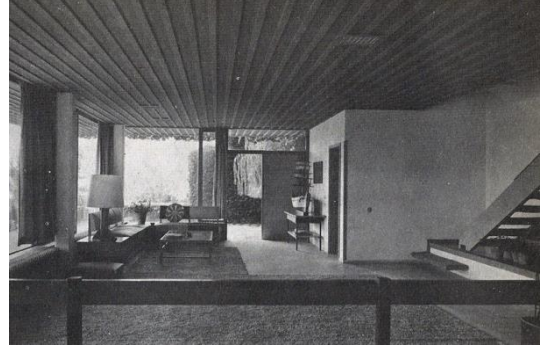
Safyurtlu Köşkü II'nin girişi, planda sofa olarak adlandırılan evin yaşama, dinlenme, yemek yeme mekânı olarak belirlenmiş tek mekânına açılmaktadır. Giriş için özel bir hol tanımlanmamıştır. [Şekil 4.102] Giriş ekseninin solunda kalan, kesit çizimlerinden de anlaşıldığı gibi istinat duvarına yaslanan kısım; vestiyer, tuvalet, merdiven, ofis, mutfak, hizmetçi odaları gibi servis mekânlarına ayrılmıştır. Manzara yönünde bu çizgisel servis bandına takılmış sofa ve sofadan tek basamakla kopartılarak yükseltelen, şömineli oturma alanı-seki yer almaktadır. [Şekil 4.104] Eldem evde yaşama alanı/salon olarak belirlediği tek mekânı sofa olarak adlandırmıştır. Şömineli oturma alanını bir basamaklık kot farkıyla sofadan ayırması Türk Evi'ndeki *sekiyi* anımsatmaktadır. Şömine duvarındaki niş düzenlemeleri eski Anadolu evlerindeki hücreli tertibi andırır.¹⁶⁴ [Şekil 4.105]

¹⁶³ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 161.

¹⁶⁴ Anonim. 1967. "Yeniköy'de Bir Köşk", Akademi, 1967/1-6. İstanbul. s. 6-9.

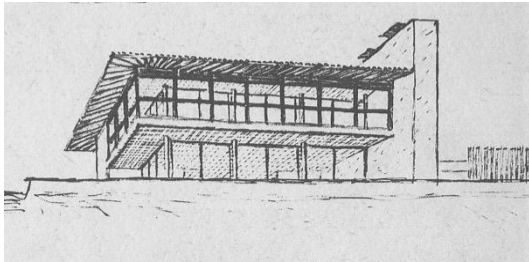

Şekil 4.104. Safyurtlu Köşkü II, Şömineli Oturma Alanına Bakış, Büyük Konutlar, 1982. s. 15.

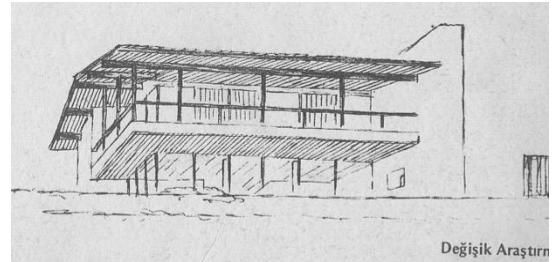

Şekil 4.105. Safyurtlu Köşkü II, Giriş ve Sofadan Görünüş, Büyük Konutlar, 1982. s. 15.

Mimarın “Büyük Konutlar” kitabında; Safyurtlu ikinci köşkünün görünüş perspektifleri üzerinde çatı ve saçak tasarımlarında değişiklikler yapılarak çalışılmış iki farklı eskiz yer almaktadır. Eldem’in bu eskizlerine bakıldığında üst kattaki odaların önünde boydan boya devam eden terasa dışı sofa görevi vermeye çalıştığı görülmektedir. Eldem bu eskizlerinde çatı saçığını destekleyen taşıyıcı dikmelerin farklı aralıkları üzerine denemeler yaparken, çatının eğimi ve taşıyıcıları üzerine de düşünmektedir. [Şekil 4.106, Şekil 4.107] Tanju’nun eskizlerle ilgili; “Ne salonun önünde yer alan zemin kat terasının üzerini örten yatak odaları terasının çıkması, ne de söz konusu terasın dışına sarkan, altları ahşap kaplanarak yataylık hissi güçlendirilmiş, saçaklar kolaylıkla tanımlanabilir hiçbir yerel ya da milli mimarlığın temsiliyetine soyunmazlar. Büyük Konutlar’da yayımlanmış çatı ve saçakların farklı biçimlendirildiği iki versiyon, söz konusu temsiliyet çabasına işaret eder; ancak uygulanan çözüm bu iki versiyondan bu bağlamda güçlü bir biçimde farklılaşır.”¹⁶⁵ şeklinde ilgi çekici bir yorum getirir.

Şekil 4.106. Safyurtlu Köşkü II, Çatı ve Saçak Eskizleri, Yeniköy, Büyük Konutlar, 1982. s. 13.

Şekil 4.107. Safyurtlu Köşkü II, Çatı ve Saçak Eskizleri, Yeniköy, Büyük Konutlar, 1982. s. 13.

Planda sofa olarak adlandırılan mekânın cephesi zeminden tavana cam ile kaplıdır. Bu şeffaflık; sofayı bahçe ile bütünleştirmiştir. *Akademi* dergisi proje metninde

¹⁶⁵ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 161.

“binanın etrafındaki yeşillikler içerisinde iyice yerleşmiş vaziyettedir”¹⁶⁶ tanımlaması, köşkün cephesine asılmış saksı içindeki sarmaşıkların cephe duvarlarını kaplamasına yapılmış bir göndermedir. Aynı yüksek camlar birinci kattaki odalarda da kesintisiz kullanılmıştır. Birinci kat terası zemin katın cephesine, evin geniş çatı saçağı ise birinci katın cephesine gölge düşürmektedir.

Köşkün birinci kattaki üç yatak odası, sofanın tam üstünde çözümlenmiştir. Servis bandı üst katta da banyo ve sandık odası olarak kullanılmaktadır. Oda katı planı son derece işlevseldir. Odaların tümüne ulaşan Boğaz manzaralı teras, köşeyi dönerek banyo duvarına saplanır. Köşkün girişi için saçak işlevi gören bu teras, dış sofa gibi üzerinden tüm odalara giriş sağlamaktadır. [Şekil 4.103]

Yapım sistemi betonarme olan konutun, akıcı bir mekân anlayışına sahip olduğunu ifade eden Coşkun, “Mutfakla servis alanlarının düzenlendiği giriş katı ve yatak odalarıyla banyoların sıralandığı üst kat olmak üzere iki katlı tasarlanmıştır. İkinci katın betonarme döşemesinin altından geçerek girilen zemin katın denize yönelen cephesinde bahçeye cömertçe açılan büyük cam yüzeyler ve kayan kapılar bulunur” açıklamalarında bulunur.¹⁶⁷

Geleneksel Türk Evinde zemin kat servis hacimlerine ayrılmışken, esas kat sofalar ve odalar için düzenlenmiştir. Bu modern Türk Evi ile zemin kat sofa ve salona bırakılmıştır. Esas kat artık odaların yer aldığı kattır. Bu süreçte sofa oturma/yaşama mekânına dönüşürken kesitte de odalardan ayrılmaktadır.

Modern, iç-dış birlikteliği arayan, farklı işlevlere hizmet eden mekânların birbirlerine akmalarını sağlayan, duvarlar ile sınırlanmayan yeni “mekân”, geleneksel mimarideki sofanın serbestliğinin yerini almaktadır. İşlevsel açıdan sofa gücünü kaybedince biçimsel bir öğeye dönüşmüştür. Safyurtlu II ve Rıza Derviş Köşkleri bu açıdan kıyaslanabilir. Sedad Hakkı Eldem konut mimarlığında geçmiş yani geleneksel Türk Mimarlığı önemsendirken güncel olan (Neutra, Wright) da tasarıma katkıda bulunmuştur.

Büyükada’da manzaraya hâkim bir noktada yer alan 1956-57 tarihli **Rıza Derviş Konutu**, plan şeması ve cephesi ile değerlendirildiğinde, Safyurtlu II Köşkü gibi, Eldem’in diğer konut projelerinden farklılaşır. [Şekil 4.108] Sivasız bırakılan betonarme taşıyıcılar, bakır örtülü hafif eğimli çatı, uzun çörtlenlerin kullanımı, terasları örten geniş çatı konsolları ve tüm bunların desteğiyle cephede kütle kurgusundan

¹⁶⁶ Anonim. 1967. “Yeniköy’de Bir Köşk”, Akademi, 1967/1-6. İstanbul. s. 6-9.

¹⁶⁷ Yalçın, Selcen. 2007. **50 Yaşında Bir Sedad Hakkı Eldem Tasarımı: Büyükada Rıza Derviş Villası**, Mimarist 2007/04, İstanbul. s. 89.

pencere boyutlarına yansıyan yataylık; Rıza Derviş Konutu'nu diğer Eldem konut projelerinden ayıran başlıca niteliklerdir. [Şekil 4.109]

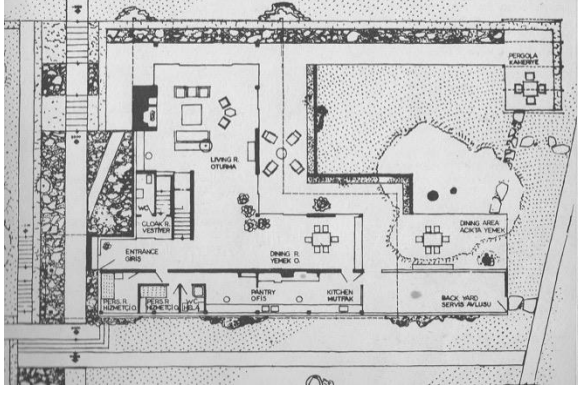
Şekil 4.108. Rıza Derviş Konutu, Büyükkada, Büyük Konutlar, 1982. s. 17.

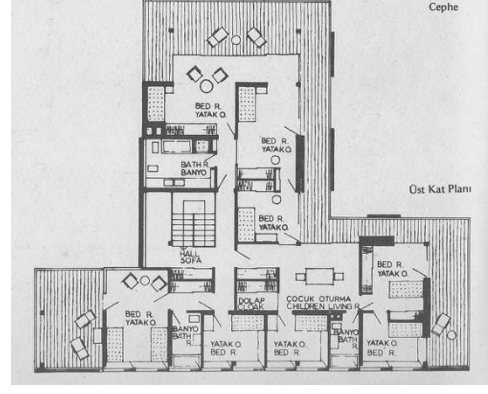
Şekil 4.109. Rıza Derviş Konutu, Büyükkada, [\[http://v2.arkiv.com.tr\]](http://v2.arkiv.com.tr).

Safyurtlu II Köşkü ile servis mekânlarının bant halinde çözümü bakımından benzerlik taşıyan Rıza Derviş Konutu zemin kat planında oturma ve yemek kısımları olarak tanımlanmış L biçimindeki şeffaf kütle, servis bandına yaslanmıştır. [Şekil 4.110] L planının iki kolunun kesişimde üst kata çıkan merdiven ve girişe destek sağlayan wc, vestiyer birimleri yer almaktadır. Servis bandına yaslanan kenar çevresinde yemek odası yer almaktadır. Oturma odası zeminden tavana uzanan büyük pencereler ile çevrelenmiş, bahçe ile güçlü kesintisiz görselliğe sahip bir mekândır. Rıza Derviş Konutu zemin kat planı, servis mekânlarının dışında duvarlar ile ayrılmamıştır. Birbiri içerisine akan tek bir mekân olarak tasarlanmıştır.

Birinci kat planında yer alan sekiz oda; kendi içinde üç grup olarak ayarlanmıştır. Servis mekânlarının üzerine denk gelen kısımda çocuklar için ayrılmış bir hol etrafında üç oda ve farklı bir koridor üzerinden girilen iki oda yer almaktadır. Oturma alanının üstüne gelen kısımda uzun kenardan cephe alan iki oda ve kısa kenardan cephe alan bir oda daha bulunmaktadır. Üst kat planının en dikkat çekici ögesi, yine Safyurtlu ile benzerlik taşıyan, odaları deniz cephesi boyunca bir dış sofaymışçasına birbirine bağlayan terastir. [Şekil 4.111]

Şekil 4.110. Rıza Derviş Konutu, Zemin Kat Planı, Büyük Konutlar, 1982. s. 17.

Şekil 4.111. Rıza Derviş Konutu, Birinci Kat Planı, Büyük Konutlar, 1982. s. 16.

Eldem'in sofa kelimesini bu projesinde sadece üst katta merdivenin önüne denk gelen küçük bir holde kullanmıştır. Bu projedeki Eldem'in modernist tutumu sofayı bu mekân içerisinde zaten hiç de aramadığını düşündürmektedir. Tanju'ya göre; "Eldem'in en önemli ürünlerinden biri olan bu yapı, II. Safyurtlu evi ile birlikte, bir tür ironik sapmadır. Mimarın, 1960'lerden itibaren, aşırı indirgenmiş, sentaktik bir dil ile büyük oranda disipline edeceği üretiminin dışında kalan söz konusu iki yapı, bu anlamda özenle kaçındığı, girmek ve denemek istemediği bir potansiyel alana işaret eder. Bu alanı kabaca şöyle tanımlamak olasıdır: Buradaki üretiminde, edinilmiş bir repertuarı, karmaşık ve farklı göndermeleri vb. vardır; ancak bütün bunlar, kuşkusuz Eldem'in üretimi bağlamında olabildiğince, saf ve bütünsel bir kimlik arayışı içinde ayıklanarak indirgenmez. Tersine, tüm mimari öğeler, repertuar ve göndermeler ağının olağan olumsuzluğu ve karmaşıklığı içinde, yeniden ilişkilendirilir. Başka bir ifade ile, tekrar aynı olanın değil, fakat *farklılığın* üreticisi olarak ortaya çıkar."¹⁶⁸

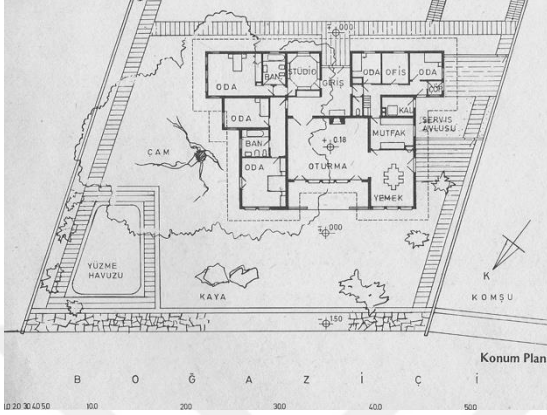
Safyurtlu II Köşkü ve Rıza Derviş Konutu'nun diğer Eldem projelerinin nasıl farklılaştığını ilişkin benzer bir görüşe sahip Bozdoğan'a göre ise "Kronolojik bir değerlendirme yapıldığında, Eldem'in Türk evi *leitmotifleri* üzerine çalışmaları, 1950'li yıllarda İkinci Dünya Savaşı sonrası kültürünün modernist söylemi doğrultusunda yaptığı denemeler sırasında kısa bir kesintiye uğrar. Yeniköy'deki Safyurtlu II Villası (1952) ve Büyükkada'daki Rıza Derviş Villası (1956-57), düz çıkmalı çatıları, geniş cam yüzeyleri ve Frank Lloyd Wright'ın Şelale Evi'ni anıştıran konsol elemanlarıyla bu dönemin tipik ürünleridir."¹⁶⁹

Kısa bir zaman aralığından sonra Eldem'in tasarladığı Kandilli'de yer alan 1965-66 tarihli **Prenses Moneim Yalısı**, sofa tartışmasını yeniden gündeme getirmektedir.

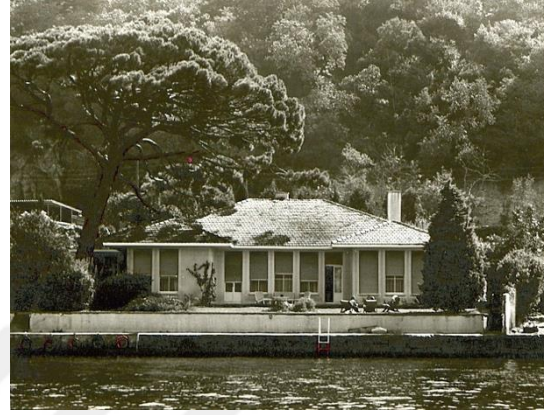
¹⁶⁸ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 173.

¹⁶⁹ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 99.

Eldem'in ifadesiyle Fazıl Paşa Sarayı'nın harem bahçesinde, o zamandan kalma fıstık çamı gölgesinde, tek katlı olarak inşa edilmiştir.¹⁷⁰ [Şekil 4.113] Eldem'in arşivlerinde bu yalıya ilişkin farklı farklı plan denemeleri bulunmaktadır. Kimi plan, cephe ve kesit eskizlerinde iki katlı tasarlanan oldukça büyük bir yalı fikrinden bilinmeyen nedenlerle vazgeçilmiş, plan çözümü sadeleşerek küçülmüştür.

Şekil 4.112. Prens Moneim Yalısı, Zemin Kat Planı, Büyük Konutlar, s. 28.

Şekil 4.113. Prens Moneim Yalısı, Boğaz Görünümü, SALT SHE A. [TSHEPA06102001].

Prens Moneim Yalısı, geleneksel *orta sofa* plan şemasına sahiptir. [Şekil 4.112] Giriş ve karşı aksında oturma olarak adlandırılan kareye yakın ölçülerdeki orta sofa, yalıyı servis mekânları ve yatak odaları olarak ikiye ayırmaktadır. Giriş holünün karşısındaki duvar şömine ile kapatılmış, oturma alanına geçiş, yatak odaları duvarına yakın tarafa alınmıştır. Yatak odalarına ulaşım sağlayan koridora geçiş oturma olarak adlandırılan orta sofa üzerinden değil, giriş holü üzerinden verilmiştir. Yemek odası mutfak nedeniyle Boğaz'a doğru ilerlemiş, sofaya hâkim bir eyvan olarak çözümlenme olanağından uzaklaşmıştır. Orta sofa/salon boğaz yönünde bir terasa açılmaktadır.

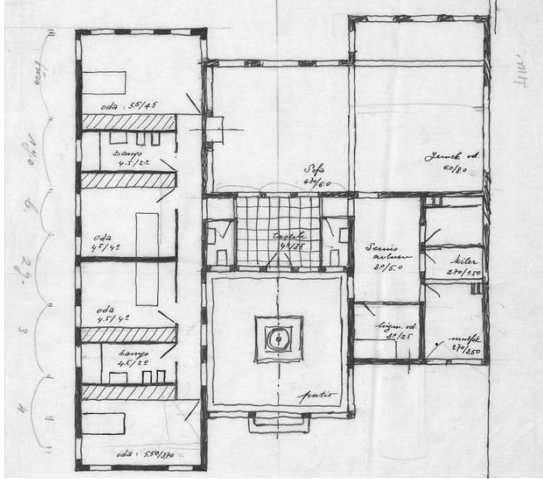
Orta sofa cephesi, yatak odaları ve yemek odası cephesinden geride bırakılmıştır. Bu çözüm ile Safyurtlu I Köşkü ile benzerlik taşımaktadır. Safyurtlu I Köşkü ile benzer diğer bir yanı, sofanın beş birimlik cephesinin ortada yer alan üç birimi sabit doğramaya, diğer simetrik iki birim bahçe terasına açılabilir kapılara ayrılmıştır. Eldem'in 1960'lı yıllarda tekrar ettiği modül sistemi, alt modüller olmaksızın cephede kendini hissettirmektedir ancak mekân çözümleri ile değerlendirildiğinde güçlü bir etkisi bulunmamaktadır. Yemek odası üç birim açıklık alırken yatak odası kısmındaki üç birimlik açıklığın biri kapatılarak diğer iki birimi pencere olarak düzenlenmiştir.

Prens Moneim Yalısı, plan çözümü ve cephe karakteri açısından değerlendirildiğinde 1960'lı yılların başlangıcından itibaren Eldem'i tanımlayan konut

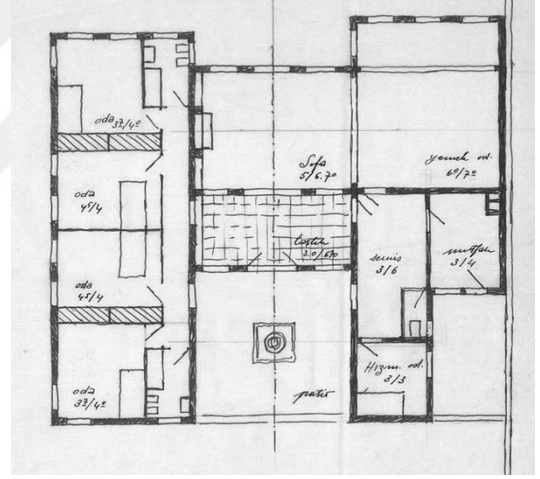
¹⁷⁰ Eldem, Sedad. 2005. **Büyük Konutlar**, İstanbul. s. 29.

tasarımları arasında erken dönem konutlarına yaklaşan bir durumdadır. Eldem üslubunun yalı üzerinde pek çok ögesini barındırdığını ancak iki özellikle bu yapının diğer konutlardan ayrıldığını belirten Tanju bu özellikleri; “[...] Öncelikle, olasılıkla yığma olan tek katlı yapının, bu yıllarda kural haline getirdiği betonarme elemanların ve düşey prekast elemanların gösterilmesi zorunluluğundan kurtulması, onu erken dönem konutlarına yaklaştırır. Benzer biçimde, cephelerde seramik ya da yapay taş kaplama kullanımının tercih edilmemesi de söz konusu yakınlaşmayı kuvvetlendirir. İkinci olarak, deniz cephesinde güçlü bir biçimde algılanan cephe modülasyonu, bir alt modülasyon tanımlayarak iç mekân organizasyonunu belirleyecek kadar baskın değildir; bu durum yalının dönemin diğer konutları kadar disiplinli bir plan semasına sahip olmasını engeller.” şeklinde açıklamaktadır.¹⁷¹

Eldem plan çiziminde “oturma” olarak adlandırmış olsa da bu mekânı eskiz çalışmalarında *sofa* olarak belirtmiş, giriş holünün değişimi ile orta sofanın ve yalının toplam alanı üzerine çeşitli denemeler yapmıştır.

Şekil 4.114. Prenses Moneim Yalısı, Plan Eskizi, Birinci Öneri, SALT SHE A., [TSHEPA06101012].

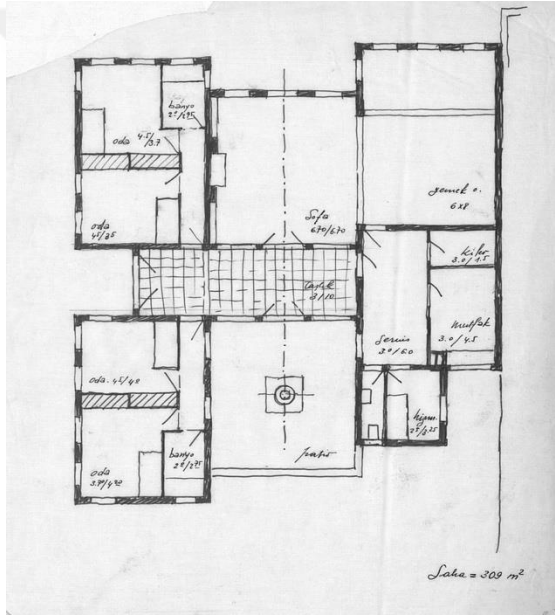
Şekil 4.115. Prenses Moneim Yalısı, Plan Eskizi, İkinci Öneri, SALT SHE A., [TSHEPA06101014].

Birinci ve ikinci öneri çiziminde yalı toplam 250 m² civarında çözümlenmiştir. Birinci öneride [Şekil 4.114] yalı girişi, sofanın aksında bahçeden birkaç basamakla yükseltilmiş, neredeyse sofa ile aynı boyutlarda, ortasında su ya da peyzaj ögesinin yer aldığı teras üzerinden verilmiştir. Giriş holü yerine taşlık kelimesi kullanılmış, giriş servis mekânları ve yatak odalarını birbirinden ayıran mekân haline gelmiştir. Taşlık girişi yatak odaları ve servis mekânları için yerleştirilmiş ıslak hacimler ile küçültülmüştür. İkinci öneride [Şekil 4.115] terasın, girişin sofanın ve yatak odalarının yerleşimi değişiklik göstermemektedir. Birinci öneride taşlıkta yer alan ıslak hacimler

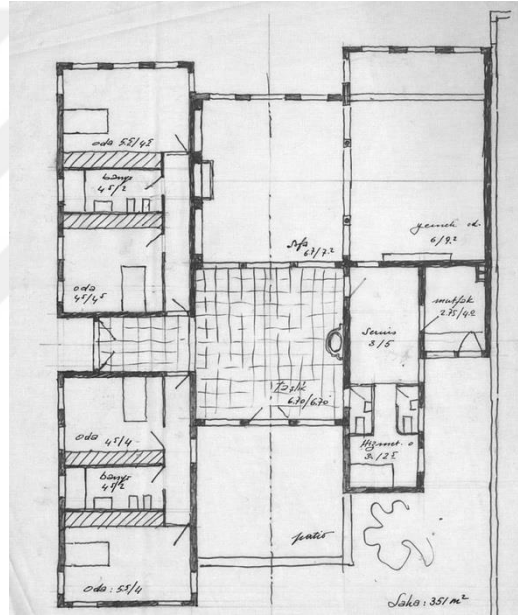
¹⁷¹ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 200.

ikinci öneride taşlıktan çıkarılmış, giriş mekânı sofa ile aynı cephe genişliğine getirilmiştir.

Eldem'in plan eskizlerindeki diğer iki öneri de birbirinin türevidir ve girişin yön değiştirmesi üzerinedir. Oda yerleşimleri ve taşlık aynı yerdedir ancak giriş yön odaları iki gruba ayıracak şekilde odaları yer aldığı kola geçer. Üçüncü öneride [Şekil 4.116] bant halinde düşünülen taşlık dördüncü öneride orta sofanın boyutlarına ulaşarak büyür. Taşlık sofa ile biçimsel olarak da benzer, şömine taşlık içerisine taşınır. Bu plan eskizinde yemek odası, sofadan iki kolon ile ayrılır ve Eldem repertuarındaki eyvan çözümüne erişir. Taşlığın büyümesi yalının toplam alanına da etki eder. Toplam alanı 250 m² olarak başlayan tasarım yaklaşık 350 m² büyüklüğüne ulaşır. [Şekil 4.117]

Şekil 4.116. Prenses Moneim Yalısı, Plan Eskizi, Üçüncü Öneri, SALT SHE A., [TSHEPA06101011].

Şekil 4.117. Prenses Moneim Yalısı, Dördüncü Öneri, SALT SHE A., [TSHEPA06101013].

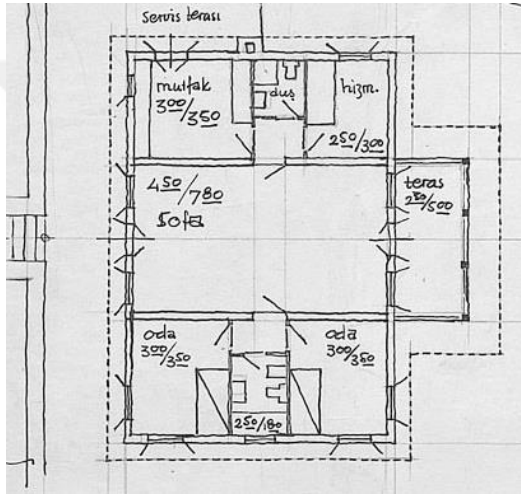
Eldem'in projeye ait eskizleri, sofa taşlık ve giriş holü konumları üzerine yaptığı çalışmalar, sofanın nasıl destekleneceği üzerine düşünceler üretmeyi hiç bırakmadığı anlamına gelmektedir. Eldem sofayı daha nitelikli hale getirebilmek için farklı farklı fikirler üretmeye çalışmıştır.

Eldem'in eskiz aşamasında kalmış diğer bir çalışması 1969 tarihli Büyükada'da yer alan **Taray Konutu**'dur.¹⁷² Eğimli bir arsa üzerinde yer alan yazlık konut, tek katlı olarak tasarlanmıştır. Orta sofalı planlanan yazlık konutun girişi için ayrı bir hol tasarlanmamıştır. [Şekil 4.118] Evin yaşama mekânı orta sofadır. Sofanın bir yanı,

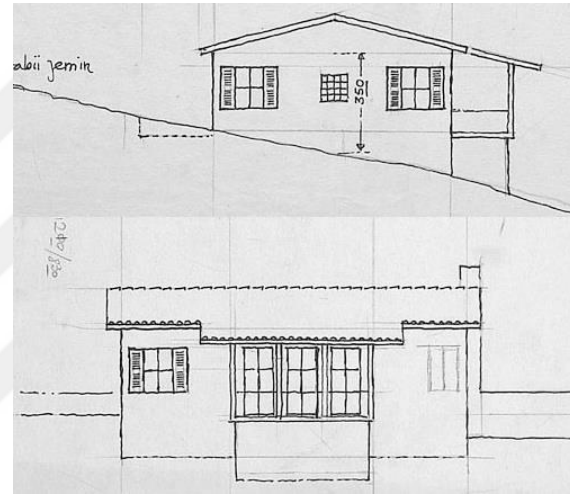
¹⁷² Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 205.

mutfak, wc, hizmetli odası gibi servis birimlerine, diğer yanı ise iki yatak odasına ayrılmıştır. Servis birimlerinin ve yatak odalarının kapısı doğrudan sofaya açılmamaktadır. Eldem odalar ve servis birimleri için küçük holler planlamıştır. Sofa duvarları üzerinde sadece karşılıklı iki adet hol kapısı bulunmaktadır. Plan şeması tamamen simetriktir.

Eldem'in Taray Konutu plan ve kesit çizimlerinde; sofanın ön bahçe kotundan yüksektir. Konuta arka bahçedeki tabi zemin kotundan birkaç basamak inilerek ulaşılmaktadır. [Şekil 4.119] Görünüş eskizinde sofanın yerden tavana yükselen üç büyük çift kanatlı doğramaya sahip olduğu, sofa çıkmasının ayaklar üzerinde olduğu görülmektedir.

Şekil 4.118. Taray Konutu Planı, Büyükkada, SALT SHE A., [Taray Konutu].

Şekil 4.119. Taray Konutu Kesit ve Görünüşleri, Büyükkada, SALT SHE A., [Taray Konutu].

4.2.2. Sofanın Biçimsel Olarak Korunması

Eldem'in; Boğaziçi ve yalıları üzerine yaptığı uzun soluklu araştırmalar, her iki yakasını ayrı ayrı hazırladığı Boğaziçi Yalıları, Boğaziçi Anıları gibi kitapları, Köçeoğlu ve Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı üzerine yayımladığı monografik çalışmaları, Boğaz üzerine hazırlanmış en zengin arşivlerden birini ortaya çıkarmıştır. Elde ettiği bilgi ve birikim ve içinde yetiştiği ortam onu Boğaz çevresinde çok sayıda yalı yapma imkânı bulan bir mimar olma şansı vermiştir. Tüm bu nedenler Eldem'in Boğaziçi ile derin ilişki kurmasını sağlamıştır.

Yücel; Eldem'in Boğaziçi'nde tasarladığı yalılar üzerine, yerel konular üzerindeki bütün çeşitlemelere rağmen Eldem, mimarlıkta bir bölgecilik yorumlayıcısı olarak elen alınamayacağını "Öncelikle eserleri yalnızca eskiz ve yeni iki başkentte, yani İstanbul ve Ankara'dadır. Fakat daha da önemlisi, onun referans aldığı Türk Evi bu yerel geleneğin idealize edilmiş bir türüdür: geleneğin en seçkin örnekleri genel olarak imparatorluk başkentinin zengin konakları ya da Boğaziçi Yalıları. Böylece, yayınlarında belgelediği *Boğaziçi Anıları* onun yapılarında yeniden yaratılmıştır. Yerek arketiplerin, akılcı, sistemli bir şekilde yeniden düzenlenmiş, klasik ve bir anlamda aristokratik yorumu, Türk mimarisinde tarih tarafından sorulan soruya verilmiş ilk yanıtıdır." cümleleriyle açıklamaktadır.¹⁷³

Boğaziçi Yalıları'nın su ile koru (bahçe) arasında özel kimliğini bulan sofa Eldem'in özellikle Boğaziçi'nde özellikle kıyıda ürettiği projelerde aynen korunması gereken bir figür haline gelmiştir. Boğaz'ın tarihine duyduğu özlemi her fırsatta dile getiren Eldem, Boğaz için yeniden üretme şansı geldiğinde, var olanı modernize ederek yaşatmayı hedeflemiştir. Bu nedenle bu başlık altında, Eldem'in Boğaziçi yalılarından öğrendiği biçimi tereddüt etmeden yinelediği, sofayı farklı denemelere tabi tutmadan, Boğaziçi bağlamında geçmişte de kullanıldığı biçimde aynen kullanmaya özen gösterdiği projelerine yer verilmiştir. Eldem için konut tasarımı etkin bir rol verdiği sofa, bu projelerde sembolik anlamıyla yaşatılmaya çalışılmıştır.

Kuban, Eldem'in yalı tasarımlarındaki tutumunu "Modern Türk Evi'nin ya da genel olarak konut mimarlığının tasarımında, Türk konut mimarlığının büyük gelenekleri çekim kutupları olmuşlardır. Savaş öncesinde Türk Evi Semineri'nin başta gelen düzenleyicisi olan Sedat Hakkı Eldem, bütün yaşamı boyunca eski ev mimarisinin incelenmesine dayanan modern bir Türk üslubunun peşinden koşmuştur. Uzun yılları

¹⁷³ Yücel, Atilla. 1983. **Contemporary Turkish Architecture**, Mimar: Architecture in Development, 10, s. 60-61.

kapsayan bu süreçte kendi üslubunu geliştirmiş ve Boğaziçi kıyılarında birçok yalıya imzasını atmıştır. Eldem'in geldiği son noktada yapısalci klasisizm olarak adlandırılabilir üslubu, oranları ve özenle ele alınan ayrıntı ve malzemeleriyle incelik kazanmıştır." şeklinde açıklar.¹⁷⁴

Eldem'in sofayı sembolik anlamda koruduğu konutlar bir ortak noktada buluşmaktadır; hepsi yalıdır ve Boğaziçi kıyıları için tasarlanmıştır. Eldem'in Boğaziçi ile bağlantısı bu noktada net bir şekilde görülmektedir. Boğaziçi'nde yer alan ve Eldem'in yenilediği saray, köşk ve büyük konutlar sofanın yorumu farklı olduğundan bu başlık altında değerlendirilmemiştir.

1938 tarihinde *Arkitekt* dergisinde yayımlanan **Ayaşlı Yalısı**¹⁷⁵, Beylerbeyi sahilinde, eski bir yalının yerine planlanan, Eldem'in Türk Evi Plan Tiplerinde tanımladığı, iki cepheli iç sofaya örnek olabilecek nitelikte, iki katlı bir yalıdır. [Şekil 4.120, Şekil 4.121]

Zemin katta; giriş ve merdivenin bulunduğu hol, giriş holü ile bağlantılı hizmet birimleri, misafir odası ve banyosu, ön cephede teras ve terasla bağlantılı salon, yemek odası gibi mekânlar yer almaktadır. Salon üst kat çıkmasının altındaki teras ile rıhtıma bağlanan, plan şemasının merkezindeki bir sofa niteliğindedir. [Şekil 4.122] Üst katta ise, üç adet yatak odası, banyo, tuvalet yer almaktadır. [Şekil 4.123]

Şekil 4.120. Ayaşlı Yalısı, Beylerbeyi, SALT SHE A., [TSHEPA019003].

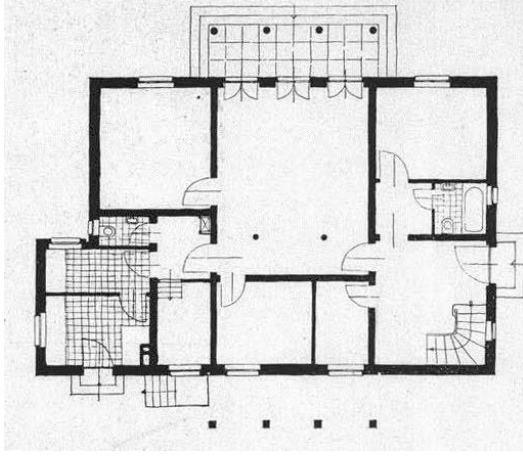

Şekil 4.121. Ayaşlı Yalısı, Beylerbeyi. SALT, SHE A., [TSHEPA019001].

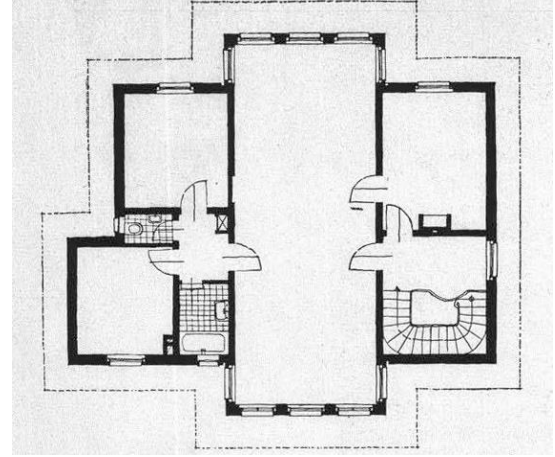
Zemin kat planında rıhtım terasına üç kapı ile açılan orta sofa üzerinde arka cepheye yakın konumlandırılmış iki kolon bulunmaktadır. [Şekil 4.124, Şekil 4.125] Bu kolonlar sofanın başladığı görünmez sınırı hissettirmek için yerleştirilmiştir. Kolon ile arka cepheye bakan hizmet odaları arasındaki sınırdaki kalan, yalının giriş aksından hizmet mekânlarından mutfağın bulunduğu kapıya kadar uzanan alan, servis koridorudur.

¹⁷⁴ Kuban, Doğan. 1985. **A Survey of Modern Turkish Architecture**, Architecture in Continuity, s. 72.

¹⁷⁵ Eldem, Sedad H. 1938. "**Beylerbeyinde Bir Yalı**". İstanbul. *Arkitekt* 1938/10-11. s. 213-217.

Şekil 4.122. Ayaşlı Yalısı, Zemin Kat Planı, Beylerbeyi, Arkitekt 1938/08, s. 216.

Şekil 4.123. Ayaşlı Yalısı, Birinci Kat Planı, Beylerbeyi, Arkitekt 1938/08, s. 216.

Zemin kat plan şemasının merkezinde yer alan sofa, üst kat planında gerçek boyutunu bulur. Yapının ön cephesinden arka cephesine uzanan, plan şemasının merkezinde, odaları birbirinden ayıran, iki cephede de dörder kolonun üstünde oturarak köşk gibi çıkma yapan bu mekân, proje metninde salon olarak belirtilmişse de evin sofasıdır. Birinci katta yer alan karniyarık sofa, ön cepheye ve arka cepheye bakan iki eyvanlı bir alan olarak da değerlendirilebilir. Bu değerlendirme doğrultusunda oda kapılarının açıldığı orta karanlık kısım esas sofadır. Eyvanlar oda kapılarıyla sınırlandırılmıştır.

Türk evi plan tiplerinde karniyarık plan şeması olarak tanımlanan, iki cepheli iç sofanın bu projede, plan şemasının esasını oluşturduğu görülmektedir. Eldem'in Türk evleri ve Boğaziçi Yalıları üzerine yaptığı uzun soluklu çalışmalar, bu bölgeye tasarlayacağı yeni bir yalı için, aklında vazgeçemeyeceği bir geleneksel imge oluşturduğu gerçeğini güçlendirmektedir. Eldem yeni bir yalığı tasarlarken, çok iyi bildiği bir plan şemasından hareket etmeyi tercih etmiştir. Tanju, Eldem'in Ayaşlı Yalısı'nda, Ağaoğlu konutundaki karmaşık ve müphem bir deneme olan oval sofası ile karşılaştırıldığında, yeniden canlandırmak istediği geleneksel yalı biçiminin normlarına daha sıkı bağlı kaldığını belirtir.¹⁷⁶

¹⁷⁶ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 78.

Şekil 4.124. Ayaşlı Yalısı, Zemin Kat Sofasından Deniz Cephesine Bakış, Beylerbeyi, Arkitekt 1938/08, s. 217.

Şekil 4.125. Ayaşlı Yalısı, Arkitekt 1938/08, s. 217.

Ayaşlı Yalısı'nda Eldem'in geleneksel yalılarının plan şemasına sadık kalışı projenin yayınlandığı *Arkitekt* dergisinde yer alan metin takdir cümleleri içermektedir:

"[...] Bina haricen geniş saçakları, ahşap panjurları ve kolonları ile bize elli, altmış sene evvelki sivil mimarimize ait yalıları hatırlatmaktadır. Mimar, çatıda eski tava kiremidi kullanmıştır. [...] Son zamanlara kadar yapılan ve hiçbir karakteri olmayan binalar yerine; yeni evlerimize, esasen eskiden pek bariz surette mevcut olan mimari karakterimizi vermek için yapılan bu gibi denemeler bize ümit vermektedir."¹⁷⁷

Arkitekt 'teki metnin değindiği gibi Eldem, geleneksel sivil mimarinin izlerini sadece plan şemalarında değil, cephe tasarımı, malzemelerde ve bu malzemelere ait detaylarda kısacası projenin bütününde görünür kılmaya çalışmaktadır.

1944 tarihinde *Arkitekt* dergisinde yayımlanan¹⁷⁸ **Tahsin Günel Yalısı** [Şekil 4.126] Yeniköy ve İstinye arasında yer almaktadır. İki katlı yalı, Boğaziçi'nin eski yalılarında hareketle tasarlanarak; giriş, dikmeler üzerine alınmış üst kat sofasının altında, üst katı taşıyan iki narin kolon arasından verilmiştir. [Şekil 4.127]

Giriş terası; zemin kat sofasını bahçeye bağlayan bir taşlık gibi çözümlenmiştir. Giriş kapısı, yalının merkezine konumlandırılmış *karniyarık sofaya* açılmaktadır. Sofanın deniz ve kara cephesi eğrisel olarak çözümlenmiştir. Giriş holü olarak tanımlanabilecek dar kısım giriş terasından yer alan iki kolon ve kolonların arasındaki tek bir basamak ile esas sofadan ayrılır, sağ taraftaki çift kapı ile, üst kata çıkan merdivene geçilir. Evin hizmet birimleri; Eldem'in daha önce Mecidiyeköy'deki

¹⁷⁷ Eldem, Sedad H. 1938. "**Beylerbeyinde Bir Yalı**". İstanbul. *Arkitekt* 1938/08. s. 213.

¹⁷⁸ Eldem, Sedad H. 1944. "**Boğaziçi'nde Bir Yalı**". İstanbul. *Arkitekt* 1944/07, 08. s. 147-153.

muhayyel projesinde¹⁷⁹ denediği mekân organizasyonundakine benzer şekilde, ayrı bir müstemilat olarak çözümlenmiştir. Hizmet birimlerine merdiven holü üzerinden ulaşım sağlanmıştır. Giriş holünün solunda ise büro ya da çalışma odası olarak ayrılmış, arka cepheye bakan bir oda bulunmaktadır.

Şekil 4.126. Tahsin Günel Yalısı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 147.

Şekil 4.127. Tahsin Günel Yalısı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 148.

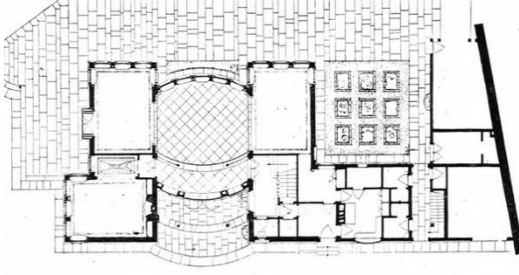
Zemin kat planında; denize ve bahçeye cephesi olan merkezi konumdaki sofanın deniz cephesi tarafında, karşılıklı eyvanlar olarak nitelendirilebilecek, sofa ile doğrudan bağlantılı simetrik iki mekân bulunmaktadır. Bunlar Eldem'in diğer konut projelerindeki [4.1.3. *Sofanın İki Eyvanlı Olarak Tasarlanması* başlığı altında incelenen projelerde olduğu gibi] mekân dizilimi düşünüldüğünde anlaşılacağı gibi oturma ve yemek mekânlarıdır. [Şekil 4.128]

Tahsin Günel Yalısı, sofanın sembolik duruşu kadar, girişinin yeri açısından da önemli bir plan organizasyonuna sahiptir. Eldem; daha önceki bölümlerde incelenen Moneim ve Ayaşlı Yalısı girişlerinde giriş ve sofa ilişkisini önemsememiştir. Günel Yalısı'nda sofa aksına yerleştirilen giriş, sofa üzerinden Boğaz'a bakışa sahiptir. Giriş aksının manzaraya açılması bakımından Eldem'in modern plan şemasının getirdiği giriş holü ve bu holü besleyen hizmet mekânları ilişkisini Boğaziçi'ne özel olarak değiştirmesi önemli bir adımdır.

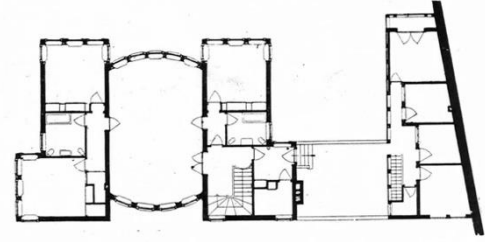
Birinci kat planında, zemin katta giriş terası, giriş holü ve esas sofa olarak değerlendirilen üç mekân birinci katta bir araya getirilmiştir. Eldem'in evin esas katında da sofayı sembolik anlamda koruduğu görülmektedir. Birinci kattaki yatak odalarının ikisi sofanın solunda yer alır, ortak kullandıkları bir banyoları vardır. Merdivenin bulunduğu sağ kısımda ise tek banyoyla üçüncü oda çözümlenmiştir. Bu odaların girişleri, sofaya kapı ile açılan ek koridorlarla sağlanmış, sofa duvarları

¹⁷⁹ Eldem, Sedad. 1932. **Villa Projesi**, Mimar 1932/01, İstanbul. s.17-19.

üzerinde sadece iki kapiya yer verilerek, sofanın bütünlüğü özellikle korunmuştur.
[Şekil 4.129]

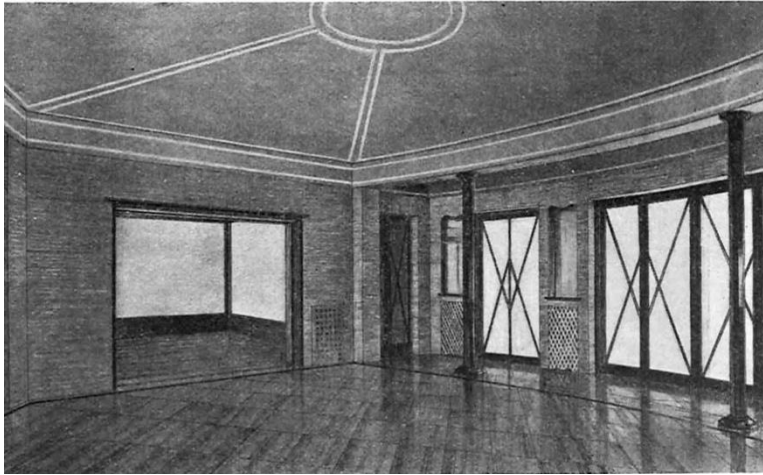
Şekil 4.128. Tahsin Günel Yalısı, Zemin Kat Planı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 148.

Şekil 4.129. Tahsin Günel Yalısı, Birinci Kat Planı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 149.

Sayar'ın yazdığı proje tanıtım metninde “bir üslup araştırması” olarak değerlendirilen Günel Yalısı'nın üslubunun Türk ampiri olduğu ileri sürülmüştür:

“[...] Bina gerek planının tertibi gerekse elevasyon, detay ve heyeti umumiyesi itibari ile tradisyonel bir üslup araştırmasının neticesidir. Türk mimarları içinde tradisyonel mimari araştırmaları ile daima ön safta gelen arkadaşımızın bu eserini yaratırken, eski pür Türk üslubundan ziyade bir Türk ampirine meyletmiş olduğu görülmektedir.¹⁸⁰”

Şekil 4.130. Tahsin Günel Yalısı, Zemin Kat Sofasından Giriş Cephesine Bakış Eskizi, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 148.

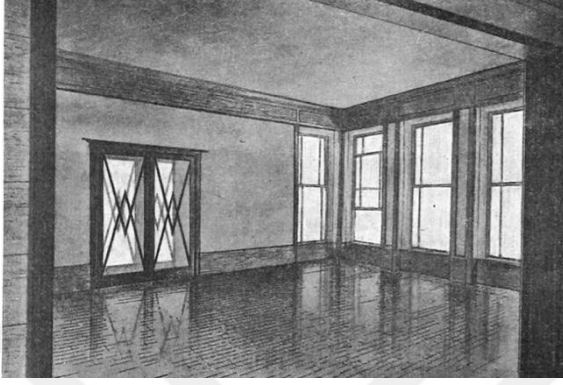

Şekil 4.131. Günel Yalısı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 149.

Eldem'in Günel Yalısı'nın hem zemin kat hem de birinci kat sofası için hazırladığı eskizler, sofanın yalı tasarımında etkin bir rol oynadığını kanıtlar niteliktedir. Zemin kat sofasından giriş cephesine bakışı anlatmak için hazırladığı eskizde, yemek odası için ayrılan eyvanı, yemek odasının arkasındaki servis birimlerine ve üst kata çıkışı sağlayan merdivene ulaşım için bırakılan kapıyı detaylı bir biçimde çizmiştir. [Şekil 4.130] Giriş cephesinin şeffaf tutulduğu ve giriş kısmının iki adet narin kolonla sofadan

¹⁸⁰ Eldem, Sedad Hakkı. 1944. “Boğaz İçinde Bir Yalı”, 1944/03-04. İstanbul. s. 147.

ayrıldığı eskiz üzerinden rahatlıkla okunmaktadır. Sofayı ve giriş holünü yalnızca kolonlar ayırmamaktadır. Zemin döşemesinde ve tavan detaylarında esas sofayı ve giriş alanını ayıran çizgiler bırakılmıştır. Giriş cephesinde minimum ölçülerde kullanılan taşıyıcı duvarlar, iç mekân zenginliğini katacak biçimde nişlerle düzenlenmiştir. [Şekil 4.131]

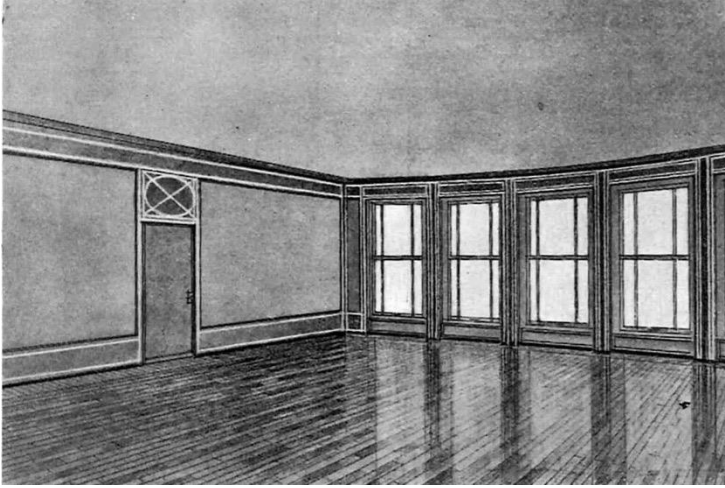

Şekil 4.132. Tahsin Günel Yalısı, Zemin Kat Oturma Mekânı Eskizi, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 152.

Şekil 4.133. Günel Yalısı, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 150.

Eldem'in zemin kat için çalıştığı iç mekân eskizlerinden bir diğeri, zemin kat sofasına eyvan olarak eklenen, yalının yan cephesine çıkış kapısına sahip oturma mekânına aittir. [Şekil 4.132] Eldem'in bu eskizinin, yalının inşaatından sonra aynı mekânın dış cephesinden çekilen fotoğrafı ile birebir örtüştüğü görülmektedir. [Şekil 4.133]

Şekil 4.134. Tahsin Günel Yalısı, Birinci Kat Sofasından Cepheye Bakış Eskizi, Yeniköy, Arkitekt 1944/07, s. 152.

Şekil 4.135. Günel Yalısı, Üst Kat Sofası, Yeniköy, SALT SHE A., [TSHEPA01702003].

Birinci kat sofası eskizi, mekânı yer döşeme malzemesinden, duvarda uygulanacak ahşap çitalarla çerçeve oluşturulmasına kadar detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Birinci kat sofasının büyüklüğü, iç mekân perspektif eskizi üzerinden de kolaylıkla

okunmaktadır. Sofaya her iki cepheden de ışık veren beş eşit parça halinde hazırlanmış pencere boşlukları, Eldem'in 1960'lı yıllarda benimseyeceği cephe modüllerinin denemeleri olarak kabul edilebilir. [Şekil 4.134] Eldem'in eskiz üzerindeki detaycılığı, uygulama sırasında olumlu sonuç vermiştir. Birinci kat sofasından cepheye bakarak çekilmiş fotoğraf ile eskiz arasındaki tek fark, mekânı ısıtmak için pencere parapetlerinin önüne eklenmiş kalorifer petekleridir. [Şekil 4.135]

Eldem'in Ayaşlı Yalısı'nda olduğu gibi, iki cephe sofa temasına bu projede de sadık kaldığını ve aynı plan tipinin biraz daha büyük ve karmaşık bir çeşitlemesini tasarladığını düşünen Tanju, Tahsin Günel'de asıl konut kısmının, eğrisel biten sofa ve sofanın iki yanında çıkma yapan odaları ile sahip olduğu simetri yapının baskın karakterini belirlediği, üst katta ise, Sedat Hakkı'nın bu dönemdeki bütün sofa denemelerinde olduğu gibi, sofanın kullanımı ve anlamı soru işaretleri yarattığı düşüncesindedir.¹⁸¹

Tanju'nun bahsettiği soru işaretleri, sofanın boyutsal olarak sahip olduğu etkin rol gibi tasarımdaki bütüncül mekân anlayışıdır. Yalının zemin katında, iki eyvan ve bir sofa üçlemesi ile tanımlanan yaşama mekânıyla eşdeğer boyutlarda tasarlanan birinci kat planındaki sofa, tüm oda boyutlarından büyüktür ve basit bir dolaşım mekânı olarak tasarlanmadığı açıktır. Ancak zemin katta düzenlenmiş yaşama mekânları düşünüldüğünde, birinci kat sofasının yaşama mekânı olarak görev alması da zordur. Sofada oda kapıları için herhangi bir düzenleme, sofa çıkması yapılmamıştır. Deniz ve kara yönünde eyvan, seki gibi farklı ara mekân ilişkileri çözümlenmemiştir. Tüm bu nedenler göz önüne alındığında, Eldem'in Tahsin Günel Yalısı plan organizasyonunda, Boğaziçi'ne ait olma bağlamı üzerinde durduğu, özellikle birinci - Eldem'in tabiriyle esas- kattaki sofayı işlevsel bir anlam yüklemeyen, daha sembolik bir anlamla koruduğu ortaya çıkmaktadır. Tanju bu durumu "[...] Sofa, bir kez daha Sedat Hakkı'nın geleneksel ve yerli olan ile ilişkilenesindeki belirleyici tema olarak ortaya çıkmaktadır. [...] Oval sofanın iki tarafında yer alan ve denize doğru köşk benzeri çıkma yapan yemek ve oturma odaları ile iki eyvanlı divanhaneye dönüşen yaşama mekânı, Sedat Hakkı'nın tutkulu bir biçimde izini sürdüğü sofa teması ile aktüel yaşama alışkanlıklarının en iyi örtüştüğü çözümü oluşturur." diye açıklar.¹⁸²

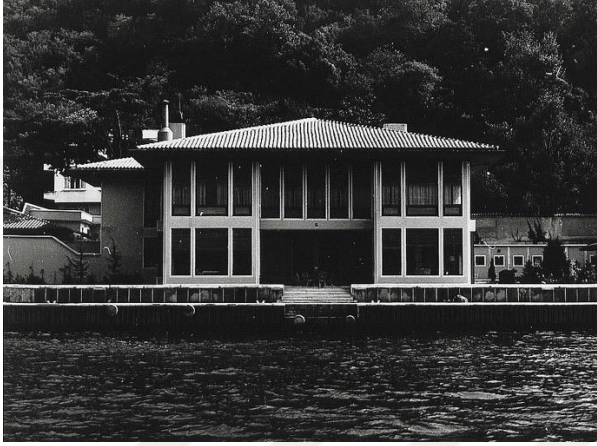
Tahsin Günel Yalısı, 1978-1980 yılları arasında yine Eldem tarafından geleneksel karniyarık plan tipine sadık kalınarak yeniden düzenlenmiş, değişen ev sahipleri nedeniyle **Ilıcak Yalısı** olarak isim almıştır. Tasarım yenilenirken Eldem, çocukların

¹⁸¹ Tanju, Bülent. 2009. **Sedat Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 76.

¹⁸² Tanju, Bülent. 2009. **Sedat Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 76.

bölümüne geçiş veren camdan bir pasaj ile kış bahçesi ve bahçede de Osmanlı bahçelerindeki kameriyelerden İngiliz bahçelerindeki pitoresk pavyonlara değişik çağrışımlar yapan, ayrı bir “çay köşkü” eklemiştir.¹⁸³

Vaniköy İskelesi'nin ve Vaniköy Cami'nin hemen yanında yer alan **Suna Kıraç Yalısı**, Eldem'in belirttiği üzere¹⁸⁴ arsada bulunan eski bir yalının mevcut duvarlarından yararlanılarak 1965 yılında inşa edilmiştir. Karniyarık plan tipine sahip iki katlı yalının zemin katında yaşama alanı ve servis mekânları bulunurken, birinci kat planı yatak odalarına ayrılmıştır.

Şekil 4.136. Suna Kıraç Yalısı, Ön Görünüş, SALT SHE A., [TSHEPA05802022].

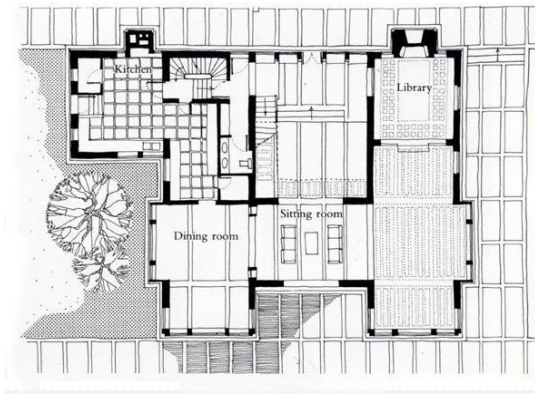
Şekil 4.137. Suna Kıraç Yalısı, Boğazdan Vaniköy Cami'ne Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA05802023].

Tahsin Günel Yalısı'nda olduğu gibi, Suna Kıraç Yalısı'nın da girişi sofanın aksına alınmıştır. Giriş, Eldem'in mermer sofa olarak nitelediği iki kat yüksekliğinde galerili mekândan üç basamak yüksektir. [Şekil 4.138] Giriş; yalının kuzeydoğu yönüne konumlandırılmış servis mekânlarına geçişi sağlarken, üst kata çıkan merdivenlerle de kesişmektedir. Yalının servis kısmı, zemin katta yemek salonu ile ilişkili çözümlenmiş mutfak ve ıslak hacimden meydana gelmektedir. Mutfak ile giriş arasında konumlandırılmış servis merdiveni üst katta hizmetli odasına çıkışı sağlamaktadır.

Kıraç Yalısı'nın tam merkezine konumlandırılmış mermer sofa, yalıyı orta sofalı plan tipi olarak sınıflandırmaktadır. Galerili tasarlanmış iki katlı sofa zemin kat ile oda katı arasında ilişki kurarken; aynı zamanda yalının deniz cephesinde oturma odasını ve yemek odasını birbirine bağlamaktadır.

¹⁸³ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 100.

¹⁸⁴ Eldem, Sedad. 1982. **Büyük Konutlar**, İstanbul. s. 32.

Şekil 4.138. Suna Kırac Yalısı, Zemin Kat Planı, Arkitera Mimarlık Merkezi.

Şekil 4.139. Suna Kırac Yalısı, Birinci Kat Planı, Arkitera Mimarlık Merkezi.

Eldem'in 1960'lı yıllarda kullandığı modül sistemi, Kırac Yalısı tasarımında da kullanılan bir ögedir. Plan ve görünüşlerde kullanılan modül sistemi, bahçenin zemin düzeninde de devam ettirilmiş, beyaz mermer bordür arasında kullanılan tuğla döşeme modül sistemini gözle görülür kılmıştır. Tanju, bahçeye de hâkim olan modül sistemini "Yüzme havuzu, havuz pavyonu ve bir limonluk içeren bahçenin yolları, Eldem üslubunun başka bir disiplin elemanı olan modül mantığını vurgulamak üzere mermer şeritler arasına tuğla kaplanmıştır. Ancak, her ne kadar sınırlı da kullanılmış olsa, eski evin duvar izleri bahçede gösterilen modülün yalının bütününün mekân organizasyonunu belirlemesini engellemiştir." şeklinde yorumlamıştır.¹⁸⁵

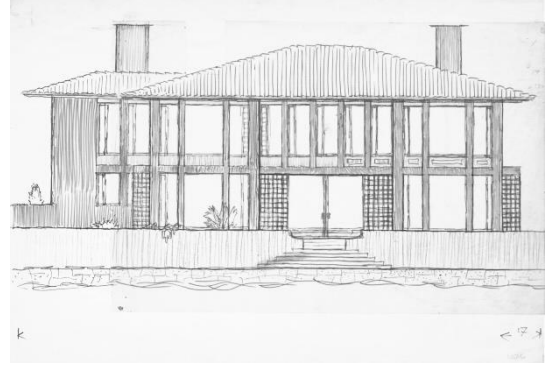
Zemin kat planında Boğaz cephesine sahip mekânlar arasında en geniş açıklığa sahip olan mekân yine sofadır. Yemek odası ve oturma odası Eldem'in Kırac Yalısı için oluşturduğu dikdörtgen dört modülden oluşurken [107 cm genişlik], sofa beş modüle sahiptir. Yemek odasının ve oturma odasının Boğaz cephesi iki tek modüllük dar pencerenin ortasında iki modülden oluşan daha geniş bir pencere ile kurgulanmıştır. Sofada ise Eldem alanda verdiği genişliği cepheye eklediği tek modüllük duvarlarla daraltmayı seçmiştir. Üç modül genişliğinde cam yüzey iki eşit parçaya bölünmüş, rıhtıma açılan sürme kapılar olarak düzenlenmiştir. Sürme kapıların önüne ahşap kafesli paneller eklenmiştir. [Şekil 4.140]

Sofa cephesine eklenmiş iki duvar, kafes paneller için yaslanma yüzeyi oluşturmaktadır. [Şekil 4.141] Kırac Yalısı sofası, zemin kat cephesinde geri çekilmiş gölgeli bir yüzeye sahipken, birinci kat cephesinde yatak odalarının üç modüllüne karşın beş eşit modülle, öne çıkarılmıştır.

¹⁸⁵ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 196.

Şekil 4.140. Suna Kıraç Yalısı, Rihtımdan Görünüş, SALT SHE A., [TSHEPA05802027].

Şekil 4.141. Suna Kıraç Yalısı, Görünüş Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA05801016].

Kıraç Yalısı cephesine hâkim simetri, sofanın ekseninde kurulmuştur. Sofanın tek sayıdan oluşan modül sayısı simetri eksenini yaratmak için önemlidir. Bozdoğan, Eldem'in geleneği yorumlamadaki akılcılığını net bir biçimde sergilediğini düşündüğü Kıraç Yalısı'ndaki simetrik cephe düzenini "[...] Sonuçta deniz cephesinde elde edilen simetri ile biçim bütünündeki basitlik ve mükemmellik, Eldem'in -özellikle denizden görünüş konusunda- gösterişçi yeniliklerden çok, daha önce denenmiş örneklerle dayalı, akılcı ilkelere yaptığı vurguyu örneklemektedir. Eldem ürünü bir yalı her şeyden önce Boğaz'a yapılmış bir jesttir." diye açıklamaktadır.¹⁸⁶

Bozdoğan'ın belirttiği gibi, Eldem Boğaz'a yaptığı projelerde yeni bir tasarım çalışmasına girmek yerine, Boğaz'a ait, mevcut olanı incelemiş, modern hayata entegre ederek akılcı çözümlerle yeniden yorumlamıştır.

Şekil 4.142. Zemin Kat Galerili Orta Sofa Perspektifi, SALT SHE A., [TSHEPA05803001].

Şekil 4.143. Zemin Kat Galerili Orta Sofa, SALT SHE A., [TSHEPA05802016].

Yalının yatak odalarından oluşan birinci kat planına [Şekil 4.139], sofada yer alan tek kollu merdiven ile çıkılmaktadır. Merdiven üst katta dar bir köprü koridor ile

¹⁸⁶ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 103.

sonlanmaktadır. Eldem'in zemin katta girişin tam aksına yerleştirdiği galerili orta sofa için çizdiği perspektifte tıpkı cephe kurgusunda olduğu gibi korkuluklarla beş eşit parçaya bölünen köprü koridorun bir modülü tek kollu merdivene ayrılmıştır. [Şekil 4.142, Şekil 4.143]

Zemin katta oturma ve yemek mekânları arasında yer alan sofa, birinci katta Boğaz'a manzaralı iki baş odayı birbirine bağlayan bir hobi odasına dönüşmüştür. Birinci kattaki sofa; köprü koridor üzerinden dolaplarla ayrılmıştır ve kapısızdır. Eldem'in galerili karniyarık sofayı kurmuşken, birinci kat planında sofayı yüksek dolaplarla çevreleyerek arka cephe ile ilişkisini koparması çelişkili bir durumdur.

Tanju, Suna Kıraç Yalısı tasarımının Eldem üslubunun çatı, saçak, beyaz sövelerle vurgulanmış düşey pencere oranları, iki yanda çıkmalarla tanımlanan cephe simetrisi gibi tüm retorik elemanlarına sahip olduğunu savunur ve plan organizasyonunda da tanıdık bir düzenlemenin olduğunu "Deniz tarafında yer alan yaşama mekânları, ortada simetri ekseninde yer alan bir sofa ve bu sofaya açılan iki eyvan ile tanımlanır. Bunlardan, servis hacimleri tarafında olan yemek odası, diğeri asıl formel salondur." cümleleriyle açıklar.¹⁸⁷ [Şekil 4.144]

Suna Kıraç Yalısı'nın zemin kat organizasyonunda üç yönlü eyvana sahip salonun kara tarafındaki eyvanının devamında, salon kotundan iki basamak ile yükseltilmiş, tam orta aksına büyük bir şömine duvarı tasarlanmış, kitaplık olarak adlandırılan yeni bir mekân eklenmiştir. [Şekil 4.145] Kitaplığa eklenen bu şömine yalının arka bahçesi için de ocak duvarı oluştururken, simetrisinde mutfığa eklenmiş şömine bacasıyla, yalının giriş cephesinde dengeli bir kompozisyon kurmaktadır.

Şekil 4.144. Sofadan Yemek Salonuna Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA05802017].

Şekil 4.145. Salondan Kitaplığa Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA05802014].

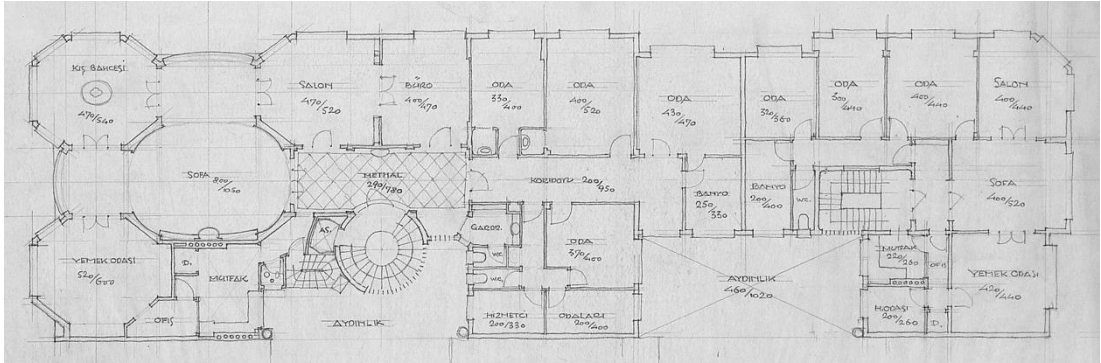
¹⁸⁷ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 196.

4.2.3. Sofanın İki Eyvanlı Olarak Tasarlanması

Eldem, özellikle 1956-65 yılları arasına tarihlenen Uşaklıgil Köşkü ile birlikte, konutların yaşam alanları için yeni bir formül geliştirmiştir. Uşaklıgil Köşkü oturma alanı plan organizasyonu sonrasında tarihlenen neredeyse tüm konut projeleri için örnek oluşturmuş, şemayı benzer biçimlerde sıklıkla tekrar etmiştir. Eldem'in sofayı iki eyvanlı olarak tasarlandığı bu konutlarda; sofa çoğunlukla çalışma ve yemek için ayrılmış eyvanlar arasında yer almaktadır. Kimi konut projelerinde çalışma eyvanı oturma odasına dönüşür ancak plan şeması değişime uğramaz. Sofa üçlü mekân diziliminde tam ortada yer almaktadır ve konutun yaşama alanlarına geçişte ilk uğranılan mekândır. Diğer bir deyişle, sofa yaşama alanlarının konut içi sirkülasyonla birleştiği yerde konumlandırılmıştır.

Bu başlık altında Eldem'in sofayı iki eyvanlı olarak tasarladığı konut projeleri ayrıntılı bir biçimde ele alınarak incelenecektir.

Eldem'in inşa edilmemiş, muhayyel projelerinden biri olan 1932 tarihli **Haşim Beyefendi için Apartman Projesi** iki eyvanlı sofanın ilk oluşmaya başladığı konut projelerindedir. Sedad Hakkı Eldem Arşivi'nde "Harbiye Caddesi'nde Haşim Beyefendi için Apartman Katlar Projesi" başlığı ile yer alan projeye ait tek bir plan çizimi vardır. [Şekil 4.146] Proje; Eldem'in sofa ile ilgili arayışlarının güçlü izlerini taşıdığı için incelenmeye değerdir.

Şekil 4.146. Haşim Beyefendi için Bir Apartman, Tip Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA005001].

Harbiye'de uzun kenarından bitişik nizamlı, üç cephesi açık bir arsada yer alan projede apartman her katta iki dairesi düzenlenmiştir. Daireler için iki farklı çekirdek tanımlanmış, tahminen girişleri de birbirinden farklı iki apartman dairesi yan yana getirilerek plan şeması kurgulanmıştır. Daire boyutları birbirinden oldukça farklıdır. Eldem'in farklı iki giriş tanımlamasının sebebi bir kattaki iki dairenin nitelik farklılıklarını ortak kullanılan merdivenlerde de hissettirmek istemesidir çünkü evlerden biri daha

itibarlı bir plan çözümüne sahiptir. Dairelerin boyut farklılıkları ilginçtir ki oda sayılarında bir farklılık yaratmamıştır. Her iki dairede de salon ve yemek odası dışında sofa olarak adlandırılmış bir mekân bulunmaktadır. Yatak odası, hizmetli odası sayıları, ıslak hacimleri ve mutfak, ofis gibi hizmet alanları birbiri ile eşdeğer niteliktedir.

Büyük daireye, aydınlık içindeki yarı şeffaf döner merdivenle ulaşılmaktadır. Bu merdivene ek olarak asansör ve dairelerin hizmet birimlerine bağlantı sağlayan servis merdiveni planlanmıştır. Ev girişinde büyük bir giriş holü yer almaktadır ve bu hol evin yaşama alanı ile yatma alanını kesin bir şekilde ayırmaktadır. Giriş holü üzerinden salona, büroya, sofaya ve yatak odalarının yer aldığı koridora açılan dört kapı yer almaktadır. Yemek odasına hizmet veren mutfak, ofis gibi birimlere geçmek için ise kapısı olmayan dar bir koridor bırakılmıştır. Giriş holü, ortak merdiven gibi aydınlık üzerinden ışık almaktadır.

Eldem'in büyük daire için planladığı sofa, idealleştirilmiş, son derece büyük (evdeki tüm mekânlardan daha fazla taban alanına sahiptir) bir mekândır. Sağır cepheye bitişik duvarda şömüne yer almaktadır. Sofaya giriş holünden çift kapı ile girilmektedir. Eliptik sofa, komşuya bitişik cepheye yaslanmış yemek odası, tam köşeye yerleştirilmiş kış bahçesi ve simetriğinde yer alan salon ile çevrelenmiştir. Oval sofanın kış bahçesi ve yemek odası ile eşit büyüklükte kış bahçesi ve salon ile arasında yer alan isimsiz bırakılmış ara mekân uzantıları, Türk Evi birimlerinden eyvanlarla benzer niteliktedir. Eldem, sofanın niteliğini esas mekânlar arasına yerleştirdiği bu eyvanlarla zenginleştirmiştir. Bu eyvanlar sofanın gün ışığı almasını sağlamaktadır. Ayrıca yemek odası, kış bahçesi ve salona eyvanlardan girilmesi sayesinde sofanın eliptik duvarları temiz kalmıştır.

Küçük daireye yine aydınlıktan ışık alan üç kollu merdiven ile ulaşılır. Bu dairenin girişinde diğer dairenin sahip olduğu giriş holü yoktur. Odalara ulaşımı sağlayan koridor ile benzer büyüklüklere sahip bir mekân yer almakta olup plan şemasında isimsiz bırakılmıştır. Girişin tam karşısında sofa kapısı bulunmaktadır. Aynı giriş koridoru sofa kapısı dışında, hizmet birimlerine ve odaların yer aldığı koridora açılan iki kapıya daha sahiptir. Bu daire için servis merdiveni oluşturulmadığından muhtemelen mutfak girişi için merdiven sahanlığında kapı bırakılmıştır. Hizmetliler evin giriş kapısını kullanmak yerine doğrudan merdiven holüne açılan bu ikinci kapıyı kullanmaktadır.

Eldem büyük dairede olduğu gibi, küçük dairede de sofadan vazgeçmemiştir. Komşuya bitişik cepheye yaslı yemek odası ile, köşeye yerleştirilmiş çift cepheli salon

arasında her iki mekândan da büyük ölçülere sahip sofa yerleştirilmiştir. Ancak büyük dairedeki eyvanlara bu dairede yer verilmemiştir. Bir önemli fark, yatak odalarından birinin kapısının sofaya açılmasıdır. Bu odanın ev halkı tarafından büro olarak da kullanılabilceği düşünülmüş olabilir. Haşim Bey Efendi Apartman projesinde yer alan iki daire arasındaki en temel fark; birinde idealleştirmeye çalışılan ve tasarlanan bir sofanın yer almasıdır. Temsil kimliği de içeren bu sofa, diğer daire çözümünde sadece plan organizasyonunu sağlayan, özelleştirilme çabası olmayan bir mekândır.

Tanju, Haşim Bey Efendi Apartman Projesi planında sofanın boyutlarını diğer mekânların boyutları ile karşılaştırır ve büyük dairede yaklaşık 105 m²'lik bir alanın sadece sofaya ayrıldığı sonucuna ulaşır. Tanju bu kadar büyük bir alanın sofaya ayrılmış olmasını Eldem'in mimari takıntılarında biri olarak değerlendirir. Tanju bu değerlendirmesini; "Her iki dairede de sofa vardır ve nasıl kullanılacağı anlaşılamayan, kaldı ki anlamları da kullanımları ile açıklanamayacak bu sofalar planların en önemli elemanıdır. Sofalar, sirkülasyon elemanı değildir, her iki daire de hol ve koridor ile fazlasıyla donatılmıştır. Salonlar, yemek odaları ve konut için tanımlı diğer mekânlar da bulunduğu göre, her iki dairenin sofaları da Sedad Hakkı için sıradan konut işlevlerinin ötesinde bir anlama sahiptir. Küçük dairenin sofası, konutun en büyük mekânıdır: 20,8 m². Ancak sofanın önemi ve Sedad Hakkı mimarlığı içindeki takıntılı yeri, bir kez daha çarpıcı bir biçimde büyük dairede kendi ifadesini bulur. Şömineli bu mekân tam 84 m²'dir." cümleleriyle gerekçelendirmektedir.¹⁸⁸

Eldem'in Haşim Beyefendi için tasarladığı apartman projesi; *Arkitekt* dergisinde aynı yıllarda yayımlanan inşa edilmemiş fikir projeleri üzerinden değerlendirildiğinde, apartman içerisinde yer alan konut olmasına rağmen, tekil konutlarda olduğu gibi kendisinin sofa mekânına bakışını, sofanın plan şemasındaki merkezi konumu ve önemi hakkındaki tüm düşüncelerini destekler niteliktedir. Eldem sofaya; yemek odası ve salona verdiği kadar fazla önem vermektedir. O yıllarda Eldem'e göre sofa, evin önemli bir ögesidir ve Tanju'nun da belirttiği gibi konut işlevlerinin ötesinde bir anlama sahiptir. Diğer taraftan Haşim Beyefendi Apartman Projesinin 1930 yıllara rastlayan tarihi bir geçiş dönemine işaret etmektedir. Köşk ve yalılarda yaşayan halkın apartman dairelerine geçişiyle, alışık oldukları konut içi mekân boyutları, apartmanlarda da aranmış, bu arayış daire planlarının büyümesine neden olmuştur. Eldem'in sofayı aristokratik yaşamdan izler taşıyacak, temsil kimliğinde tasarlanmasının nedenlerinden biri yaşadığı dönemin sosyo-kültürel yapısının getirdikleridir.

¹⁸⁸ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 41.

Sofanın evin merkezini oluşturduğu önemli bir örnek olan, Yeniköy'de tarihi Tıngıroğlu bahçesinin bir bölümü üzerine inşa edilen 1944-45 tarihli **Safyurtlu Köşkü**¹⁸⁹, [Şekil 4.147] mevcut istinat duvarları ve setler kullanılarak planlanmıştır. Köşk güneydeki büyük bahçeye yönelmiştir.¹⁹⁰ [Şekil 4.148]

Şekil 4.147. Safyurtlu Köşkü, 1944. SALT SHE A., [TSHEPA02506001].

Şekil 4.148. Safyurtlu Köşkü, SALT SHE A., [TSHEPA02506002].

Büyük Konutlar kitabında iki ayrı plan şeması paylaşılan köşkün inşaatı 1945 tarihli plan şeması kullanılarak tamamlanmıştır. Eldem'in ilk etüdünün yalınlığı ve mekânların net kullanımı aslında uygulamak istediği plan şemasını ortaya koymaktadır. [Şekil 4.149] Bazı eklerle büyütülmüş yeni şema; arkadaki istinat duvarı ile köşk arasında kalan ilk tasarıdaki çocuklar bahçesinin küçültülüp odaların kademeli olarak bu istinat duvarına kadar yaslanmasıyla elde edilmiştir. [Şekil 4.150] Bu genişleme ile arka odaların her birine ıslak hacim eklenmiştir.¹⁹¹ İki ayrı plan şeması arasındaki en büyük fark, yemek odası ve çalışma alanı arasında kalan, evin merkezini tanımlayan alan 1944 tarihli ilk planda *sofa* olarak etiketlenirken, 1945 tarihli planda *salon* olarak tanımlanmıştır.

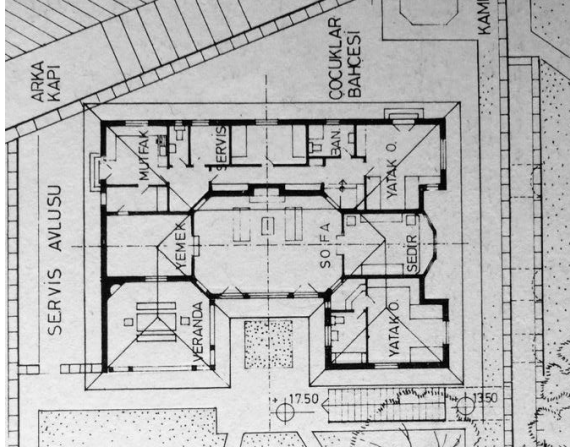
Safyurtlu Köşkü'ne, merdivenle alt kottan ulaşılan merkezinde kare boyutta yeşillendirilmiş bir alanla desteklenmiş büyük bir manzaraya sahip terastan girilir. Bu teras, köşkün plan şemasına hâkim elemanı olarak, tüm odalarınkinden büyük boyutlara sahip iki eyvanlı sofanın bahçe cephesine dik eksenine konumlandırılmıştır.

¹⁸⁹ Eldem, Sedad Hakkı. 1982. **Büyük Konutlar**, İstanbul. s. 8-11.

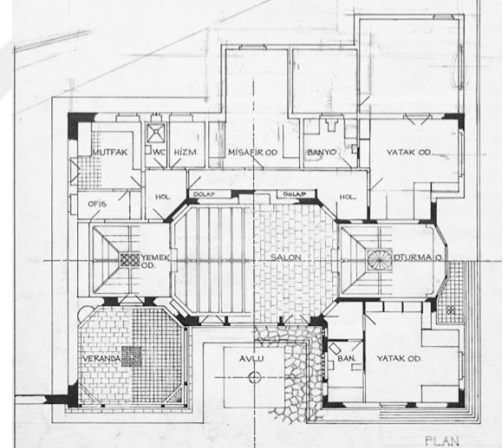
¹⁹⁰ Köşk inşaatı; II. Dünya Savaşı nedeniyle yaşanan sıkıntılardan etkilenmiş, malzeme temininde sorunlar yaşanmıştır. Köşkün yapımı sırasında kullanılan bazı malzemeler; yanmış ya da yıkılmış köşklere çıkarılıp yeniden kullanılmıştır.

¹⁹¹ Projenin son restorasyonu Utarit İzgi üstlenmiştir. Konutun yenilenme sürecinde sofa, mekân kuruluşu açısından korunmuştur.

Giriş için cephenin sağ ve sol kısmında çift kapılar bırakılmıştır. Köşk, istinat duvarından servis avlusu ile uzaklaştırılmış, bu duvar yönünde tamamen sağır bir cepheye sahiptir. Servis avlusundan işleyen diğer giriş, mutfak ve ofis gibi birimlerle ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda bu girişten arka odalara geçilen koridora da ulaşabilmektedir. Eldem orta sofalı plan tiplerinde olduğu gibi oda kapılarını sofa duvarı üzerine yerleştirmek yerine sofanın şömüne duvarının arkasına gizlediği geçit koridor üzerinden odalara ulaşımı sağlamıştır. Sofanın çalışma odası ile birleşen pahlı duvarı üzerinde odalara geçiş için bir kapı bırakılmıştır. Oda kotunun sofanın döşemesinden daha yüksek tutulması, eski Türk Evleri'nde seki ve seki altı tanımlamalarıyla ilişki kurmaktadır. Eldem'e göre sofa döşemesi; bahçeden içeriye tereddütsüzce girilen kamusal bir alanken, odalara ulaşımı sağlayan hol daha özel bir alan tanımlamaktadır. Diğer taraftan Safyurtlu Köşkü'nde sofa, konumu itibariyle sirkülasyon ağırlıklı işlevini yitirmiş, oturma ağırlıklı bir işlev kazanmıştır. Bu durum, sofanın yerine odalara geçiş için ayrı bir koridor, sirkülasyon alanı gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Şekil 4.149. Safyurtlu Köşkü, Vaziyet Planı, 1944. Büyük Konutlar, s.8.

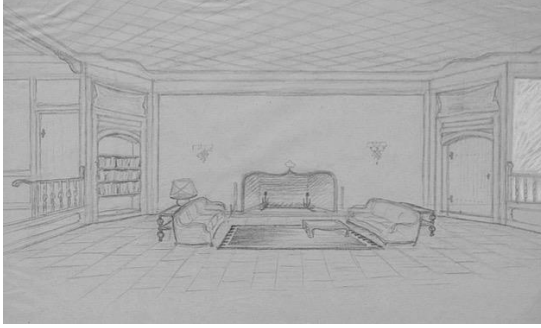

Şekil 4.150. Safyurtlu Köşkü, 1945. Bazı eklerle büyütülen yenilenmiş plan şeması, Büyük Konutlar, s.10.

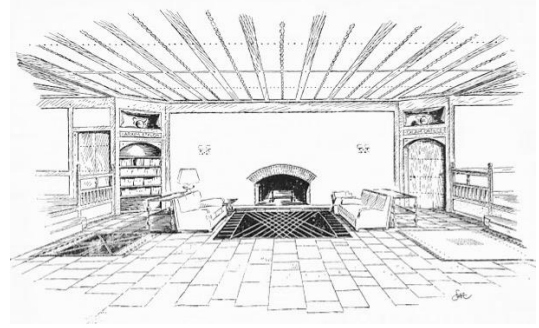
Safyurtlu Köşkü'nde plan şemasına hâkim iki eyvanlı orta sofa, köşk planını bahçenin yer aldığı güney yönüne paralel bir eksenle iki bölüme ayırmaktadır. Kuzeyde, servis mekânları ile odalar ıslak hacimleriyle beraber çözümlenmiştir. Sofanın güneydeki bahçeye açılan cephesinin batısındaki köşede veranda, simetrisinde doğusundaki köşede ise bir yatak odası bulunmaktadır. Köşke yaklaşımın olduğu alt kotta yer alan giriş bahçesinden bakıldığında köşkün bahçe cephesinin merkezinde eyvanın sağ ve sol (batı ve doğu) köşelerinde ise iki simetrik odanın var olduğu görülür.

Merkezi konumdaki orta sofa, odaların ve servisin yer aldığı arka birimlerden ortasında şömüne olan bir duvar ile ayrılmaktadır. Eldem; sofanın şömüne duvarı

üzerine farklı eskizler yapmıştır. Plan organizasyonun ve bakış yönünün değişmediği eskizlerde farklı şömine açıklıkları ve tavan kaplamaları görülmektedir. [Şekil 4.151, Şekil 4.152]

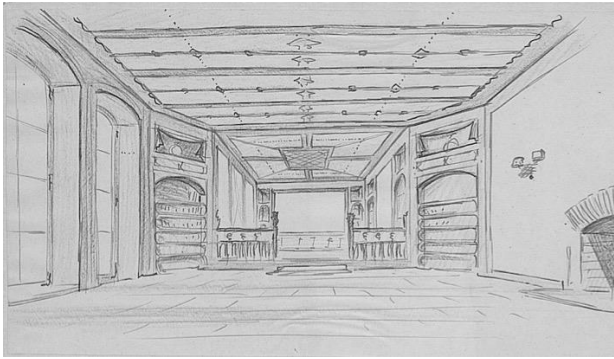

Şekil 4.151. Sofadaki şömine duvarına bakış eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA02505001].

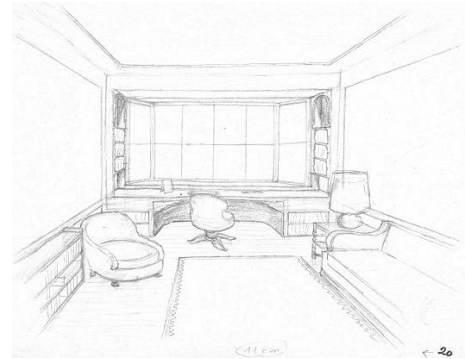

Şekil 4.152. Sofadaki şömine duvarına bakış eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA02501003].

Sofanın doğusu ve batısında, bir basamak ile yükseltilmiş, ahşap parmaklıklarla sofadan ayrılan, sekilik olarak da tanımlanabilecek iki eyvan yer almaktadır. Batı yönündeki eyvan, servis mekânları ile doğrudan bağlantılı bir yemek salonu işlevini üstlenmiştir. [Şekil 4.153] Bu eyvanın cephesi veranda yönündedir. Sofanın eyvanla bulunduğu pahlı duvarlar; arka mekânlara geçiş imkânı vermemektedir, kitaplık vb. olarak kullanılmak üzere raflarla donatılmıştır. Plan şemasında sedir olarak nitelendirilmiş Eldem'in pahlı çıkımlar yapan cam cepheye dayalı çalışma masası eskizi, batıdaki eyvanın plan şemasında sedirle tefriş edilmiş olmasına rağmen çalışma odası olarak tasarlandığını göstermektedir. [Şekil 4.154]

Şekil 4.153. Sofadan Yemek Odasına Bakış Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA02505002].

Şekil 4.154. Sofadan Çalışma Odasına Bakış Eskiz, SALT SHE A., [TSHEPA02501031].

Eldem, orta sofa ve eyvanlar arasındaki bir basamaklık kot farkının, ahşap parmaklıkların yanı sıra döşeme ve tavanda kullanılan malzemeler farklılığıyla da vurgulamak istemiştir. [Şekil 4.155] Pahlı duvarlarla sekiz köşeli form alan sofanın döşemesi mermerdir. Eldem mermeri kullanırken, sofanın önünde yer alan giriş

terasını göz önünde bulundurarak sofayı; Türk Evi'nde "taşlık" olarak nitelendirilen mekâna girilmesine referans vermeyi amaçlayarak taş malzeme ile döşemiştir. Eyvanlarda ise ahşap döşeme kullanılmıştır. Döşemedeki bu malzeme farklılığı; eyvanların daha uzun süreli oturularak vakit geçirilen yerler, sofanın ise dış mekân ile ilişkili bir mekân olarak anlaşıldığını göstermektedir. [Şekil 4.156]

Şekil 4.155. Sofadan Yemek Odasına Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA02502020].

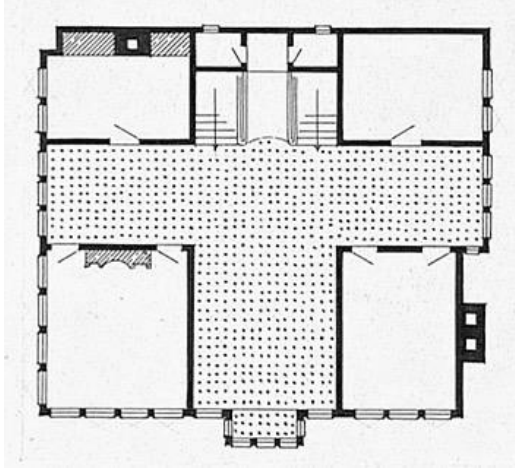

Şekil 4.156. Yemek Odasından Sofaya ve Çalışma Odasına Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA02502004].

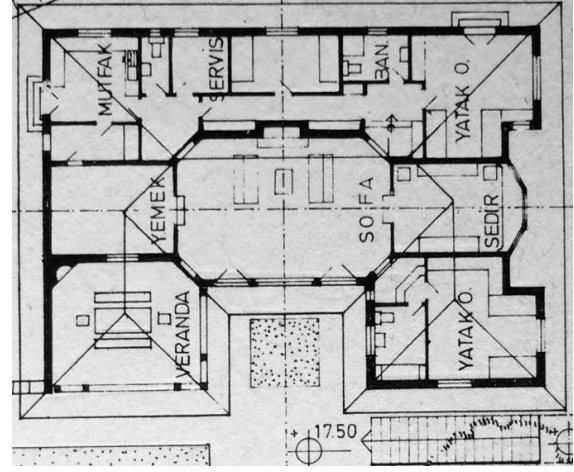
Eldem'in sofada kullandığı mobilyalar ve tam simetri eksenine yerleştirdiği şömine; mimarın sofayı köşkün ana mekânı olarak düşündüğünü ortaya koymaktadır. Oturma birimlerinin giriş kapılarının bulunduğu bahçe tarafından uzaklaştırılarak şöminenin yer aldığı tarafta yerleştirilmiş olması, sofanın bir taraftan iç-dış ilişkisini kurarken, diğer taraftan eyvanlar arasındaki bir geçiş mekânı niteliği taşıdığını göstermektedir.

Safyurtlu Köşkü planı; Eldem'in Türk Evi Plan Tiplerinde iç ve orta sofalar başlıkları altında verdiği birçok örneği anımsatmaktadır. Eldem; iç sofalı plan tiplerinden eyvanlı ve yan sofalı plan tipine verdiği örnekler arasında yer alan Afyonkarahisar'daki Turunççuzade evini betimlerken; evin uzun eksenindeki sofaya dik ekseninde iki küçük sofanın ilave edildiğini, bu ilavelerle elde edilen haç şeklinin dört kolu arasındaki dört boşluğa odaların yerleştirildiğini ifade etmiştir.¹⁹² Afyonkarahisar'daki evde sofa olarak tanımlanacak mekân, küçük bir balkon çıkmasına sahip, merdivenin karşısına denk gelen dikdörtgen alandır. Eldem'in bahsettiği diğer iki küçük sofa; odalara girişi sağlayan dolaşım alanlarıdır ki bu alanlar oturma, dinlenme vb. işlevlere hizmet etmemektedir. [Şekil 4.157, Şekil 4.158]

¹⁹² Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 126.

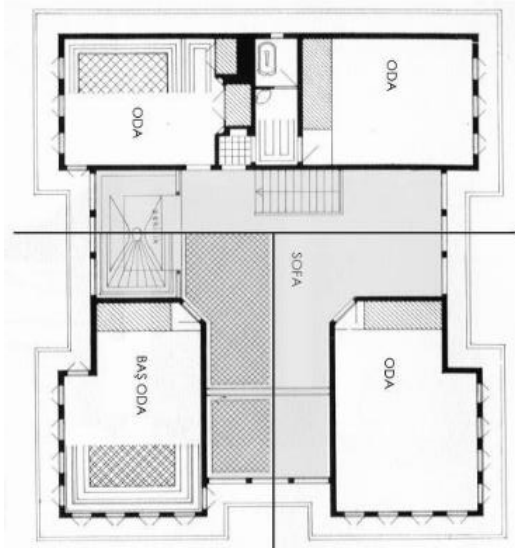

Şekil 4.157. Turunççuzade Evi Plan Rölövesi, Afyonkarahisar, Türk Evi Plan Tipleri Misal 184.

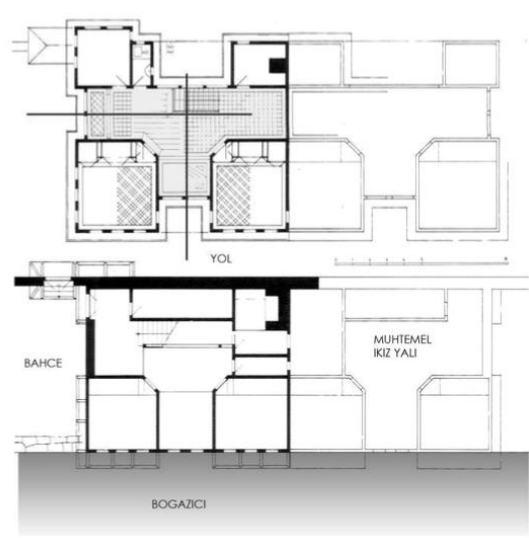

Şekil 4.158. Safyurtlu Köşkü, 1944, Büyük Konutlar.

Safyurtlu Köşkü ile Turunççuzade Evi plan şeması arasındaki en büyük fark, ön cephedeki odaların arasında giren eyvanın dış mekâna terk edilmiş olmasıdır. Bu farklılık dış sofalı ev tiplerinin son dönem örneklerini de akla getirebilir. Dış sofanın bahçeye, hayatla bulunduğu cephesi iklimsel nedenlerle kapatılmış ve bu plan şemasına benzer şemalar ortaya çıkmıştır. Eldem bu tutumuyla dış sodaya “dış” özelliğini iade etmek istediği değerlendirilebilir.

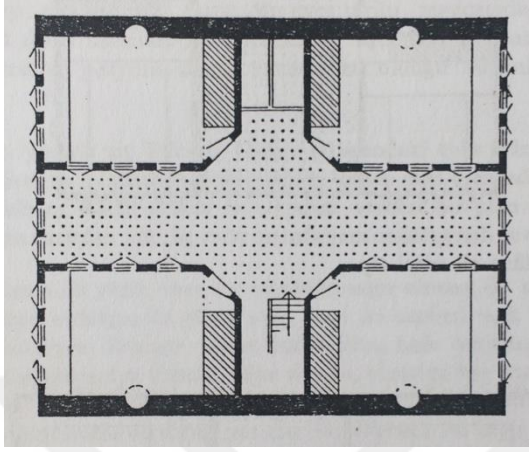
Şekil 4.159. İsmail Paşa Yalısı, Plan Rölövesi, İstinye, Aysel, Doktora Tezi.

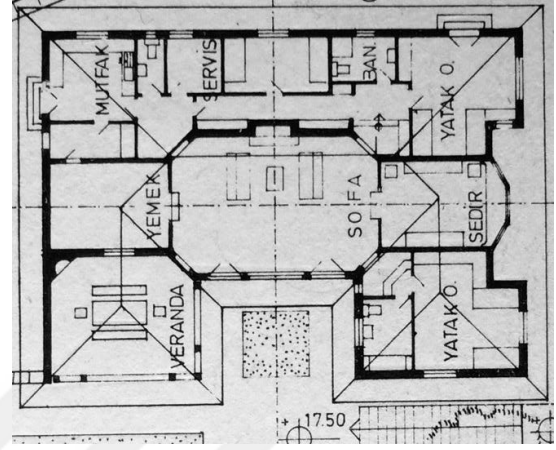
Şekil 4.160. Şevket Paşa Yalısı, İstinye, Aysel, Doktora Tezi.

İstinye’de yer alan İsmail Paşa Yalısı ve bu yalı ile oldukça benzer plan şemasına sahip olan Arif Paşa Yalısı; Eldem’in Safyurtlu Köşkü’nde kullandığı pahlı duvarların görüldüğü eski Boğaziçi yalılarındandır. Her iki yalının da sofaları üç yönlü bakışa sahiptir. Pahlı duvarlar, eyvanların sofaya katılımını kolaylaştırırken, sofaya merkezi

nitelik kazandırmaktadır. Pahlı duvarların Boğaziçi'ne bakan ön cephedeki odalarda yapılması, sofanın yol tarafındaki duvarının düz bırakılmış olması, sofanın deniz yönüne açılan eyvanına daha fazla kıymet verildiğini göstermektedir. [Şekil 4.159, Şekil 4.160]

Şekil 4.161. İki yüzlü iç sofalı ideal plan tipi, Türk Evi Plan Tipleri Şekil 20.

Şekil 4.162. Safyurtlu Köşkü, 1945, Büyük Konutlar.

Safyurtlu Köşkü'nün orta sofa niteliği pahlandırılmış dört duvarı ile kuvvetlendirilmiştir. Eldem, iki yüzlü iç sofalı ideal plan tipindeki pahlı duvarları şöyle açıklamaktadır:

“Oda kapılarının duvar pahı içinde bulunmaları, sofanın orta kısmının genişlemesine ve planın orta sofalı plana benzemesine sebep olmuştur.”¹⁹³

Bu aktarım, Eldem'e göre ideal orta sofanın pahlandırılmış duvarlarla genişlemesi gerektiğine olan inancını kanıtlar niteliktedir. Safyurtlu Köşkü'nün sofası iki yüzlü iç sofalı ideal plan tipine biçimsel açıdan benzerken, boyutsal açıdan ondan farklılaşmaktadır. Safyurtlu sofasının pahlı köşeleri arasındaki alan; ideal plan tipinde pahlı köşeler arasındaki alandan yaklaşık iki kat daha büyüktür. [Şekil 4.161, Şekil 4.162]

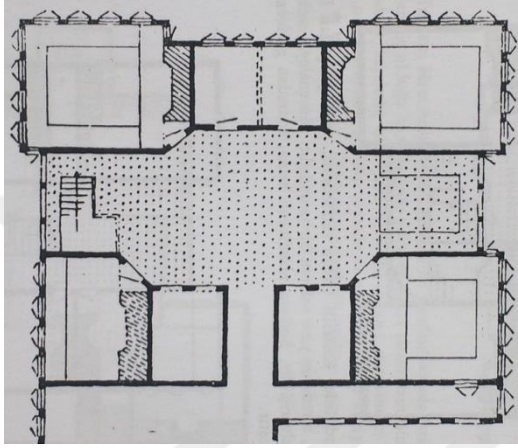
Türk evi plan tipleri arasında Safyurtlu Köşkü'nde olduğu gibi sofanın tüm oda boyutlarından daha büyük olduğu, sekiz köşeli forma sahip planlara benzerlerinin bulunması yine şaşırtıcı değildir. Eldem; bu benzer plan şemalarının ideal olmadığını, ancak nasıl ideal hale getirilebileceğini şöyle anlatmaktadır:

“[...] Oda kapıları bazen, dış sofalı ev tiplerinde tarif edildiği gibi, odanın köşelerine getirilmiş ve bu sebepten dolayı bu köşe pahlanmıştır. Bu tarzda pahlanmış köşelerin karşılıklı olması, sofaya daima bir yarım altı köşe çıkma kazandırmıştır. Sofanın intizamı ve mimari bakımından bu çıkmaların ehemmiyeti çoktur. Çünkü bu suretle oda kapıları hep bir araya toplanmış, diğer duvar kısımları da serbest kalmış olur. Bu yarım altı köşeli kapı aralıkları veya sofa

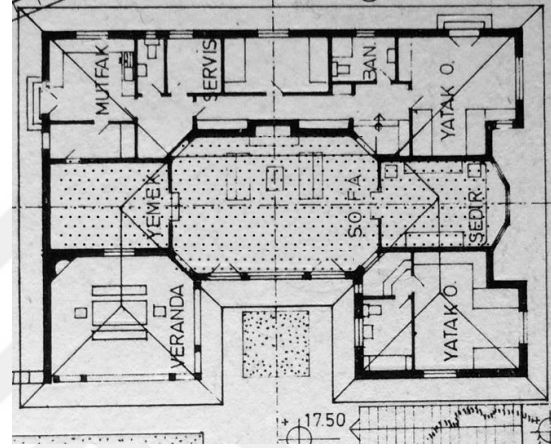
¹⁹³ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 94.

çıkımlarının karşı karşıya gelmesi ve aynı boyda olması, ekseriya orta sofalı plan tipinin doğmasına sebep olur. [...]”¹⁹⁴

Sırbistan’daki evin plan şemasında Eldem’in Safyurtlu Köşkü’nün plan şemasında kullandığı iki eyvanlı sofaya benzer bir çözüm bulunmaktadır. [Şekil 4.163] Eldem bu evde, *sofa çıkımlarının* aynı boyutta olmadığına dikkat çeker ve boyutların aynı tutulmasıyla bu tipin iki eyvanlı orta sofalı tip haline geleceğini iddia eder. Bu iddiasını Safyurtlu Köşkü’nde hayata geçirir. Eyvan boyutları eşitlenmiş ve ideal orta sofalı plan tipine ulaşılmıştır. [Şekil 4.164]

Şekil 4.163. Melnik'te bulunan 18. Yüzyıldan kalma ev planı, Sırbistan, Türk Evi Plan Tipleri Misal 147.

Şekil 4.164. Safyurtlu Köşkü, 1945, Büyük Konutlar.

Örnek karşılaştırmalarında da görüldüğü üzere, Safyurtlu Köşkü sofası yemek odası ve çalışma odasından oluşan iki eyvanlı çözümü ile plan şemasında hem merkezi bir konuma yerleşmiş hem de kapladığı alanın diğer odalara oranla geniş olması nedeniyle köşkün hâkim ögesi haline gelmiştir.

Emirgan'da yer alan 1956-65 tarihleri arasında inşa edilen **Uşaklıgil Köşkü**; Eldem'in bundan sonraki projeleri için adeta bir formül haline gelen, Eldem tarzı olarak kabul gören mimari dilin başlangıcı sayılmaktadır. Boğaz için yeni bir konut tipolojisi yarattığı Uşaklıgil Konutu içerisinde kullandığı elemanlar, plan şeması öğeleri, konutlarla ve bulunduğu bölge [Boğaziçi] ile sınırlı kalmaksızın, diğer neredeyse tüm kamusal ve özel yapı projelerinde de sıklıkla kullandığı, Eldem'e özgü detaylar olarak karşımıza çıkacaktır. [Şekil 4.165, Şekil 4.166] Tanju, *Eldem üslubu* olarak nitelendirdiği bu tekrarları “Uşaklıgil konutu ile, üretiminin başından beri repertuarında var olan karakteristik temalar, her seferinde nasıl bir araya geleceği sorun yaratan, her tikel bir araya gelişlerinde o ya da bu şekilde yeni ilişkisellikler kuran, bir anlamda yamulan ve

¹⁹⁴ Eldem, Sedad Hakkı. 1954. **Türk Evi Plan Tipleri**, s. 108.

yamultan temalar olmaktan çıkar. Tersine, her temanın yeri ve zamanı, diğerleri ile ilişkisi önceden verilmiş bir dizi biçimsel cevap ile tanımlanır. Başka bir ifade ile Sedad Hakkı Eldem bu noktadan itibaren artık aramaz; kesin bir cevabı vardır. Bu cevap aynı zamanda, *Eldem üslubu* ya da *Eldem markasıdır.*" diye ifade etmektedir.¹⁹⁵

Şekil 4.165. Uşaklıgil Konutu, Ön Cephe, Emirgan, SALT SHE A., [TSHEPA04505014].

Şekil 4.166. Uşaklıgil Konutu, Arka Cephe, Emirgan, SALT SHE A., [TSHEPA04505028].

Tanju'nun bahsettiği repertuar; Eldem'in Türk Evi üzerine yaptığı çalışmalar ile edindiği bilgi birikimleridir. Türk Evi için kullanılan cephe oran orantıları, plan şemasına hâkim öge olarak karşımıza çıkan sofa, geniş saçaklar Eldem için birer tasarım ögesi olmuştur. Tanju; her yapının, tikel bir yerin ve durumun dokusu ile mimarın hafızası arasındaki özgül ilişkide ortaya çıkmak yerine, yerden ve zamandan bağımsız, soyut, rasyonalize ve stilize edilmiş, bir kültürel bağlamı temsil ettiğini, bu anlamda, söz konusu rasyonalist bağlam Sedad Hakkı Eldem'i ve mimarlığını gerçekten bağladığını belirtir. Tanju'ya göre Eldem için soyut kültürel bağlamın yeri, ne kolaylıkla varsayılabilir gibi Boğaziçi ya da İstanbul, ne de Ankara ya da bütün Türkiye'dir, fakat bağlamın temsil edileceği herhangi bir yerdir. Benzer biçimde, bu sentaktik temsil dilinin konusu da yine kolaylıkla varsayılabilir gibi, konut değildir; kültürel bağlamın temsil edilmesinin zorunlu olduğu tüm mekân üretimidir: Aynı temsiliyet dili ile sadece konut ve yalı değil, ofis, elçilik, otel vb. de üretilecektir."¹⁹⁶

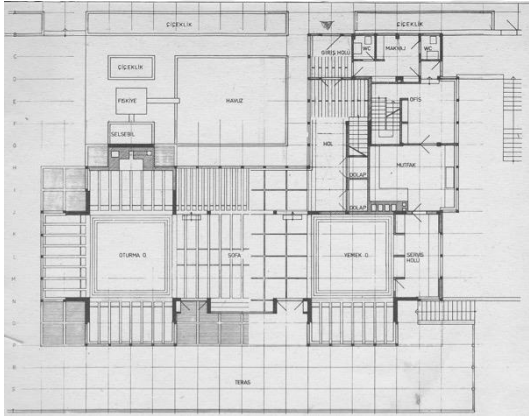
Eldem mimarlığında tipoloji çalışmalarıyla sonuçlanan Türk Evi araştırmaları, sofayı sadece Boğaziçi'nde yalılarda kullanabileceği bir mekân olarak sınırlandırmaz, sofayı bir prestij mekânı olarak görür, konut ya da diğer projelerde projeyi şekillendiren ana mekân sofadır.

¹⁹⁵ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 174.

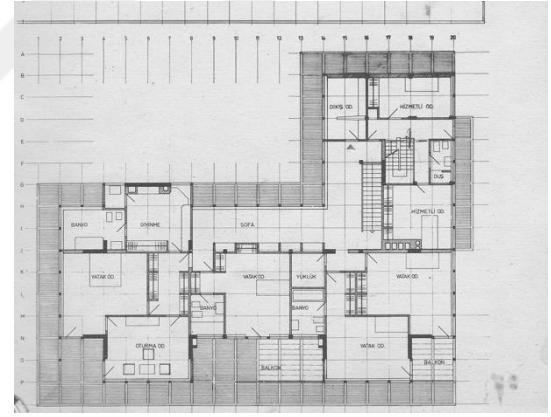
¹⁹⁶ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 174.

Eldem'in Emirgan'da bir setli bahçeye sahip arsa üzerine, iki katlı tasarladığı Uşaklıgil Köşkü, sofanın oturma ve yemek için kullanılmak üzere iki eyvanlı olarak planlandığı ilk konut örneklerindedir. Bozdoğan, Eldem'in Boğaz köşklerinde deniz cephesini olabildiğince genişletebilmek için orta sofalı plan tipinin uzatılmasıyla elde edildiğini yorumladığı tipolojinin Emirgan'daki Uşaklıgil Köşkü'nde, Eldem'e özgü tüm özgün leitmotiflerini taşıyan ilk örneklerinden biri olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁷

Uşaklıgil Köşkü girişi, sofanın biçimsel anlamda korunduğu Boğaziçi Yalıları'nda olduğu gibi doğrudan sofaya değil, servis mekânları ile bağlantı kuran bir hole açılmaktadır. Vestiyer, wc, ofis, mutfak, servis alanı gibi birimler sırasıyla ön cephede yer alan yemek salonuna hizmet etmek üzere düzenlenmiştir. [Şekil 4.167] Eldem'in sofayı iki eyvan arasına alarak çözümlendiği neredeyse tüm konut projelerinde hizmetli-servis alanı ve yemek salonu bağlantısı aynen tekrarlanmaktadır. Eldem, Uşaklıgil konutunda üslubunu netleştirmiş, konut plan araştırmalarında kendisine özgü bir çözüm bulmuştur. Uşaklıgil Köşkü birinci kat planı, yatak odaları ve hizmetli odalarından oluşmaktadır. Zemin katta yer alan sofa, birinci kat planında sadece odalara ulaşımı sağlayan bir sirkülasyon alanına dönüşmüştür. [Şekil 4.168]

Şekil 4.167. Uşaklıgil Köşkü II, Zemin Kat Planı, Yeniköy, Akademi, 1967/6. s. 7.

Şekil 4.168. Uşaklıgil Köşkü II, Birinci Kat Planı, Yeniköy, Akademi, 1967/6. s. 7.

Eldem'in plan şeması organizasyonun yanı sıra Uşaklıgil Köşkü ile ilk denemesini yaptığı diğer bir tasarım prensibi, modül kullanımınıdır. Uşaklıgil Köşkü 140x140 cm ölçülerinde bir modül kullanılarak tasarlanmış, tüm şema bu modül üzerinde kurgulanmıştır. 140 cm. 'lik modülün seçilme sebebi Türk Evi oran ve orantılarını bulma çabası, bu oranları korumaya çalışmaktadır. Modül yalnızca plan şemasında değil, cephe dahil tüm kaplama malzemelerinde tekrar edilmiştir. 140'lık modülün yansımalarını gördüğümüz yerler; doğrama bölüntüleri, cephe kaplama modülleri,

¹⁹⁷ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 111.

bahçede çakılla beraber kullanılan beton döşeme, saçak altı kaplama detayları, iç mekân tavan kaplamalarıdır. [Şekil 4.169, Şekil 4.170]

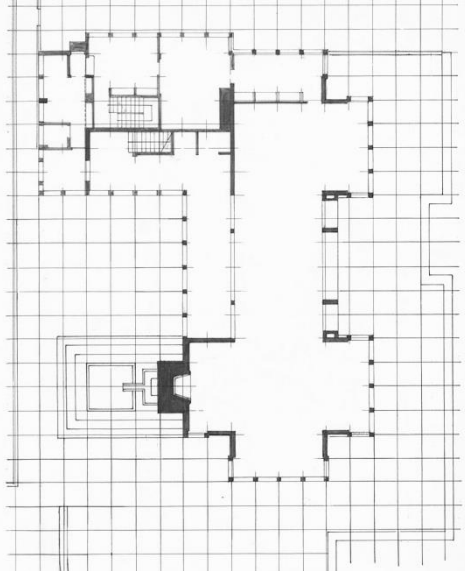

Şekil 4.169. Uşaklıgil Köşkü, Giriş Cephesi, Cephe ve Tavanda Modül Kullanımı, SALT SHE A., [TSHEPA04502002].

Şekil 4.170. Uşaklıgil Köşkü, Arka Cephe, Doğrama Bölüntülerinde Modül Kullanımı, SALT SHE A., [TSHEPA04505023].

Eldem'in kullandığı modül sistemi üzerinden alan hesabı ve planda ağırlık verilen mekânların ortaya çıkarılması son derece kolaydır. 24 modül sofa mekânını tanımlarken, 24 modül yemek, 40 modül ise oturma mekânını oluşturmuştur. Eldem, Uşaklıgil Konutu sonrasında neredeyse tüm konut projelerinde sık sık modül kullanmış, bu modüller Eldem imzası haline gelmiştir. [Şekil 4.171, Şekil 4.172]

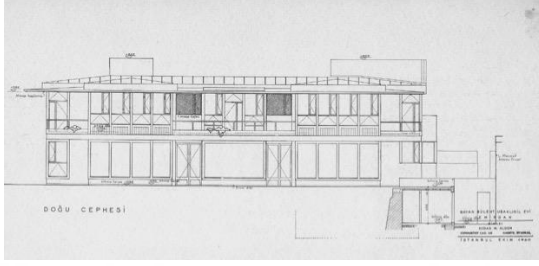

Şekil 4.171. Uşaklıgil Köşkü, Plan Eskizi, SALT SHE A., [19561965].

Şekil 4.172. Uşaklıgil Köşkü, Modül Sistemi ile Kurulan Teras Döşemesi ve Cephe İlişkisi, SALT SHE A., [TSHEPA04505034].

Eldem, Uşaklıgil Köşkü plan tasarımında yardımcı eleman olarak kullandığı modüler grid sistemini aynen cepheye taşımıştır. Dört modülden oluşan cephe uzunlukları, doğrama bölüntüleriyle de devam etmektedir. Oturma Odası ve yemek salonu cepheleri de dörde bölünmüştür. Sofanın karşılığına denk gelen, arka bahçedeki havuzu çevreleyen evin genel sirkülasyonunu tanımlayan hol de benzer düzende ritmik cepheye sahiptir. [Şekil 4.173, Şekil 4.174]

Şekil 4.173. Uşaklıgil Köşkü, Ön Cephe Çizimi, Yeniköy, Akademi, 1967/6. s. 7.

Şekil 4.174. Uşaklıgil Köşkü, Ön Cephe, Yeniköy, Akademi, 1967/6. s. 7.

Eldem modül sistemini sadece sofa cephesinde geri planda bırakmıştır. Mermer sofa olarak tanımlanan mekânın cephesinde modüler grid kullanılmamış, yerine üç eşit parçaya bölünmüş camlar ve simetrik iki terasa çıkış kapısı düzenlenmiştir. Üç parçalı cam ve kapılar arasına dikine taşıyıcılar konumlandırılmıştır. Böylelikle sofa cephesi adeta bir oturma nişi haline gelmiştir. Konutun tefrişinde bu alanın önüne cepheye eşdeğer boyutlarda halı ve üzerine iki kişilik masalı oturma düzenlenmesi, Eldem'in hazırladığı mekânın karşılığını bulduğunun bir göstergesidir. [Şekil 4.175, Şekil 4.176]

Şekil 4.175. Uşaklıgil K., Sofada Oturma Köşesi, SALT SHE A., [TSHEPA04505035].

Şekil 4.176. Uşaklıgil K., Sofa-Teras Kapısı İlişkisi, SALT SHE A., [TSHEPA04505031].

Sofanın cephede üç geniş pencereye sahip olmasının yanı sıra, yemek ve oturma mekânlarının cephe sınırından geri çekilmiş olması da dikkat çekicidir. Geri çekilen

sınırın birinci kat planında balkon ile kapatılmasıyla sofa cephede gölgeli bir yüzeye sahip olmaktadır. [Şekil 4.177] Safyurtlu Köşkü ile Uşaklıgil Köşkü'nün en önemli benzerliği sofanın geride ve terasa açılan iki simetrik kapı arasında kalan geniş açıklıklı sofa cephesidir. Orta sofanın cephe olarak arasında konumlandığı iki eyvanın cephe sınırlarından geride kalması, Eldem'in konut mimarlığında önemli bir detaydır.

Safyurtlu Köşkü'ndeki sofa; plandaki konumu nedeniyle bir bakımdan karniyarık sofa nitelikleri de taşımaktadır. Eldem, sofaya ulaşımı sağlayan holü; sofa döşemesinden birkaç basamak yüksek kurmuş ve orta sofanın genişliğinde ters L formuyla oturma-sofa- yemek üçlüsüne yaslamıştır. Orta sofaya ulaşımı sağlayan hol ile sofa arasına sadece alçak bir parapet duvarı ile sınır çizen Eldem bu sayede hole açtığı cepheden sofanın da faydalanmasını sağlamıştır. Sofanın arkasına eklenen hol ile arasında sınır olmaması, sofanın çift yönlü cepheye sahip olmasına, tavan döşemelerinin kesintisiz olarak devam etmesine, mekânın sürekliliğine imkân sağlamıştır. [Şekil 4.178]

Şekil 4.177. Uşaklıgil K., Sofanın Geride Kalan Cephesi, SALT SHE A., [TSHEPA04505032].

Şekil 4.178. Uşaklıgil K., Sofadan Hole ve Arka Cepheye Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA04505018].

Sofanın sürekliliği, arka bahçeye cepheleli hol ile ilişki kurmasını sağladığı gibi, oturma salonu ve yemek salonu arasında da bölücü bir duvara sahip olmamasıyla etkinliğini arttırmıştır. Mermer sofa, konumu itibarıyla Uşaklıgil Köşkü'nün tüm yaşama mekânlarına görüş ve geçiş imkânı sunmaktadır. Eldem'in 4.2.3. Sofanın Büyük Konutlarda Rolü başlığı altında incelenecek olan Elçilik Konutları'nda tasarladığı sofa Uşaklıgil Konutu'nda ile benzer niteliklere sahiptir. [Şekil 4.179, Şekil 4.180]

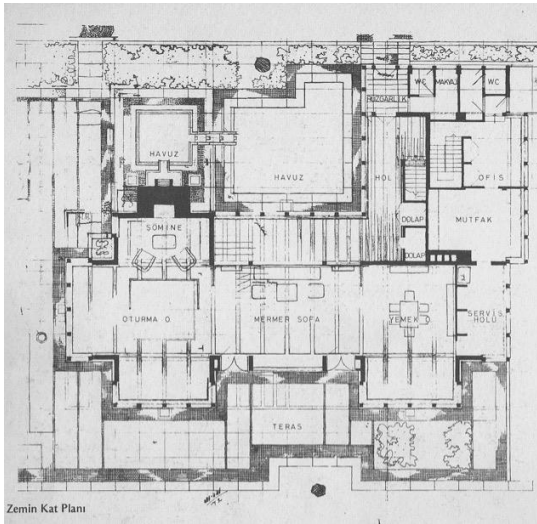

Şekil 4.179. Uşaklıgil K., Sofaya, Oturma Salonu'na Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA04502005].

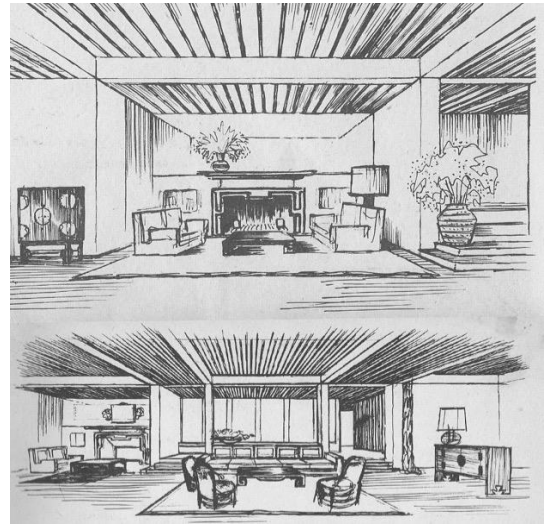

Şekil 4.180. Uşaklıgil K., Yemek Alanı-Sofaya Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA04505030].

Eldem'in tefriş elemanlarını da ekleyerek çizdiği zemin kat planında, mermer sofa olarak döşeme malzemesi ile tanımladığı sofaya hol üzerinden bir buçuk modül genişliğinde [210 cm] iki giriş verilmiştir. [Şekil 4.181] Girişler cephede kullanılan dikmelerle sınırlandırılmıştır. Altı modül genişliğindeki sofanın giriş dışında kalan üç modülden oluşan kısmına sedir dayanmıştır. Bu detaylarla sofa ile hol arasındaki kesin sınır çizilmiştir. [Şekil 4.182]

Şekil 4.181. Uşaklıgil Köşkü, Plan Eskizi, Büyük Konutlar, 1982. s. 24.

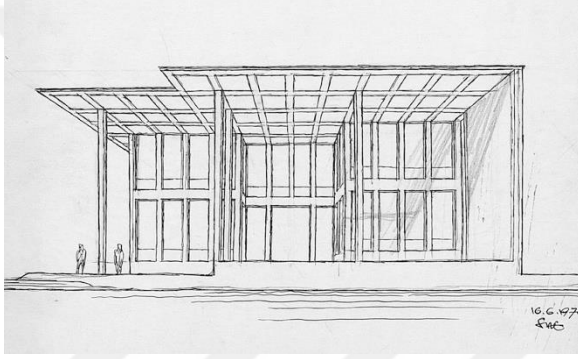

Şekil 4.182. Uşaklıgil Köşkü, Sofa Eskizi, Büyük Konutlar, 1982. s. 25.

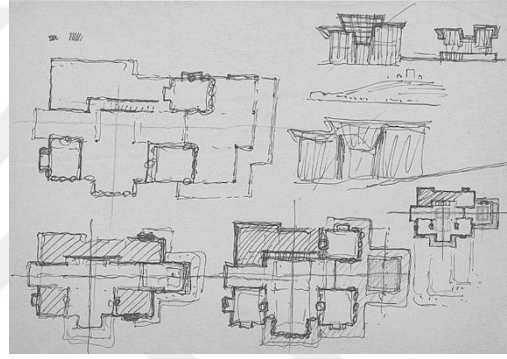
Sofa üzerinde Eldem'in strüktürel ipuçlarıyla tanımladığı oturma, dinlenme ve sohbet için ayrılmış üç modül genişliğindeki alan dışında, giriş boşluklarından devam eden sirkülasyon alanını tanımlayan tavan kirişleri dikkat çekicidir. Eldem'in eskizinde çizerek anlatmaya çalıştığı sofanın oturma alanını destekleyen halı; giriş dikmelerinin

ve tavana onların izinden devam eden kirişlerin arasındaki boşluğu tam oturmaktadır. Eskizde sedirin sırt bölümünün arkasında, sedir sırtlığı ile aynı yükseklikte parapet duvarı olduğu hissedilmektedir. Eldem bu kısma vurgu yapabilmek adına eskize parapet duvarı üzerine oturtulmuş saksı içerisinde bir çiçek eklemiştir. Mermer sofa arka bahçede yer alan havuzun tam aksında yer almaktadır. Eldem'in çizgisinde hiçbir eleman tesadüfi yerleştirilmemiştir.

Eldem'in sofayı iki eyvanlı orta sofa olarak kullandığı bir başka konut projesi 1970-71 yılları arasına tarihlenen **Erhan Konutu**'dur. [Şekil 4.183] Anadolu Hisarı'nda olduğu bilenen proje uygulanmamıştır ancak Eldem'in konut için üç farklı öneri çalışması bulunmaktadır. Üç öneride de karniyarık sofa, yaşama ile yemek mekânları arasında konumlandırılmıştır. [Şekil 4.184]

Şekil 4.183. Erhan Konutu, Ön Cephe Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA06702001].

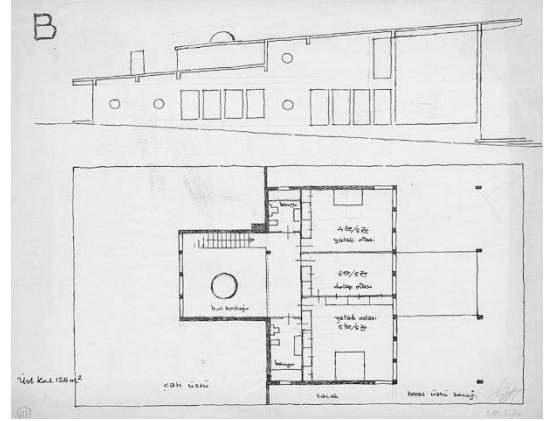
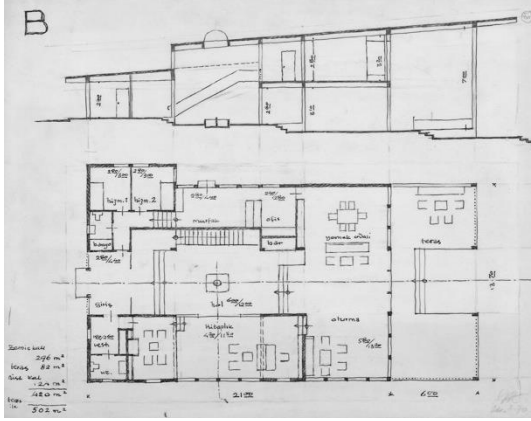

Şekil 4.184. Erhan Konutu, Eskiz Çalışmaları, SALT SHE A., [TSHEPA06701026].

Giriş holünün, orta holün ve yemek odası ile oturma odası arasında kalan alanın kademeli bir karniyarık sofa olarak çözümlendiği B önerisinde zemin katta servis hizmet birimleri ve yaşama mekânları bulunmaktadır. [Şekil 4.185] Birinci kat planında, Kıraç Yalısı'nda uygulandığı gibi iki kat yüksekliğinde galerili tasarlanmış orta sofa üzerinden çıkılan merdivenle ulaşılan üç yatak odası yer almaktadır. [Şekil 4.186]

Bu öneride sofa hem kesitte hem de plan organizasyonunda orta sofa niteliğindedir. Erhan Konutu'nun plan şeması üzerinde büyük farklılıkları olmasa da kütle ve cephe kompozisyonu konutu Eldem'in uygulanmış diğer konut projelerinden ayırmaktadır. Kesit çiziminde giriş holünde tek katlı başlayan konut, zeminde kademeli olarak inerken, çatı eğime ters yönde tasarlanmıştır. Tanju; Eldem'in Erhan Konutu tasarımını "Tasarımın en ilginç yönü, zemin kat kademeleri ile ters yönlü bir eğime sahip tek eğimli bir çatının yapının tamamını örtmesidir. Dolayısıyla, girişin bulunduğu zemin katın en üst kotunda bir kat yüksekliğindeki çatı, teras yönünde yükselerek ve

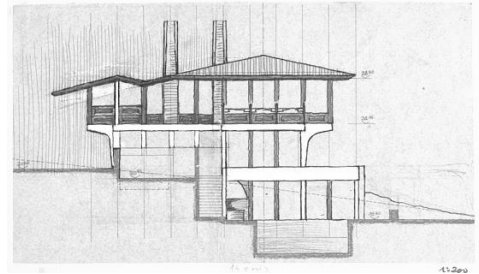
arada bir sıçrama yaparak iki kat yüksekliğinde bir saçağa dönüşür. Teras üzerindeki bu saçak dört betonarme kolon ile taşınır.” diye açıklamaktadır.¹⁹⁸

Şekil 4.185. Erhan Konutu, Zemin Kat Planı, B Önerisi, SALT SHE A., [TSHEPA06702006].

Şekil 4.186. Erhan Konutu, Birinci Kat Planı, B Önerisi, SALT SHE A., [TSHEPA06702002].

Erhan Konutu denemesiyle Uşaklıgil Köşkü ile ortaya koyduğu üsluptan cepheleriyle uzaklaşan Eldem, *Büyük Konutlar* kitabında yayımlanan¹⁹⁹ Yeniköy'deki **Haraççı Köşkü** tasarımı ile modül sistemi ile sofanın iki eyvanlı çözümüne geri dönmüştür. 1972-84 yılları arasına tarihlenen Haraççı Köşkü on bir tane cepheleriyle birlikte çalışılmış plan önerisine rağmen uygulanmamıştır. [Şekil 4.187, Şekil 4.188]

Şekil 4.187. Haraççı Köşkü, Ön Cephe Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA07201023].

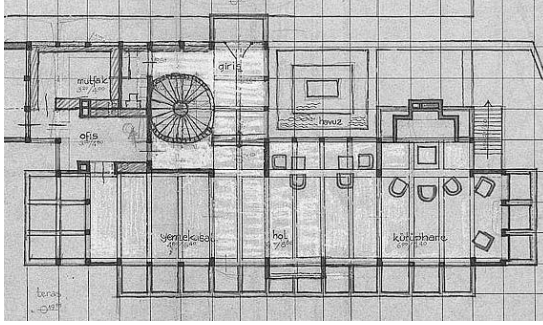
Şekil 4.188. Haraççı Köşkü, Kesit, SALT SHE A., [TSHEPA07201005].

Haraççı Köşkü plan önerilerinin tamamında zemin kat planında Eldem'in Uşaklıgil Köşkü ile başlattığı şema aynen korunmuştur. *Büyük Konutlar* kitabında yayımlanan zemin kat planı önerisinde sofa; yemek salonu ve kütüphane olarak adlandırılmış şömineli çalışma eyvanlarının ortasında konumlandırılmıştır. Giriş holü; tıpkı Kıraç Yalısı'nda, Uşaklıgil Köşkü'nde olduğu gibi üst kata çıkan merdiven önündeki hol ile zemin katta yer alan ve yemek salonunu destekleyen servis hizmet birimlerine bağlanmaktadır. [Şekil 4.189] Sofa arka cephesiyle havuz ve bahçe tarafına, ön

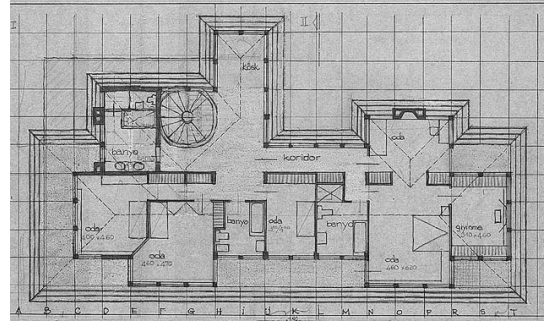
¹⁹⁸ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 208.

¹⁹⁹ Eldem, Sedad Hakkı. 1982. **Büyük Konutlar**, İstanbul. s. 84-85.

cephesiyle manzaraya hâkimdir. Sofadan geçilerek ulaşılan kütüphane kısmı şömineli oturma olanağına sahiptir. Birinci kat planı; yatak odaları için ayrılmıştır. Zemin kattaki giriş holünün üstü birinci kat planında köşk olarak tanımlanmıştır. [Şekil 4.190]

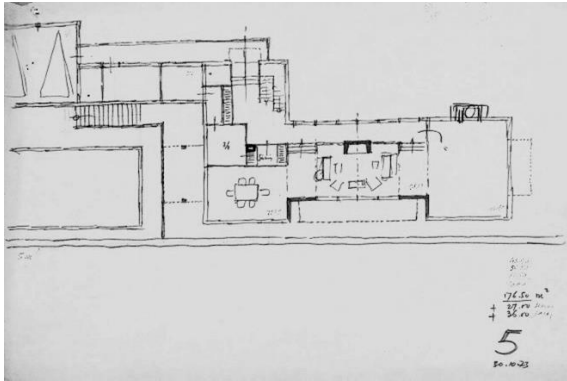

Şekil 4.189. Haraççı Köşkü, Zemin Kat Planı, Büyük Konutlar, s.84.

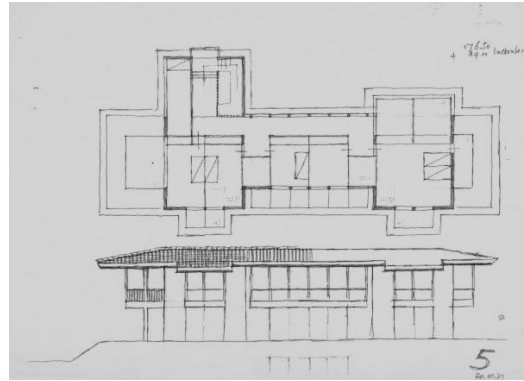

Şekil 4.190. Haraççı Köşkü, Birinci Kat Planı, Büyük Konutlar, s.84.

Birbiriyle benzeşen on bir plan önerisi içerisinde, beş numara ile etiketlenen plan organizasyonu; 1960-68 yılları arasında inşa edilen Eldem tasarımı, Pakistan Büyükelçilik Konutu'nun tekrarı niteliğindedir. Bu plan çalışması; Eldem'in modülleri de kullanarak formülize ettiği üslubunu tekrar endişesine düşmeden çalışmaya devam etmekte olduğunun bir göstergesidir. [Şekil 4.191, Şekil 4.192] Beş numaralı plan eskizinin *Büyük Konutlar*'da yayımlanan plandan en büyük farkı, orta sofanın karniyarik olma şansını Uşaklıgil Konutu'nda olduğu gibi arka cephesine eklenen hol ve şömine duvarı ile kaybetmiş olmasıdır.

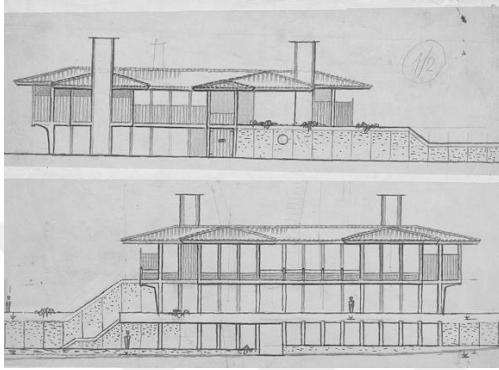
Şekil 4.191. Haraççı Köşkü, 5 Numaralı Plan Eskizi, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA07201074].

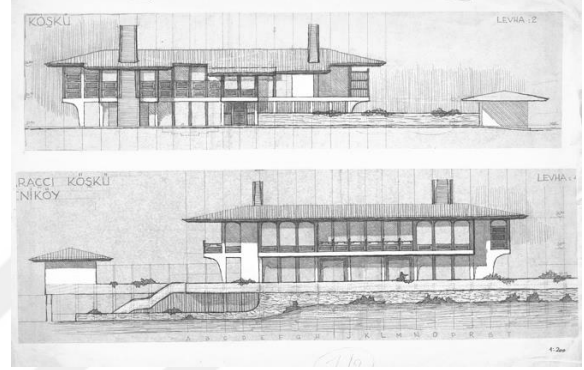
Şekil 4.192. Haraççı Köşkü, 5 Numaralı Plan Eskizi, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA07201078].

Haraççı Köşkü sofası, cephede tüm doğrama bölüntülerinde kullanılan modül sisteminden yine Uşaklıgil Konutu ile benzer biçimde uzaklaşır. Plan şemasında yemek salonu ve kütüphane hizasından geriye çekilen sofanın geri çekildiği alana birinci kat planında balkon yerleştirilmiştir. Eldem'in cephe eskizi çalışmalarının tamamında modül sistemine sadık kaldığı görülmektedir. [Şekil 4.223] Haraççı Köşkü

modül sisteminin kullanımı, sofanın cephede geniş açıklığa sahip oluşu gibi nitelikleriyle Eldem'in diğer konut projeleri ile benzer nitelikler taşıırken, konsolların taşıyıcılarındaki eğrilikler, baca motiflerinin boyutları ile diğerlerinden ayrılmaktadır. [Şekil 4.194] Tanju, Eldem'in Haraççı Köşkü'nün cephe tasarımındaki bu farklılıkları "Sayısı indirgenmiş ve rasyonalize edilmiş bu elemanlar, olasılıkla uzun yıllara yayılan tasarım sürecinin ve mimarlık ortamının 1980'lere doğru yaşadığı iklim değişiminin etkisiyle bir tür maniyerizme yönelir." cümlesiyle açıklamaktadır.²⁰⁰

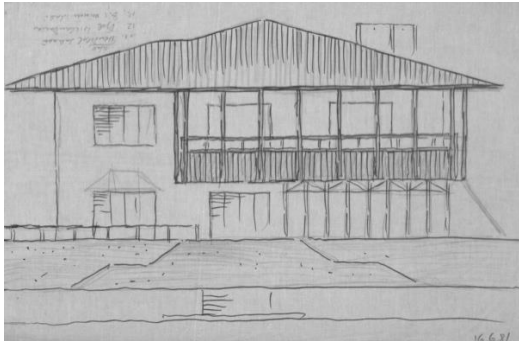

Şekil 4.193. Haraççı Köşkü, Cephe Önerileri, SALT SHE A., [TSHEPA07203002].

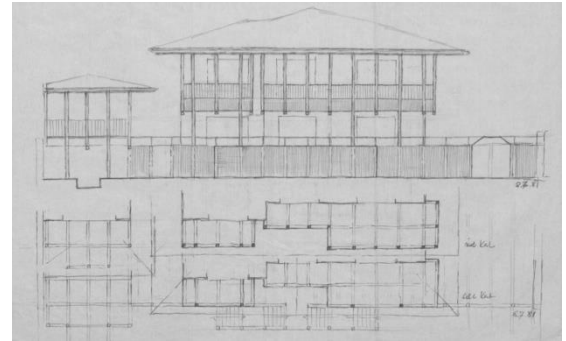

Şekil 4.194. Haraççı Köşkü, Cephe Önerileri, SALT SHE A., [TSHEPA07201024].

1977 tarihli **Şahenk Köşkü**; Eldem'in *Büyük Konutlar* kitabında yayımlanan uygulanmamış konut projelerindedir. Proje tanıtım metninde farklı plan alternatifleri; "Oturma ve kabul katı çok geniştir." cümlesiyle açıklanmıştır.²⁰¹ [Şekil 4.195, Şekil 4.196] Köşk, plan şemasında ve cephe düzeninde modüler sistemle tasarlanmıştır.

Şekil 4.195. Şahenk Köşkü, Yan Cephe Eskizi, Emirgan, SALT SHE A., [TSHEPA127010].

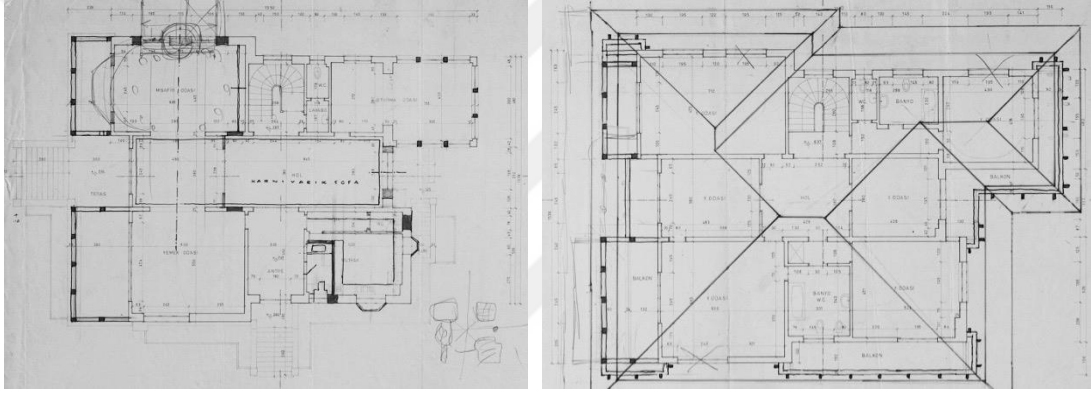

Şekil 4.196. Şahenk Köşkü, Ön Cephe Eskizi, Emirgan, SALT SHE A., [TSHEPA127013].

²⁰⁰ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 214.

²⁰¹ Eldem, Sedad Hakkı. 1982. **Büyük Konutlar**, İstanbul. s. 123-125.

Karniyarık sofayla tasarlanmış Şahenk Köşkü girişi, karniyarık sofaı bozmamak adına yan cepheden alınmıştır. Giriş holü servis mekânları ile yemek odasının birbirinden ayırmaktadır. [Şekil 4.197] Eldem'in konutlarda plan şemasını kurarken son derece önem verdiği yemek odası ve servis alanlarının birlikteliği bu projesinde görmezden gelinmiştir. Karniyarık sofa; ön cephede yer alan misafir odası ve yemek odasının arasında konumlandırılmıştır. Birinci kata çıkış merdiveni giriş holünün tam karşısına, karniyarık sofaya dönük biçimde yerleştirilmiştir. Zemin kat planında ilginç olan diğer bir nokta, arka bahçeye dönük biçimde yerleştirilmiş oturma odasıdır. Oturma odasının sofa ile bağlantısı yok denilecek kadar azdır. Birinci kat planında yatak odaları düzenlenmiştir. [Şekil 4.198] Cephe eskizlerinde de anlaşılacağı gibi oda önlerindeki balkonların korkulukları çatıya kadar yükseltilmiştir ve bu sayede modül sistemi daha kolay takip edilebilmektedir.

Şekil 4.197. Şahenk Köşkü, Zemin Kat Planı, Şekil 4.198. Şahenk Köşkü, Birinci Kat Planı, SALT SALT SHE A., [TSHEPA127007]. SALT SHE A., [TSHEPA127004].

Şahenk Köşkü ile aynı tarihlerde tasarlanan **Sertel Köşkü**, *Büyük Konutlar*'da proje tanıtım metninde binanın manzaraya bütünüyle açık bir set üzerinde Yeniköy'de inşa edildiği ve merdiven holünün iki kat yüksekliğinde olduğu belirtilmiştir.²⁰² Eldem'in Uşaklıgil Köşkü plan şemasına ile büyük benzerlikler taşıyan Sertel Köşkü'nü Tanju; "Uşaklıgil konutunun zemin kat planimetrik organizasyonunu hemen hemen tekrarlayan bir Eldem klasiğidir; bu anlamda üslubun ilk kapsamlı örneklerinden birinin soluk tekrarıdır. İki konut arasındaki fark kısmen, aradan geçen yaklaşık 20 yıl ile açıklanabilir. İndirgenmiş öğelerin sentaksına dayanan üslup, 20 yıl sonra ne cepheleriyle ne de özellikle mekân organizasyonu ile artık, Eldem'in bir zamanlar mesele haline getirdiği şeylere referans verebilmektedir; daha doğrusu Eldem üslubu artık sadece kendi kendini alıntılanmaktadır." diye eleştirmektedir.²⁰³

²⁰² Eldem, Sedat Hakkı. 1982. **Büyük Konutlar**, İstanbul. s. 126-133.

²⁰³ Tanju, Bülent. 2009. **Sedat Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 230.

Tanju'nun belirttiği gibi Sertel Köşkü, plan organizasyonunda sofanın iki eyvanlı olarak tasarlanmasından, sofanın cephede modüllerden kurtulmasına kadar Uşaklıgil Köşkü ile birebir benzeşmektedir. Eldem, Sertel Köşkü'nde, repertuarında var olan deneyimler sonucunda ulaştığı geniş cepheli orta sofalı iki eyvanlı ideal plan tipini uygulamaktan vazgeçmemiştir. [Şekil 4.199, Şekil 4.200]

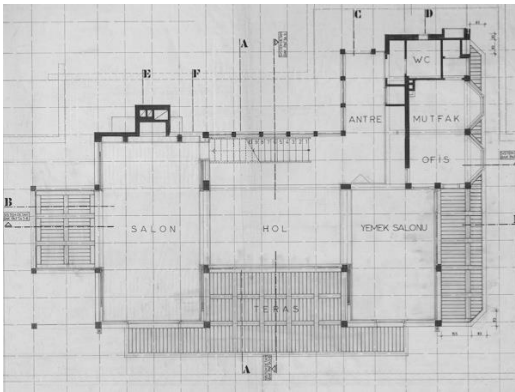

Şekil 4.199. Sertel Köşkü, Yeniköy, Ön Cephe, SALT SHE A., [TSHEPA08302001].

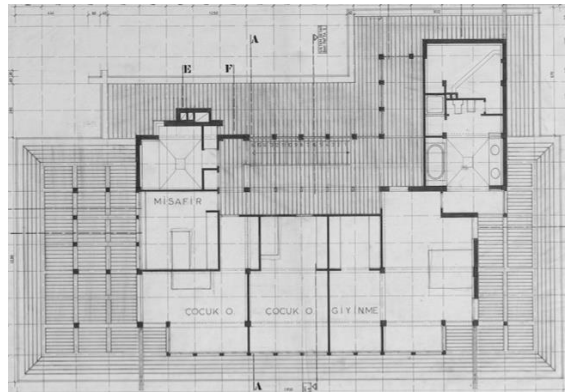

Şekil 4.200. Sertel Köşkü, Yeniköy, İnşaat Sonrası Ön Cephe, SALT SHE A., [TSHEPA08302003].

Sertel Köşkü giriş holü ters L şeklinde düzenlemiş bir hol üzerinde çözümlenmiştir. [Şekil 4.201] Giriş holünün servis mekânları ile bağlantısı aynen korunmuş, servis mekânları da yemek salonuna bağlanmıştır. Zemin kat planında tam merkeze konumlandırılan sofa oturma odası ve yemek salonu arasında yer almaktadır. Sofa; Salon ve yemek salonunun cephe hizasında iki modül geri çekilmiştir. Oturma odası üç eyvanlı bir divanhane formundadır, arka bahçeye bakan duvarı üzerine şömine yerleştirilmiştir. Zemin kat planının Uşaklıgil Köşkü'nden en büyük farkı birinci katta yer alan odalara çıkan merdivenin konumudur. Sertel Köşkü merdiveni, sofanın arka cephesine paralel ve cepheye dayalı yerleştirilmiştir, galerili tasarlanmıştır. [Şekil 4.202]

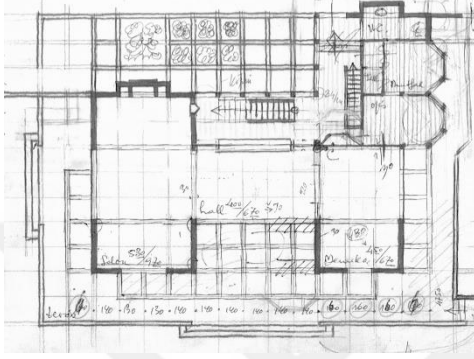

Şekil 4.201. Sertel Köşkü, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08303002].

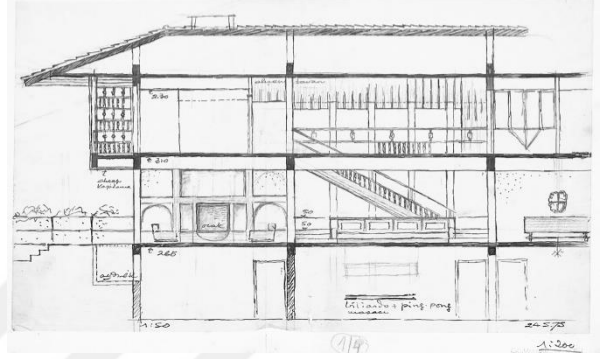

Şekil 4.202. Sertel Köşkü, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08303001].

Sertel Köşkü sofası, zemin kat planı çiziminde detaylı olarak çizilmemişse de Eldem'in eskizlerinden ve iç mekân fotoğraflarından Uşaklıgil Köşkü sofasının birebir tekrarı olduğu anlaşılmaktadır. Sofaya eklenen ters L formundaki hol; yine sofanın döşeme kotundan birkaç basamak yukarıda tasarlanmıştır. Plan eskizinde [Şekil 4.203] ve kesitte [Şekil 4.204] görüldüğü gibi kot farkı alçak parapet duvarı ve duvara yaslanan sedir ile değerlendirilmiş, sofaya iniş salon ve yemek salonuna sınır olan bir modül genişliğinde aralıklardan verilmiştir.

Şekil 4.203. Sertel Köşkü, Plan Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA08303007].

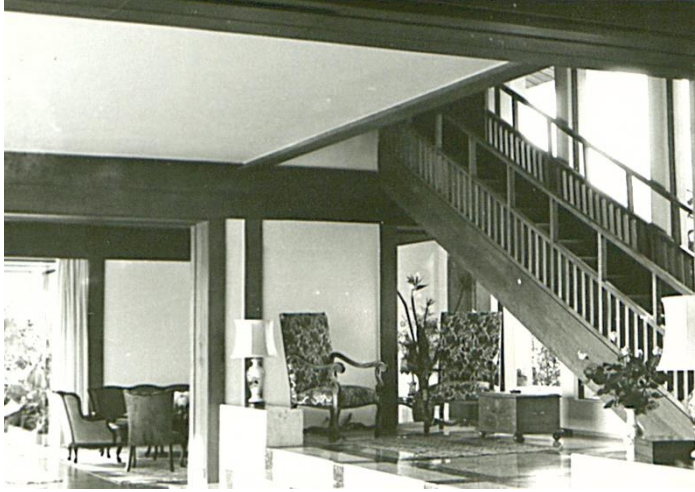
Şekil 4.204. Sertel Köşkü, Kesit Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA08303016].

Sertel Köşkü'nün sofa düzenlemesi Eldem'in eskizlerinde olduğu gibi inşa edilmemiştir. L hol ile bağlantı sedirli düzeni iç mekân fotoğraflarında yerini sedir genişliğinde uzanan birkaç basamağa bırakmıştır. Eldem'in eskizlerinde sofaya giriş için bıraktığı simetrik bir modül genişliğindeki açıklık ise mermerle kaplanmış alçak parapet duvarları yerleştirilmiştir. [Şekil 4.205, Şekil 4.206] Aslında uygulama Eldem'in öngördüğünün tam tersidir. Eskizde sedirle kapatılan kısım sofaya giriş olarak düzenlenirken, Eldem'in çiziminde sofaya giriş olarak bırakılan simetrik boşluklar kapatılmıştır. Eldem'in iç mekân eskizleri Sertel Köşkü projesine kadar tutarlı olarak değişikliğe uğramadan uygulanma başarısını korurken, Sertel Köşkü eskiz ve uygulama arasındaki farkları nedeniyle ilginçtir.

Tanju, Sertel Köşkü cephesinin Eldem üslubunun eksiksiz sergilenen cephe elemanlarıyla kurulmuş olmasına rağmen, abartılmış saçak boyutlarının ön plana çıkarak konutun en önemli elemanı haline dönüştüğünü düşünmektedir.²⁰⁴ Diğer taraftan Eldem'in geniş saçakları da 1963-74 tarihleri arasında inşa edilen Pakistan Büyükelçilik Konutu'nun saçaklarının bir tekrarı niteliğindedir.²⁰⁵

²⁰⁴ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 230.

²⁰⁵ Pakistan Büyükelçilik Konutu; 4.2.4. *Sofanın Büyük Konutlardaki Rolü* başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir.

Şekil 4.205. Sertel Köşkü, Sofadan Hole ve Merdivene Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA08304005].

Şekil 4.206. Sertel Köşkü, Sofadan Hole Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA08304006].

Kandilli’de Kıbrıslı Yalısı’nın bahçesinde, dönemin Anıtlar Kurulu kararları doğrultusunda, 1978-82 tarihleri arasında inşa edilen **Komili Konutu** tasarımında Eldem, planın ana hatlarını mevcut yapıya uyarak oluşturmuş, dış kaplamalar eski usulde tahta ve aşı boyalı yapılmıştır.²⁰⁶ [Şekil 4.207] Bozdoğan; Komili Köşkü’nün arsada daha önce yer alan evin ruhuna sadık kalarak daha çok rekonstrüksiyon düşüncesiyle tasarlandığını ifade etmektedir. Bozdoğan’a göre bu nedenle dış cephe malzemesinde ahşap kullanılmıştır; gri boyalı yatay kaplama tahtaları, beyaz söveli pencere ve kapılar neredeyse sömürge üslubunun bir çeşitlemesidir.²⁰⁷

Plan ana hatların mevcut yapıya uyulduğu söylene de plan içi organizasyonu Eldem üslubunu birebir yansıtmaktadır. Tanju bu durumu; “Planın konturları bahçedeki mevcut eski yapının konturlarına uyularak oluşturulmuştur. Buna karşın yapının iç mekân organizasyonu Uşaklıgil konutundan bu yana oturmuş olan Eldem üslubunun bir çeşitlemesidir. Zemin kat bir kez daha orta sofa ve iki eyvan ile tanımlanır. Benzer biçimde, üst katta da oturma odası olarak kullanılan bir orta sofa ve iki yanında yatak odaları yer alır.” diye açıklamaktadır. [Şekil 4.208] Tanju’ya göre dış kaplamaları dolayısıyla yapının cephesi Eldem üslubunun etkilerini daha örtük bir biçimde, Osmanlı geleneksel konut mimarlığının öğelerinin sıkı bir modülasyon ile disipline edilmesiyle gösterir.²⁰⁸

²⁰⁶ Eldem, Sedat Hakkı. 1982. **Büyük Konutlar**, İstanbul. s. 148-153.

²⁰⁷ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 114.

²⁰⁸ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 254.

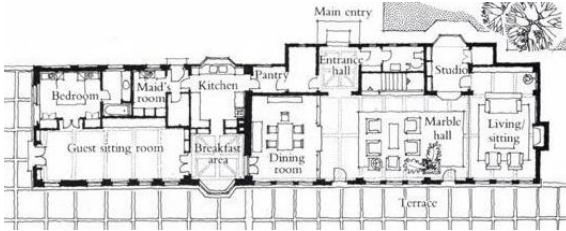

Şekil 4.207. Komili Konutu, Kandilli, Aşı Boyalı Ön Cephe, SALT SHE A., [TSHEPA09802022].

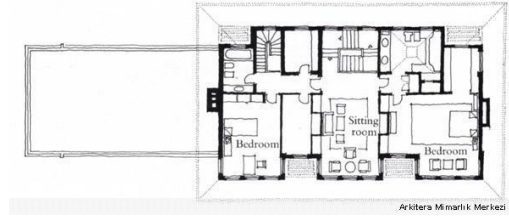

Şekil 4.208. Komili Konutu, Kandilli, Şantiye Fotoğrafı, SALT SHE A., [TSHEPA09802011].

Komili Konutu girişi arka cepheden verilmiştir. Giriş holü, merdiven altında vestiyer ve wc birimleri ile desteklenirken, diğer yönde mutfak ve hizmetli odası gibi servis alanları ile bağlantılıdır. Giriş holünün tam karşısından çift kapı ile mermer sofaya ulaşılmaktadır. Mermer sofadan; şömineli oturma eyvanına ve servisle bağlantılı yemek odası eyvanına birkaç basamak çıkılarak erişilmektedir. Safyurtlu Köşkü'nde olduğu gibi her iki eyvanda ahşap parmaklıklar mermer sofadan ayrılmıştır. Mermer döşeme eyvanlarda ahşaba dönüşmüştür. Birinci kata çıkan merdiven mermer sofanın tam orta aksına arka cepheye konumlandırılmıştır. Merdivenin sofa içerisine yerleştirilmesi sofanın çift yönlülüğüne engel olmuştur. Komili Konutu zemin kat planı yaşama ve servis birimlerinin haricinde mutfak ve kahvaltı alanı ile konutun yaşama mekânına eklenmiş misafir oturma ve yatak odasına geçiş vermektedir. Yapıya eklenen tek katlı bu kütle, misafir için düzenlenmiş müstemilat gibidir. [Şekil 4.209] Komili Konutu birinci kat planı yatak odaları için ayrılmıştır. Komili Konutu yatak katının önemli bir özelliği merdiven karşısına sofanın yerleştirilmiş olmasıdır. Birinci kat planında iki köşe odanın ve sofanın cephe genişlikleri birbirine eşittir ve üç mekânın da cephesi konsol yaparak öne çıkarılmıştır. [Şekil 4.210]

Şekil 4.209. Komili Konutu, Kandilli, Zemin Kat Planı, Arkitera Mimarlık Merkezi, 2017.

Şekil 4.210. Komili Konutu, Kandilli, Birinci Kat Planı, Arkitera Mimarlık Merkezi, 2017.

Eldem'in inşa edilmemiş, eskiz niteliğinde kalmış diğer projelerinden biri 1976-78 yıllarına tarihlenen **Çarmıklı Konutu**²⁰⁹'dur. Eldem'in *Büyük Konutlar* kitabında belirtildiği gibi 1975-76 tarihli Tarabya Köyüstü'nde tasarladığı *mahalle*²¹⁰ içerisinde yer alan Çarmıklı Konutu, beş daireselik bir kompleks şeklinde geliştirilmiş ve tüm daireler aynı aileye tahsis edilmiştir.²¹¹ [Şekil 4.211, Şekil 4.212]

Şekil 4.211. Çarmıklı Konutu, Vaziyet Planı, Tarabya Köyüstü Mah., SALT SHE A., [TSHEPA08701036]. Şekil 4.212. Çarmıklı Konutu, Görünüş Eskizi, Tarabya Köyüstü Mah., SALT SHE A., [TSHEPA08701035].

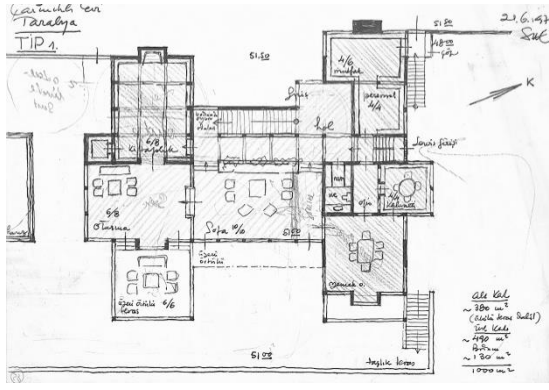
Çarmıklı Konutu'nun plan çalışmaları sırasında Eldem yedi farklı tip üzerinde çalışmıştır. Eldem tarafından Tip1 olarak adlandırılan plan eskizinin zemin kat planında sofa; oturma ve yemek mekânlarının arasında tasarlanmıştır. [Şekil 4.213]

Uşaklıgil Köşkü ile başlayan, Sertel Köşkü'nde tekrar edilen sofaya L biçiminde eklenen hol, sofa kotundan birkaç basamak yükseltilmiştir. L biçimindeki hol konuta giriş holü olarak kullanıldığı gibi, servis birimlerine geçişi sağlayan ve oda katına çıkış merdivenini de içeren sirkülasyon alanı olarak düzenlenmiştir. Zemin kat planında Eldem'in tekrar etmekten kaçınmadığı diğer plan organizasyonu ise oturma mekânı ile kitaplık mekânlarının birlikteliğidir.

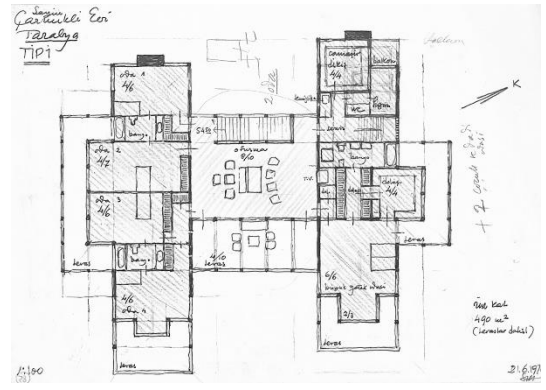
²⁰⁹ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 226.

²¹⁰ Tarabya Köyüstü'nde Eldem tarafından tasarlanan site, Tanju tarafından "Bir grup varlıklı iş adamının Tarabya Köyüstü'nde satın aldıkları parsellere yeni bir mahalle düzeninin verilmesi ve bu parsellere konutların inşa edilmesinin planlandığıdır. Yeni mahalle düzeni yolların düzenlenmesi ya da yeni yol açılması ile parsel birleştirmelerinden oluşmaktadır." şeklinde tanımlanmıştır. Toplam 16 konuttan oluşan mahallede Eldem imzası taşıyan konutlardan biri Çarmıklı konutu, diğeri ise 4.2.5. *Sofanın Üç veya Dört Eyyvanlı Olarak Tasarlanması* başlığı altında incelenecek olan Rahmi Koç Konutu'dur. Eldem'in Tarabya Köyüstü mahallesi için hazırladığı vaziyet planı ve silüet, Eldem üslubunun toplu site anlayışı içerisinde görülmesi açısından önemlidir.

²¹¹ Eldem, Sedad Hakkı. 1982. **Büyük Konutlar**, İstanbul. s. 156-160.

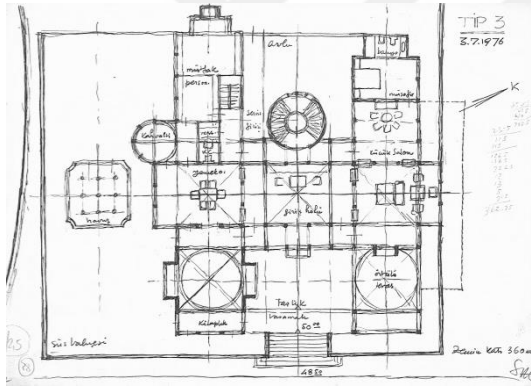

Şekil 4.213. Çarmıklı Konutu, Tip1, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701003].

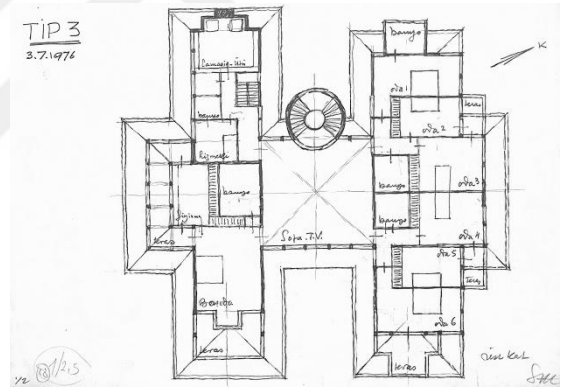

Şekil 4.214. Çarmıklı Konutu, Tip1, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701004].

Tip1 plan eskizine ait birinci kat planı, sofanın tam üzerinde Eldem tarafından oturma olarak nitelendirilen orta sofa etrafında planlanmıştır. Birbirinden bağımsız ıslak hacimleri ile beraber çözümlenmiş beş odanın bulunduğu birinci kat planında sofa, odaların girişleri için ortak bir sirkülasyon alanı olmasının yanı sıra, adeta ayrı dairelermişçesine planlanan odalar için yaşama mekânıdır. [Şekil 4.214]

Şekil 4.215. Çarmıklı Konutu, Tip3, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701009].

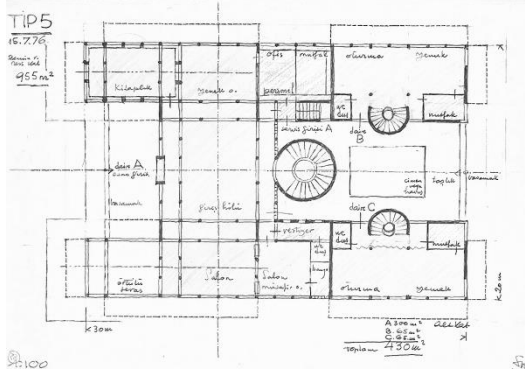

Şekil 4.216. Çarmıklı Konutu, Tip3, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701010].

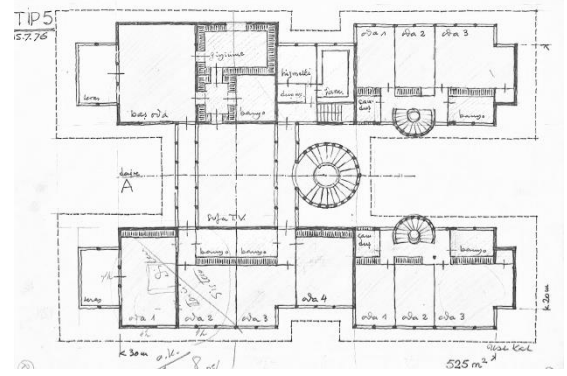
Eldem'in Tip3 olarak adlandırdığı diğer plan eskizinde ilk eskizden farklı olarak sofanın tam anlamıyla yemek ve oturma eyvanı olarak düzenlenmiş iki mekân arasında yer aldığı görülmektedir. [Şekil 4.215] Zemin kat planında giriş holü olarak nitelendirilen orta sofa, birinci kat planında sofa olarak nitelendirilerek gerçek adını almaktadır. Zemin kat planı kitaplık, yemek, sofa, oturma, misafir odası ve salonu gibi oldukça çeşitli yaşama mekânlarının yanı sıra, yine doğrudan yemek eyvanı ile bağlantılı servis birimlerinden oluşmaktadır.

Tip3 plan çalışmasında tam dairesel form alan merdiven sofanın tam orta aksına yerleştirilmiştir. Servis birimlerine geçiş için sofanın arkasında ayrı bir servis koridoru

düzenlenmiştir. Birinci kat planı organizasyonu Tip 1 plan eskizi ile benzer biçimde orta sofa etrafına yerleştirilmiş iki veya üç odalı sülitlerden oluşmaktadır. [Şekil 4.216]

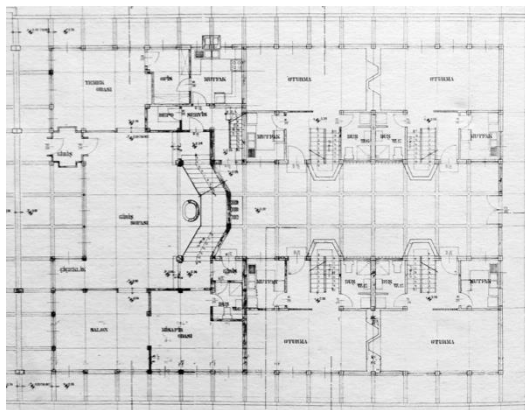

Şekil 4.217. Çarmıklı Konutu, Tip5, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701013].

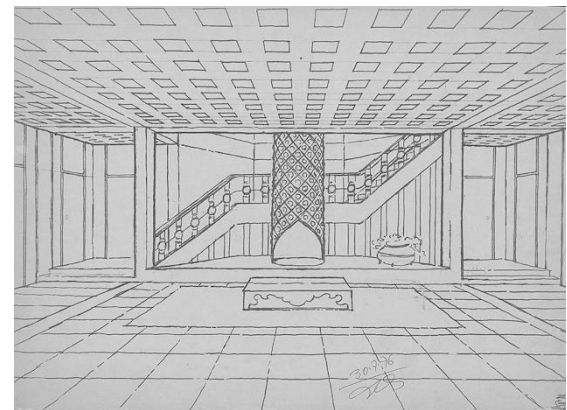

Şekil 4.218. Çarmıklı Konutu, Tip5, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA08701014].

Çarmıklı Konutu'na ait Tip5 olarak adlandırılan diğer eskiz çalışmasında Eldem; *Büyük Konutlar* proje açıklama metninde tanımlandığı gibi beş ayrı daireden oluşan bir çözüm üretmiştir. Tip5 zemin kat planında orta sofa önceki çözümlerde olduğu gibi iki eyvanlı değerlendirilmiştir. [Şekil 4.217] Bu plan şemasındaki sofanın diğer önerilerden en büyük farkı sofa; zemin katta ve birinci katta uzun kenarına paralel iki koridordan kolonlar aracılığıyla ayrılmıştır. Bu çözüm sofanın bir sirkülasyon alanı olarak değil, sadece yaşama mekânı olarak tasarlandığının bir göstergesidir. Tip5 önerisinin zemin kat planında arka avlu üzerinden giriş yapılan iki ayrı daire, zemin katlarında oturma ve yemek mekânları ve üst katlarında üç yataklı olarak planlanmıştır. [Şekil 4.218]

Şekil 4.219. Çarmıklı Konutu, Projelendirilmiş Zemin Kat Planı, *Büyük Konutlar*, s. 158.

Şekil 4.220. Çarmıklı Konutu, Sofa ve Ocak Eskizi, *Büyük Konutlar*, s. 160.

Eldem'in Çarmıklı Konutu'na ait, uygulama detaylarıyla projelendirdiği son plan çiziminde zemin kat planında yer alan sofa *giriş sofası* olarak nitelendirilmiş, giriş holü için sofa haricinde bir hol düzenlenmiştir. Sofa, üzerinde çalışılan yedi öneride de

olduğu gibi yemek ve salon mekânlarıyla iki eyvanlı olarak tasarlanmış, ancak diğer önerilerde yer alan kitaplık, dış teras gibi eklentilerden arındırılmıştır. Plan şemasının simetrik durumunu bozmamak adına, giriş holünün simetrisine giriş holü ile aynı boyutlarda çiçeklik olarak nitelendirilmiş bir hol eklenmiştir. Yemek odası, mutfak, ofis gibi servis birimleri ile desteklenirken, salon misafir odası ile tamamlanmıştır. [Şekil 4.219]

Çarmıklı Konutu'ndaki sofaya dair Eldem'in tek bir iç mekân eskiz çalışması bulunmaktadır. Sofadan birinci kata çıkan merdivene bakarak çizilen perspektifte merdivenin sofadan birkaç basamak yükseltilerek planlandığı görülmektedir. Eldem'in oturma odaları için önemli bir öğe olan ocak ise sofanın tam orta aksında merdiven boşluğuna yerleştirilmiştir. Merdivene benzer biçimde ocak da sofa kotundan bir set ile koparılmıştır. [Şekil 4.220]

Eldem'in ilk çalışma eskizinden son çalışma eskizine kadar program dahilinde ev sahibi tarafından istenildiği tahmin edilen beş ayrı daireyi ortak bir alan olan sofa etrafında toplamaya çalıştığı görülmektedir. Eldem için Çarmıklı Konutu'ndaki sofa; kalabalık ailenin tüm bireylerinin bir araya gelebileceği yaşama mekânıdır. Çeşitli denemeler sonucunda sofa, sadece büyük konut için özel bir mekân olarak planlanmış, avludan girişi sağlanan diğer dört konuta ait plan şemalarında sofaya yer verilmemiştir.

4.2.4. Sofanın Büyük Konutlardaki Rolü

Eldem'in 1960'lı yıllarda aldığı üç elçilik binası tasarım işleri, sofanın büyük konutlardaki rolünü gündeme getirmiştir. Eldem tasarımıyla elçilik konutları, zemin kat planlarında kamusal mekânlara dönüşürken, birinci kat planlarında özel konutlar olarak düzenlenmiştir. Elçilik konutlarının zemin kat plan organizasyonlarının sofa 4.2.3. *Sofanın İki Eyvanlı Olarak Tasarlanması* başlığında değerlendirildiği gibi, yine yemek salonu ve çalışma salonu arasına geniş cephesiyle yerleştirilmiştir. Elçilik konutlarındaki sofanın iki eyvanlı olarak tasarlanan konutlardan ayrı tutulmasının en önemli nedeni sofanın boyutsal niteliğinin yanı sıra, kamusal kimliğidir. Üç elçilik konutunda da 300 metrekarelere ulaşan alanıyla sofalar büyük kabul salonları olarak görülmüş, tasarım bu doğrultuda şekillenmiştir.

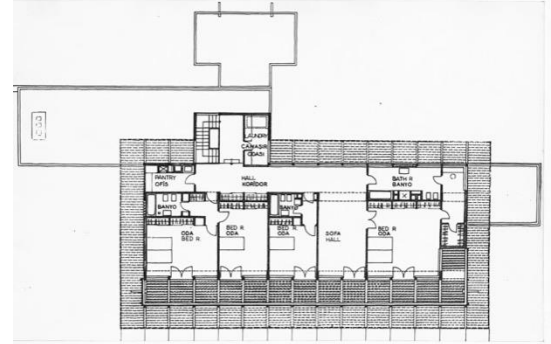
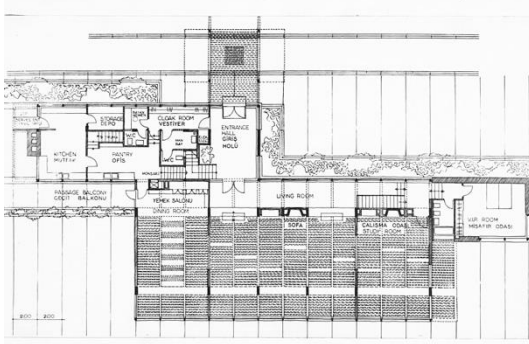
Bozdoğan geniş bir ev olarak nitelendirdiği elçilik binaları tasarımları için "Eldem'in *leitmotif*lerinin sınırlarını zorladığını görürüz. Elçilik yapıları bir ülkenin/kültürün başka bir ülkenin/kültürün sınırları içindeki uzantısı olarak görüldüğünden, bu yapılar önemli bir kültürel kimlik sorununu gündeme getirmiştir. Bu "misafir" ve "ev sahibi" kültürler arasındaki ilişkiyi, birini diğerinin üzerine çıkarmadan, en uygun biçimde ifade etme sorunudur." diye açıklama getirir.²¹² Eldem, elçilik konutlarının tasarımında üslubundan vazgeçmeden, mekân boyutlarını yeniden değerlendirerek yine Eldem'e özgü bir çözüm bulmuştur.

Ankara'da yer alan 1960-68 tarihleri arasında inşa edilen **Hindistan Büyükelçilik Konutu**; büyük eğimli bir arazi içerisinde konumlanmış, sokak cephesinde iki, bahçe cephesinde üç katlıdır. Sokak seviyesine göre bodrum katta kalan eğimden kazanılmış bu kat içerisinde evin servis birimleri, hizmetçi odaları, manzaraya ve bahçeye açılan oyun odası yer almaktadır. Bu oyun odası konutun zemin katında yer alan koridora tek kollu bir merdivenle doğrudan bağlantılıdır.

Eldem'in Uşaklıgil Köşkü ile uygulamaya başladığı konut tipolojisini devam ettirdiği projelerindedir. Hindistan Büyükelçilik Konutu'nda yer alan sofanın, Safyurtlu Konutu I ile fikir temelleri atılan, ardından Uşaklıgil Köşkü içerisinde de benzer biçimde kullanılan, yemek salonu ile çalışma salonu arasında yer alması ve boyutsal olarak birbirine bağladığı mekânların ikisinden de büyük olması gibi nitelikler kazanması bakımından tekrar etmektedir. Diğer konut projeleriyle benzer biçimde sofa üç

²¹² Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 121.

basamakla evin servis birimleri ile yaşama birimlerini bağlayan galeri²¹³ üzerinden kotu düşürülerek ayrılmıştır. [Şekil 4.221]

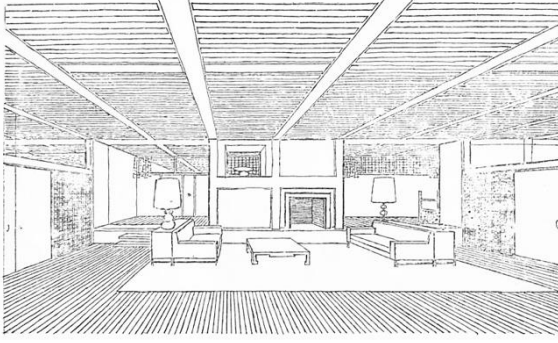

Şekil 4.221. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Zemin Kat Planı, SALT SHE Arşivi, [TSHEPA04905014].

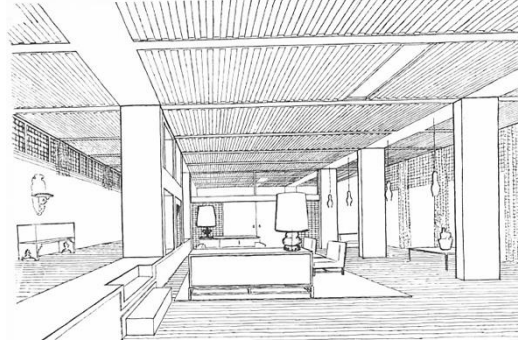
Şekil 4.222. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Birinci Kat Planı, SALT SHE Arşivi, [TSHEPA04905014].

Hindistan Büyükelçilik Konutu'na, büyük bir saçakla gölgelendirilmiş alan üzerinden taş duvarlarla çevrili, bant pencerelerle ışık alan bir hol üzerinden giriş yapılmıştır. Giriş holü, vestiyer, bay/bayan wc gibi birimlerle desteklenmiştir. Mutfak, depo ve ofis gibi servis mekânlarına vestiyer üzerinden açılan koridor ile ulaşılmaktadır. Konuta ait tüm servislerin yer aldığı bahçe cephesindeki bodrum kat ile zemin katta yer alan ofisin doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Zemin katta yer alan servis birimleri ile, çalışma odasının yanına yerleştirilmiş misafir odası konuta dayanan tek katlı eklerdir. Sofaya, giriş holünün aksına gelecek biçimde giriş boşluğu açılmıştır. Uşaklıgil Köşkü'nde olduğu gibi, altı birimlik cepheye sahip sofa girişi ikişer birimlik üç parça ile kurgulanmıştır. Ortadaki iki birimlik kısım duvar ile koridordan ayrılmış, diğer ikişer birimlik boşluklar ise sofanın basamakla inilerek girilen iki ayrı girişi olarak düzenlenmiştir. Yemek odası ve çalışma odasına sofa üzerinden açılan kapılar ile ulaşılmaktadır. Yine Uşaklıgil Konutu'nda olduğu gibi, ortada yer alan büyük sofa, kontrollü olarak sofaya eklenebilen iki eyvan ile desteklenmiştir. Sofa, evin başka bir oturma alanı tanımlanmadığı için evdeki ana mekândır. Oturma, dinlenme, misafir ağırlama gibi faaliyetler bu mekânda gerçekleştirilmektedir.

²¹³ Anonim. 1965. "Hindistan Sefareti". İstanbul. Arkitekt 1965/02. s. 57.

Şekil 4.223. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Sofa
Eskizi, Arkitekt, 1965/02. s. 58.

Şekil 4.224. Hindistan Büyükelçilik Konutu,
Yemek Odasından Sofaya Bakış, Eskiz, SALT
SHE A., [TSHEPA04905007].

Orta sofanın eyvanları olarak görülebilecek çalışma odası ve yemek odasının kapalılığa karşın, sofanın açıklığı Eldem'in bu alanı konut içerisinde daha kamusal bir mekân olarak tanımlandığını göstermektedir. Tanju sofanın kamusalılığı şu şekilde "Büyük bir sofa ve iki yanında bu sofaya gerektiğinde eklenebilen kontrollü iki mekân (eyvan) çözümü Uşaklıgil konutunun tekrarıdır. Öte yandan, burada tekrarlanan bu diyagramın, elçilik konutunun —Uşaklıgil konutunun da kısmen sahip olduğu— kamusal temsil niteliklerine daha uygun olduğu söylenebilir." diye ifade etmektedir.²¹⁴

Sofaya gerektiği zamanlarda sürme kapıların açılmasıyla eklenebilen yemek odasını ve çalışma odasını ayırmak için kullanılan bölücü duvarlar, kapı yüksekliğine kadar kapalıdır. Sürme kapıların üzeri tavan kaplamalarının bütünlüğünü ve *mahallin birliğini*²¹⁵ güçlendirmek için şeffaf bırakılmıştır. [Şekil 4.223] Arkitekt dergisinde yer alan proje tanıtım metninde, sofanın ortasına denk gelen şöminenin yer aldığı duvarında benzer biçimde daha şeffaf ve hafif bir strüktür olarak düşünüldüğü ancak gerçekleştirilemediği ifade edilmiştir.²¹⁶ Şöminenin yer aldığı duvarın yanındaki duvarda eskizlerde üst kısım boş bırakılmıştır [Şekil 4.224] ancak uygulama sonrası iç mekân fotoğraflarında bu duvarın tamamen kapalı olduğu görülmektedir. Eskizde dikkat çeken başka bir nokta daha vardır; Eldem kolon ve kirişlerin devamlılığı bu duvar yüzeyi üzerinde kimi zaman boşluk açarak, kimi zamanda duvar yüzeyinde çizgisel nişler oluşturarak vurgulamaya çabalamıştır ancak uygulamada bu detaylar önemsenmemiştir. [Şekil 4.225, Şekil 4.226]

²¹⁴ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 182.

²¹⁵ Anonim. 1965. "**Hindistan Sefareti**". İstanbul. Arkitekt 1965/02. s. 57.

²¹⁶ Anonim. 1965. "**Hindistan Sefareti**". İstanbul. Arkitekt 1965/02. s. 57.

Şekil 4.225. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Sofadan Çalışma Odasına Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA04902063].

Şekil 4.226. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Çalışma Odasından Sofaya Bakış, SALT SHE A., [TSHEPA04902070].

Sofanın plan şemasındaki egemen varlığı, konutun cephesinde aynı egemenliğe sahip değildir. Eldem'in plan şemasında birebir sadık kaldığı modül sistemi, cepheye aynen yansırken, yemek odası, orta sofa ve çalışma odası arasında cephe üzerinden okunabilecek bir ayırım yapılmamıştır. [Şekil 4.227] Uşaklıgil Köşkü'nün aksine, Hindistan Büyükelçilik Konutu'nun cephesinde sofanın izleri yoktur, hangi pencerenin sofaya ait olduğu hissedilmemektedir. Ritmik aynı boyutlarda tekrar eden pencereler, on iki birimde tamamlanmıştır. [Şekil 4.228]

Şekil 4.227. Hindistan Büyükelçilik Konutu, SALT SHE A., [TSHEPA04902013].

Şekil 4.228. Hindistan Büyükelçilik Konutu, SALT SHE A., [TSHEPA04905008].

Hindistan Büyükelçilik Konutu'nda yatak odalarının yer aldığı birinci kat planında, Rıza Derviş ve Safyurtlu II Konutu'nda da benzer biçimde kullanılan, tüm odaların önünde yer alan ve manzaraya açılan bir balkon bulunmaktadır. Boydan boya tüm cepheyi kaplayan balkon, tek köşeden dönmektedir ve sağır giyinme odası duvarına saplanarak sonlanmaktadır. Köşe odaların üç birim ve dört birim, diğer odaların ikişer birim yer kapladığı birinci kat planında, odaların arasına, özel oturma ve kahvaltı odası²¹⁷ olarak kullanımı öngörülen sofa yer almaktadır. Zemin kattaki sofa ile

²¹⁷ Anonim. 1965. "Hindistan Sefareti". İstanbul. Arkitekt 1965/02. s. 53.

herhangi bir bağlantısı olmayan bu mekân, cephede herhangi bir ifade kazanmamıştır. [Şekil 4.222]

Şekil 4.229. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Giriş Saçağı, SALT SHE A., [TSHEPA04902072].

Şekil 4.230. Hindistan Büyükelçilik Konutu, Arka Cephesi, SALT SHE A., [TSHEPA04902024].

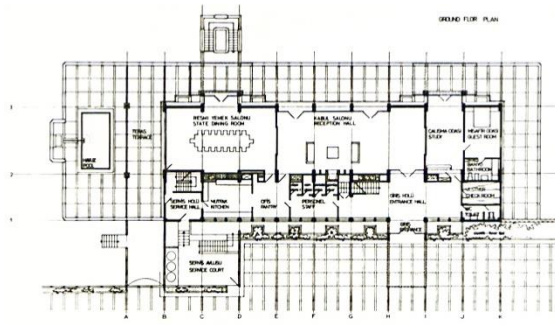
Betonarme karkas yapıli konutta, betonarme kolon ve kirişler gerek cephede gerekse de iç mekânda açıkta bırakılmıştır. Özellikle tavandaki kiriş sistemini çıplak bırakılarak, iç kısımlarının ahşap ile kaplanması kolon kiriş bağlantılarının kesintisiz olarak kolaylıkla takip edilmesine olanak sağlamıştır. Cephede taşıyıcı elemanları tuğla duvardan ayırmak için seramik kaplama malzemesinin kullanılması iç mekânda tavanların ahşap kaplanmasına benzer bir uygulamadır. Cephede pencerelerin arasındaki prefabrike söveler, Eldem'in planda sadık kaldığı iki metrelik modüllerin yansımasıdır. [Şekil 4.229, Şekil 4.230] Bozdoğan; Hindistan Büyükelçilik Konutu'nun cephe sistemini şu: "[...] Boşlukları kapatan duvarlarla tezat oluşturacak biçimde yine beyaz boyanmış bu betonarme strüktürel sistem, genel mimari ifadenin baskın öğesidir. Modernist etiğe uygun biçimde yapı, farklı malzemelerin *dürüst* ifadesinin bir ilanı olarak görülebilir. Aynı etik, beyaza boyanmış beton yüzeyler ile cilalı ahşap kaplı tavan ve döşemelerle iç mekân tasarımında da etkilidir. Dolap, raf, niş ve şömine gibi iç mekân unsurları, bu modüler alt bölümlere içine yerleştirilmiştir." şeklinde yorumlamaktadır.²¹⁸

Birinci katta yer alan sofa merdivenin karşısında konumlandırılmamasının bir nedeni aslında bu sofa, sağ tarafta yer alan büyük yatak odasına ait bir oturma alanı olarak düşünülmüş olabilir, bu nedenle konum olarak baş odanın yanında yer alması sağlanmış, bir diğer olasılık Eldem'in arşivinde proje ait eskizlerinde, zemin katta üst kattaki sofanın tam aksına gelen iki birimlik alanda bahçe kotundan iki katlı olarak yükselen bir eklenti seyir terası var. İnşaat sırasında bu çift katlı terastan vazgeçilmiş, oysa maketlerde de yer almaktadır.

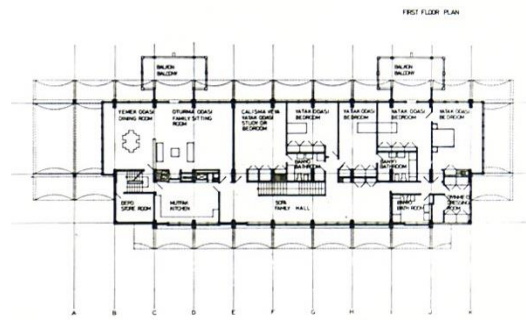
²¹⁸ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 128.

Ankara'da yer alan 1963-74 tarihleri arasında tasarlanıp inşa edilen **Pakistan Büyükelçilik Konutu**; üçgen eğimli bir arsada yer alan iki yapıdan biridir ve manzaraya hâkim konumda üst kote oturtularak elçi evi olarak tasarlanmıştır. Aynı arsada yer alan, alt kote oturan diğer yapı ofis bloğu olarak yine Eldem tarafından tasarlanmıştır. Üç katlı ofis bloğu dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Aynı programa sahip binalarla karşılaştırıldığında benzer bir çözüme sahip ofis bloğunun en ilgi çekici tarafı, İslam Mimarlığı'nda yaygın bir biçimde kullanılan taç kapının çağdaş bir yorumu olarak nitelenebilen bu öğedir.²¹⁹

Üst kote oturan Pakistan Elçilik Konutu, ofis bloğu gibi dikdörtgen planlıdır. Zemin katı resmi davetler için organize edilen bu yapının üst katı elçinin ailesi için tasarlanmış beş odalı özel bir konuttur. Zemin kat planının organizasyonunda resmi yemek salonu, kabul salonu, çalışma odası ve bu oda ile bağlantılı misafir odası gibi ana manzara yönüne yerleştirilen ana mekânların yanı sıra, bodrum kat ile ilişkili, servis avlusu, servis holü, personel alanı ve mutfak, ofis gibi hizmet birimleri bulunmaktadır. Giriş; üst kata çıkan merdivenin, ıslak hacimlerin, personel odalarının ve servis birimlerinin olduğu koridora geçit verir. Giriş holü ve servis koridoru, Hindistan Büyükelçilik Konutu ile benzer detaylara sahiptir. [Şekil 4.231] Büyük bir saçakla ön yola bağlanan giriş kapısı, yüksek betonarme duvarlar üzerinde bant halinde tasarlanmış kafesli pencereler ile aydınlanan hole açılmaktadır.

Şekil 4.231. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA05401006].

Şekil 4.232. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Birinci Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA05401005].

Zemin kat planında “sofa” olarak tanımlanan herhangi bir mekân yer almamaktadır. Ancak resmi davetler için kullanılacak alanların organizasyonu Eldem'in Hindistan Büyükelçilik Konutu, Uşaklıgil Köşkü projelerindeki dizilimle benzerlik taşımaktadır.

²¹⁹ Anonim. 1990. “Pakistan Elçilik Konutu”. İstanbul. Mimarlık ve Dekorasyon 1990/11. s. 75.

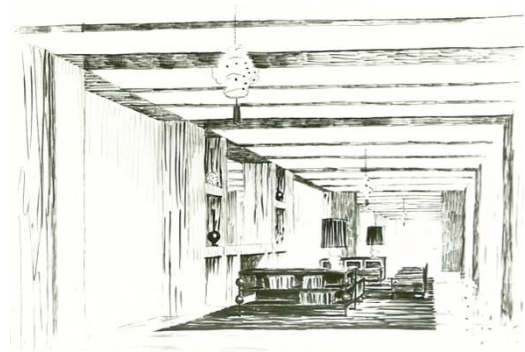
Bu nedenle Eldem “sofa” olarak nitelendirilmemiş olsa da kabul salonu Pakistan Büyükelçilik Konutu’nun sofası olarak incelenecektir.

Giriş holünün tam karşı aksında kabul salonuna giriş için çift kapılı üç birimlik sirkülasyon alanı ayrılmıştır. Bu alanda da dahil olmak üzere kabul salonu dört açıklıkla geçilen on iki birimlik cepheye sahiptir. Giriş holünün karşısına denk gelen aksın cephesi tamamen sağır tutulmuştur. Sağır duvar haricinde kalan dokuz birimlik cephe, şömineyi ortalayacak şekilde tamamlanmıştır. Kabul salonu; yemek salonunu ve çalışma odalarını birbirine bağlayan orta sofa olarak değerlendirildiğinde, yemek odası ve çalışma odası bu sofanın eyvanları olarak düşünülebilir. Konut projelerinde sofanın kurallarından biri haline gelen giriş holü ile birkaç basamaklık kot farklı bu konut için kullanılmamıştır. Kabul odası, giriş holü, yemek ve çalışma odası ile hemzemindir. Bu mekânlarda döşeme malzemesi olarak siyah mermer bantlı Marmara mermeri kullanılmış ve döşeme malzemesi değişimi yoktur.

Hindistan Büyükelçilik Konutu’nda olduğu gibi yemek salonu ve çalışma odası kayar çift kapılar ile kabul salonundan ayrılmıştır. Önceki kullanımlarının aksine, kayar kapılar tavana kadar sağırdir, tavandan cam bant ile koparılmamıştır. Gerektiğinde kayar kapılar açılır ve kabul salonu sekiz açıklıklı yirmi dört birimlik cepheyi kaplar. Eldem’in kabul salonu ile ilgili çalıştığı eskizlerinde, tıpkı Hindistan Büyükelçilik Konutu’nda olduğu gibi, şöminenin yer olduğu duvarı, gözenekli tasarladığı ve şömine üzerine ayna yerleştirdiği görülmektedir. Şömine duvarına istediği şeffaflığı önceki projelerinde kazandıramayan Eldem, bu duvarda ayna kullanarak istediği etkiye yakın bir çözüm üretmiştir. [Şekil 4.233]

Şekil 4.233. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Kabul Salonu Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA05401016].

Şekil 4.234. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Kabul Salonu Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA05401017].

Eldem; mekânın sürekliliğini ve akıcılığı bu elemanlarla sağlamaya çalışmaktadır. Kabul salonundan yemek salonuna bakış perspektifleri üzerinde çalıştığı anlaşılan Eldem’in kayar kapıları açık çizmesi, tavan lambalarının gittikçe küçülen oranlarda

yerleştirilmesi açık ve tek mekânın kullanımına yaptığı vurguyu göstermektedir. Kabul salonunun eskiz çizimlerinde Eldem; çizgisel şekilde koyu ahşap doku vererek taradığı tavanda taşıyıcı sistemi hissettirmeye çalışmaktadır. Bu çizgilerin devamlılığı, zemin döşemesindeki yansıması Eldem'in mekân bütünlüğü için sağlamaya çalıştığı göstergesidir. [Şekil 4.234]

Eldem, Pakistan Büyükelçilik Konutu'nu plan çözümünde ve cephede iki modüler sistem üzerine kurgulamıştır. 4.05 metrelik açıklık geçen yapısal modüler sistem 1.35 metrelik üç eşit alt modülden oluşturulmuştur. Yapısal modüller, cephede kalın olan beyaz kolonlarla net bir biçimde okunur. Yapısal modüllerin arasına dar ve ritmik pencereleri oluşturacak alt modüller yerleştirilmiştir. Modüler sistem cepheden okunabildiği netlikte iç mekân kolon, giriş izlerinden de okunabilmektedir.

Şekil 4.235. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Kabul Salonu Şömine Duvarı, SALT SHE A., [TSHEPA05402055].

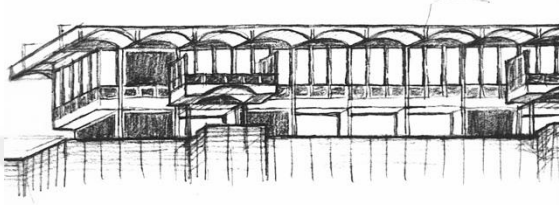

Şekil 4.236. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Kabul Salonu Şömine Duvarı, Mimarlık ve Dekorasyon, 1990/11, s.76.

Kabul Salonu'nda yer alan şömine, üç eşit alt modülden oluşan yapısal bir modül içerisinde (4.05 metre) tasarlanmıştır. [Şekil 4.236] Üç birimlik alt modülün tam orasına yerleştirilmiş şöminenin iki yanına yerleştirilen üçte bir birimlik dar nişler, şömine üzerindeki aynada parçalı olarak devam etmektedir. Aynanın yekpare büyük parçası ortadaki tek birimlik kısımdır ve şömine yanındaki dar nişler yukarıya, üçte bir birimlik iki ayna parçası ile izini devam ettirmektedir. Üçte ikilik diğer kısım daha büyük nişler ile tamamlanmıştır. Eldem'in modülleri kullanmaktaki kararlılığı seçilen ayna boyutundaki ince detaylarda bile kendini belli etmektedir.

Pakistan Büyükelçilik Konutu cephesinde Eldem zemin katta yer alan kabul salonunu cephe üzerinde okunur hale getirmiştir. Birinci kat cephesinde yapısal modül ve alt

modüllerden kurulan dar pencereler, zemin katta kabul salonu önünde alt modülleri kaybeder ve cephe yapısal modül açıklığı olan geniş açıklıkla tasarlanır. Eldem'in konutun ön cephesi üzerine yaptığı eskizlerde ortaya çıkan bu cephe farkı, proje maketi üzerinde de net bir biçimde okunmaktadır. Ancak inşaat sırasında, belki de malzeme sıkıntısı nedeniyle bu fark eskizde yekpare olarak bırakılan camlara düşey doğrama kayıtlarının eklenmesiyle hissedilemez hale gelmiştir. Doğramanın düşey kayıtları üst kat dar pencereleri için kullanılan alt modülün izinde uygulanmıştır. [Şekil 4.237, Şekil 4.238]

Şekil 4.237. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Ön Cephe Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA05404011].

Şekil 4.238. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Maket Fotoğrafı, SALT SHE A., [TSHEPA05403004].

Zemin kat planında “sofa” kelimesine yer vermeyen Eldem, birinci kat planında merdivenin çıktığı, aynı zamanda odalara geçişi sağlayan, konutun giriş yönüne cephe alanı sofa olarak adlandırmaktadır ve odaların hayat şeklindeki sofa üzerine sıralandığını²²⁰ ifade etmektedir. Oysa üst katta yer alan sofa “hayat” ifadesinin taşıdığı niteliklere sahip değildir, sadece sirkülasyon için gerekli olan geniş bir koridor olarak bırakılmıştır. Tanju, Eldem'in sofa ve hayat kelimelerini kullanımını şu şekilde yorumlamaktadır: “İkinci kattaki özel konut mekânları dizisinin önünde, diğer yönde yer alan servis hacimlerinin arasında kalan ve odaların açıldığı geniş hol, sofa olarak adlandırılır adlandırılmasına, ancak buradaki hayat çağrışımı artık çok silik bir çağrışımdır.”²²¹

Tanju'nun bahsettiği “silik çağrışım” benzer düşüncelere sahip Bozdoğan, Eldem'in Pakistan Elçilik Konutu'ndaki plan şeması çözümü ile ilgili; “Ölçek ve işlev göz önüne alındığında, yapı idealize ve stilize edilmiş başka bir nesneyi temsil eder; tasarım programın karmaşıklığı içinde geleneksel bir plan tipine yapılan gönderme

²²⁰ Eldem, Sedad. 2005. **Büyük Konutlar**, İstanbul. s. 56.

²²¹ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 190.

bulanıklaşmıştır. Beşik tonozların yaptığı tarihsel/kültürel göndermeler ise okunaklı olmayacak kadar belli belirsizdir.” yorumunu yapmaktadır.²²²

Birinci kat planında; elçilik için beş odalı, oturma ve yemek salonlarından oluşan özel bir konut olarak organize edilmiştir. Bu kat planında Eldem yemek odası oturma odası ve çalışma odası dizilimini aynen korur. Şömineyi üç yapısal modülden oluşan yemek ve oturma odasının orta aksına yerleştirir. Şömine, cephede bahçeye doğru uzanan balkon ile cephelidir. Aynı balkonun simetrisine yatak odaları tarafında da yer verilmiştir. Birinci kat planı doğu ve batı cephesinde üçte bir birimlik konsol yapar. Yatak odaları tarafındaki çıkma, bir yapısal modül genişliğinde saçak ile gölgelenir. Yemek odasının yer aldığı kısımdaki çıkma ise, iki yapısal modül genişliğinde saçakla örtülür. Bir modül sonra bahçe kotundan saçağa kadar uzanan kolonlar geniş açıklıklı saçağı destekler. Birinci kat planında yer alan yemek odası bu şekilde cephede ifade kazanmıştır. [Şekil 4.232]

Şekil 4.239. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Güney Cehesi, SALT SHE A., [TSHEPA05404011].

Şekil 4.240. Pakistan Büyükelçilik Konutu, Doğu Cehesi, SALT SHE A., [TSHEPA05403004].

Pakistan Büyükelçilik Konutu; saçaklarındaki beton beşik tonoz tasarımı ile diğer Eldem projelerinden farklılaşmaktadır. [Şekil 4.239] Eldem’in bu tercihinin Bozdoğan; “Bütünündeki yatay etki ve modüler pencere dizisiyle Elçilik Konutu, Eldem’in tercihlerini özellikle yansıtan yapıdır; burada ölçek büyümüş ve diğer yapılarda pek rastlanmayan biçimde çatının geniş saçaklarını oluşturan beton beşik tonozlar tasarlanmıştır. Yapının hem ölçek hem de simgesel içerik bakımından konut ile kurumsal bir yapı arasında bir orta yol tutturma girişimi olduğu söylenebilir.” açıklamasını getirmektedir.²²³

Tanju ise saçakları şaşırtıcı bulur [Şekil 4.240] ve Eldem’in saçak detayındaki seçimiyle ilgili kendi görüşlerine de yer vererek; “Ancak asıl şaşırtıcı olan saçaktır; yapıyı saran ve özellikle dikdörtgenin dar cephelerinde gösterişli çıkmalar yapan

²²² Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 122.

²²³ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 121.

saçaklar, yapının cephesine yapıştırılmış, betonarme tonoz parçalarıdır. “Jübile “de yer alan bir metninde şöyle der Eldem: “Öncelikle Pakistan Sefareti binasında İslam mimari anlayışının Ankara iklimine uydurulması çabası görülebilmektedir.” İslam mimari anlayışının ne olduğu bir yana, yapıda iyice bulanıklaşmış Eldem üslubunun olağan göndergelerinin yanında, tonozlar birdenbire yüzeysel bir İslam referansı ile öne çıkar. Oysa, hemen bir sonraki cümlede ekler Eldem: “Fakat burada betonarme tonozları öz kaynağının Le Corbusier’in Şaul [Jaoul] evlerine kadar gittiği inkâr edilemez.” yorumunu yapmaktadır.²²⁴

Hollanda Büyükelçilik Binası, Eldem’in Ankara’da yer alan uygulanmış son elçilik konutudur. [Şekil 4.241] 1973-78 tarihleri arasında inşa edilen proje; Arkitekt dergisinde “Ankara’da Bir Elçilik Evi” başlığıyla yayımlanmış, proje metninde Eldem inşaatın uzun yıllara dayanan sürecini şu sözlerle açıklamıştır:

“Ankara’daki Hollanda sefareti elçi evinin projesi 13 yıl evveline kadar uzanır. İlk olarak sefir T. Baker’da arttırması yapılan bina, bütçe yetersizliği nedeniyle ihale edilememiştir. Program biraz küçültülüp projesi ona göre ele alındıktan sonra inşaata başlanabilmiş ve 1978 Haziran ayında elçilik, yeni binasına taşınabilmiştir.²²⁵

Şekil 4.241. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Ankara, Ön Cephe, SALT SHE A., [TSHEPA07504002].

Şekil 4.242. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Giriş Cephesi, SALT SHE A., [TSHEPA07504003].

Eldem’in uzun yıllar boyunca inşa problemi olduğunu belirttiği Hollanda Büyükelçilik Konutu, geçen yıllara rağmen ilk plan organizasyonuna sadık kalınarak inşaat tamamlanmıştır. [Şekil 4.242] Tanju bu durumu; “Gerçekten de tüm yayınlar ve Eldem arşivinde izlenebilen eskizlerden anlaşılan, tasarımın ilk konseptinin hiç değişmediğidir. Tıpkı Türk lokantası ile Atatürk Kitaplığı arasındaki benzer ısrarlı bir kavramsal süreklilik, aradan geçen on yıldan uzun bir süreye, değişen elçilere, değişen program ve bütçe koşullarına karşın tek bir projede de izlenebilmektedir. Bu

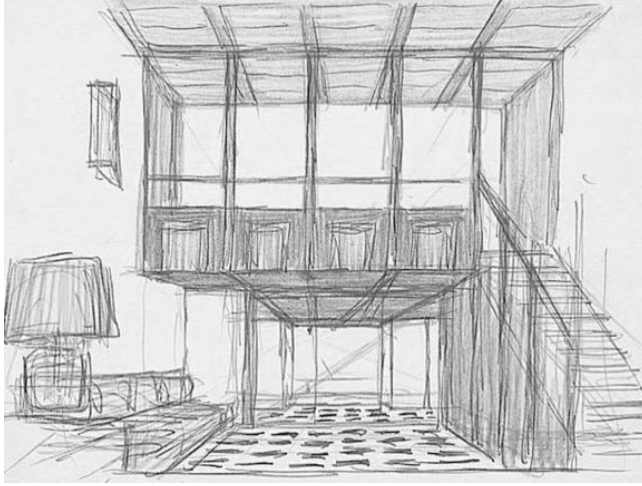
²²⁴ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 190.

²²⁵ Eldem, Sedad H. 1979. “**Ankara’da Büyükelçilik Evi**”. İstanbul. Arkitekt 1979/01. s. 4-6.

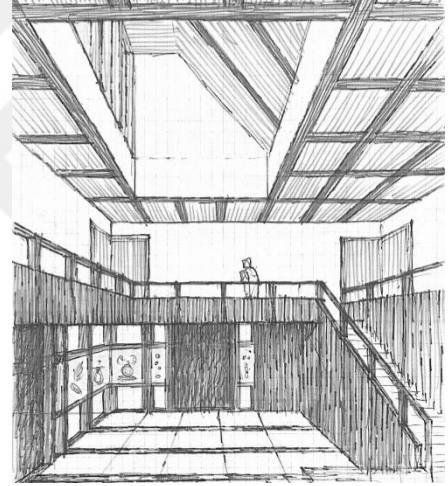
anlamda Hollanda elçilik konutunda kavramsal ısrar Eldem'in önemli niteliklerinden biri olarak tekrar ortaya çıkar." cümleleriyle yorumlamaktadır.²²⁶

Hollanda Büyükelçilik Konutu, Eldem'in diğer elçilik konutları ile benzer biçimde, zemin katın daha kamusal bir alan olarak değerlendirildiği, birinci katın ise konutun özel alanına ayrıldığı bir plan organizasyonuna sahiptir. Bozdoğan; Hollanda Büyükelçilik Konutu'nu Eldem'in geleneksel ev temalarına daha yakın bir ruh taşıyan, ölçek açısından da daha küçük bir yapı olarak tanımlamaktadır.²²⁷

Hollanda Büyükelçilik konutunu diğer elçilik konutlarından ayıran en önemli öge, galerili çözümlenen orta sofalı plan ve orta sofayı aydınlatmak üzere sofa aksına konumlandırılmış çatı feneridir. Hollanda Büyükelçilik Konutu, galerili merkezi sofası nedeniyle Eldem'in sofası simgesel olarak koruduğu Suna Kırış Yalısı ile benzerlik taşımaktadır. [Şekil 4.243, Şekil 4.244]

Şekil 4.243. Suna Kırış Yalısı, Zemin Kat Galerili Merkezi Sofa Perspektifi, SALT SHE A., [TSHEPA05803001].

Şekil 4.244. Galerili Merkezi Sofa Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004028].

Aysel²²⁸, Eldem'in plan çözümlerinde merkezi mekân kullanımının, mekânın ışıkla olan ilişkisini sorgulaması ve geliştirmesi açısından önemli olduğunu düşünür ve düşüncesini "Merkezi mekân, iç sofa, orta sofa ya da klasik anlamı ile köşk planı, gelenekselin yeniden yorumlanması bağlamında Eldem mimarisinde özellikle *büyük konutlar*²²⁹ ve kamusal yapılar içinde başvurulan bir mimari biçime karşılık gelir. Bu biçimin merkezi temsil eden alanının mimari etkisini güçlendirmek ve iç mekâna ışığı

²²⁶ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 220.

²²⁷ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 138.

²²⁸ Aysel, Nezih R. 2016. **Sedad H. Eldem Mimarlığında Işık ve Mekân**, İstanbul.

²²⁹ Vurgu, tez yazarı tarafından yapılmıştır.

taşımak için kullandığı araç ise, binanın mimarisinin bir parçası olarak iç mekandaki merkezliği temsil eden ışıklık, çatı feneridir. Çatı feneri, geleneksel yapılardaki cihannüma ögesinin binanın alt katlarına kadar indirilmesidir. Bu biçimsel yaklaşım, çevreyi izlemek için geliştirilen ve anlamını bulan bir mekânın işlevinin aksine ışıklık olarak yorumunda, altında yer alan merkezi mekânı işaret eder. Aynı zamanda çoğu kez bir hol ya da salon olarak kullanılan merkezi mekânın aydınlatılmasına katkı sağlar.” açıklamalarıyla destekler.

Eldem’in merkezi mekân/orta sofa üzerinde çatı feneri kullanımı; Budapeşte Sergisi Türk Pavyonu, Hilton Oteli Türk Lokantası ve Atatürk Kitaplığı, Atatürk Kültür Merkezi Yarışması, Çamlıca Kahvesi, İnhisarlar Umum Müdürlük Binası, Aksigorta Binası ve Şark Sigorta Yönetim Binası gibi kamusal projelerin yanı sıra, Hollanda Büyükelçilik Konutu, Rahmi Koç Konutu ve Yıldız Konutları gibi konut projelerinde de görülmektedir.

Merkezi planlı tasarımların üstten bir çatı feneri ile ışık alan örnekleri arasında yer alan Hollanda Elçilik Konutu, ışıklığın tasarımındaki farklılığı ile Eldem’in diğer uygulamalarına göre farklılıklar içerir. Bu yapıda Eldem, çatı fenerini kesik bir prizma olarak kullanmış ve yalnızca bir yönden aldığı ışığı, fenerin diğer yüzeyleri üzerinden yansıtarak içeri almıştır. Eldem, bu holün tasarımı için çok sayıda eskiz yapması, mekânın bina içindeki öneminin tasarımcısı tarafından vurgulaması açısından önemlidir. Eskizlerde, ışıklığın tasarımı, modüler düzen ve renk denemeleri dikkat çeker. Işığın, mekândan daha üst kotta oluşturulan yüzeyler kullanılarak yansıtılması, holde dolaşan ve gölge hareketleri yaratan bir ışık yerine holün gün ışığı ile aydınlatılmasının tercih edilmesine bağlıdır. Bir konum ve ölçüde mekâna katkı sağlayan ışık, farklı zaman ya da ölçü aralığında mekân kullanımını ve/veya algısını olumsuz etkileyebileceğinden, bu binada iç mekâna kontrollü olarak alınmıştır. Böylelikle, Eldem’in eskizlerde aradığı mekân etkisini güçlendiren aydınlık sağlanır ancak görsel konfor açısından iç mekânda dolaşan bir ışık yüzeyi oluşturulmaz. Bu mekânda merkeze vurgu yapan hol zeminindeki izgara dokulu döşeme kaplaması ile yukarıda merkeze yerleşen aydınlık yüzeydir.²³⁰

Hollanda Büyükelçilik Konutu’ndaki merkezi sofa ve fener Arkitekt’te yer alan proje metninde Eldem tarafından şu sözlerle açıklanmıştır.

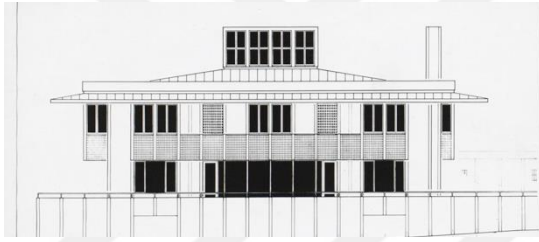
“Geçen yıllar boyunca bina bazı şekil değiştirmelerine uğramış ise de ilk fikir esas itibariyle korunabilmiştir. Buna göre bina iki kat ve bir bodrumdan oluşan merkezi sofalıdır. Esas

²³⁰ Aysel, Nezh R. 2016. **Sedad H. Eldem Mimarlığında Işık ve Mekân**, İstanbul.

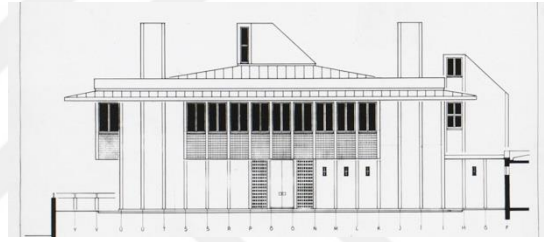
merdiven bu sofa üzerinde bir galeri ile sonuçlanmaktadır. Hol ikinci katın üstüne ilâve edilen fener yardımı ile ışık almakta, böylece iç hacmini yükseltmiş olmaktadır.”²³¹

Eldem’in tabiriyle ışık alımına yardımcı olan fener elçilik konutunun cephe çizimlerinde egemen bir öge olarak görülmektedir. Özellikle ön cephe üzerinden; sofa ve fenerin birlikteliği rahatlıkla okunmaktadır. [Şekil 4.245] Hollanda Büyükelçilik Konutu cephesinde sofa, Hindistan Büyükelçilik Konutu cephesinde de olduğu gibi, geniş açıklıklı doğramalarıyla yer alırken, birinci kat planında üzerine denk gelen teras ile sofa cephesine gölge düşürülmüştür.

Eldem’in 1950’li yıllarda kullanmaya başladığı modül sistemi, elçilik konutunun cephe elemanlarında, pencere bölüntülerinde, saçak altı kirişlerinde olduğu kadar, plan organizasyonunda ve iç mekân detaylarında güçlü bir şekilde karşılık bulmaktadır. 1.20x1.30 metrelik ızgara modül sistemi tam kareye yakın bir plan şemasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Giriş cephesinin sofanın yer aldığı cepheye karşıt sağır duvarları modüler kurguyu korumak adına nişlerle bölümlenmiştir. [Şekil 4.246]

Şekil 4.245. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Ön Cephe Çizimi, Arkitekt, 1979-01, s. 4.

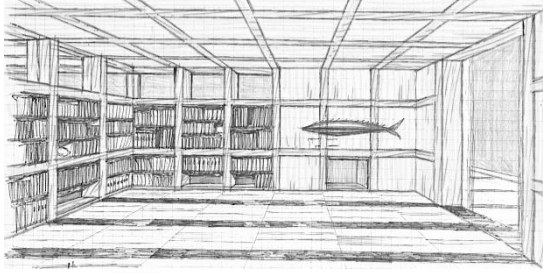
Şekil 4.246. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Giriş Cephesi Çizimi, Arkitekt, 1979-01, s. 5.

Bozdoğan, Eldem’in Hollanda Büyükelçilik Konutu’na ait perspektif çizimlerinde ızgara sistemin bilerek abartılmış olduğunu, mimarın plan ve görünüşlerde modüler arayışları şeklinde ortaya çıkan ödün vermez akılcı tercihlerine tanıklık ettiğini “İç mekân perspektif eskizleri de Eldem’in duvar, döşeme, tavan kaplamaları, gömme raf ve dolaplar, şömineler ve boş nişlerin düzgünce yerleştirildiği bir iskelet ağı olarak düşündüğü ızgaraya olan saplantısını sergiler”²³² cümlesiyle açıklamaktadır. Bozdoğan’ın sözleri Eldem’in zemin katta giriş holü ile bağlantılı çözümlenmiş çalışma odası eskizinde birebir karşılık bulmaktadır. Çalışma odası ve kitaplık için iki farklı eskiz çalışan Eldem her iki mekânda da zemin döşemesi ile duvar bölüntüleri, duvar bölüntüleri ile de tavan kirişleri arasında ilişki kurmayı planlamıştır. [Şekil 4.247, Şekil 4.248]

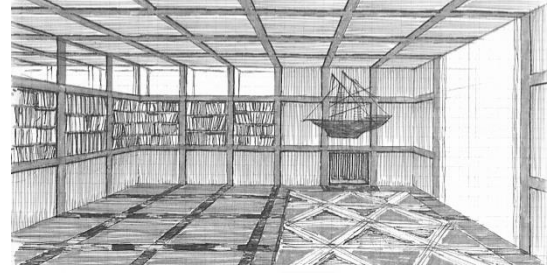
²³¹ Eldem, Sedad H. 1979. “Ankara’da Büyükelçilik Evi”. İstanbul. Arkitekt 1979/01. s. 5.

²³² Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 138.

Hollanda Büyükelçilik Konutu, zemin kat planında sadece dolaşım amacıyla kurgulanmış, herhangi bir oturma mekânı tanımlamayan iki kat yüksekliğinde galerili merkezi sofa etrafında düzenlenmiş salonlar ve giriş holü ile bağlantılı servis birimlerinden oluşmaktadır. [Şekil 4.249] Elçilik Konutu'nun birinci kat planı ise; wc, giyinme odası gibi servis birimleri ile kurulmuş altı yatak odasına ve hizmetli odalarına ayrılmıştır. [Şekil 4.250]

Şekil 4.247. Çalışma Odası Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004024].

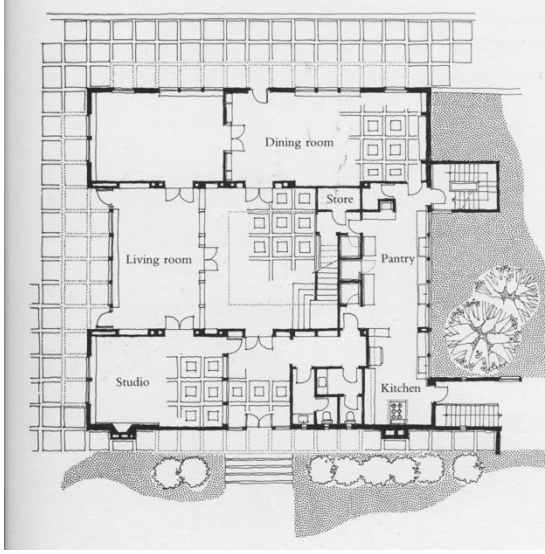

Şekil 4.248. Çalışma Odası Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004025].

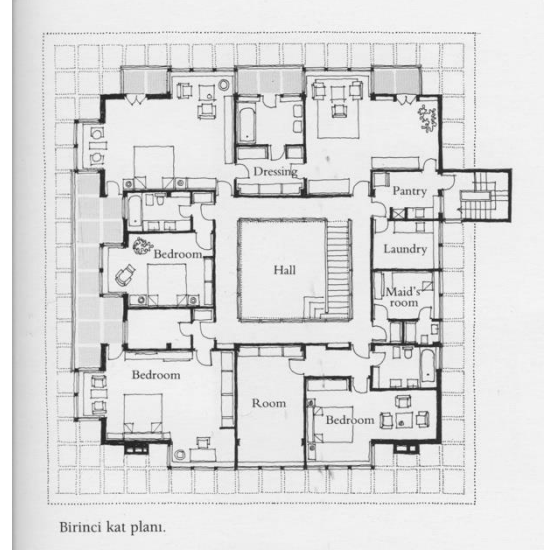
Hollanda Büyükelçilik Konutu, doğrudan merkezi sofaya açılan bir giriş holüne sahiptir. Ancak Suna Kıraç Yalısı'nda olduğu gibi giriş, galerili merkezi sofa ve ön cepheye orta sofa birlikteliği elçilik konutunda sağlanmamıştır. Giriş Holü bir yanında vestiyer, wc gibi servis birimleri ile desteklenirken, diğer tarafında çalışma odasına geçiş sağlamaktadır. Eldem giriş planı organizasyonunu şu cümlelerle açıklar:

“Giriş holü karşıdan merkezî sofaya sevk etmekle beraber, sol tarafta kabul odası, stüdyo, sağ tarafta vestiyer, Wc ve mutfak kısmına bağlantılıdır. Böylece *evin içinde* kabul edilmeyecek ziyaretçilerin doğrudan doğruya kabul ve çalışma odasına alınmaları kabil olmaktadır. Aynı zamanda kitaplık olan bu oda, diğer salonlarla geniş kapılar vasıtası ile bağlantılıdır. Kabul kısmı bu stüdyonun mu 'kabil ve mütenazırı olan bir salon ve onunla bağlantılı olan büyük yemek odasından oluşmaktadır.”²³³

²³³ Eldem, Sedad H. 1979. “Ankara’da Büyükelçilik Evi”. İstanbul. Arkitekt 1979/01. s. 5.

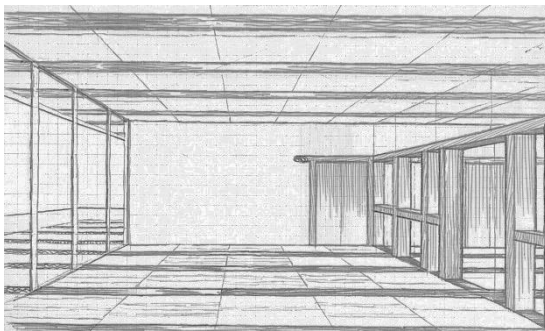

Şekil 4.249. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Zemin Kat Planı, Arkitekt, 1979-01, s. 4.

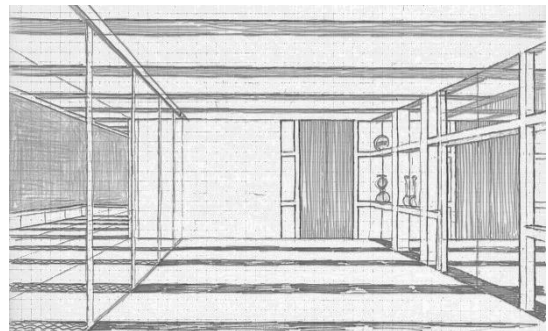

Şekil 4.250. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Birinci Kat Planı, Arkitekt, 1979-01, s. 5.

Eldem'in açıklamalarında iki nokta dikkat çekicidir. Bunlardan ilki; Eldem galerili merkezi sofayı *evin içi* olarak değerlendirmektedir. İkinci nokta ise *kabul kısmı* olarak nitelendirdiği, cephede geniş açıklığa sahip merkezi sofanın devamı niteliğindeki mekândır. Eldem'in açıklamalarında kamusal bir mekân yani kabul salonu olarak ifade edilen bu mekân yemek odasına ve çalışma odasına geniş kapılarla bağlanmaktadır. Diğer elçilik konutlarında mekânı bütün olarak hissettirmek için kullandığı tavan döşemesine cam ile bağlanan sürgü kapılar ya da diğer mekânların bir eyvan gibi sofaya açılmak üzere duvarsız bağlantısı gibi detaylar Hollanda Büyükelçilik Konutu'nda uygulanmamıştır.

Şekil 4.251. Sofa Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004021].

Şekil 4.252. Sofa Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004022].

Eldem'in kabul sofası için yaptığı eskizlerde [Şekil 4.251] galerili merkezi sofayla arasına sınır çizen ancak mekânlar arası ilişkiyi koparmayan, kolon-kiriş sistemi ile kurulmuş, delikli duvar göze çarpmaktadır. Bu eskiz çalışmalarından anlaşıldığı

üzere, kabul salonu galerili merkezi sofanın bir eyvanı olarak tasarlanmıştır. [Şekil 4.252] Nitekim Eldem Arkitekt dergisinde şu sözlerle ifade etmektedir:

“Holün zemin kısmında bahçeye açılan bir eyvan kısmı vardır ki burası sonradan orta hol hacmi ile birleştirilmiştir.”²³⁴

Eldem'in açıklamalarında *hol* olarak nitelendirdiği mekân merkezi sofadır. Bahçe ile doğrudan bağlantılı eyvan; kabul salonu olarak tasarlanmıştır ve galerili merkezi sofa [Şekil 4.253] ile ilişkisi kurulmuştur. Ancak Eldem'in eskizlerinde yer alan ve eyvan olarak gördüğü kabul salonuyla merkezi sofa arasındaki sınırı güçlendiren nişli duvar, inşaat sırasında uygulanmamıştır. [Şekil 4.254]

Şekil 4.253. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Galerili Merkezi Sofa, Atelye Mat, Eldem, s. 142.

Şekil 4.254. Galerili Merkezi Sofa, Atelye Mat, Eldem, s. 142.

Eldem'in eskizleri ile uygulanmış Hollanda Elçilik Konutu'nun fotoğrafları karşılaştırıldığında tasarımda yer alan nişlerle kurulan duvarın inşa edilmemesine benzer biçimde birçok farklılık göze çarpmaktadır. Eldem'in eskizindeki merkezi hol [Şekil 4.255] ile inşa edilen merkezi hol karşılaştırıldığında [Şekil 4.256], tasarım aşamasında özellikle vurgulanan, döşeme, duvar ve tavanda birbirini takip eden modüler sistem şeritlerinin uygulama sonucunda sadece zeminde korunduğu, duvarlarda ve tavanda bu detayların uygulanmadığı görülmektedir. Eldem bu durumu; *Büyük Konutlar* 'da şu cümleleriyle açıklamaktadır:

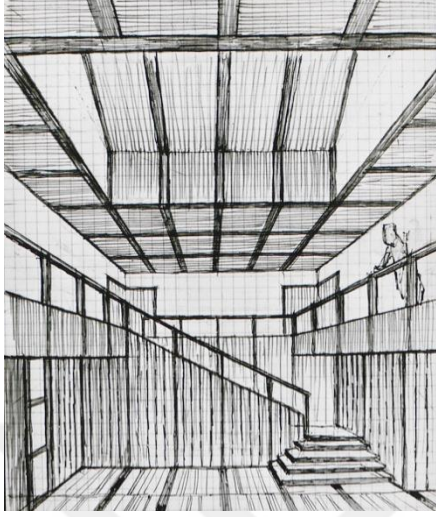
“[...] ihale edilen projenin cephe ve iç mimarisinde değişiklikler yaptırılmıştır. Sarf edilen büyük mücadelelerle ön cephe fazla zedelenmemişse de iç mimari kurtarılamamıştır.”²³⁵

Tanju Hollanda Büyükelçi Konutu'nun tasarım ve uygulama arasındaki farklılıkların önemli olduğunu, “Eldem'in ahşap kaplama yüzeyler öngören ve özellikle tasarımın modülasyonunu gösteren ahşap bantlara dayanan tasarımı ile, bütün yüzeylerin sıvalı

²³⁴ Eldem, Sedad H. 1979. “Ankara'da Büyükelçilik Evi”. İstanbul. Arkitekt 1979/01. s. 5.

²³⁵ Eldem, Sedad. 2005. *Büyük Konutlar*, İstanbul. s. 111.

ve boyalı olduğu Schmitthenner'vari bir orta Avrupa gelenekselcilik yorumuna gönderme yapan uygulanan mekân arasındaki fark çarpıcıdır"²³⁶ cümlesiyle desteklemektedir.

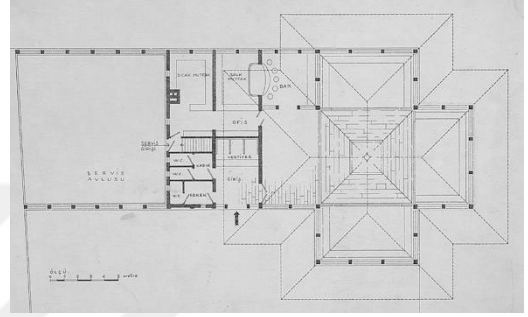
Şekil 4.255. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Galerili Merkezi Sofa Eskizi, SALT SHE A., [TSHECQ004028].

Şekil 4.256. Hollanda Büyükelçilik Konutu, Galerili Merkezi Sofa, SALT SHE A., [TSHEPA07504001].

²³⁶ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 190.

4.2.5. Sofanın Üç veya Dört Eyvanlı Olarak [Divanhane Formuyla] Tasarlanması

Eldem'in bazı konut projelerinde sofa; iki eyvanlı olarak düzenlenirken, bazı projelerinde ikiden fazla eyvana sahiptir. Özellikle üç eyvanlı sofa denemeleri Eldem'in sofayı divanhane formuyla tasarladığının bir göstergesidir. Eldem'in konut projelerindeki divanhane formuyla tasarlanmış sofalarını incelemeyen önce Eldem'in **Taşlık Kahvesi** kısaca değerlendirilmelidir. [Şekil 4.257]

Şekil 4.257. Taşlık Kahvesi, Maçka, SALT SHE A., [TSHEPA03302011].

Şekil 4.258. Taşlık Kahvesi, Zemin Kat Planı, SALT SHE A., [Taşlık Kahvesi].

1947-48 yılları arasında Maçka'da inşa edilen Taşlık Kahvesi, dört eyvanlı bir divanhane plan şemasına sahiptir. Taşlık Kahvesi planında orta sofalı plan tipi, Boğaz manzarasına yönelen üç eşit eyvan eklenerek tasarlanmıştır. [Şekil 4.258] Eldem bu projesiyle; Hüseyin Amcazade Yalısı selamlığını hem plan şeması hem de cephe kurgusuyla Maçka'ya taşımıştır. 1950 yılında *Arkitekt*'te yayımlanan proje metni divanhane formunu şu cümlelerle açıklamaktadır:

“Plânın ana prensibi dört cenahlı, ortası salon oda plânıdır. Bu plân tipi, eski mimarimizin, en çok tutunmuş unsurlarından biridir. Cenah veya çıkmalar programın zenginliğine göre birden dörde kadar olabilir. Orta salon ekseriya havuz ve fiskiye yeri olup mermer döşelidir. Burada da aynı esas muhafaza edilmiştir. Kanatlar birer basamak yükseltilmiş ve sedir ile çevrilmiştir.”
237

Eldem, Taşlık kahvesinde proje tanıtım metninde de belirtildiği gibi ideal dört eyvanlı sofa şemasını denemiştir. Divanhane'nin Taşlık Kahvesi'nde, daha önceki konut denemelerinde olduğu gibi, mekân kurgusunun organizatörü olmadığını fakat mekânın ta kendisinin divanhane olduğunu düşünen Tanju, Eldem tasarımındaki sofa/divanhane ilişkisini “[...] Aslında birden çok olan Sedat Hakkı'ardan birisinin, sofa/divanhane hayaletinin lanetlediği ya da kutsadığı (her iki türlü de okunabilir) Sedat Hakkı'nın hem başyapıtı hem de aynı zamanda sonudur: Bu yapıdan sonra, hayalet hızlı bir biçimde silikleşerek kaybolacak, daha doğrusu rasyonalize edilerek

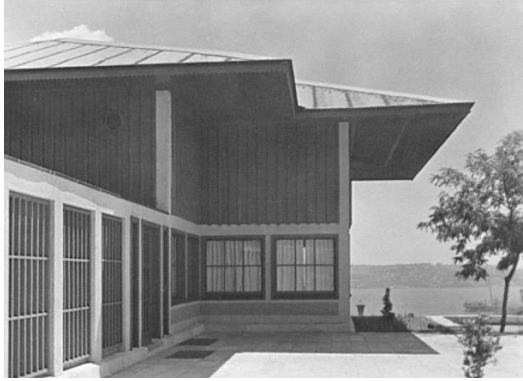
²³⁷ Eldem, Sedat H. 1950. “**Ev Projesi**”. İstanbul. *Arkitekt* 1950/10-11. s. 207-210.

tanımlı hale getirilecek, diğer Sedad Hakkılar ise hayaleti hatırlamayacaktır.” diyerek yorumlamaktadır.²³⁸

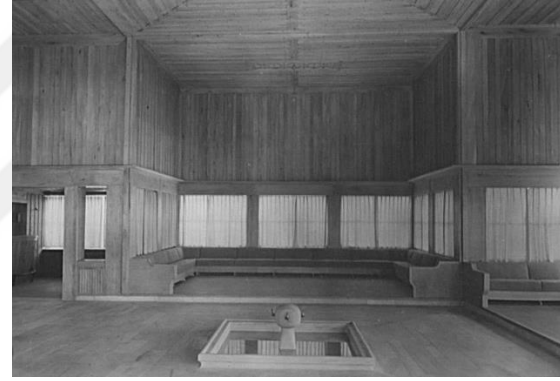
Eldem, *50 Yıllık Meslek Jübilesi*'nde Taşlık Kahvesi'ni şu sözlerle açıklamaktadır:

“Plan Köprülü Yalısı'nınkinin hemen hemen aynıdır. Tek fark orta sahasına dördüncü bir kolon ilave edilmiş olmasıdır. Mimarın sayısız etütlerinden sonra bu şekli tercih etmiş olması bir bakıma bir fedakârlıktır. Zira kendi kişiliğini arka planda bırakarak o zaman daha pek bilinmeyen ve takdir edilmeyen bir Türk sivil mimari eserinin modern sayılabilecek özelliklerini belirtmek istemiştir. Bu tutumu seneler sonra bazı meslektaşları tarafından eklektisizm ile suçlanmıştır.²³⁹

Taşlık Kahvesini; Eldem'in Türk Evi'nden esinlenen yerel/milli mimarlık arayışının manifestosu olarak nitelendiren Bozdoğan açıklamalarına “[...] bazen tarihselcilik suçlamalarıyla tartışmalı bir kültürel ürüne dönüşen Türk Kahvesi; Eldem'e göre geleneksel Türk Evi'nin temelinde modern olan tüm niteliklerinin “numunesi” olarak özel ve meşru bir konuma sahiptir, tarihin nasıl çağdaş bir potansiyel olabileceğinin kanıtıdır.” sözleriyle destek vermektedir.²⁴⁰

Şekil 4.259. Taşlık Kahvesi, Maçka, SALT SHE A., [TSHEPA03302006].

Şekil 4.260. Taşlık Kahvesi, İç Mekân Görünüşü, SALT SHE A., [TSHEPA03302005].

Eldem'in Taşlık Kahvesi öncesinde 1939-1941 yılları arasında Beyazıt'ta tasarladığı kahve projesi ve Çamlıca Kahvesi²⁴¹ de düşünüldüğünde, Eldem için divanhane formu araştırmalarının geçmişe dayandığı ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle üç eyvanlı sofa Eldem için iki eyvanlı sofa gibi özel bir çalışma alanıdır. Taşlık Kahvesi, Çamlıca Kahvesi gibi projelerinin yanı sıra özellikle saray yapılarının yenilenme projeleri üzerine yaptığı çalışma ve uygulamalarda Eldem; saray yapılarına büyük boşluklar açmış, geleneksel orta sofa ve divanhane mekânlarına yaratıcı bir bakış açısı getirmiştir. Eldem'in bu çalışmalarının karşılığı bulunduğu en önemli uygulamalarından

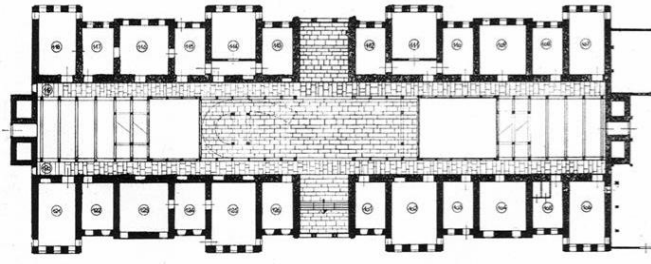
²³⁸ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 142.

²³⁹ Eldem, Sedad H. 1983. “**50 Yıllık Meslek Jübilesi**”. İstanbul. s.83.

²⁴⁰ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 50.

²⁴¹ Eldem, Sedad H. 1931. “**İki Türk Kahvesi Projesi**”. İstanbul. Arkitekt 1941/01-02. s. 8-11.

biri Fındıklı Çifte Saraylar binasını kullanan Güzel Sanatlar Akademisi Yenileme Projesidir.²⁴² Aysel, Eldem ve Mehmet Ali Handan tarafından hazırlanan bu projeyi “1953 yenilemesi ile binaya çağdaş bir katkıda bulunarak korumayı benimsemişlerdir. Proje, “yenileme-koruma” konusunda sarayın orta sofasına getirdiği güçlü ve özgün bakışı, bina içinde yaratılan boşluklu iç yapısı ile kanaatimce Eldem mimarlığının da önemli örneklerinden birini oluşturur.” sözleriyle açıklamaktadır.²⁴³

Şekil 4.261. Akademi Zemin Kat Planı, Yenilenmiş Plan Çizimi, Arkitekt, 1954/1.

Şekil 4.262. Akademi 1949-53, Sofa, MSGSÜ Fotoğraf Arşivi.

Güzel Sanatlar Akademisi yenileme projesinde Eldem ve Handan dört eyvanlı orta sofayı divanhane formuyla yorumlamış, saray planının tam merkezine yerleştirerek büyük bir boşluk oluşturmuştur. [Şekil 4.261] Gülmez, yenileme projesinde yaratılan boşlukları; “Bina, dönüşüm projesi ile tipik Sahil Saraylarının haçvari orta sofalı yapısını ve karakterini korumuş, dışardan algılanan dikdörtgen kitlesine karşın boşlukları ile zenginleşen ve şeffaflaşan karakteristik iç mekân yapısını kazanmıştır. Basık bir zemin kat üzerinde yüksek iki kat olmak üzere üç kattan oluşan binanın boşluğa dayalı planlanması “düşeyde” ve “yatayda” olmak üzere iki farklı nitelikteki boşluk kurgusu ile sağlanmıştır.” şeklinde yorumlar.²⁴⁴ Eldem’in yatayda açtığı boşluklar, dört eyvanıyla divanhane formlu orta sofadır. [Şekil 4.262]

Aysel; Eldem ve Handan’ın saray yapısı için tasarladıkları dört eyvanlı sofayı “Binanın içinde açılan büyük sofa, Boğaziçi yalı planimetrisinde baskın öge olan orta sofaya çağdaş, bağlamsal bir bakıştır. Mimarlar, geleneksel yaratıcı bir anlayışla yorumlayarak, sofayı bina içinde çağdaş Akademi yaşamının merkezine yerleştirir.

²⁴² Güzel Sanatlar Akademisi 1948 yılında geçirdiği yangın sonrasında Eldem ve Mehmet Ali Handan tarafından tasarlanan projelerle yenileme sürecine girmiştir. Konu hakkında daha detaylı bilgi için Aysel tarafından kaleme alınmış bir dizi yazı niteliği taşıyan makalelerin okunması önerilmektedir. Kaynaklarda yer verilen bu makaleler tarih sırasında şu başlıklarla yayımlanmıştır; Konferans Salonu: Sanayi-i Nefise Mektebinden Üniversiteye Bir Mekânın Tasarım ve Değişimi, Bir Mimarlık Öyküsü: Akademi Binasının Yenilenme Süreci, 1949-1953 / Geçmişe Yönelik Bir Okuma Denemesi, Akademiye Dokunmak: Notlar, Düşünceler ve GSA I. Kısım ve II. Kısım Yenilenmesi.

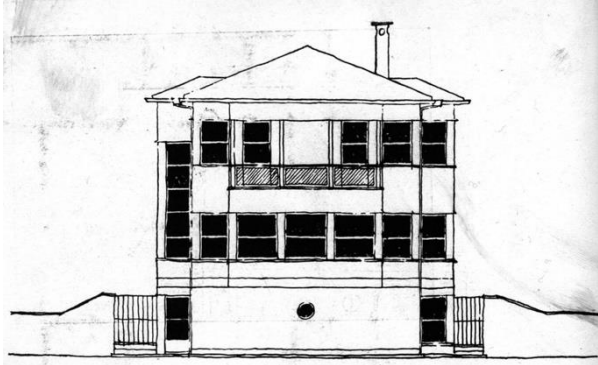
²⁴³ Aysel, Nezh R. 2013. “Akademiye Dokunmak: Notlar, Düşünceler”, Mimarlık, 371, s. 29-34.

²⁴⁴ Gülmez, Gülşen F. 2011. “Saray’dan Akademi’ye Sürdürülen Orta Sofa Karakteri: MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Orta Hol Yenileme Projesi” Mimarist, 41, s. 17.

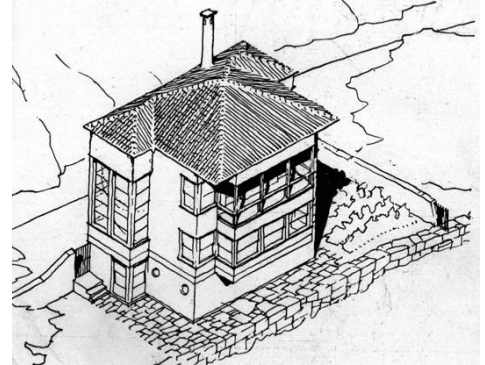
Ulaşılan çözüm, yaratıcı tasarımı geleneğin sınırlandırıcı çerçevesinden çıkararak çağdaş yaşamla birlikte yoğuran bir düşüncenin sonucudur. Bu yaklaşım, Eldem mimarlığının eskiye bakarak öğrenme yönteminin örneğidir. Mekânda “sofa / salon / divanhane” kavramı ve onun çağdaş karşılığının aranması, projenin özgün ve kanaatimce en başarılı yönünü ortaya koymaktadır. Eldem’in özellikle konutlarda aradığı ve bazı örneklerde iki eyvanlı divanhane ulaşan sofa / salon analogisi, Akademi binasında işlevsel karşılığını bulur.”²⁴⁵ şeklinde yorumlamaktadır.

Divanhane formuyla sofanın üç veya dört eyvanlı olarak kamusal binalardaki kullanımının yanı sıra, 1930’lu yıllardan başlayarak çoğunluğu proje aşamasında kalmış, uygulanmamış konutlarında Eldem divanhane formundaki sofayı sıklıkla etüt etmiştir. Erken dönem konut projelerinde üç eyvanlı sofa/ divanhane çoğunlukla konutun ana mekânıdır. Eldem’in 1950’li yıllarda inşa edilen orta sofanın oturma-yemek eyvanları arasında yer aldığı konut projelerinde ise divanhane formu özellikle oturma alanlarında denenmiştir. Uşaklıgil Köşkü oturma odası ile başlayan bu tutum, diğer konut projelerinin oturma alanlarına da yansımıştır.

Eldem’in “**Ev Projesi**” başlığıyla 1931 yılında *Mimar* dergisinde yayımlanan projesi de muhayyel projelerinden biridir.²⁴⁶ Deniz ve cadde arasında kalan, ayrıca rıhtımı olduğu belirtilen arsa üzerinde tasarlanan projeye ilginçtir ki “yalı projesi” adı verilmiştir. [Şekil 4.263]

Şekil 4.263. Ev Projesi, Giriş Cephesi, Mimar, 1931-08, s. 263.

Şekil 4.264. Ev Projesi, Giriş Cephesi Perspektifi, Mimar, 1931-08, s. 267.

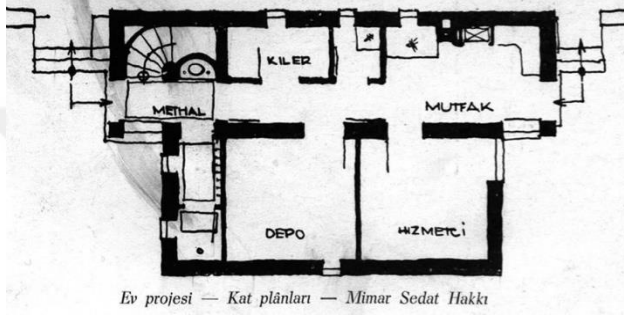
Yalının perspektif çiziminde zemin katın sağırlaştırılmış beden duvarları üzerinde öne çıkma yapan divanhane formundaki salon katı rahatlıkla görülmektedir. [Şekil 4.264] Salon katındaki cam cephelerin doğrama bölüntüleri aynı eksenle üst kata, hatta saçak kotuna kadar devam ettirilmiştir. Geri çekilen oda cepheleri orta kattaki doluluğu

²⁴⁵ Aysel, Nezih R. 2013. “Akademiye Dokunmak: Notlar, Düşünceler”, Mimarlık, 371, s. 29-34.

²⁴⁶ Eldem, Sedad H. 1931. “Ev Projesi”. İstanbul. Mimar 1931/08. s. 213-217.

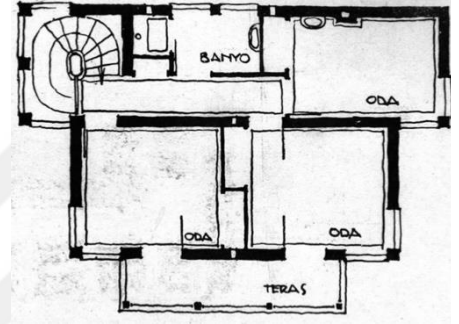
hafiflikle dengelemiştir. Odalarda pencere boyutlarının daraldığı görülmektedir. Ancak salondaki köşe pencereler odalarda da ihmal edilmemiştir.

Projenin zemin katında sadece servis birimlerinin yer aldığı görülmektedir. Eldem'in *Türk Evi Plan Tipleri*²⁴⁷ çalışmasında vurguladığı gibi evin esas katının, plan sınıflandırmalarında dikkate aldığı birinci kat olduğu fikri, bu projede hayata geçirilmiştir. Mutfak, kiler, depo ve hizmetli odası gibi servis birimlerinin yer aldığı zemin kat cephe tamamen sağırlaştırılmış, birimler küçük yuvarlak tepe pencereleri ile aydınlatılmıştır. Zemin katta yer alan giriş kapısı, üst kata çıkan merdivenler ile aynı hizadadır. [Şekil 4.265]

Ev projesi — Kat plânları — Mimar Sedat Hakkı

Şekil 4.265. Ev Projesi, Zemin Kat Planı, Mimar, 1931-08, s. 264.

Şekil 4.266. Ev Projesi, İkinci Kat Planı, Mimar, 1931-08, s. 264.

Evin esas mekânı birinci katta yer alan salondur. [Şekil 4.267] Divanhane formundaki salon, birçok yalı planında olduğu gibi ön ve arka cepheler birbiri ile bağlantısını kurmaktadır. Salonun içerisinde hem deniz hem de cadde cepheleri hissedilmektedir. Divanhane formu, simetrisinin bozulmaması için sol tarafta düşey dolaşım ögesi merdiven ile desteklenirken, sağ tarafta çiçeklik olarak adlandırılmış kendi içine dönük bir mekânla tamamlanmıştır. Tanju divanhane formunda tasarlanmış salon için "Yapının cephesi, Sedat Hakkı'nın geleneksel Türk evi tipolojisinin cephe karakteristiklerine aynı yıl tasarlanmış olan Anadoluhisarı'ndaki yalıdan çok daha yakındır. Ancak asıl ilginç olan yalnızca salona ayrılmış olan, yapının birinci kat planıdır. Bu kat, ideal simetrisi merdiven ve çiçeklik tarafından bozulmuş olmakla birlikte, dört eyvanlı bir divanhanedir." yorumunda bulunur.²⁴⁸

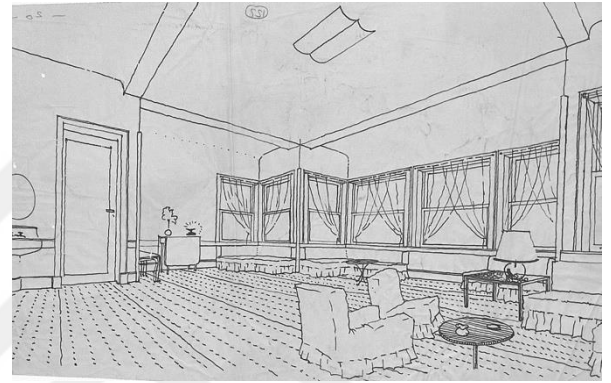
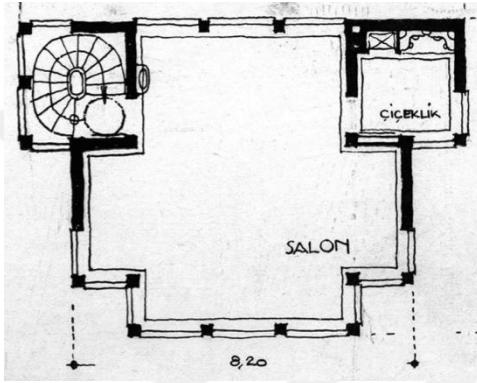
İkinci kat planı; salonun deniz cephesine denk gelen iki adet oda ve çiçekliğin üzerine denk gelen üçüncü oda ile oluşturulmuştur. Divanhane formu üst kat planında aynen korunmuş, en öndeki eyvan çıkması teras olarak tasarlanmıştır. [Şekil 4.266]

²⁴⁷ Eldem, Sedat. 1954. *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul. s. 12, 13 ve 14.

²⁴⁸ Tanju, Bülent. 2009. *Sedat Hakkı Eldem: Retrospektif II*, İstanbul. s. 33.

Eldem'in salona ait hazırladığı iç mekân perspektiflerinde cepheye dayanan sedirler çizilmiştir. Eldem'in geç dönem projelerinde yer alan modül sistemi uygulanmamış olsa da pencere boyutlarının birbirine eşit olduğu dikkat çekmektedir. [Şekil 4.268]

Eldem'in erken dönem konut denemelerinden olan bu proje; Eldem'in sofayı evin ana mekânı olarak kullanmasının yanı sıra, sofaya manzara yönüne açılan üçü eşit, biri daha derin dört eyvanla desteklemesi gibi nitelikleriyle Eldem'in konut mimarlığındaki çalışmalarının izlenmesi açısından önemli bir çalışmadır. Diğer taraftan Eldem'in bu projesi yine kendi çalışmalarıyla tanımladığı hâkim elemanlı köşk tipini hatırlatmaktadır.

Şekil 4.267. Ev Projesi, Birinci Kat Planı, Mimar, 1931-08, s. 264.

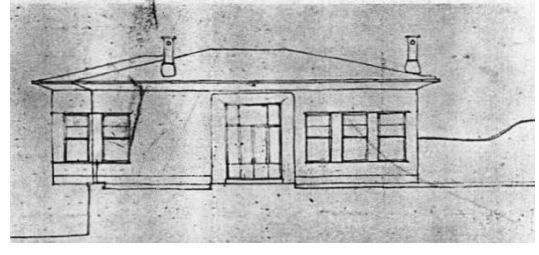
Şekil 4.268. Merdiven Holünden Salona Bakış Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA003001].

Üç Eyvanlı sofasının divanhane formuyla tasarlandığı ve köşk gibi konuta eklendiği **İsmail Hakkı Bey için Konut Projesi**; Eldem'in müşterisi belli olan ancak uygulanmayan projelerindendir. [Şekil 4.269] 1932 yılında Mimar dergisinde "Sayfiye Projesi" başlığıyla yayımlanan tek katlı konutun, Eldem'in de deyiimiyle *fazla yer kazanmak ve bunun için her yerden azami istifade etmek*²⁴⁹ gibi bir gayesi yoktur. Kara tarafında yer alan giriş küçük bir ıslak hacimle desteklenmiştir. Girişin karşısında bahçe ve deniz tarafına çıkan açıklık yer almaktadır. Girişin karşısına yerleştirilen bu çıkış, Eldem'in birçok projesine çıkış kaynağı olan tasarladığı giriş kapısından kesintisiz denize doğru bakış ilkesinin izlerini taşımaktadır. Proje perspektiflerinde; evin set duvarı ile tamamen denize yaklaştırdığı görülmektedir. Girişin karşısındaki kapıdan çıkıldığında karşılaşılan merdivenler rıhtıma inmektedir. Dolayısıyla oturma odası olduğu tahmin edilen mekân deniz üzerine çıkma yapmaktadır. [Şekil 4.270]

²⁴⁹ Eldem, Sedad. 1932. **Sayfiye Projesi**, Mimar 1932/09, İstanbul. s. 250.

Şekil 4.269. Sayfiye Projesi, Perspektif Eskizi, Mimar, 1932-09, s. 249.

Şekil 4.270. Sayfiye Projesi, Yan Cephe Eskizi, Mimar, 1932-09, s. 248.

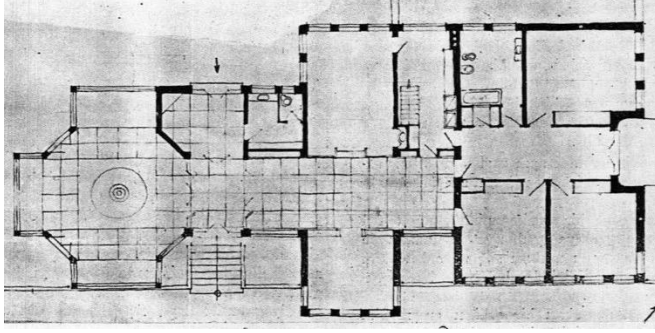
Giriş eksenini ev planını ikiye bölmektedir. Oda birimleri kapatılarak plana bakıldığında girişin doğusunda oturma ve yemek odaları olarak ayrılmış aynı akstaki iki eyvanlı divanhane formu; batısında ise sekizgen form üzerinde temellenen üç eyvanlı bir divanhane formunda tasarlanmış salon mekânı yer almaktadır. Girişin batısındaki bu salon diğer mekanlardan camekanla ayrılmıştır. Diğer tarafta yer alan oturma ve yemek odaları ise daha çok ev halkının kullanımındadır. Tanju bu mekânların projeye eklenmesinde Eldem'in tercihini şu şekilde yorumlamaktadır:

“Değindiği *azami ferahlık ve yer bolluğu hissi* ve İ.H. Bey'in yazlık evinin bir tür temsiliyet içeren havası, Sedad Hakkı'ya peşinde olduğu, ancak daha önce küçük konutlarda istediği biçimde tasarıma eklemleyemediği tematik öğeyi bu projesinde eksiksiz bir biçimde ortaya çıkarma şansını verir. Resmi misafirlerin kabul edileceği ortası fıskiyeli salon, üç eyvanlı bir divanhanedir. Giderek, evin *intim* kısmı olarak tanımlanan oturma ve yemek odalarının da birlikte, daha az formel iki eyvanlı bir divanhane tanımladığını belirtmek gerekiyor.”²⁵⁰

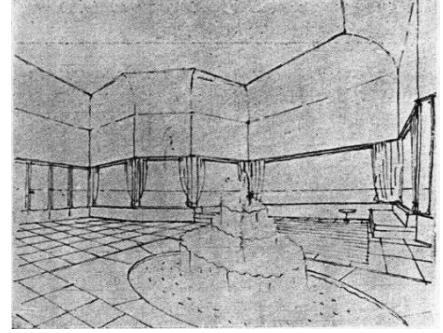
Bozdoğan, Eldem'in İsmail Hakkı Bey için Heybeliada'da inşa ettiği bu projede, mevcut bir yapıya ek yaptığını ve bu ekte geleneksel T plan tipini uyguladığını belirtmektedir.²⁵¹ Plan şeması incelendiğinde; daha çok misafirlerin ağırlandığı, ortasında havuz olan salonu, giriş holünü ve beraberinde çözümlenen ıslak hacmi içeren *selamlık*, yemek odası, oturma odası, hizmetli ve ofis biriminin bulunduğu kısım *mabeyn*, odaların ve sofanın bulunduğu kısım ise *haremler* olarak adlandırılabilir. [Şekil 4.271]

²⁵⁰ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 40.

²⁵¹ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 43

Şekil 4.271. Sayfiye Projesi, Zemin Kat Planı, Mimar, 1932-09, s. 249.

Şekil 4.272. Sayfiye Projesi, İç Mekân Eskizi, Mimar, 1932-09, s. 250.

Yatak odaları planın en doğusuna yerleştirilmiştir. Eldem; bu odaların önünde yer alan geniş holü şu açıklamasıyla sofalaştırmaktadır:

“Evin intim kısımlarında oturma odası, yemek odası ve yatak odaları vardır. Yatak odalarının ayrı bir sofası vardır. Bu sofadan o taraftaki bahçeye girilebilir. Bu sofada veya önündeki terasta sabah kahvaltısı alınır. Bunun için ofis sofa ile yemek odası arasına konmuştur.”²⁵²

Proje tanıtım metninde planda sofa olarak tanımlanmış başka bir mekân olmamasına rağmen Eldem’in yatak odalarının *ayrı bir sofası* olduğundan bahsetmesi, tasarımda sofa olarak tanımladığı başka bir mekânın varlığını imâ etmektedir.

Giriş holünün odaların bulunduğu tarafa yönelen geniş hol üzerinde deniz cephesine bakan ve arka bahçeye bakan karşılıklı iki mekân yer almaktadır. Bunlardan deniz cephesinde yer alan mekân Eldem’in proje metninde oturma olarak ifade ettiği sofadır. Karşısında yer alan diğer mekân ise yemek odası olarak tasarlanmıştır. Sofanın yemek odasından oldukça az bir alana sahip olduğu görülmektedir.

Eldem; proje metninde salon adını verdiği divanhane formundaki mekânın ayrı bir pavyon olarak tasarlandığını belirtmiştir. Salonun ortasında perspektiflerden anlaşıldığı üzere fıskiye bir havuz yer almaktadır ve döşemesi mermerdir. Yine perspektiflerden anlaşıldığı üzere cepheye dayanan sedirlerle donatılmıştır. [Şekil 4.272]

1933 yılında *Arkitekt* dergisinde “**Bir Villa Projesi**” başlığıyla yayımlanan bu konut projesi Eldem’in konutlarda sofa kullanımı üzerine tüm düşüncelerini özetler niteliktedir. Eldem tarafından üçüncü tekil şahısın diliyle yazılan proje metni, bu projenin mimarın 1930’lu yıllarda ulaşmaya çalıştığı konut plan şemasına yakınlığını ortaya koymaktadır:

“Mimar bu planları hazırlarken daima mühim bir ciheti göz önünde tutmaktadır ki o da bundan bir asır evveline kadar uzanan devirde mevcut olan sivil bir mimarimiz vardır. Ve elân bu devrin, ötede beride tek tük kalmış eserlerine tesadüf ediyoruz. Bazılarımız bunlara hiç

²⁵² Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 43.

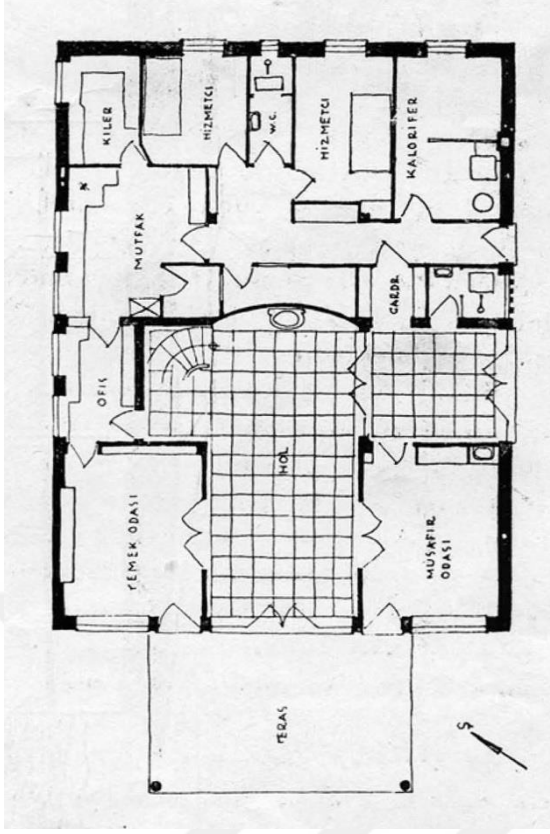
ehemmiyet vermeyerek önünden geçiyorlar. Halbuki o devre ait sivil binalar, o zamanki içtimai hayatımızı anlatmaları itibarıyla en mühim vasıtalarlardır.”²⁵³

Projenin zemin katında, T planlı bir hol yer almaktadır. Giriş kapısından girilen rüzgarlık misafir odasına, hizmet birimlerinin yer aldığı alana ve bir banyoya açılmaktadır. Giriş holü olarak tanımlanabilecek bu mekânın ardından, zemin kat planına hâkim olan, Eldem’in “hol” olarak adlandırdığı mermer döşemeli alana geçilmektedir. Holden üstü kapalı bir terasa çıkılır. Holün köşesinde yemek odası planlanmıştır. Yemek odası ofis mekânı ile mutfak ve diğer hizmet birimlerine bağlanmaktadır. Simetri eksenini oluşturulduğunda, yemek odası simetriğinde misafir odasını bulur ve hol bu iki mekânı ayırır. Kapıları bu arada kalan holden mekânlara açılır. Ayrıca holün simetri ekseninde bir lavabo yer almaktadır. Üst kata çıkan yarım daire planlı merdiven de holde bulunmaktadır. [Şekil 4.273]

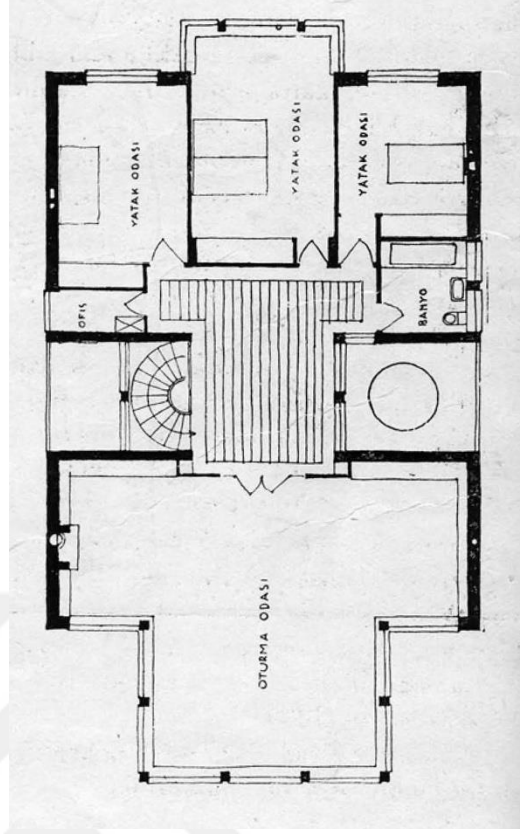
Zemin kat planına bakıldığında hol hizmet birimleri ile yaşama birimlerini birbirinden ayıran nitelikleriyle sofa olarak tanımlanabilecek bir mekân rolündedir. Eldem’in bu mekânı hol olarak nitelendirmesinin altında, üst kat sofasına değer katma düşüncesi yatabilir. [Şekil 4.274]

Eldem bu projesinde, “Türk Evi Plan Tipleri”nde bahsettiği gibi, evin zemin katını hizmet birimlerine, esas katını (birinci katı) ise yaşama birimlerine ayırmıştır. Yarım daire şeklindeki merdiven üst kata çıktığında, proje metninde Eldem tarafından sofa olarak adlandırılan mekâna varır. Merdivenin tam karşısı boş bırakılmış, belli bir simetri sağlanmaya çalışılmıştır. Perspektif çizimleri incelendiğinde merdivenin ekseninin giriş holünün çatısına denk geldiği görülmektedir. Giriş holü tek katlıdır ve kubbe formunda küçük bir çatıya sahiptir. Plan şemasında bu kubbenin izine rastlanmaktadır. Sofanın solunda divanhane formundaki oturma odası yer alır. Sağ kısım ise yatma birimlerine ve ıslak hacimlere ulaşımı sağlayan bir koridor ile birleşmektedir.

²⁵³ Hakkı, Sedat. 1933. “Bir Villa Projesi, Mimar Sedat Hakkı”, Mimar 1933/02, İstanbul. s. 50.

Şekil 4.273. Bir Villa Projesi, Zemin Kat Planı, Mimar, 1933-02, s. 51.

Şekil 4.274. Bir Villa Projesi, Birinci Kat Planı, Mimar, 1933-02, s. 50.

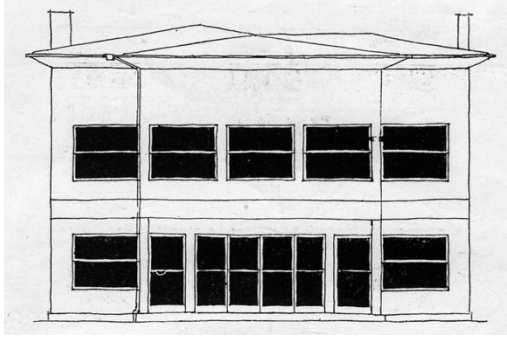
Oturma odası, evin birinci kat plan şemasındaki tüm odaların ve sofanın toplam alanına sahiptir. [Şekil 4.274] Ön cepheye bakan tüm duvarlara pencere boşlukları açılmış, sağır duvarlar şömine, raf, divan gibi elemanlarla değerlendirilmiştir. Eldem oturma odasını tanımlarken bile eski evlere gönderme yapmaktadır:

“Yarım daire şeklindeki merdiven ile birinci katta bir sofaya çıkılır. Solunda çok büyük bir oturma odası vardır. Bu oda bize eski evlerimizdeki divanlı, höcereli yer minderli ve hasır döşeli büyük odalarımızı hatırlatıyor ve bir kenarda şömine var. Bu da çini kaplamalı ocağın asrileştirilmiş bir şekli.”²⁵⁴

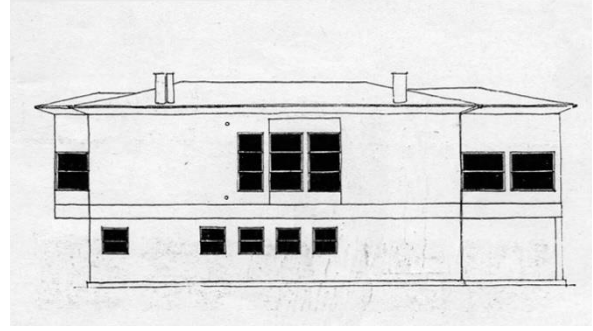
Oturma odasının düzgün divanhane formu oldukça dikkat çekicidir. Oturma odasının üç cepheli çıkması, zemin kattaki dikmelerin üstündedir. Bu biçim Türk Evi cephe karakterine tamamen uygundur. Eldem’in ileri tarihli projelerinde de bu biçimden yararlandığı görülecektir.

Proje metni, projeyi anlatmanın ötesinde Eldem’in özellikle konut mimarisinde aradığı tasarım önceliklerini ifade eden bir kurallar manzumesi niteliğindedir. Proje savunmasına dönüşmüş metin, kendi içerisinde sonradan açılacak tartışmalara da önceden verilmiş cevaplardan oluşmaktadır.

²⁵⁴ Hakkı, Sedat. 1933. “Bir Villa Projesi, Mimar Sedat Hakkı”, Mimar 1933/02, İstanbul. s. 50.

Şekil 4.275. Bir Villa Projesi, Ön Cephe Çizimi, Mimar, 1933-02, s. 50.

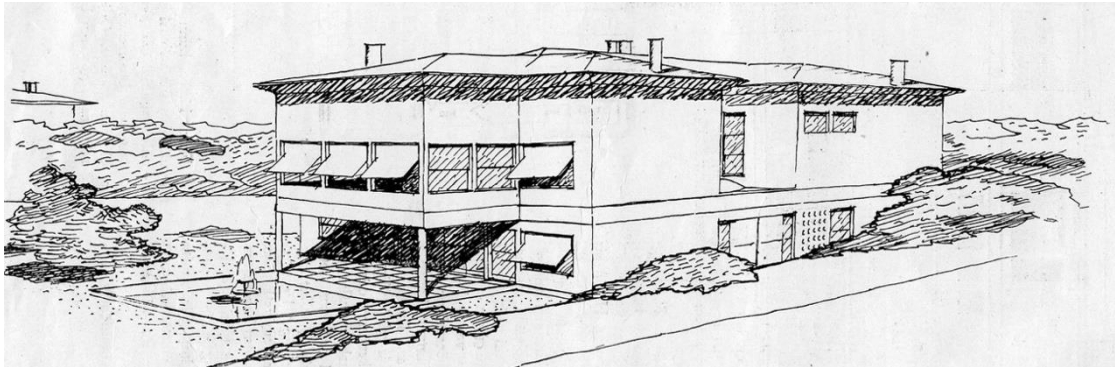
Şekil 4.276. Bir Villa Projesi, Yan Cephe Çizimi, Mimar, 1933-02, s. 51.

Eldem, üçüncü şahıs olarak projenin ortaya çıkış felsefesini şu şekilde ifade etmektedir:

“Sedad Hakkı, bu geçen devrin, sivil mimarisini göz önünde tutarak ve biraz da günümüze uydurarak, bu planları vücuda getirmiştir. Bunun için bu eser terbiyevi mahiyettedir.”²⁵⁵

Villa projesinin, Eldem’in kariyerinde önemli bir aşamaya tekabül ettiğini ifade eden Tanju, projenin bu tarihe kadar peşine düşülen konut idealinin hem görsel hem de metinsel manifestosu olduğunu belirtmektedir.²⁵⁶ Tanju, Eldem’in tasarım yolunu mimarin proje metninde kullandığı kelimelerle şu şekilde özetler:

“[...] Devamında, bu mimarlığı kariyerinin sonuna kadar meşrulaştırmak ve gerekçelendirmek için kullanacağı söylemin ipuçlarını da verir Sedad Hakkı: Tasarımın temsil ettiği bu “mahalli” ve Türk mimarlığının ortaya çıkışında “inşai mecburiyetler” belirleyici olmuştur, üzerinde yeni “motifler” vardır, dolayısıyla “orijinaldir” ve yaşamın geri kalan büyük bir bölümünü adayacağı gibi bu mimarlık “terbiyevi”dir.”²⁵⁷

Şekil 4.277. Bir Villa Projesi, Perspektif Eskizi, Mimar, 1933-02, s. 52-53.

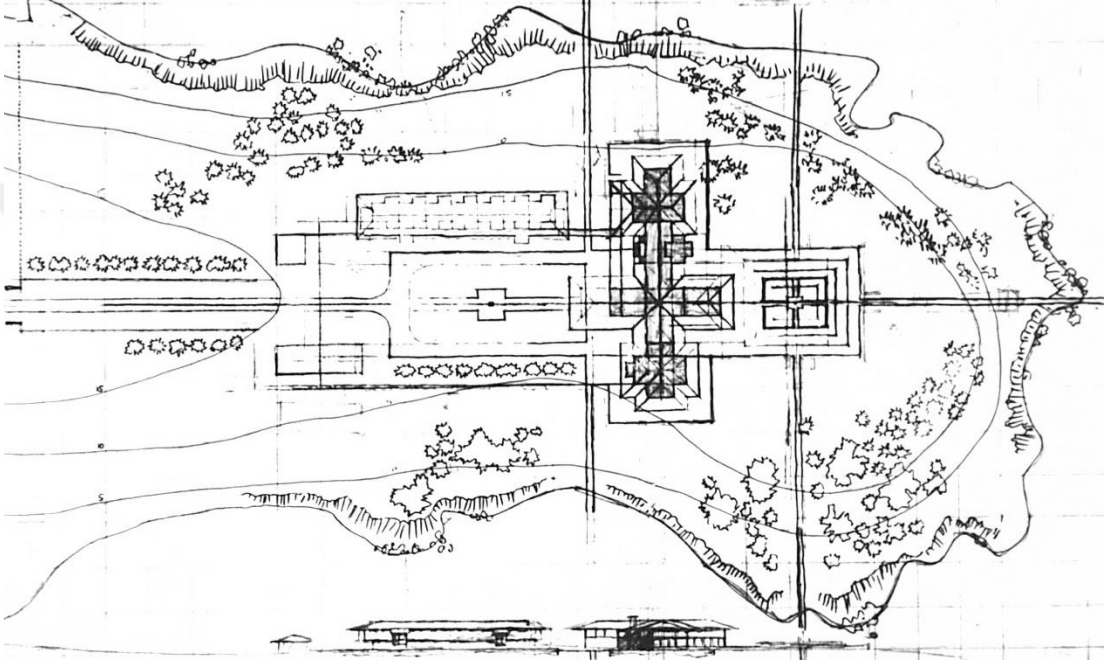
²⁵⁵ Hakkı, Sedat. 1933. age. s. 50.

²⁵⁶ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 46.

²⁵⁷ Tanju, Bülent. 2009. age. İstanbul. s. 46.

Cumhurbaşkanlığı Yazlık Konutu; Eldem'in Büyükkada'da 1932-35 yılları arasında Atatürk için tasarladığı, uygulanmamış projelerindendir. Vaziyet Planı eskizinde konutun, birbirinden bağımsız ve farklı boyutlarda üç divanhane meydana geldiği görülmektedir. [Şekil 4.278] 1983 yılında *50 Yıllık Meslek Jübilesi* kitabında projeden şu cümlelerle bahsetmektedir:

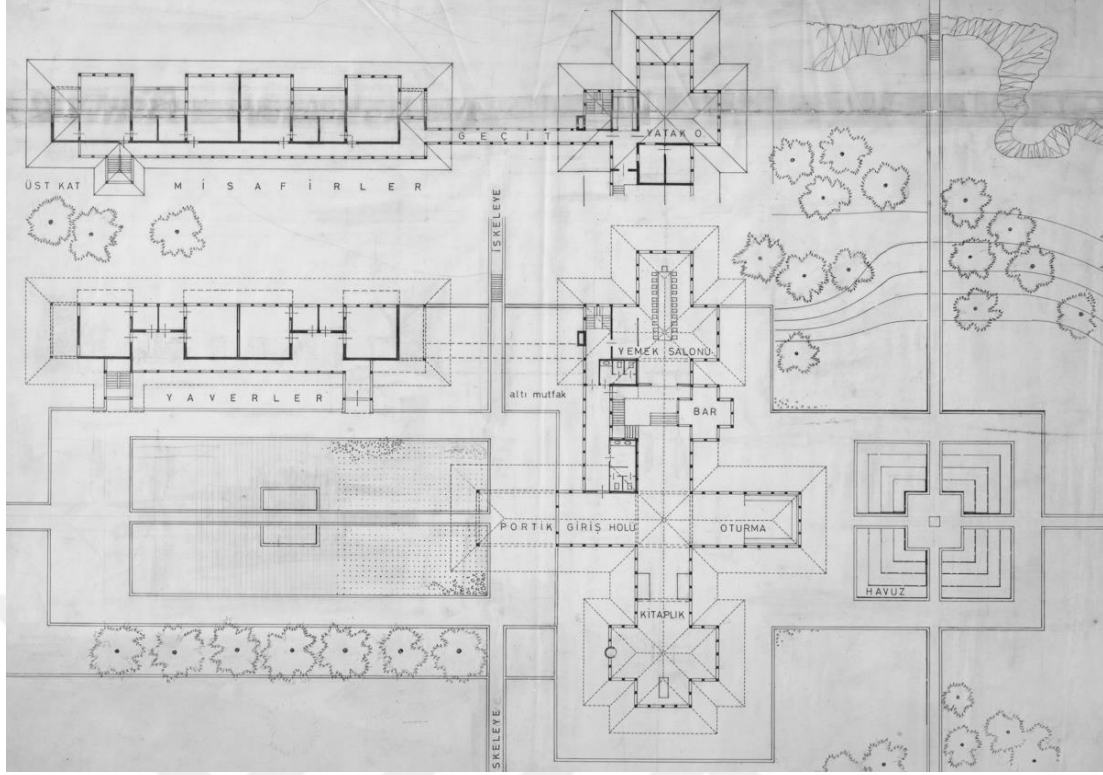
"Yalova Oteli'nde Atatürk Dairesi bir taraftan yapılırken Atatürk'ün meyil ve tercihi Büyükkada'da Dil mevkii idi. Burası arzu edilen emniyet ve mahremiyet için ideal bir yerd. O zaman Dilin ucunda terkedilmiş, bir gazino kahvenin kalıntıları vardı. Program asgariye indirilmiş, olmakla beraber, gene yaverler ve üstünde misafir odalarından yoksun değildi"²⁵⁸

Şekil 4.278. Cumhurbaşkanlığı Konutu, Büyükkada, Vaziyet Planı, SALT SHE A., [TSHEPA00901002].

Cumhurbaşkanlığı Yazlık Konutu'na giriş doğrultusunda düzenlenmiş üzeri saçakla kapatılmış yürüyüş yolundan girilmektedir. Zemin kat planında giriş holünün tam karşısında önündeki havuz ile ilişki kuran oturma salonu yerleştirilmiştir. Giriş holü ve oturma salonundan oluşan doğrusal aks, bu mekânlara dik saplanan diğer aks ile üç eyvanlı divanhane formundaki yemek salonuna ve dört eyvanlı kitaplığa bağlanmaktadır. Yemek salonu ve oturma salonu arasındaki sirkülasyon alanına cephe yönünde dört eyvanlı bar ilave edilmiştir. [Şekil 4.279]

²⁵⁸ Eldem, Sedad Hakkı. 1983. *50 Yıllık Meslek Jübilesi*, İstanbul. s. 50-51.

Şekil 4.279. Cumhurbaşkanlığı Yazlık Köşkü, Kat Planları, SALT SHE A., [TSHEPA00901015].

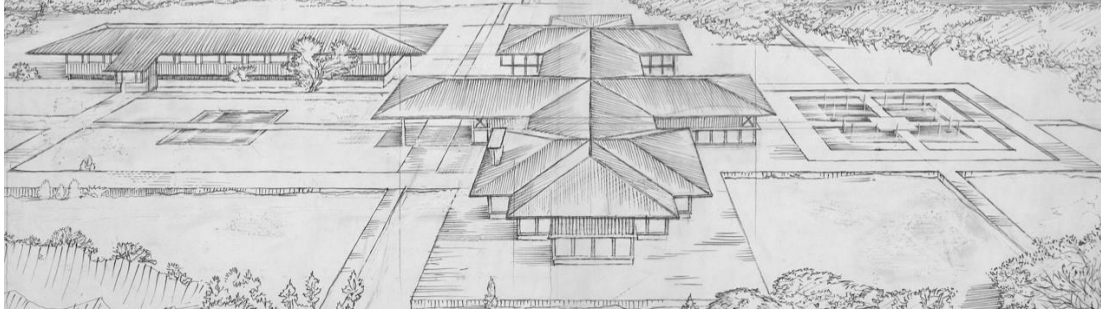
Eldem, Cumhurbaşkanlığı Yazlık Konutu plan organizasyonunu şu cümleleriyle açıklamaktadır:

“Orta giriş sundurma ve esas eksen boyunca giriş holü, oturma salonu ve büyük havuz vardı. Sağ tarafta kitaplığa ayrılmıştı. Bu salon haç şeklinde ve *Köprülü Yalısı* tarzındadır. Zaten binanın ana hatları o devir mimarisinin modernleştirilmesi çabası neticesidir. Pencereler duvarların yarı boyuna kadar yükselir; üzerleri sağırdır. Aynı tertip oturma odasında da uygulanmış iken yemek odası kanadında durum farklıdır. Burada aynı saçak altında Atatürk’ün yatak odasını içeren bir kat ilave edilmiştir. Bu nedenle ve arazinin o tarafa doğru olan inişini kullanmak üzere yemek odası birkaç basamak daha aşağıdadır. Yol üzerinde alçak tavanlı ufak bir bar yer almıştır.”²⁵⁹

Eldem’in plan organizasyonu ile ilgili açıklamasında en dikkat çekici nokta; Cumhurbaşkanlığı Yazlık Konutu’ndaki kitaplığın haç şeklindeki tasarımının *Köprülü Yalısı* tarzı ile nitelendirilmesidir. Yazlık konuta ait perspektif çalışmalarında bu benzerlik açıkça görülmektedir. [Şekil 4.280] Tanju, Eldem’in tasarımındaki divanhane formunu “Ancak asıl çarpıcı olan, Sedad Hakkı’nın mimarlığında bu yıllarda sürekli ortaya çıkan divanhane temasının, bu tasarımda da birkaç kez kendisini göstermesidir.” cümlesiyle vurgulamaktadır.²⁶⁰

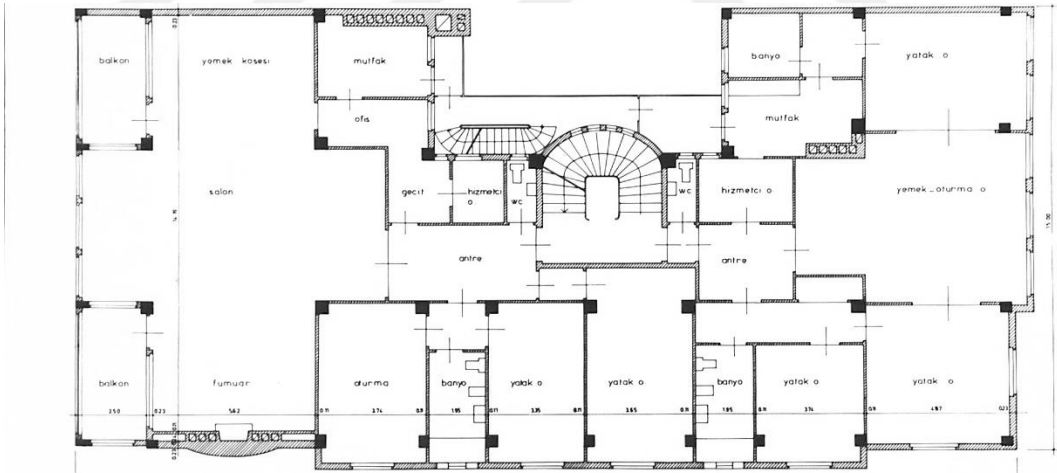
²⁵⁹ Eldem, Sedad Hakkı. 1983. **50 Yıllık Meslek Jübilesi**, İstanbul. s. 50-51.

²⁶⁰ Eldem, Sedad Hakkı. 1983. **50 Yıllık Meslek Jübilesi**, İstanbul. s. 50-51.

Şekil 4.280. Cumhurbaşkanlığı Yazlık Konutu, Perspektif Eskizi, SALT SHE A., [TSHEPA00901016].

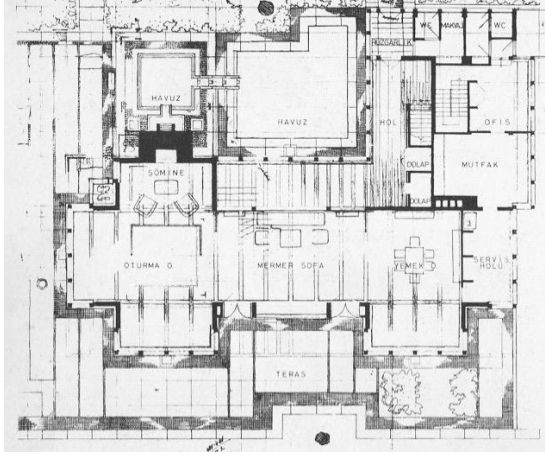
Eldem'in 1930 yıllarda tasarladığı üç eyvanlı/divanhane formlu sofaya sahip konut projeleri uygulanmamıştır. Eldem'in bazı yalı projelerinde ve 1950'ler sonrası uygulanan konut projelerinde divanhane formu, oturma odalarının biçimlenişinde yeniden karşımıza çıkmaktadır. 1950-51 yılları arasında Elmadağ'da inşa edilen 1981 yılında *Ev/Dekorasyon* dergisinde²⁶¹ **Cumhuriyet Caddesi'nde Apartman** başlığıyla yayımlanan proje; Eldem'in üç ve dört eyvanlı oturma odası tasarımlarına verilebilecek en iyi örneklerdendir. Her katta iki daire bulunan toplam altı katta. Oluşan apartmanda Eldem ön cepheye bakan daireye dört eyvanlı divanhane formunda bir oturma salonu tasarlamıştır. [Şekil 4.281]

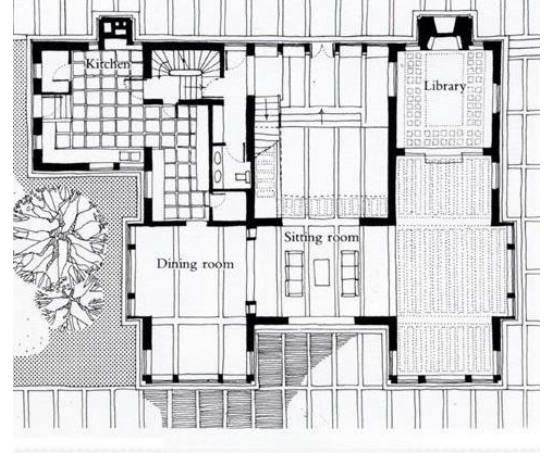
Şekil 4.281. Cumhuriyet Caddesinde Apartman, Normal Kat Planı, SALT SHE A., [TSHEPA00901016].

Uşaklıgil Köşkü Oturma Odası ve **Suna Kıraç Yalısı** Oturma Odası Eldem'in divanhane formunu kullandığı diğer önemli mekânlardır. Uşaklıgil Köşkü'nde oturma salonu olarak adlandırılan üç eyvanlı orta sofalı mekân iki eyvanıyla manzaraya açılırken, arka cephede yer alan üçüncü eyvan şömine duvarı olarak kullanılmış ve sağırlaştırılmıştır. Sofaya bakan eyvan ölçüleri birbirini ile eşdeğerdir. [Şekil 4.282]

²⁶¹ Anonim. 1981. "Cumhuriyet Caddesinde Apartman", *Ev/Dekorasyon*, 1981/58, s. 18-23.

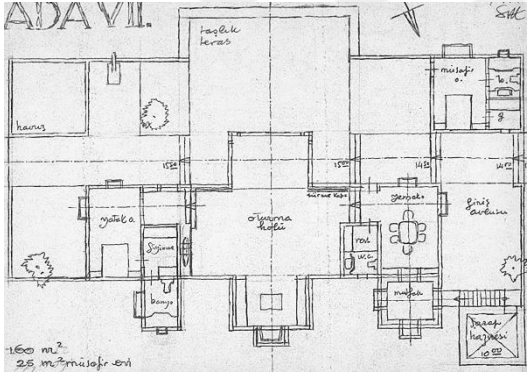

Şekil 4.282. Uşaklıgil Köşkü, Emirgan, Oturma Salonu Divanhanesi, Büyük Konutlar, s.24.

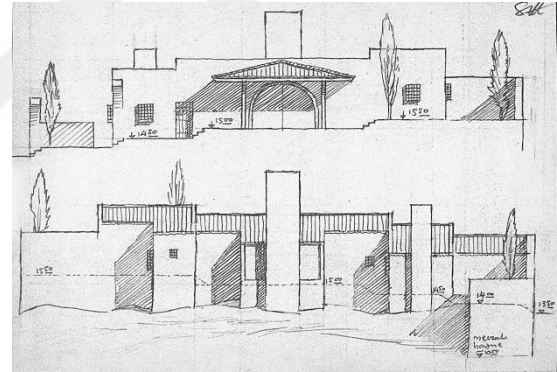

Şekil 4.283. Suna Kırac Yalısı, Oturma Salonu Divanhanesi, Arkitera Mimarlık Merkezi, 2017.

Suna Kırac Yalısı oturma salonu da tıpkı Uşaklıgil Köşkü'nde olduğu gibi üç eyvanlı orta sofaya sahiptir. [Şekil 4.283] Yalının manzara yönüne bakan oturma salonu eyvanı karşısındaki eyvanla benzer ölçülerde düzenlenmişken, yan bahçeye bakan eyvan ölçüleri son derece dar tutulmuştur.

Şekil 4.284. Koç Yazlık Konutu, Oturma Salonu Divanhanesi, SALT SHE A., [TSHEPA08801005].

Şekil 4.285. Koç Yazlık Konutu, Cephe Eskizleri, SALT SHE A., [TSHEPA08801006].

Eldem'in divanhane formunu oturma salonunda kullanarak tasarladığı, uygulanmamış projelerinden diğeri 1976-79 tarihli Tavşan Adası'nda yer alan **Koç Yazlık Konutu**'dur. *Büyük Konutlar*'da²⁶² farklı plan alternatifleriyle yayımlanan yazlık konutun cephe eskizleriyle beraber verilen "ADA VII" başlıklı plan önerisinde; dört eyvanlı oturma holü yemek salonu ve yatak odası ile desteklenerek orta sofa niteliğinde tasarlanmıştır. [Şekil 4.284, Şekil 4.285]

²⁶² Eldem, Sedad. 2005. **Büyük Konutlar**, İstanbul. s. 118.

Eldem'in divanhane formuyla üç eyvanlı orta sofa tipojisini tasarlayarak uyguladığı ilk konut projesi olan **Rahmi Koç Konutu**, 1975-1980 tarihleri arasında Tarabya Köyüstü'nde inşa edilen ona altı konuttan birisidir. [Şekil 4.286, Şekil 4.287]

Şekil 4.286. Rahmi Koç Villası, Ön Cephesi, Tarabya, Arkitera Mimarlık Merkezi, 2017.

Şekil 4.287. Rahmi Koç Villası, Tarabya, Eldem, s. 108.

Rahmi Koç Konutu'nda tam ortada yer alan sofa iki kota bölünmüştür ve tam aksında tavana yerleştirilmiş piramit şeklindeki çatı feneri ile tüm konutun yaşam mekânları için büyük bir ışık kaynağı haline dönüşmüştür. Rahmi Koç Konutu ile Eldem bugüne kadar birbirine benzer olarak düzenlediği konut plan şemalarına yeni bir bakış açısı getirmiştir. [Şekil 4.290] Tanju bu durumu; “Konut, Eldem üslubunun mekân organizasyonu anlamında maniyerist zirvesi sayılmalıdır ve tüm maniyerizm örnekleri gibi üslubun sınırlarını zorlar.” şeklindeki açıklamasıyla anlatmaktadır.²⁶³

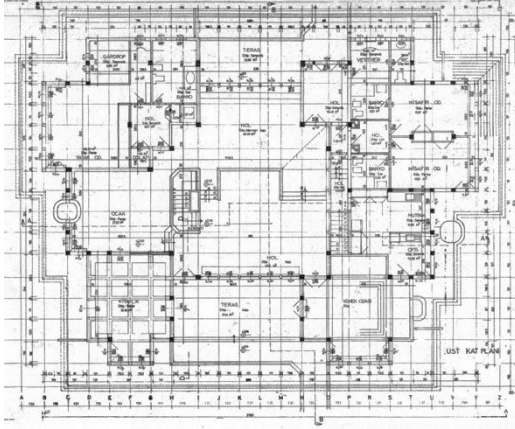
Bozdoğan' göre Koç Villası “Eldem'in gelenekteki modernlik anlayışı ortaya koyan önemli bir örnektir. Plan Tipi, pencere düzenlemeleri, bakır kaplama çatının geniş saçakları, baca ve şöminelerin yarım daire biçimindeki çıkmaları, geleneksel Türk Evi'nden yapılan apaçık alıntılardır.”²⁶⁴

Aysel, Rahmi Koç Konutu'ndaki merkezi mekân ve ışık ilişkisini “Klasik köşk planı, Eldem'e göre geleneksel mimarının en son aşamasına gelmiş olan *merkezi plan*, bu evde yeniden yorumlanır. Üç eyvanın merkezini evin dışında vurgulayan ışıklığın yan yüzeyleri kapalı olarak planlanmıştır. Dört yönde eğik plaklarla altındaki sofayı sınırlayan ışıklık, üçüncü boyutta eyvanların alanlarını da kesin olarak belirler. İç mekânda biraz farklı gibi görünen bu yorum, Eldem'in köşk tipolojisi içinde de yer alan üç eyvanlı merkezi sofanın değişen yaşam biçimine göre yorumlanmasıdır. İnşa

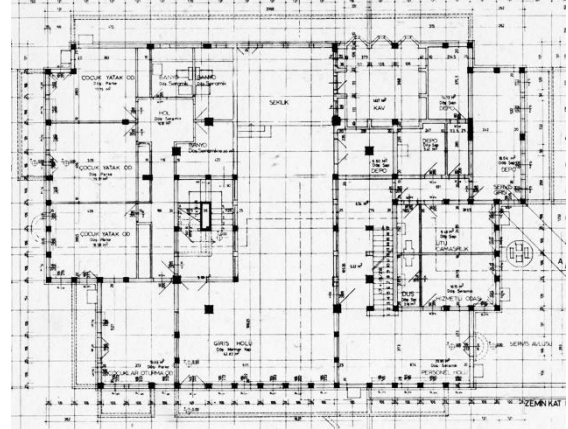
²⁶³ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 229.

²⁶⁴ Bozdoğan, Sibel. 2005. **Sedad Eldem**, İstanbul. s. 106.

edilen yeni *sofa-salon*'da simgesel değerlerin sürekli yaşanılan mekân ile ilişkisi üç eyvanlı sofa içinde planlanmıştır." şeklinde açıklamaktadır.²⁶⁵

Şekil 4.288. Rahmi Koç Villası, Birinci Kat Planı, Tarabya, Büyük Konutlar, s. 136.

Şekil 4.289. Rahmi Koç Villası, Zemin Kat Planı, Tarabya, Büyük Konutlar, s. 137.

İki katlı tasarlanmış Rahmi Koç Konutu'nda orta sofa, Eldem'in tabiriyle *şeref* katında konumlandırılmıştır. [Şekil 4.288] Konutun zemin kat planında, birinci kattaki esas sofadan daha küçük bir alana sahip sofa etrafına çocuk odaları ve hizmetli odaları yerleştirilmiştir. Diğer bir deyişle, geleneksel Türk Evi plan organizasyonunda görüldüğü gibi zemin kat planı servis birimlerine ayrılmış, birinci kat planı evin ana mekânları için düzenlenmiştir. [Şekil 4.289]

Rahmi Koç Konutu'nun çatı feneri ile aydınlatılmış orta sofası ile Hollanda Büyükelçilik Konutu'ndaki çatı fenerli orta sofa, merkezi nitelikleri nedeniyle benzerlik taşıırken, yüklendikleri işlev nedeniyle farklılaşmaktadır. Hollanda Büyükelçilik Konutu'nda giriş holünden sonra karşılaşılan galerili orta sofa bir sirkülasyon alanı olarak bırakılmıştır. Rahmi Koç Konutu'ndaki orta sofa ise çatı feneri altında sedirli oturma köşesi ile beraber tasarlanmıştır. [Şekil 4.290]

Eldem'in Rahmi Koç Konutu'nda tasarladığı orta sofanın giriş cephesinde yer alan eyvanı plan çiziminde hol olarak adlandırılmış olmasına rağmen oturma mekânı olarak düzenlenmiştir. Orta sofanın havuz tarafındaki cephesinde yer alan eyvan havuza inen merdiveni olan geniş bir teras olarak düzenlenmiş, konut dışına bırakılmıştır. Orta sofanın zemin kata inen merdivenin olduğu yöndeki eyvanı ise şömineli bir oturma mekânıdır. Eldem orta sofayı desteklediği üç eyvana da farklı işlevler yüklemiştir.

²⁶⁵ Aysel, Nezh R. 2016. **Sedad H. Eldem Mimarlığında Işık ve Mekân**, İstanbul.

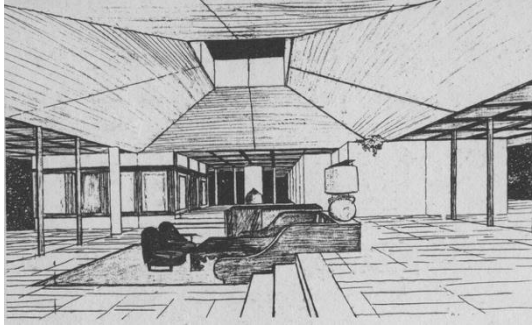
Şekil 4.290. Rahmi Koç Villası, Orta Sofadan Görünüş, Tarabya, Arkitera Mimarlık Merkezi, 2017.

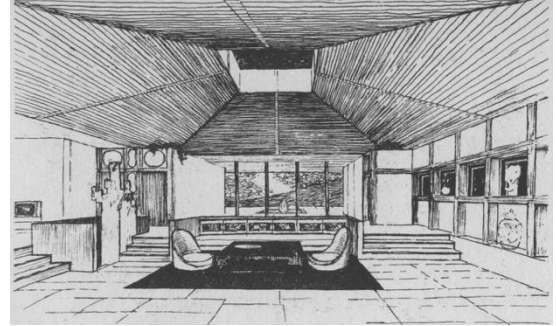
Şekil 4.291. Rahmi Koç Villası, Yan Cephe Görünüşü, Tarabya, Arkitera Mimarlık Merkezi.

Birinci kat planında konutun tam merkezine konumlandırılmış üç eyvanlı orta sofa; ön ve arka bahçeye bakan kısımlardaki eyvan önlerinde geniş balkonlara açılmıştır. Arka cephedeki balkon ile bahçe kotu arasında ilişki kuran ve heykelsi formuyla dikkat çeken merdiven; evin yükseltilmiş girişine ulaşımı sağlamaktadır. [Şekil 4.291]

Eldem'in Rahmi Koç Konutu'ndaki orta sofa üzerine yaptığı eskizler, tasarımın detaylarını ortaya koymaktadır. Orta sofaya çatı fenerinin izdüşümünde yerleştirilmiş sedirli oturma mekânı aynı zamanda orta sofanın kotları arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. [Şekil 4.292] Oturma mekânının iki tarafında simetrik biçimde yerleştirilmiş merdivenlerle çıkılarak ulaşılan kot, evin giriş holü ile bağlantılıdır. [Şekil 4.293]

Şekil 4.292. Orta Sofadan Ocaklı Eyvana Bakış, Büyük Konutlar, s. 136.

Şekil 4.293. Orta Sofadan Giriş Cephesine Bakış, Büyük Konutlar, s. 137.

Tanju, Rahmi Koç Konutu'ndaki sofa olarak adlandırılan mekânın artık Eldem üslubunun sofasından çok başka şeye dönüşmüş ortak yaşam mekânı olarak tanımlamaktadır.²⁶⁶

²⁶⁶ Tanju, Bülent. 2009. **Sedad Hakkı Eldem: Retrospektif II**, İstanbul. s. 229.

5. SONUÇ

Sofa; Türk Mimarlığı'nın geçirdiği dönemler boyunca konut planı içerisinde farklı işlevlerde yer almıştır. Sofanın sirkülasyon elemanı olarak kullanıldığı, yaşama/oturma mekânı olarak konutun “salon” işlevini üstlendiği, mekân örgütleyici eleman olarak konut planında kurucu rol aldığı ve fiziki çevrenin getirdikleri doğrultusunda [özellikle Boğaziçi'nin sahip olduğu, fiziki ve kültürel değerlerle ilişkili] simgesel bir mekân olarak var olduğu görülmüştür.

Sedad Hakkı Eldem'in Milli Mimari Semineri ile başladığı konut araştırmaları sırasında her rölövede karşısına çıkan ve elde ettiği planların sınıflandırmasında da başrol oynayan sofa, onun mimarisini şekillendiren önemli bir öge olmuştur. Sofa, Eldem'in erken dönem konut mimarlığından beri var olan ve olgunluk döneminde sistematikleştirerek kurarak Eldem tarzını yaratmasına etki eden tek mekândır. Eldem'in konut projelerinin hemen hepsinde var olan sofa, farklı dönemlerde farklı işlevler üstlenmiştir. Eldem'in mimarlığının tek bir çizgide devam etmiyor oluşu, sofayı kullanım şeklinde de bu tutumunu hissettirmektedir.

Eldem'in sofayı Türk Evi içerisinde var olması gerektiğine inandığı bir mekân olarak görmesi, her konut planında sofayı mekânı meydana getiren esas öge olarak kullanması sonucunu doğurmuştur. Eldem bir yandan Türk Evi rölöve çalışmalarından elde ettiği bilgiler ışığında konutların yıllardır sahip olduğu sofayı farklı biçim, işlev ve konumlarda incelerken, diğer yandan kendi proje eskiz çalışmalarında sofayı nasıl kullanabileceğini çalışmıştır. 1930'lu yıllarda Mimar dergisine göndermiş olduğu sadece eskiz aşamasında olan, hiçbir zaman uygulanmamış projelerinin neredeyse tamamında sofa hâkim elemandır.²⁶⁷ Öyle ki bu proje denemelerinin her birinde sofa konut plan şemalarında başka başka biçimlerde değerlendirilerek, her defasında farklı

²⁶⁷ Bu noktada tez içerisinde de yer verilmeyen Eldem'in ilk uygulama şansı bulduğu N. Paşa Konutu ve İclal Sadi Konutu'ndan kısaca bahsetmek gereklidir. Eldem'in genç bir mimar olarak akademi dünyası dışında projelerini ilk defa uygulama fırsatı yakaladığı yıllarda, paralelinde sofa üzerine çalışmalar yürütüyor olmasına rağmen, konut plan şemalarında sofanın izine rastlanmamıştır. Bu durum; Eldem'in genç bir mimar olarak işverenlerine karşı henüz kendi doğruları konusunda ikna edici olamadığı düşüncesini akla getirmektedir.

bir rol üstlenmiştir. Eldem'in bu projeleri sofayı kendi tasarımları için nasıl bir araç haline getirdiğinin açık göstergesidir.

Eldem'in konut projeleri sofanın konut içindeki konumu, işlevi, biçimi ile değerlendirilerek incelendiğinde, bazı konutların sofaları arasında benzer ilişkilerin var olduğunu ortaya çıkmıştır. Eldem, özellikle erken dönem konut çalışmalarında konut planı içerisinde sofa dışında bir yaşama mekânı diğer bir deyişle salon tanımlamamıştır. Sofanın konutun tüm diğer mekânlarından boyutsal farkı, plan şemasında herhangi başka bir gündüz mekânının var olmayışı, Eldem'in sofayı plan şemasının ana ve hâkim mekânı olarak gördüğünün kanıtıdır. "Sofanın Yaşama Mekânı Olarak Değerlendirilmesi" başlığı altında toplanan konut projelerinde sofa çoğunlukla mekânsal bileşenleri ile bütünlük içerisinde değildir. Bazı konutlarda eyvan olarak sofaya eklenen mekânlar yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamışsa da duvarlarının tamamen kapalı olması gibi önemli detaylar nedeniyle sofa bileşeni olarak kabul edilmemiştir.

Boğaziçi Yalıları'nda Eldem'in karşısına sıkça çıkan bir mekân olan sofa ve yalılardaki karşılığı Eldem için özellikle Boğaziçi'nde kıyıda ürettiği projelerde aynen korunması gereken bir figür haline gelmiştir. Boğaziçi'nin tarihine duyduğu özlemi her fırsatta dile getiren Eldem, eline Boğaz için yeniden üretme şansı geldiğinde, var olanı modernleştirerek yaşatmayı hedeflemiştir. Eldem'in sofanın simgesel olarak koruduğu bu konutları "Sofanın Biçimsel Olarak Korunması" başlığı altında toplanmıştır. Bu başlık altında incelenen konutların en tipik ortak özelliği sofaların iki yüzlü iç sofa (*karniyarık*) karakterinde kullanılmış olmalarıdır.

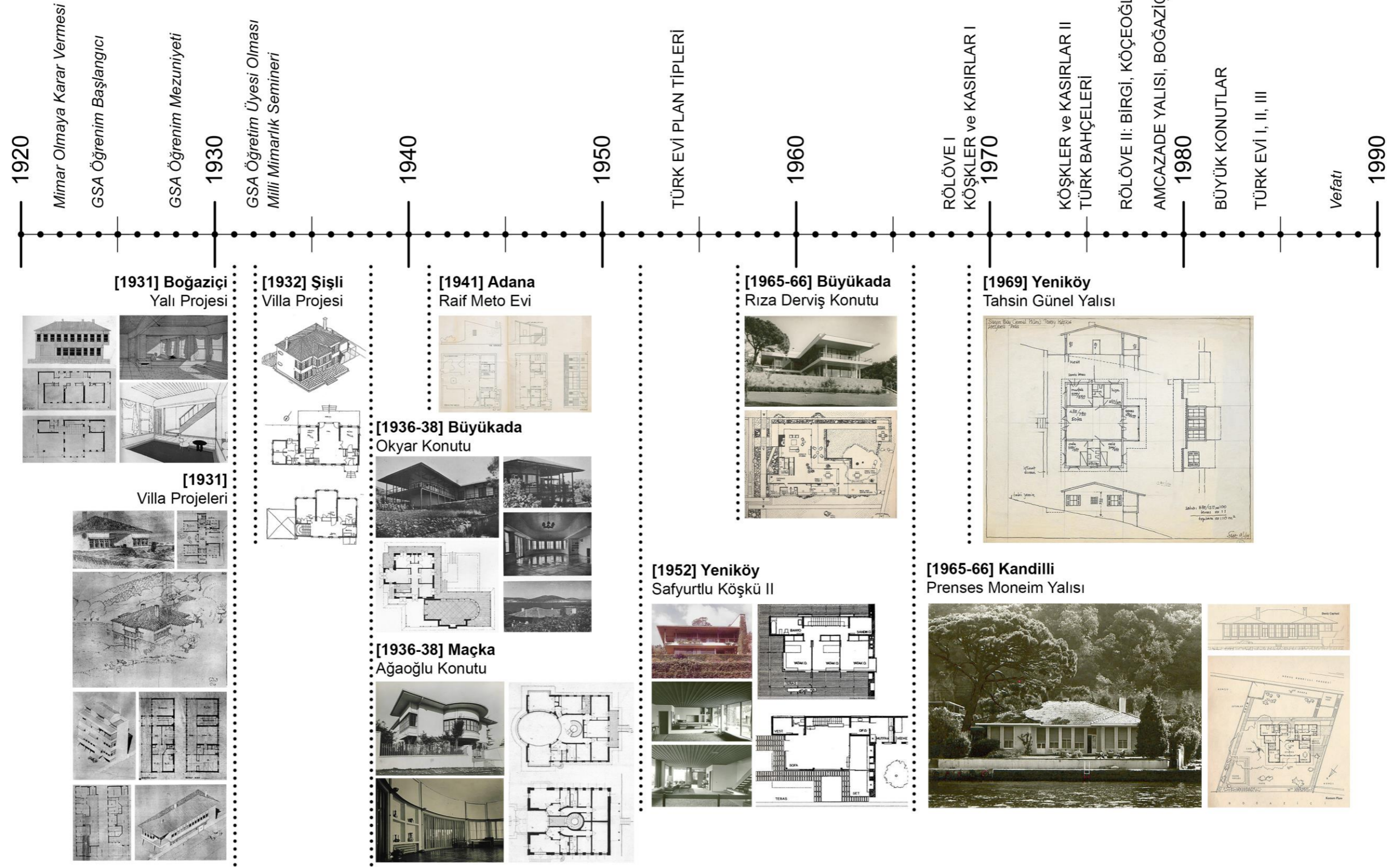
1950'li yıllarda Eldem'in konut mimarisinde sofa, sonraları Eldem'in neredeyse tüm konutlarında sıklıkla kullanacağı mekânsal bileşenlerinden olan eyvanlarla desteklenerek düzenlenmiştir. "Sofanın İki Eyvanlı Olarak Tasarlanması" başlığı altında toplanan konutlarda ortak özellik sofanın ve diğer mekânların diziliminde sofanın, iki eyvanın ortasında üç sıralı mekân dizisi haline gelmiş olmasıdır. Sofanın eyvanları kimi zaman çalışma odası ve yemek odası ikilisine, kimi zaman yemek odası ve oturma odası *salon* ikilisine dönüşmüştür. Ancak bu üçlü dizilimlerde değişmeyen tek öge merkezi konumda yer alan sofadır. Sofanın eyvanlara göre diğer bir farkı ise her zaman konutun gündüz mekânı için ilk ulaşılan mekân olmasıdır. Yanlarına yerleştirilen eyvanlar kimi zaman sofa ile aynı kotta, kimi zaman farklı kotlarda düzenlenmiştir. Sofanın biçimi, boyutu ne kadar değişse de değişmeyen önemli detay iki taraflı eyvanlardır.

Eldem'in 1970'li yılların başlarına tarihlenen büyük konut projeleri "Sofanın Büyük Konutlardaki Rolü" başlığı altında incelenmiştir. Özellikle elçilik özel konutları, sadece sofasına bile iki evin girebileceği alan büyüklüğüne sahiptir. Bu nedenle diğer konut projelerinden ayrı değerlendirilmiştir. Eldem'in büyük konutlarda sofa kullanımı diğer konutlarındaki tutumundan farklılaşmamıştır. Sadece sofa artık mekân örgütleyici bir alan değil, büyük bir salon niteliğindedir. Bazı konut projelerinde bu iki eyvanın da sofadan kayar panolar ya da direklikle ayrıldığı görülmüştür. Büyük konutlarda sofanın diğer bir dikkat çekici özelliği ise sofanın boyutsal olarak evin tüm odalarından ve diğer mekânlarından daha büyük olmasıdır. Bu boyutsal fark; elçilik konutlarının kamusal niteliğinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki zemin katta düzenlenmiş yemek odası-sofa-çalışma odası üçlü diziliminin dışında konutların yatak odalarının yer aldığı birinci kat planında oturma ve yemek alanlarına da yer verilmiştir. Bu durum zemin kattaki sofanın gerektiğinde kendisine katılabilecek eyvanlarıyla birlikte misafirlerin kabul edileceği, davetlerin verileceği kamusal *salon* olarak görüldüğünün bir kanıtıdır.

Eldem'in konut projeleri içerisinde sofa sadece iki eyvanla desteklenmemiştir. Mimarın 1940'lı yıllarda uygulama şansı bulduğu Taşlık Kahvesi gibi kamusal projelerinde de sıklıkla karşımıza çıkan üç veya dört eyvanlı sofa çözümleri diğer bir deyişle divanhane formu kullanımı konutlarda da kendisini göstermiştir. Eldem'in çoğunlukla uygulanmamış projelerinde görülen sofanın üç veya dört eyvanlı tasarlandığı projeler "Sofanın Üç veya Dört Eyvanlı Olarak [Divanhane Formuyla] Tasarlanması" başlığı altında bir araya getirilmiştir. Erken dönem konut eskizlerinde sıkça çalıştığı üç eyvanlı sofa, 1975 tarihli Rahmi Koç Evi'nde uygulanmıştır.

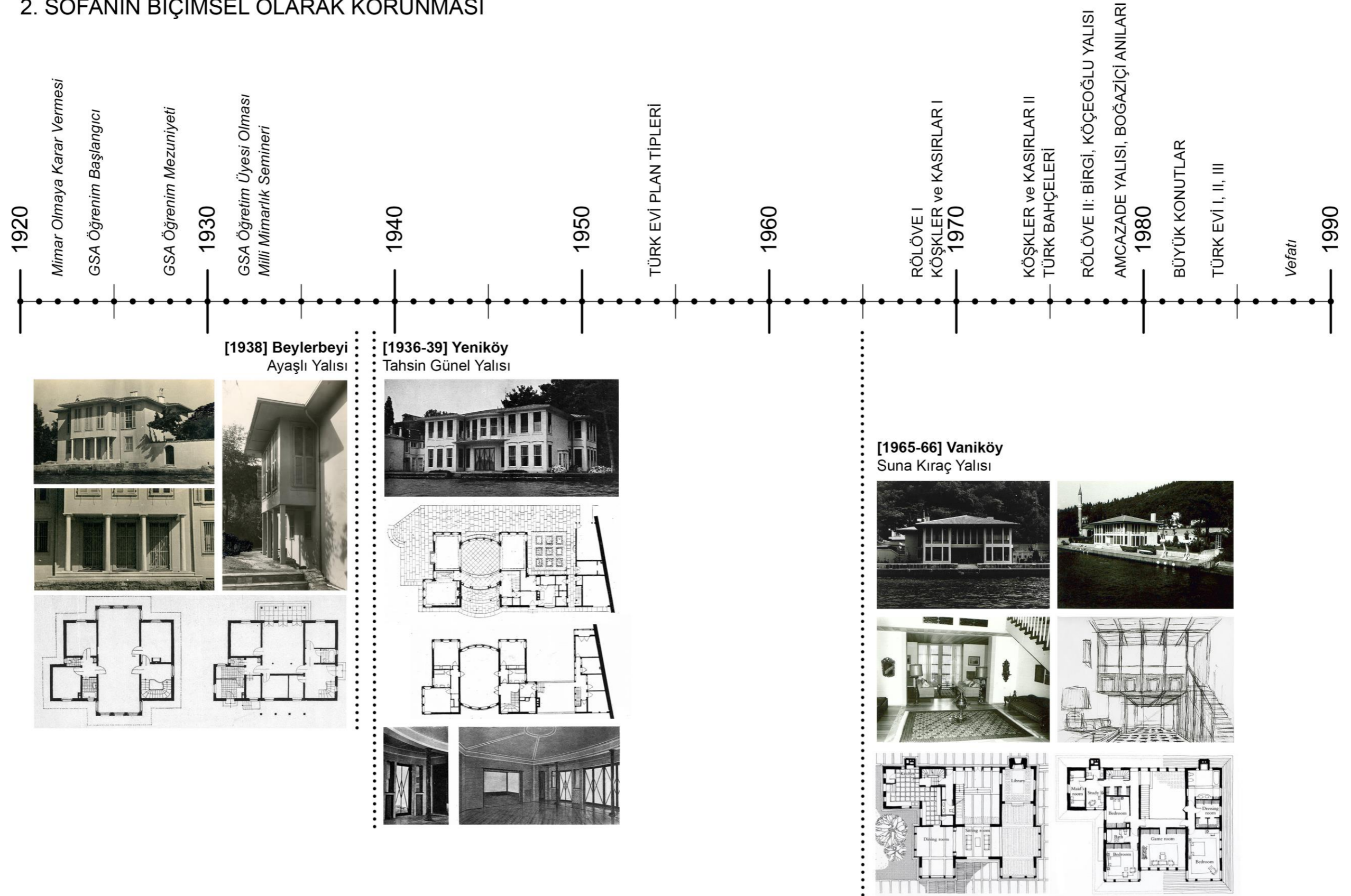
Bu tez çalışması kapsamında sofa ve Eldem mimarlığı arasındaki ilişki incelenirken, projeler ve yapılar arasında ayrıntılı ve derinlemesine değerlendirmeler yapabilmek için özellikle Eldem'in konut ve tasarım uygulamaları üzerinde çalışılmıştır. Ancak sofa mekânı Eldem'im kamusal yapılarında da (belediye binası, eğitim binası...vb.) çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu çalışmada önerilen kavramsal araçlar ve yöntem kullanılarak Eldem'in diğer yapılarının incelenmesinde ve Eldem'in mimarlığının zenginliğini kavramada verimli olacağı düşünülmektedir. Türk Evi'nin tarihsel süreci içerisinde farklı işlev ve konumlarda bulunan sofa, Eldem'in hem kuramsal çalışmalarının temelini oluşturan Türk Evi plan tipleri araştırması için hem de mimari kimliğini oluşturmak için kullandığı temel öğedir.

1. SOFANIN YAŞAMA MEKÂNI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

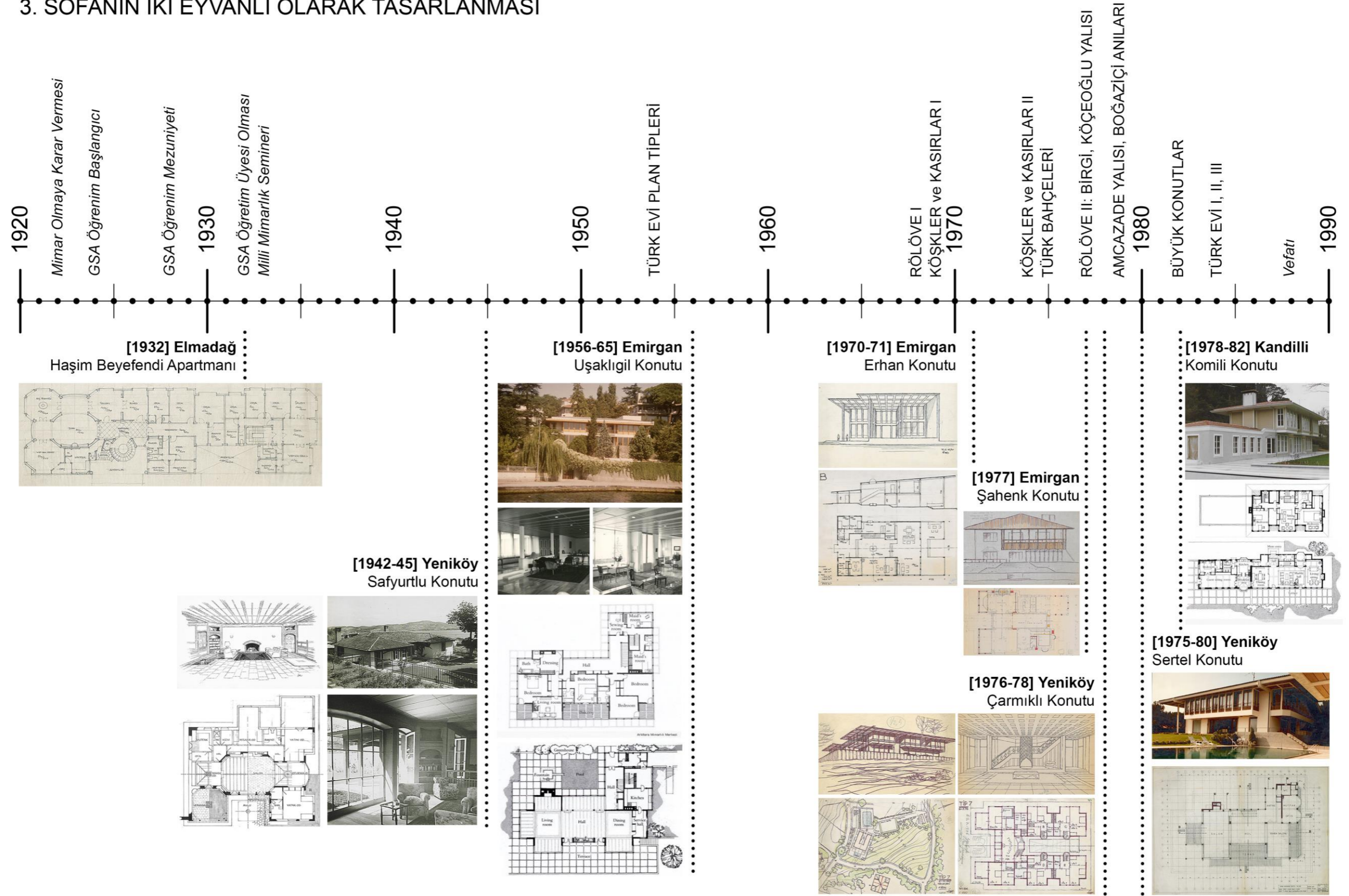
Tablo 1. Sofanın Yaşama Mekâni Olarak Değerlendirilmesi.

2. SOFANIN BİÇİMSEL OLARAK KORUNMASI

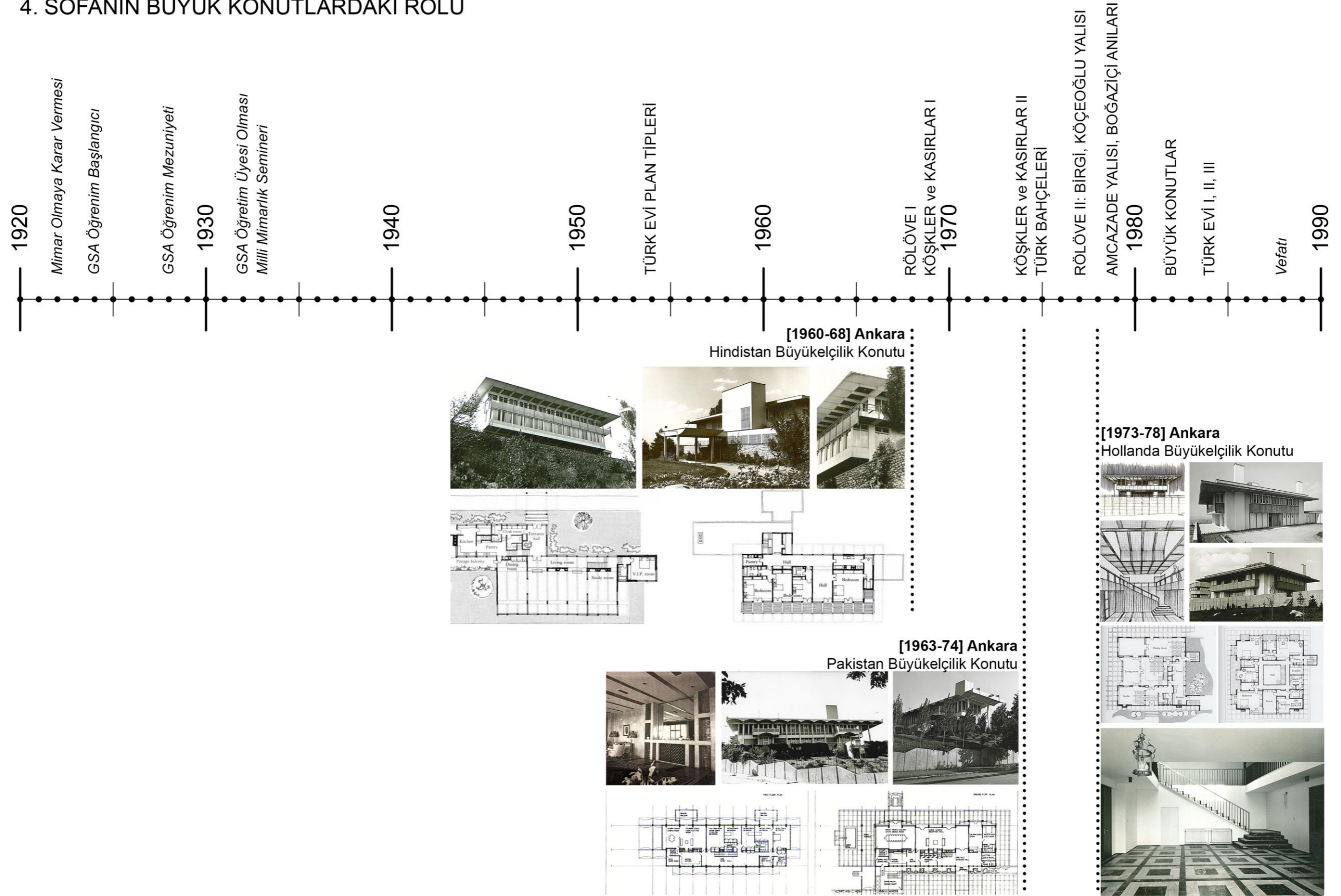
Tablo 2. Sofanın Biçimsel Olarak Korunması.

3. SOFANIN İKİ EYVANLI OLARAK TASARLANMASI

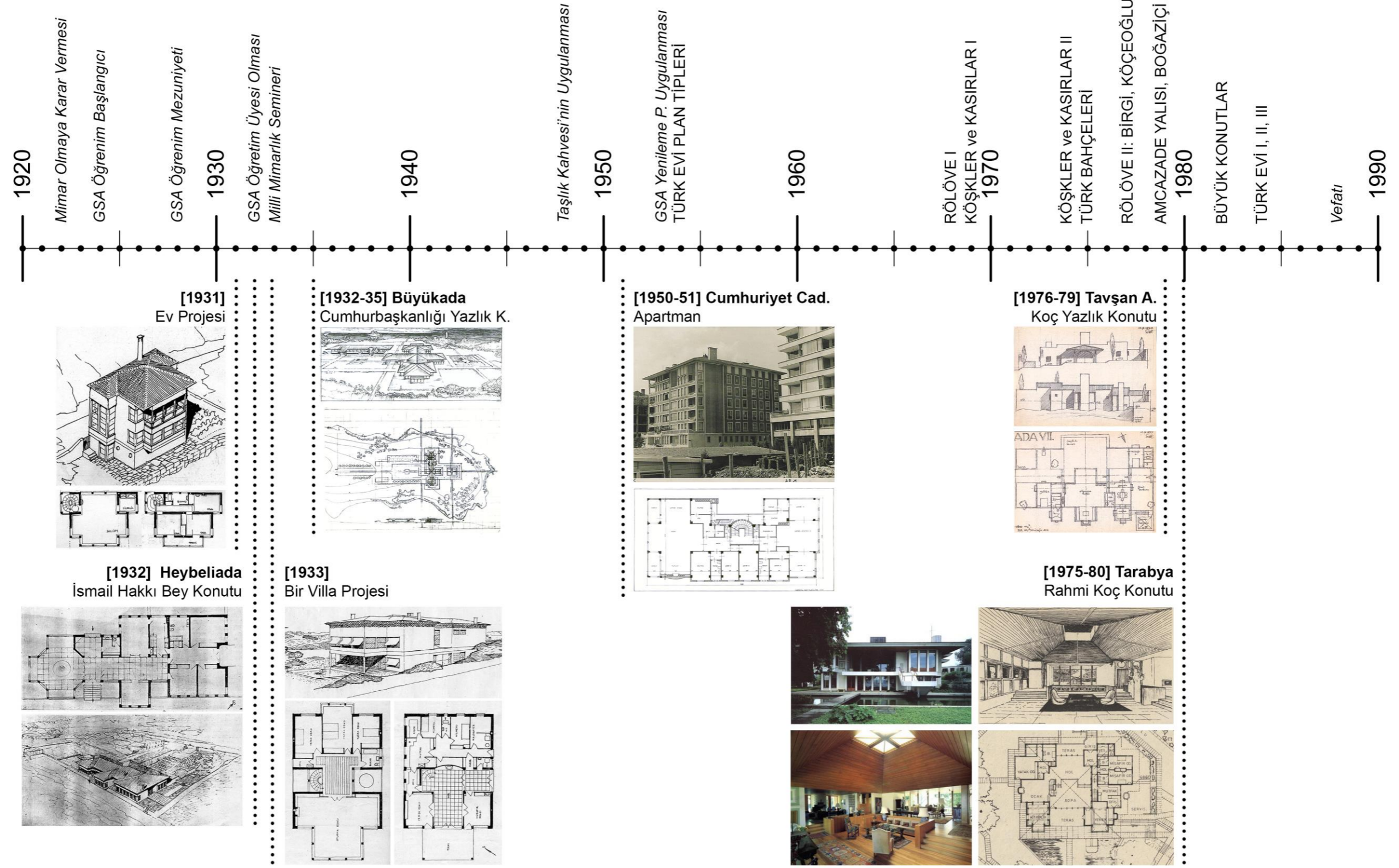
Tablo 3. Sofanın İki Eyvanlı Olarak Tasarlanması.

4. SOFANIN BÜYÜK KONUTLARDAKİ ROLÜ

Tablo 4. Sofanın Büyük Konutlardaki Rolü.

5. SOFANIN ÜÇ VEYA DÖRT EYVANLI OLARAK [DİVANHANE FORMUYLA] TASARLANMASI

Tablo 5. Sofanın Üç veya Dört Eyvanlı Olarak [Divanhane Formuyla] Tasarlanması.

KAYNAKLAR

AKCAN, E., 2009. *Çeviride Modern Olan (Şehir ve Konutta Türk-Alman İlişkileri)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

AKIN, G., 1990. *Asya Merkezi Mekân Geleneği*, Kültür Bakanlığı Yayını: 1220, Ankara.

AKSOY, E., 1963. Orta Mekân: Türk Mimarisinde Temel Kuruluş Prensibi, *Mimarlık ve Sanat*, **7-8**, 39-92.

ANONİM, 1983. *Sedad Hakkı Eldem: 50 Yıllık Meslek Jübilesi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi 100. Yıl Armağanı, İstanbul.

AREL, A., 1982. *Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar*, E. Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları No:11, İzmir.

ASLANOĞLU, İ., 2010. *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

AYSEL, Nezh R.,

- 1994. Mimari Tasarımın Biçimlenmesinde Su Ögesi, *Doktora Tezi*, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- 2008. MSGSÜ Arşivlerinde Sedad Hakkı Eldem, *Tasarım Kuram*, **6**, 82-86, İstanbul.
- 2012. Konferans Salonu: Sanayi-i Nefise Mektebinden Üniversiteye Bir Mekânın Tasarım ve Değişimi, *Tasarım Kuram*, **13**, 11-33, İstanbul.
- 2013. Bir Mimarlık Öyküsü: Akademi Binasının Yenilenme Süreci, 1949-1953 / Geçmişe Yönelik Bir Okuma Denemesi, *Mimarist*, **47**, 22-28, İstanbul.
- 2013. Akademiye Dokunmak: Notlar, Düşünceler, *Mimarlık*, **371**, 29-34, İstanbul.
- 2014. Hafıza, Tarih ve İnşa: GSA I. Kısım ve II. Kısım Yenile[n]mesi, *Betonart*, **40**, 20-25, İstanbul.
- 2016. Sedad H. Eldem Mimarlığında Işık ve Mekân, *Tasarımda Işık Sorunsalı*, MSGSÜ Yayınları Fen Bilimleri Enstitüsü Kitap Dizisi:1, İstanbul.

AYSEL, Nezh R., GÜNGÖREN E., COŞKUN N., 2008. *Kendi Bakışıyla Sedad Hakkı Eldem Mimarlığı*, Savaş Matbaacılık, İstanbul.

BEKTAŞ, C., 2013. *Türk Evi*, YEM Yayınları, İstanbul.

BİLGİN, Z., 1995. Çakırağa Konağı Birgi, *Ege Mimarlık*, 03, 52-55.

BOZDOĞAN, S., ÖZKAN, S., YENAL, E., 2005. *Sedad Eldem*, Literatür Yayınları: 461 Türk Mimarları Dizisi: 02, İstanbul.

CEZAR, M., 1991. *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*, Ak Yayınlar, İstanbul.

ELDEM, Sedad H.,

- 1931. Boğaziçinde Bir Yalı, *Mimar*, **03**, 81-84.
- 1931. Evlerimizin İçi, *Mimar*, **07**, 233-235.
- 1931. Ev Projesi, *Mimar*, **08**, 264-267.
- 1931. Villa Projeleri, *Mimar*, **09**, 304-305.
- 1932. Villa Projesi, *Mimar*, **01**, 17-19.
- 1932. Bir Ev Projesi, *Mimar*, **05**, 141-143.
- 1932. Sayfiye Projesi, *Mimar*, **09**, 248-250.
- 1933. Bir Villa Projesi, *Mimar*, **02**, 50-51.
- 1933. Bir Ev Projesi, *Mimar*, **07**, 206-207.
- 1933. Amca Hüseyin Paşa Yalısı, *Mimar*, **12**, 377-381.
- 1936. Boğaziçinde Bir Yalı, *Arkitekt*, **04**, 106-110.
- 1938. Büyükkada'da Bir Konut, *Arkitekt*, **05**, **06**, 133-137.
- 1938. Beylerbeyi'nde Bir Yalı, *Arkitekt*, **08**, 213-217.
- 1938. Maçka'da Prof. A. A. Evi, *Arkitekt*, **10-11**, 277-286.
- 1939. Milli Mimari Meselesi, *Arkitekt*, **9-10**, 220-223.
- 1940. Yerli Mimariye Doğru, *Arkitekt*, **3-4**, 69-74.
- 1944. Boğaziçi'nde Bir Yalı, *Arkitekt*, **03-04**, 147-153.
- 1944. 17. ve 18. Asırlarda Türk Odası, *Güzel Sanatlar Dergisi*, **5**, 1-28.
- 1946. Boğaziçi'nde Bir Villa, *Arkitekt*, **05-06**, 99-103.
- 1950. Taşlık Kahvesi, *Arkitekt*, **11-12**, 207-210.
- 1954. Güzel Sanatlar Akademisi, *Arkitekt*, **01-02**, 5-17.
- 1954. *Türk Evi Plan Tipleri*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını Pulhan Matbaası. İstanbul.
- 1964. Bursa'da Bazı Sofalar, *Akademi*, **2**, 3-11.
- 1965. Hindistan Sefareti (Ankara), *Arkitekt*, **02**, 53-58.
- 1967. Geleneksel Mimari Araştırmaları (Sedad Hakkı Eldem Projeleri), *Akademi*, **6**, 3-34.

- 1971. Uşaklıgil Köşkü, *Arkitekt*, **03**, 109-11.
- 1971. Sirer Yalısı, *Arkitekt*, **03**, 115-117.
- 1970. *Boğaziçi Anıları*, Alarko Eğitim Tesisleri Yayını, İstanbul.
- 1977. *Rölöve II: Birgi Çakırağa Konağı*, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Basımevi, İstanbul.
- 1979. Ankara'da Büyükelçilik Evi, *Arkitekt*, **01**, 4-6.
- 1982. *Yayınlar: Büyük Konutlar (Prof. Sedad H. Eldem)*, İstanbul.
- 1983. *50 Yıllık Meslek Jübilesi, Mimar Sinan Üniversitesi 100. Yıldönümü Armağanı*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını: 1, İstanbul.
- 1984-86. *Türk Evi: Osmanlı Dönemi [3 Cilt]*, Türkiye Anıt-Çevre Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, İstanbul.
- 1986. Sedad Hakkı Eldem ile Söyleşi, *Yapı*, **69**, 31-39.
- 1990. Profil: Sedad Hakkı Eldem (1908-1988), *Arredamento Dekorasyon*, **11**, 72-98.

GÜLMEZ, F. Gülşen., 2011. Saray'dan Akademi'ye Sürdürülen Orta Sofa Karakteri: MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Orta Hol Yenileme Projesi, *Mimarist*, **41**, 16-23.

HASOL, D., 2017. 20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı, YEM Yayınları, İstanbul.

HİSAR, A. Şinasi.,

- 2010. *Boğaziçi Yalıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- 2011. *Boğaziçi Mehtapları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KUBAN, D.,

- 1982. *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- 1995. *Türk Hayat'lı Evi*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- 2007. *Osmanlı Mimarisi*, YEM Yayınları, İstanbul.
- 2017. *Türk Ahşap Konut Mimarisi 17-18. Yüzyıllar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

KÜÇÜKERMEN, Ö., 1996. *Türk Evi-Kendi Mekân Arayışı İçinde*, Turing Yayınları İstanbul.

ÖZKAN, S., ENGİN, Y., 2014. *Sedad Eldem ile Söyleşiler*, Literatür Yayınları, İstanbul.

SIRRI, N., 1933. Kanlıca'nın Bir Yalısında. *Varlık*, **1**, 11-12, Ankara.

TANJU, B., TANYELİ, U., 2009. *Sedad Hakkı Eldem I: Gençlik Yılları, II: Retrospektif.*
[2 Cilt], Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.

TANYELİ, U., 2001. *Sedad Hakkı Eldem*, Boyut Yayınları, İstanbul.

YALÇIN, S., 2007. 50 Yaşında Bir Sedad Hakkı Eldem Tasarımı: Büyükada Rıza Derviş Villası, *Mimarist*, 04, 87-91.

YÜREKLİ, H., YÜREKLİ, F., 2007. *Türk Evi, Gözlemler-Yorumlar*, YEM Yayınları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılı Yalova doğumlu Dilvin Hazal Akkaya, 2004 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nü girdi ve 2009 yılında mezun oldu. Mezun olduğu yıl Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde Bina Bilgisi Yüksek Lisans Programı'na kayıt oldu. Lisans ve Yüksek Lisans eğitim dönemleri boyunca ulusal ve uluslararası atölye çalışmalarına ve mimari proje yarışmalarına katıldı. 2014 yılından itibaren MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Bina Bilgisi Bilim Dalı bünyesinde Araştırma Görevlisi olarak akademik çalışmalarına devam etmektedir.